

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

1.11, 15 7/16 R67C

CONFINED

ASHMOLEAN LIBRARY
OXFORD

—
Ex Libris

EDUARD FRAENKEL

Corpus Christi Professor of Latin, 1935-53

—
1970

Wittmanns. Innsbruck 1872.

Ed. Fraenkel
1931

C N. N A E V I I

POETAE ROMANI

VITAM DESCRIPSIT, CARMINUM
RELIQUIAS COLLEGIT, POESIS
RATIONEM

EXPOSUIT

ERNESTUS KLUSSMANN

OSNABRUGENSIS.

*Δόξα μὲν ἀνθρώποισι καπὸν μέγα, κείρα δ' ἄριστον·
Πολλοὶ ἀπείρητοι δόξαν ἔχουσ' ἀγαθῶν.*

Theogn. Sentent. 571 et 572.

I E N A E

PROSTAT APUD CAROLUM HOCHHAUSEN.

MDCCCXLIII.

BERNH. RUD. ABEKEN

**GYMNASII OSNABBUGENSIS SENATORII RECTORI ET
PROFESSORI**

VIRO ERUDITISSIMO

PRAECEPTORI DILECTISSIMO MERITISSIMO

PATRIS INSTAR SUMMA CUM PIETATE COLENDO

P. D. D.

EDITOR.

THE JOURNAL OF THE

ROYAL SOCIETY OF MEDICINE

VOLUME 100

PART 1

1997

1997

L. B.

Cum ante viginti tres hōs menses infirmo mihi nec opinanti de carissimi patris morte nuntius afferretur, mox gravissima hac clade percūsum et de vita periclitantem a mortis limine in vitam revocasset medici mei ars, vitam orbatam nullam esse coepi putare. Nam si Solem e mundo tollere dicuntur, qui amicitiam tollunt, cum Sole omnia etiam vitae solatia Tu, cujus pios Manes revereor, tecum abstulisse videbare. Sed a dolore ad vitam agendam, a luctu ad literas me revocarunt parentes et amicissimi quique. Itaque, cum multa haberem de vetere poësi Romana conscripta et excogitata, Naevii poëtae vitam et carmina illustranda mihi sumsi, quibus dolor recens distraheretur. Non speraveram quidem fore, ut opera mea hac in re posita tanta frueretur VV. DD. et indulgentia et applausu. Quod si minus evenisset, nescio, an ea, quae nec ab ingenio nec a doctrina commendationem magnam habere sentio, in lucem edere et VV. DD. judiciis exponere ausus fuerim. At, ut cum Martiale (Epigr. I. 17) loquar, bona, mediocria quaedam, mala plura hic legi persuasum mihi habebam, qua in re num spes mea me fefellerit, VV. DD. dijudicent. Quodsi viris literatis non omnino displicuerint haec studiorum meorum primitiae, Livii quoque Andronici, Ennii aliorum fragmenta componendi et illustrandi consilium mihi est. Nisi injustitiam censorum non reformido.

Pauca tantum addam, ne negligentiae me incusent, quicumque libellum meum non indignum habebunt, qui diligentius perlustretur. Fragmenta Naeviana ita scripsi, ut apud scriptores fide dignos inveni, consen-

tiens hac in re cum iis, quae de veterum Romanorum orthographia disputavit Welckerus (in Mus. Rhen. III. pag. 635). Fragmentorum tragicorum et comicorum, quos dixi, incertorum ordo confusus nonnunquam est et certa lege carens, cujus rei causa in eo est posita quod, cum primas plagulas excudendas typothetae traderem, in citandis fragmentis ordinem fragmentorum, quae tum collecta habebam, secutus eram; sed plura fragmenta neglexeram, quae si suo loco addidissem, numeri in primo libello citati cum fragmentorum numeris non congruissent. Praeterea unum versum, quem ex Equo Trojano affert Orellius (P. Syri Mimi sententiae pag. 105 No. 368), inter fragmenta Naeviana dedita opera non recensui, quod neque Orellius unde hunc versum sumserit et quo jure is huic fabulae adscribatur addidit, neque ego usquam eum reperire potui.

Errorum typotheticorum recensum infra addam, qui multo pauciores fuissent, si Vir mea laude major, *Eichstadius* perillustis, qui, qua est humanitate et benevolentia, corrigendarum plagularum laborem taedii plenum mecum partitus est, dicto obedientiores typothetas habuisset. Cui viro quam multa debeam, memor animus erit, neque temperare mihi possum, quin publicas hoc loco ei agam gratias de benevolentia et amico suo erga me animo, quo non rogatus ultro operam suam in corrigendo libello meo (nam non typothetam tantum, sed stilum quoque meum multis locis correxit) pollicitus est.

Scripsi Jenae a. d. XXI. April. MDCCOXLIII.

C o r r i g e n d a.

pag. 1,	vers. 24	lege: viri
— 2,	— ult.	— <i>pag.</i>
— 9,	— 14	— <i>enim</i>
— 13,	— 25	— <i>necessarias</i>
— 15,	— 36	— <i>pag. 324 et 351.</i>
— 16,	— 8	— <i>constat</i>
— 16,	— 19	— <i>Consul</i>
— 21,	— 7	— <i>Ibi</i>
— 25,	— 23	— <i>Quintil. VII. 2. 24.</i>
— 27,	— 40	— <i>anal.</i>
— 37,	— 8	— <i>Saturnios</i>
— 40,	— 19	— <i>Veneris</i>
— 41,	— 33	— <i>Vratislaviae</i>
— 42,	— 22	— <i>audacius</i>
— 43,	— 32	— <i>testatur:</i>
— 44,	— 22	— <i>Spangenbergius</i>
— 45,	— 24	— <i>filii terras</i>
— 60,	— 26	— <i>hoc</i>
— 64,	— 32	— <i>flagitium</i>
— 71,	— 27	— <i>Priscianus *) :</i>
— 73,	— 5	— <i>septimum</i>
— 80,	— 17	— <i>hunc</i>
— 82,	— 10	— <i>arquitlenens</i>
— 85,	— 18	— <i>progreditur</i>
— 99,	— 16	— <i>literarum fere secutus,</i>
— 102,	— 30	— <i>signum</i>
— 104,	— 8 et 9	— <i>Trojano scis</i>
— 105,	— 13	— <i>mi</i>
— 110,	— 22	— <i>Duentzerus</i>
— 112,	— 10	— <i>conjungitur</i>
— 114,	— 18	— <i>muta</i>

pag. 121,	vers. 5	lege: Genevensem
— 128,	— 30	— praetextatarum
— 129,	— 27	— editt.
— 130,	— 12	— carunt ¹). <i>Purgamenta</i>
— 135,	— 4	— constituuntur
— 145,	— 1	<i>Cementria</i> fabula ante <i>Colacem</i> transponatur.
— 145,	— 15	lege: <i>νομνησιος</i>
— 147,	— 29	— <i>antimada</i> .
— 157,	— 36	— pag. 569
— 159,	— 31	— codd.
— 165,	— 24	— caestus
— 170,	— ult.	— element. gramm.
— 173,	— 15	— adolescentes
— 174,	— 17	— conjectura: Fabricius:
— 174,	— 21	— eo
— 186,	— 13	— <i>Laevius</i>
— 187,	— 13	— margin.
— 188,	— 21	— fra- gmentum
— 199,	— 31	— 495 <i>Galsf.</i>
— 201,	— 23	— Grotefendus ²),
— 206,	— 28	— Faunos

Primis reipublicae Romanae temporibus res magis quam speciei externae Romanos studuisse, et ipsius urbis adspectus ¹⁾ et literarum studium docet, siquidem utrumque cum iis temporibus comparas, quae insecuta sunt. Ut enim pristinorum Romanorum superbia virtute domini domum splendere sentiebat, ita, simulac cum aucto imperio, labente disciplina, mores, ut cum Livio loquar, velut desidebant, invecta luxuria homines maluit augeri domiciliorum suorum majestate, quam inhabitantium laudibus aedificia. Quid? si magis etiam e literarum conditione hoc perspici licet. Nam cum in aliis rebus plurimis, tum (qua de re alios in alias partes discedere non ignoro) in literis respublica Romana iis saeculis praestat, quibus unius arbitrio parere coeperunt et paruerunt Romani homines. Prae ceteris autem literis de poesi hoc dictum esto. At, undique conclamantes audio linguae magis Romanae quam ingenii Romani admiratores, quis Virgilio par, quem Horatio oppones, quis iniquum cum Propertio certamen inibit? Audio aureae, quam vocant, aetatis patronos. Sed, nisi usus hac etiam in re tyrannum sese exhiberet, non Augusti, sed belli Punici secundi tempora auream Romanae poesis aetatem nuncuparem. Neque enim elegantia, sed gravitas poetam efficit, non oratio ornata et calamistrata, sed, ut Quintiliani ²⁾ fere verbis utar, pectus est, quod poetas facit, et vis mentis. Belli Punici autem aetate quot quantique vivi floruerunt vere literati! non dico umbratiles, stilum saepe vertentes et in versibus exaran-

1) *Wuestemann's Pallast des Scaurus. pag. 9, sqq.* 2) *de Inst. Orat. X. 7. 15.*

dis pollicem rodentes, sed qui, vitae publicae undis et fluctibus conquassati et bellica laude fere onusti, quod sentiebant, id non temporis fallendi aut imperatoris Maecenatisve aures mulcendi causa, verum in usum et laudem reipublicae literis credebant; qui ea, quae composuerant, non mittebant, quod placere ea et collaudari quodque iis evehi et praediis donari velent, sed; modo utilia reipublicae viderentur, ne tum quidem in scriniis premebant, cum emissorum librorum poena proposita essent carceris vincula exiliumve. Itaque, cum illud minime negari liceat, Ciceronis illam et Virgilii aetatem auream esse linguae Romanae saeculum, hoc tamen quin mordicus teneam facere non possum, ut ingenii Romani, ita etiam poesis gravitatem et ingenuam naturam belli Punici secundi temporibus floruisse. Nam Ennius ille, ad quem Romanarum literarum initium referre solent quicunque elegantem Romanorum poetarum dictionem adamant et suspiciunt, ipse ille Ennius poesis vere Romanam perdidit. Quippe ante Livium et Naevium multa jam existisse Romanae poesis specimina, post doctas Niebuhrii, Zellii ¹⁾ et Krausii ²⁾ expositiones nemo in dubium vocabit, quamquam cupidiore esse videntur, qui justum quoddam epos iis jam temporibus fuisse asseverant ³⁾. Noli vero ea, quae de Ennio professi sumus, ita dicta putare, ut poetam, quidquid Romanis in hoc literarum genere fuit grave et magnum, id omnino evertisse contendamus; sed in novis et externis inferendis, summorum virorum humeris nisus, id effecit, ut post expulsum mortuumque summum, de quo infra agetur, virum vere Romanum, qui unus tanto, quanto Ennius erat, ingenio par esset, quicunque obniti non poterat, uno fortasse Lucilio excepto, colere mallet, quae inde ab Ennio a plurimis amari intelligeret, quam ad ea recurrere, quae pro abolitis haberentur. Ut enim post finitum ingens illud bellum Romana ingenia ad externos mores deficiebant, elegantiores illos et urbaniores, sed luxuriosos et molles, ita externae etiam literae irruerunt, quae, perfectiores sine dubio

1) *Fertenschriften, zweite Sammlung* pag. 99. sqq. 2) *Roem. Literaturgeschichte* pag. 33. sqq. 3) *Regel divers. de re trag. Romanorum iudicia* pag. 19. *Schuetze de Cn. Naevio poeta* dag. 25. sqq.

rudibus illis Romanae poësis initiis, suspecti et ad imitandum proponi solebant. Quae quam vera sint, nemo Niebuhrio planius perspexit, qui ¹⁾ subsevere quidem, vere tamen de Ennio ita iudicat: *er, der ernsthaft glaube, Roms erster Dichter zu seyn, weil er die alte einheimische Poesie ignorirte, verachtete und mit Erfolg unterdrückte* ²⁾ ect. Quae quidem causae fuerint, cur Ennius Romanas literas tam facile reprimere in earumque locum Graecas substituere potuerit, hujus loci non est exponere. Illud autem sine dubio multum in Ennii rem valuit, cum quod primores praecipue reipublicae Romanae literas colere solebant, tum quod mortuo, ut dixi, Naevio nullus erat poeta, qui Ennii graecissantis conatus repellere posset. Vix dici potest, quantopere doluerim, summum hunc virum incultum fere adhuc jacuisse, neminemque satis perspectum habuisse, quam verum illud fuerit, quod de se ipso vaticinatus est, post suam mortem Romanos oblituros esse loquier *Latina lingua* ³⁾. Tanto magis ipse gavisus sum, quod mihi, qui ea Romanorum carmina, quae adolescentibus nota esse et tanquam exempla proponi solent, haud nimis admirari solitus essem, quippe quae Romanam gravitatem et vim spirare maximam partem non viderentur, data est occasio in veterem Romanorum poësin pro virili parte inquirendi et, quae vere Romana sit, cognoscendi. Naevis autem laudes et virtutes magis sensisse me, quam penitus perspexisse, nemini (id saltem quovis pignore affirmare licet) magis quam ipsi mihi persuasum esse potest. Nam, ut cum Caecina apud Ciceronem ⁴⁾ loquar: *adolescens sum; omnia excogitare vel studio, vel aetate, vel metu non possum; neque ipsa tempora, in quae hoc studium meum incidit, secunda dicere possum, ut quae animum retraherent magis a consilio proposito, quam ad id revocarent.*

1) *Röm. Gesch.* I. p. 239. 2) cf. *Blum, Einleit. in Roms alte Geschichte* pag. 51. et 131. 3) *Gellius* I. 19. 2. 4) ad *Fam.* VI. 7.

L i b e r p r i m u s .

Cn. Naevii Vita.

De adumbranda poetae vita multi meruerunt viri, e quibus equidem eos tantum afferam, quorum libris usus sum:

Lilius Gyraldus: de poetis historicis. Basileae 1580.
II. pag. 299.

Is. Vossius: de historicis Latinis. Lugd. Bat. 1651.
pag. 6. sqq.

Sagittarius: de vita et scriptis Livii, Andronici, Naevii, Ennii, Caecillii Statii ect. Altenburgi 1672.

Crinitus: de poetis Latinis. cap. I.

Funccius: de adolescentia linguae Latinae. Marburgi 1723. pag. 65 sqq.

G. E. Mueller: historisch-kritische Einleitung zu nöthiger Kenntniss und nützlichem Gebrauche der alten lateinischen Schriftsteller. Dresden 1747 — 1751. I. pag. 230.

Koepke: Einleitung in M. Accius Plautus' Lustspiele. I. pag. II.

Ph. Chr. Harles: introductio in notitiam literaturae Romanae. Lipsiae 1794.

E. S(pangenberg): Ennii Annalium Fragmenta. Lipsiae 1825. pag. 185.

Blum: Einleitung in Rom's alte Geschichte. Berlin 1828. pag. 20 sqq.

Bernhardy: Grundriss der Römischen Literatur. Halle 1830.

Baehr: Geschichte der Römischen Literatur. Karlsruhe 1832. 2 Aufl.

G. Regel: diversa virorum doctorum de re tragica Romanorum iudicia sub examen vocata. Gottingae 1835. pag. 39 not. 31.

Schuetz: de Cnaeo Naevio poeta. Herborni 1841.
Particula prima.

Cn. Naevius num Sangae cognomen habuerit, subdubium mihi est, quamvis P. Merula ¹⁾ in Calpurnii Pisonis sui de veterum poetarum continentia libro haec se legisse affirmet: *Cn. Sanga libro IV. de bello Punico primo*; incerta enim fide Merulam esse imprimis in iis, quae ex libro isto addit, M. Hoch ²⁾ demonstrare nuper coepit. Itaque cum nullus praeter Merulae Pisonem scriptor hoc Naevii cognomen memoret, Naevium cognomine carere malo, quam propter mera, si Diis placet, Merulae commenta Sangae ei indere cognomen ³⁾. Quid? quod nec ante nec post Merulam Pisonis istius quisquam vidit librum. Sed accedit, quod, quantum equidem memini, nemo veterum Sangae nomen ante Terentium ⁴⁾ attulit, cujus tamen fabula Eunuchus e duplici Graeca Menandri fabula composita est, unde Sangae nomen, ut centurionis barbari, aut barbarum, nisi Graecum, aut certe Romanum nullum fuisse, concluditur. Nam Romanum illud nomen non fuisse, e Donati ad Terentium commentariis ⁵⁾ colligitur, ubi haec leguntur: „*Sanga*: nec *Sangarius* saltem, ut nomen esset.“ Atqui si Sangae cognomen poetae fuisset, aut externum hominem, aut servum Naevium esse appareret, quem Romanum fuisse infra demonstrabimus. Satis igitur superque habeo memorasse, quo audaciae progressus sit Merula, qui locum a Nonio ⁶⁾ servatum: *Naevius: sane a suo fulgure claro fulgurivit Jupiter* ita mutandum censuit, ut eo etiam Sangae cognomen comprobetur: *Naevius Sanga: suo sonitu claro etc.*

Natum in Campanis Naevium esse, quicumque de ejus vita scripserunt, e verbis Gellii ⁷⁾ coniecisse videntur: *Epigramma Naevii plenum superbiae Campanae*. Sed Campana plenus superbia nonne etiam Romanus homo esse potest, cum ipsa Campanorum illa insolentia in proverbium abierit ⁸⁾? Quid? quod

1) ad Ennii Fragm. pag. 46. 2) de Ennianorum Annalium fragmentis a Paulo Merula auctis. Bonnae 1839. 3) Osann analect. crit. pag. 23. 4) Eunuch. IV. 7. 6. 5) l. l. Romanorum unus Q. Fabius, Allobrogici filius, Sangae cognomentum habet (Drumann's Gesch. Rom's V, 486.), quod Gallicum esse conjicio, Fabio propter patronatum inditum (Drumann l. l. 485). Idem sensisse videtur Donatus; Sangarius enim Galatae fluvius est (Strabo pag. 543 et 563 Cas.). 6) s. v. fulgurivit; fragm. incert. trag. 9. 7) l. 24. 2. 8) Cicer. in Rull. II. 33; Zell, Festschriften II. pag. 44; Koepke, in Zeltschr. für Alterthumswissensch. 1835. pag. 1235 not. 1.

Blumius ¹⁾ hoc in fundamento extruxit conjecturam illam de studio singulari, quo Naevius in carmine Punici belli Romanorum cum Samnitibus certamen ceciderit, quo finito patriam Campanam Romanorum factam esse gavisus sit — quae conjectura quam sit nihili, infra demonstrabimus ²⁾. At alia etiam argumenta Schuettius ³⁾ attulit, e quibus apparere credit, veram esse eam, quam et ipse amplectitur, Baehrli sententiam, fuisse Naevium *etnen gebohrenen Griechen aus Campagnien*. Sed, ut, quod sentiam, libere profitear, nec Schuettii argumenta ita comparata sunt, ut rem acu tangant. De fragmentis enim fabularum et de ea, quae tum Romae erat, literarum conditione quae dicit, vellem aut ita exposuisset, ut, quod de fragmentis ejus esset iudicium, pateret, aut meminisset, quae de literarum eo tempore Romae statu viri doctissimi disputarunt, quorum testimonia apud Regelum ⁴⁾ collecta inveniuntur. Ut enim imitatus sit Naevius Graecas literas, tamen non sequitur inde, Graecum poetam, ut Ennium, aut semi-graecum, ut Livium, fuisse. Sed levissimum hoc esse argumentum, ipse largitur Schuettius. Sub examen vocemus, quae addit. Refert autem de imagine Naevii, cui inscriptum sit: *Cn. Nevius Cap.*, quae tamen ubi reperiatur aut unde in suam cognitionem venerit, addere supersedit; quamquam neque ipsi Schuettio eam ante oculos fuisse inde conjicio, quod haec de ea adnotat ⁵⁾: *cujus imaginis inscriptioni quantam auctoritatem tribuere possimus, quum nusquam alibi memoratam aut descriptam invenissem, non audeo judicare*. Est haec quoque res Merulae Pisoni similis. Sed ex scriptura nominis Naevii, quam et ipse Schuettius eo tantum tueri potest, quod seculo XIV—XVI *Nevium* pro *Naevio* exarare solebant, apparet, statuam hanc, si quae fuit, aut *Nevium* aliquem, non *Naevium* indicare, aut ante duo vel quatuor abhinc saecula inscriptum imagini esse *Naevii* nomen (nam positam tum statuam quis existimet?). Quanti autem, quaeso, argumentum est, e iudicio, quod homines tum viventes, quos et ipsos in Gellii loco explicando falli potuisse et falsos esse constat, de *Naevii* poetae pa-

1) l. l. pag. 26. et 35. 2) *fragm. Puncto. bell.* II. 14; III. 7. *Hopfsack's Staatsrecht der Unterthanen der Römer* pag. 63. not. 92. 3) l. l. pag. 8 sqq. 4) l. l. pag. 20 sqq. 5) pag. 8. not.

tria tulerunt, depromptum? Accedit, quod, Capuae urbis incolas *Campanos* esse dictos, neminem fugit ¹⁾; nam de linea superinducta nihil mouet Schuettius. Sed fac, hanc esse inscriptionem *Cn. Naevius Campus* ²⁾ vel *Campanus*, e causis tamen praemissis ita censeo, statuae illi a viro docto seculi XV. aut XVI Campano, seducto illo per Gellii locum supra laudatum, ut patriae gloria augetur, nomen Naevii inscriptum esse — quam sententiam ita amplectitur *Schuettius*, ut hujus, si diis placet, docti viri judicio suam rem probare studeat, quod apparet quam sit viro critico indignum. Itaque cum haec Schuettii argumenta fragilissima sunt neque quidquam probant, tum tertium, quod affert, contrarium eorum, quae inde concludit comprobatur. Cicero ³⁾ enim: *qua re*, ait, *cum sit quaedam certu vox Romani generis urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animadverti possit, nihil sonare aut olere peregrinum: hanc sequamur, neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. Equidem cum audio socrum meam Laeliam* (verba sunt Crassi) — *facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod, multorum sermonis expertes, ea tenent semper, quae prima didicerunt — sed eam sic audio, ut Plautum mihi aut Naevium videar aulire; sono ipso vocis ita recto et simplici est, ut nihil ostentationis aut imitationis affere videatur; ex quo sic locutum ejus patrem judico, sic majores, quo loco non sine justa causa Livium, Ennium et Terentium omissos esse dicit Schuettius, quod illi non a pueris Latine loqui consuessent, sed postea, cum Osce aut Graece loquerentur, Latinam linguam didicissent, Naevius contra, quippe in Campanis natus, propter frequentem cum Romanis consuetudinem facilius integro Romano sermone usus esset. At non de Latino sermone, sed de Romano, non de rustico, sed de urbano Cicero exponit, de sermone, ut ipse dicit, urbis proprio, quem nec Livius nec Ennius, utpote Graeci et Osci, nec Terentius Afer pure et plane et sine aliqua ostentatione et imitatione loquebantur. Plautum autem praetermittit*

1) *Drakenborch ad Liv. VII. 30. 21; Gronov. ad Liv. XXVII. 3. 1.* 2) *Serv. ad Virgil. Aen. X. 143.* 3) *de orat. III. 12. 44. et 45.*

Schuetitius, quamquam is docere eum poterat, quam contorte Ciceronis locum explicaverit; Umbri enim in quibus erat natus, Umbrice loquebantur, unde Plautum quoque omitteret Cicero necesse erat. Sed e Ciceronis his verbis colligi potest, et Plautum mature Romam migrasse itaque Romane a pueris etiam locutum, et Naevium Romae ab infantia versatum, immo Romae natum esse. Quae enim de *barbaro* Naevio apud Terentium narrat, in errore posita sunt, cum non a Terentio, sed ab ipso Plauto ¹⁾ barbarus poeta dicatur, neque hoc nomen dedecori, quemadmodum putat Schuetitius, sit ²⁾. Igitur, ut supra dixi, falsa omnino videntur et e mero errore profecta, quae de Campania, Naevii patria, Viri Dooti statuerunt. Traditur enim, in ipso primo Punico bello stipendia Naevium meruisse, quod duplici modo fieri potuit. Si enim civis Romanus erat, in legionibus, si Latinus, in sociis militavit ³⁾ poeta. Sed hoc etiam in loco, ut in plurimis, qui ad Naevii vitam spectant, omnibus destituti sumus testimoniis. Unde fit, ut verisimilitudinem Academico quodam more sequi nos oporteat. Mihi autem, quemadmodum dixi, Campanus homo Naevius esse non videtur. Romanum autem poetam fuisse, ex eo intelligitur, quod ab omnibus, qui de primis Romanae poesis incrementis verba fecerunt, Livio, ut Graeco, Ennio, ut semigraeco homini, opponitur. ⁴⁾ Praeterea eo erat ingenio vere Romano hic vir, ut de patria ejus ne verbum quidem in ejus inveniat reliquis, utque nullus scriptor Romanus ejus patriam nominet, cum tamen de Livii, Ennii, Plauti patria diserte scribant. At poterat esse Campanus aut eques, itaque civis Romanus, aut e plebe Campana, et a populo vel plebe Romana, ut a nobilibus Ennius, civitate donari. Sed de hoc ne verbum quidem nec apud ipsum nec apud ceteros scriptores Romanos invenitur, dum Ennius exsultans fere laetitia in ipso Annalium

1) *mtl. glor.* II. 2. 56. 2) *Paul. Diaconus s. v. barbari* pag. 36. ed. Mueller. *Dorville ad Charit.* pag. 526; *Lindemann ad Plaut. Trinum.* prol. 19. *Duker ad Florum* I. pag. 36. II. pag. 885. ed. Lips. 3) *Hopsensack, Staatsrecht der Unterthanen der Römer* pag. 20. sqq. 4) *Duentzer et Lersch de versu Saturnio* pag. 20; *Grauert in Koentli libro Sprache der Römischen Epiker* pag. 266. et 290; adde *Sueton. de illustr. gramm.* 2; *Festus* pag. 293. ed. Mueller.

libro ¹⁾ Fulvii Nobilioris beneficium in se collatum ita effert:

nos sumu' Romani, qui fuvimus ante Rudini.

Neque e mille sexcentorum illorum equitum Campanorum numero fuit, qui civitate Romana augebantur ²⁾. Erant enim Romae porta illa et nemora Naevia in Aventino, quae inconsiderate Blumius ³⁾ et Krausius ⁴⁾ a poeta nomen traxisse dixerunt. Quamvis enim apud Varronem ⁵⁾ legatur: *sequitur porta Naevia, quod in nemoribus (Naevius enim loca, ubi ea) sic dicta*, quae verba sine dubio corrupta ita cum Spengelio, praeuntibus libris manuscriptis, restituenda arbitror: *sequitur porta Naevia, quod in nemoribus Naeviis* (sc. est) — *Naevii enim loca, ubi ea — sic dicta*: Paulus tamen Diaconus ⁶⁾ in iis, quae e Festo excerpfit, de Naevia silva ita disseruit: *Naevia silva dicta juxta urbem, quod Naevi cujusdam fuerit*, quae quin recte excerpta sint, nullus dubito. Quamvis enim ipsius Festi verba in codice Farnesiano admodum mutila sint, bene tamen servata apparent haec: ... *tum, quod Naevi cu ... i. e. sine dubio cujusdam*. Atqui si celebratum illum poetam Naevium dixisset Festus, non pronomen illud, quod ignotum quandam hominem indicat, addidisset. Ab isto autem ignoto ceterum Naevio nomen cur nemora illa acceperint, memoriae proditum non est. Absurdum autem non videtur, si quis eum eo in loco, ubi antea nullae erant, arbores sevisse dicat, quae in silvam excrescentes ex eo, qui semina posuerat, nomen acceperint. Facile autem credideris, hunc arboribus colendis magnam dedisse operam; nam praeter silvam Naeviam Naevianum etiam pirum laudatur ⁷⁾, quod a Naeviis nomen haud dubie accepit, ut Lollianum a Lolliis, Valerianum a Valeriis. Plebejus autem hic etiam homo fuit, quippe in Aventino habitans, qui mons, in quo antiquissimis jam temporibus inde ab Anco Marcio plebs habitaverat ⁸⁾,

1) XVIII. 12. ed. Spangenb. 2) Hopfensack l. l. pag. 63; Goettling's Geschichte der Römischen Staatsverfassung pag. 404. 3) l. l. pag. 32. 4) l. l. pag. 120. 5) de ling. Lat. pag. 163. ed. Spengel. 6) pag. 168. ed. Mueller. 7) Macrobian. Saturn. l. pag. 379 ed. Bipont. 8) Liv. l. 32; Cicero de Republ. l. 18.

anno CCXCVIII a. c. secundum legem Iciliam ¹⁾ totus ei tradebatur. Ab hoc Naevio num poeta originem ducat, ambiguus diu haesi, usquedum et Ciceronis locus supra ²⁾ laudatus et quae apud Eusebium ³⁾ leguntur, Cn. Naevium poetam cum in Aventino sedem suam habuisse, tum Romae natum esse a parente Romano, probabile mihi reddidit. Cicero enim Laeliam, Crassi socrum, ingenuo sermone Romano locutam esse dicit, cum mulier, multorum sermonum expers, incorruptam antiquitatem facilius conservaverit, indeque concludit, et patrem Laeliae et majores sic locutos fuisse. Comparat autem matronae pronuntiationem et sermonem cum sermone Plauti et Naevii. Atqui Plauti patrem et majores, utpote homines Sarsinates, Umbrico, non Romano sermone usos esse constat, unde sequitur, cum Plauto haud bene Ciceronem comparasse Laeliam, nisi Plautus mature Romam venit et sermonem Romanum ingenuum in ipsa urbe a teneris unguibus edoctus est. Itane Naevium etiam peregrinum aut Latinum Romam mature migrasse credis, ut ne pater quidem ejus et majores sermone urbis proprio usi sint? Profecto Romae natum esse poetam a Romano patre apparet. Sed ad causam reverter exponendam, cur a Naevio illo, a quo nemora Naevia nomen acceperunt, oriundum esse poetam arbitrer, quae causa etsi in conjectura, attamen in probabili conjectura, posita esse mihi videtur. Loco enim laudato Ennium, a Catone Quaestore Romam translatum ⁴⁾, in monte Aventino domicilium habuisse narrat Eusebius ⁵⁾. Quaerenti ⁶⁾ autem, quae causa Catonem, ut qui ab omnibus Graecis literis abhorreret et provecta demum aetate Graece loqui doceretur ⁷⁾, commoverit, ut Ennium, tum sine dubio Graecum poetam, Romam duceret, ita respondendum mihi videtur: Falso Funccius ⁸⁾ et Harlesius ⁹⁾ Catonem, quod poetae ingenium non perspexisset, Romam eum transtulisse fe-

1) *Liv.* III. 31; *Dionys.* X. 31 et 32; *Diodor.* XII. 4; *Niebuhr R. G.* II. pag. 339; *Goettling Gesch. d. Röm. Staatsverf.* pag. 323; *Moser ad Cicer. de Republ.* II. 33. pag. 596. 2) pag. 9. 3) *Chronica. ad Olymp.* CXXXV. 4) *Corn. Nep. Cat. I.*; *Pseudo-Aurelius de vit. illustr.* 47. 5) *cf. Varro l. l.* 6) *Regel l. l.* pag. 42 not. 40. 7) *Regel l. l. adde Plutarch. Cat. maj. 2.* 8) *l. l.* pag. 77. 9) *introduc.* pag. 187.

runt, falso Regelius ¹⁾ casu magis, quam quod poeticam ejus indolem cognovisset, Catonem secum duxisse Ennium statuit. Causa haec fuisse videtur. Cato cum toto animo plebis partem foveret, Naevium etiam, quippe qui studio erga plebem flagrans in patricos inveheretur, sine dubio coluit et adamavit; qui quidem cum in exilium anno DXLVIII u. c. missus et anno DL mortuus esset, quo Cato Quaestor Sardiniam obtinebat, Ennium eo ipso anno Romam secum duxit, qui alter quodammodo Naevius esset, quae tamen spes eum fefellit. Hoc ipsum autem consilium in causa erat, cur Ennium etiam in media plebe, in Aventino, habitare vellet. Haec si probabiliter disputata sunt, sequitur, ut Naevium etiam ante Ennium in Aventino sedem suam habuisse statuamus. Rebus ita constitutis, jam Varronis et Festi locos accuratius inspiciamus. Varro enim Naevii, quo nomine quin poetam dicat non dubito, Festus autem, et accuratius quidem, Naevii alicujus ea loca fuisse prodit. Quo autem modo utriusque viri, quorum neutri major fides quam alteri, verba concilianda esse credam, ex iis, quae supra disputavi, apparet. Quippe Festus eum dicit, a quo vere primum nomen illa silva accepit, Varro poetam ab illo oriundum, cujus et ipsius illa loca, hereditate accepta, erant, avo nobiliorem et notiozem. Majorem etiam veritatis speciem haec mea accipit qualiscunque ceterum conjectura eo, quod jam multo ante primum Punicum bellum tempore Naevia illa porta, quam a vicina silva nomen ducere Varro ²⁾ refert, a scriptoribus memoratur ³⁾, quippe quae ad Servianam urbis munionem pertineret ⁴⁾. Falsissimus autem est Regelius ⁵⁾, qui Attium Naevium angurem documento habet, Naeviam gentem Romae antiquissimam esse; est enim ille *Navius*, non *Naevius*. Haec de patria Naevii sufficient. Quae addi possunt, infra addentur, ne bis easdem res tractem,

De anno, quo natus Naevius sit, nihil memoriae proditum est, ita ut haec res, cum, quo aetatis anno decesserit, aequae nos fugiat, in incerto sit relinquenda. Poetam vero, antequam in exilium mitteretur, senem

1) l. l. 2) l. l. 3) *Livius* II. 11; *Jul. Obsequens* c. 104 pag. 260 ed. *Rip.* 4) *Bunsen, Beschreibung der Stadt Rom* I. pag. 636. 5) l. l. pag. 39 not. 31.

fuisse, e Ciceronis loco quodam¹⁾ patet, ubi haec leguntur: *quam gaudebat bello Punico Naevius, quam Truculento Plautus*, e quibus, si locum diligentius inspicis²⁾, senem tum Naevium fuisse apparet. Loquitur autem Cicero de Naevio Romae versante, qui anno DIII in exilium pulsus est. Senem autem virum sexagenarium dicunt, ita ut Naevius ante annum CCCCLXXXVIII u. c. lucem viderit, itaque biennio saltem ante Punicum bellum primum natus sit. Est tamen locus apud eundem Ciceronem³⁾, e quo Ennio et Plautum et Naevium natu minores fuisse apparere videtur. Verba haec sunt: *annis fere DX. post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio Caeci filio, M. Tuditano Consulibus, anno ante natum Ennium, qui fuit major natu quam Plautus et Naevius*. Constat tamen, primam a Livio fabulam datam esse anno u. c. DXIV.⁴⁾, natum igitur Ennium anno DXV., biennio post primum bellum Punicum, in quo Naevius, teste Varrone apud Gellium⁵⁾ stipendia meruerat; nec non multa e Naevii carminibus sumsisse Ennium Cicero⁶⁾ refert, quod, cum post mortuum demum senem Naevium Romam translatus sit Ennius, fieri nisi a juniore non poterat. Quae cum ita sint, non facere non possum cum Vossio⁷⁾, qui in illo Ciceronis loco, pronomen relativum non ad Ennium, sed ad Livium respicere censet. Quam constructionem noli tanquam Ciceroni inusitatam rejicere; Cicero enim alibi quoque relativum pronomen non ad nomen proxime praecedens refert⁸⁾. Recte igitur totum locum, quem pluri Ciceronis interpretes exsecandum judicaverant, vindicavit Osannus⁹⁾. Nihilominus tamen jam Donatus¹⁰⁾ in hoc loco falli se passus est, Ennium ante Plautum fuisse narrans.

Bello Punico secundo miles stipendia Naevius meruit¹¹⁾. Quod cur sub finem demum belli fac-

1) Cato XIV. 50. 2) cf. quae infra in prooemio ad carmen de bello Punico disputabimus. 3) Tusc. I. 2. 4) Isidor. Orig. IX. 1; Osann analect. crit. pag. 44 sqq.; Munk de fabulis Aetolant pag. 90. not. 240; Fischer et Soetbeer's Römische Zettelfeln pag. 79. 5) XVII. 21. 45. 6) Brut. 15. 7) l. l. I. 2. 8) in Verrem III. 33; de natur. Deor. I. 23. 65; Philipp. I. 5. 12. 9) l. l. pag. 40. 10) ad Terent. Andr. prol. 17. 11) fragm. Punic. bell. VII. 3.

tum esse statuat Krausius ¹⁾), nulla causa est. Immo jam in medio bello miles fuisse videtur; quod si minus fuisset, quantilla, quaeso, gloria erat, qua motus esse dicitur, ut in ipso carmine, quod de hoc bello composuerat, stipendiorum suorum meminisset? Sed temporum etiam calculus suadere videtur, ut in medio jam bello tirocinia sua fecisse poetam statuamus. Natus enim Naevius ante annum CDLXXXVIII. u. c. est ²⁾), ita ut anno saltem DIII. u. c. vel anno belli XIV. togam sumere et stipendia facere posset, nisi et ipse ³⁾) ante annum aetatis decimum septimum militiae onera subiit. Falso autem Koepkii ⁴⁾) in secundo bello Punico poetam meruisse narrat.

Inter Naevii etiam arma siluere Musae. Primam enim fabulam anno DXIX. poetam dedisse, testis est Varro apud Gellium ⁵⁾): *anno deinde post Romam conditam quingentesimo undevicesimo Sp. Carvilius Ruga primus Romae de amicorum sententia divortium cum uxore fecit, quod sterila esset jurassetque apud censores, uxorem se liberum quaerendorum causa habere. Eodem anno Cn. Naevius poeta fabulas apud populum dedit* ⁶⁾). Varius autem est anni numerus. Idem enim ille Gellius alio loco ⁷⁾): *Servius quoque Sulpicius tum primum (i. e. quingentis post Romam conditam annis) cautiones rei uxoriae necessarius esse visas scripsit, cum Sp. Carvilius, cui Ruga cognomen fuit, vir nobilis, divortium cum uxore fecit, quia liberi ex ea, corporis vitio, non gignerentur, anno urbis conditae DXXIII., M. Atilio, P. Valerio Consulibus. At M. Atilium Regulum et P. Valerium Flaccum consules anno urbis conditae DXXVII. fuisse, in Fastis consularibus anonymi, fastis Capitolinis, Siculis et apud Cassiodorum legimus. Sed rem magis etiam turbat Attius apud Ciceronem ⁸⁾), qui post annum DXXXXV. primam a Livio Andronico fabulam editam fuisse dicit, ante quem multas fabulas et Plautus et Naevius docuerint — qui quam falsus sit, argumentis suis evicit Osannus ⁹⁾). Anni autem, quo primam Naevius fabu-*

1) l. l. pag. 129. 2) cf. pag. 15. 3) Liv. XXII. 57. 9; Serv. ad Virg. Aen. X. 800. 4) l. l. pag. LI. 5) XVII. 21. 44. 6) Pighi annales ad annum DXIX. 7) IV. 3. 2. 8) Brut. XVII. 73. 9) anal. crit. pag. 44 sqq.

Iam docuit, calculus totus ex eo pendet, quem in annum Illud Carvili ab uxore divortium incidat. In annum DXXVII. hoc incidere non posse, Schuettius¹⁾ monet, quod disertis verbis a Censoribus Sp. Carviliū jurare coactum esse Gellius memoriae prodiderit, anno autem DXXVII. censores Romae non fuisse e Fastis Capitolinis intelligatur. Sed non diligenter inspexisse videtur hoc Fastos Schuettius, cum in ea, quam ante oculos habeo, editione, a Laurento parata²⁾, anni et DXXIII. et DXXVIII. Censores ipsis nominibus additis recenseantur. Iam vero Dionysius Halicarnassensis³⁾ de eodem divortio haec memoriae prodidit: *κατὰ τὴν ἐβδόμην ἐπὶ ταῖς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν Ὀλυμπιάδων, ὑπατευόντων Μάρκου Πομπωνίου καὶ Γαῖου Παπυρίου, πρῶτος ἀπολῦσαι λέγεται τὴν ἑαυτοῦ γυναικα Σπούριος Καρουίλλιος*. Atqui Consules anni DXXIII. ex aera Varronis (fastos enim Capitolinos aera Catoniana uti constat) in fastis et Capitolinis et Siculis et consularibus et apud Cassiodorum M. Pomponius Matho, C. Papirius Maso laudantur, unde Dionysium, quem Olymp. VII. 1. urbem conditam statuere⁴⁾ neminem fugit, Olymp. CXXXVII. 1 intellexisse patet. Quae cum ita sint, primam a Naevio fabulam anno DXXIII. datam esse statuo. Dissentiunt quidem Valerius Maximus⁵⁾: *repudium inter uxorem et virum a condita urbe usque ad vicesimum et quingentesimum annum nullum intercessit; primus autem Sp. Carvilius uxorem sterilitatis causa dimisit*, et Plutarchus⁶⁾, cujus tamen verba ne dubium quidem quin corrupta sint, cum anni CCCXX. p. u. c. legantur. Sed Valerius Maximus non accurate, sed majoribus tantum numeris usus annum illum indicat. Consentit mecum Goettlingius⁷⁾. Scriptorum autem locos supra laudatos de divortio, non de repudio intelligendos esse, recte monet Schuettius⁸⁾, qui tamen fabulam hoc anno datam comoediam fuisse nimia cum audacia conjicit. Nam ut concedam, quod quidem mihi nōndum persuasum esse profiteor nec persuasum iri spero, fabulam, quam Livius dedit primam, comoediam fuisse, de Naevii tamen fabula prima nihil inde concludi potest.

1) l. l. pag. 14. 2) pag. 37. 3) ant. Rom. II. 25. 4) l. l. 71 et 74. 5) II. 1. 4. 6) comp. Lycurg. et Num. 3. 7) Röm. Staatsverf. pag. 99. 8) l. l. pag. 14 not.; Niebuhr Röm. Gesch. III. pag. 414. Retn Röm. Privatrecht pag. 207 sqq.

Quaerit Kransius ¹⁾, sitne verisimile nec ne, Nae-
vium, at Livium et Ennium ²⁾, Romae Graecam lin-
guam docuisse. Non docuit, cum civis Romanus es-
set ingenuus. Sed ne illud quidem certum est, Livium
et Ennium Graeca docuisse ³⁾.

Blumius ⁴⁾ primus mirum quoddam et diversum
in Naevio et Ennio studium invenit, quo ille plebejam,
hic patriciam partem foveret. De Ennio omnia nota.
Naevium autem in Scipiones et Metellos, qui tum prin-
cipes civitatis erant, invectum esse, multi veterum
loci testantur ⁵⁾. Contra Metellos enim hunc praeci-
pue versum scriptum esse narrant:

fató Metelli Rómae fiunt Cónsules,

contra P. Scipionem Africanum majorem hos ⁶⁾:

etiám qui res magnás manu saepe géssit glorióse,
cujus fácta viva núnc vigent, qui apud géntes so-
lus práestat,
eum súus pater cum pállio — ab amíca abduxit úno ⁷⁾.

Propter illum autem versum ita Metellus Naevio Sa-
turnio metro minatus est:

dabúnt malum Metélli Naévio poétæ.

Hunc versum ad P. Cornelium Scipionem Africa-
num majorem pertinere, nec propter eximias, quas
ei Naevis praeter probra laudes tribuit, dubium ul-
lum esse potest, et ipse Gellius testatur, qui Scipio-
nem adolescentem fama haud sincera fuisse ⁸⁾ dicit,
Naevium autem his versibus cum Valerio Antiate sen-
tire, qui, dissentientibus quidem ceteris scriptoribus ⁹⁾,
φιλογύνην sese Scipionem in Hispania quoque, ubi
pulcherrima ista virgo ei adduceretur, exhibuisse me-
moriae prodiderit. Falsus igitur est Merula ¹⁰⁾, hos
versus ad Scipionis Africani majoris patrem pertinere:

1) *l. l.* pag. 118. 2) *Oudendorp. ad Sueton. de Gramm.* 1

3) *Osann anal. crit.* pag. 19. 4) *l. l.* pag. 20 sqq. 5) *Aseon. ad Cicer. Verrin.* l. 10; *Terent. Maur.* v. 2515 ed. *Loehmann*; *Mar. Victor.* pag. 191 ed. *Gatsf.*; *Mar. Plot.* pag. 282 *Gatsf.*; *Attil. Fortunat.* pag. 324. et 357 *Gatsf.* 6) *Gellius* VI. 8. 5. 7) *ultimum vocabulum metri gratia sedem mutare jussi*; cf. *fragm. incert. com.* 23. 8) *Valer. Max.* VI. 7. 1 et 9. 2; *Polyb.* X. 19. 3. 9) *Liv.* XXVI. 50; *Polyb.* l. l.; *Flor.* II. 64; *Aurel. Vict. de vtr. ill.* 49. 8. 10) *l. l.* pag. 103.

ratus. Quamquam in Cnejum etiam et Publium Scipiones illos, qui in Hispania perierunt, bilem suam effudisse poetam, ex iis concludi potest, quae e Cicerone excerpſit Augustinus ¹⁾: *Periclem violari verbis et eos agi in scena non plus decuit, quam si Plautus noster voluisset aut Naevius Publico et Cnejo Scipioni, aut Caecilius Marco Catoni maledicere. De Plauto nil constat, redeo ad Naevium. Illud autem de Metellis effatum quomodo intelligendum sit, e Cicerone ²⁾ colligitur: hoc Verrem dicere ajebant, te (Metellum) non fateri, ut ceteros ex vestra familia, sed opera sua consulem factum. Dicit igitur, Metellos fortuna, non meritis suis Consules factos esse. Adnotat autem ad Ciceronis locum laudatum Asconius, Metellum, quamvis nec consularis aetatis, nec praetor ante fuisset, Consulem esse designatum. At anno ab urbe condita DXXXXVIII. duo tantum Metelli Consulatu functi erant; nam de L. Caecilio Metello, qui anno CDLXX. Consul factus est, affirmari nihil potest; immo Denter fuisse videtur ³⁾. Qua in re causa fuit, cur Zumptius ⁴⁾ totum versum Naevio abjudicaret. Verba ejus haec sunt: *fuisse Naevii versum**

fateri Metelli Romae fuerunt Consules

tradit Asconius, cui reposuisse Metellos Saturnium hunc:

malum dabunt Metelli Naevio poetae

exequitur Terentianus Maurus de metris. Neque tamen poetam, si Naevius fuerit, veterem illum et celebrem Cn. Naevium, belli Punici scriptorem, fuisse puto, qui mortuus est, Cicerone auctore ⁵⁾ anno ante Christum CCIV, quo tempore fuerat quidem unus Metellus Consul anno CDVI. et illius pater aut avus (?) fortasse medio bello primo Punico; veruntamen admirabilis illa familiae Metellorum felicitas non prius quam ab anno CXLIII et CXLII. a. Ch. coepit, quo fratres Q. et L. Metelli Consules facti sunt; immo vero non exagitari potuit nisi Gracchorum aetate, cum illorum fratrum alterius quatuor, alterius duo filii omnes deinceps summos in republica honores nanciscebantur. Intra

1) de civit. Det II. 13. 2) in Verr. I. 10. 27. 3) Drumann Geschichte Rom's II. pag. 18. 4) ad Cicer. Verrin. pag. 72. 5) Brut. 15.

XII ferme annos, ait Vallegius¹⁾ hujus temporis (i. e. ante Consulatum Q. Metelli Numidici anno CIX.) Consules fuere Metelli aut Censores aut triumpharunt amplius XII. Itaque Naevii nomen celebri versui adhaesisse puto, quod constabat, illum veterem poetam inimicitius cum principibus civitatis Quintoque Metello Consuli CCVI. exercuisse eamque ob causam Italia relegatum esse. Ita Zumptius. Quae contra eum disputavit Franciscus Ritterus.²⁾ ita comparata sunt, ut nemo jam post doctam hujus viri expositionem de bona illius versus fide dubitare possit. Invehitur enim poeta sine dubio in Q. Caecilium Metellum, Lucii filium³⁾, qui anno ab urbe condita DXLVIII. Consul, teste ipso Asconio, versu illo Saturnio poenam Naevio minatus est, nec frustra. Nam in L. Caecilium Metellum bilem suam effudisse poetam, verisimile non est, qui bis Consul, anno a. u. c. DIII et DVII., quantopere de populo Romano meritus esset, bellum Punicum et splendidissimus ille triumphus Naevium docere poterat, cui etiam, cum, servato e Vestae aede incendio correpta palladio, oculis privatus esset, statua a toto populo decreta et permissum est, ut vehiculo in Senatum ferretur⁴⁾. Nam non adeo caecus homo Naevius dici potest, ut, quem servatorem gloriae Romanae ipse populus praedicaverat, eum diceret fato Consulem esse factum. Fortasse etiam hic Metellus, cujus gens plebeja erat, plebi favit, usque dum ejus demum filius a plebe descisceret. Neque, quamvis virum odisset patricium, adeo invidiosus in Scipionem poeta erat, ut gloriam suam ei praeciperet; sed in ipsis illis versibus, quos contra Scipionem composuit, tanti agnoscit viri magnitudinem et laudes praedicat. Sed gravissima, cur Naevius C. illum Caecilium Metellum stringere non potuerit, causa haec est, quod ex Consule vix e pueris poeta egressus erat, quodque Asconius Metellum „tum Consulem“ versu illo Saturnio respondisse dicit. Atqui fabulam ante annum DXXIII. Naevius nullam dedit; versus autem ille trimeter iambicus est, ergo e comoedia aliqua depremtus: unde apparet, Q. Caecilium Metellum a Naevio

1) IL. II. 2) Zeitschrift für Alterthumskunde. 1841 pag. 329. sqq. 3) non nepotem, ut Zumptius putat. cf. Plin. hist. nat. VII, 45. 4) Ovid. Fast. VI. 436. Valer. Max. I. 4.

laesum fuisse. Sed dissentit paululum Ritterus, a quo etsi cetera bene exposita sunt, pauca tamen addam de his, in quibus aut errasse vir doctus aut quae omis- sisse videtur. Stat autem ab eorum sententia, qui et Metellam et Scipionem in carmine de Punico bello derisos putant, quod neutiquam fieri potuit. De metro versuum alio loco ¹⁾ agetur; nam ne Saturnii quidem sunt, sed jambici. Qui autem, quaeso, fieri potuit, ut ad Q. Metellam anno post finitum bellum Punicum primum tricesimo quinto in carmine, quod de hoc bello conscripserat, alluderet? Sunt igitur hi versus e bo- moedia nescio qua, quae tamen anno DXXXVIII., teste ipso Asconico, edita est; Metellum enim *tum Consulem* iratum alteri versui respondisse dicit. Con- sentit historia. Nam eodem anno ludos Romanos ter, plebejos semel ab aedilibus instauratos esse Livius ²⁾ memoriae prodidit. His igitur in ludis Naevii fabula edita est. Restat, ut inquiremus, quae causa fuisse videatur, cur tanto in Metellos odio Naevius vel plebs, cujus patronus est, flagraverit. Haerebat au- tem in animis nefaria ista juvenum nobilium conju- ratio, qui relieta Italia ad regem aliquem transfugere constituerant, quorum princeps Q. aut L. Caecilius Metellus erat: Valerii enim Maximi ³⁾ omnes, Livii ⁴⁾ complures codices Quintum dicunt, pauci libri Lucium. Sed sive Lucius sive Quintus (qui cum Consule idem esse videtur) fuit, magna inde Metellorum familiae iniusta est ignominiae nota. Praeterea alia erat causa, cur plebs Q. Caecilio Metello Consuli successerit. Priusquam enim, ut Livii ⁵⁾ verbis utar, *proficisceren- tur Consules ad bellum, moti ab senatu sunt, ut in agros reducendae plebis curam haberent; sed res haudquaquam erat populo facilis; magna tamen pars, auctoritate Consulum compulsa, in agros remeavit. Quae de Consulatu a Metellis gesto Zumptius exponit, speciosiora sunt quam veriora.* In Naevii enim aeta- tem efflorescens Metellorum invidit fortuna, qui quam- vis ad summum honorum fastigium sub Gracchorum demum tempora pervenirent, fundamenta tamen antea posita erant, atque illud erat facile ad concludendam,

1) *fragm. incert. com.* 22 et 23. 2) XXVIII. 16. 3) V. 7. 6. 4) XXII. 53; cf. *Oros.* IV. 16; *Deo Cass. fragm.* 44. pag. 29. 5) XXVIII. 11. 8.

Metellorum familiam saepius honoribus functuram esse, cum primum ad eos elata esset. Nec spes fefellit poetam acutum.

Alias praeter Zumptii argumenta causas, cur pro subditicio fictoque Grammaticorum versu illum Naevianum haberet, Lerschius ¹⁾ attulit. Si enim Naevius tale quidquam lusisset, id verbo uno alterove addito Ciceronem indicaturum fuisse credit, cum praesertim libenter occasionem arripiat antiquis poetas laudandi. At hoc ipsum est argumentum, quo demonstrari potest, ab ipso Naevio profectum illum versum esse. Erat enim hic Naevii lusus in vulgus ita notus, ut Metellum fatò consulem fieri proverbii instar de immerita quaque fortuna Romani dicerent ²⁾. Cetera Lerschii argumenta ipsa rerum historia refelluntur. Id autem satis mirari nequeo, quod addit, hunc poetam puerum et senem vix Metellum aliquem Consulem novisse.

Temerarium est, de aliò quodam Naevio poeta cum Blumio ³⁾ et Zumptio cogitare, de quo ne verbum quidem traditum est.

Haec de versu illo, contra Metellos scripto, habui praemittenda; de altero contra Scipionem composito nemò unquam dubitavit.

Iam quo consilio principes civitatis in carminibus suis parpserit Naevius, inquirendum est. Supra jam monui; plebejùm fuisse toto animo poetam Naevium. Constat autem, jam primis rei publicae temporibus utrumque ordinem, sive gentem dicere malis, suam partem etiàm carminibus evexisse ⁴⁾. Ita Naevius quoque literis suis in plebis favorem utitur. Plebem dico, quae quidem post legem Plaetoriam non erat opposita patribus; sed nomina tantum, non ipsa res mutata erat. Nam ordinum certamina in republica Romana nunquam cessaverunt. Patres in nobiles ita mutati sunt, ut plebeji homines optimatum partes, quippe ad quas et ipsi adire poterant, fovere saepius coepissent, simulatque honoribus fungerentur ⁵⁾. Ita

1) de versu Saturnio pag. 24. 2) Zell *Fertenschriften* II. pag. 52. 3) l. l. pag. 32. not. 51. 4) Krause l. l. pag. 47. et 104; Blum. l. l. pag. 12. 5) Ahrens *die drei Volkstribunen Tib. Gracchus, M. Drusus und P. Sulpicius* pag. 7.

praecipue Metelli, qui, quamvis e gente plebeja orti, ab optimatum tamen partibus stare coeperant; unde factum est, ut Cicero Metello Nepoti, tribuno plebejo, vitio verteret¹⁾, quod, qua via majores sui ingressi essent, ea derelicta a melioribus degeneraret moribus. Inde Naevii in eos odium, ut in patriciam Scipionum gentem. Sed aequè fovit Catonem, Atilium Calatinum, qui, e gente plebeja oriundi, re etiam plebeji homines erant. De studio et amore in Atilium Calatinum infra disputabimus²⁾; Cato autem amicissimus poetae fuisse videtur³⁾ de quo apud Ciceronem⁴⁾ loquens inducitur; cujus simplicitatem Romanumque ingenium ab omni externarum rerum imitatione alienum ut coleret necesse erat, cum irruenti postea luxui et Graecarum literarum nimio amorì pro virili parte adversaretur, et quocum commune ei in Scipiones odium erat. Contra superbam Claudiam gentem Naevium scripsisse verisimile mihi quidem non est. Quam enim, cur ita statuatur, causam Blumius⁵⁾ affert, eam nihili esse infra docebimus⁶⁾. Praeterea etiam summi tum inter optimates Metelli erant Scipionesque, quos lacessendo totam poeta nobilitatem irrisui habet. Sed multos etiam alios viros nobiles eum laesisse, a Gellio⁷⁾ narratur.

Verum nobilium ultio poetam non mansit. Dederunt enim poenam Naevio poetae. Nam cum leges XII. Tabularum sanxissent⁸⁾, ne quis occideret sive carmen conderet, quod infamiam afferret flagitiumve alteri, optimates de violata hac lege diem Naevio dixerunt, auctore, ut apud Eusebium legitur⁹⁾, Metello, qui, quemadmodum lege praescriptum erat, postulasse videtur, ut capitis eum damnarent. Sed a plebe servatus est, quamquam absolvi non poterat. Inde novum argumentum peti licet, quo demonstretur, Naevium Romae, non in Campaniis natum esse, quia, si in Campania natus esset, nullum poetae contra Me-

1) Otto von Mirbach *Römische Briefe* I. pag. 199. 2) *fragm. Pun. bell.* III. 7. 3) pag. 11. 4) *Caton.* 14. 50. 5) *l. l.* pag. 51. et 57. 6) *fragm. com. inc.* 1. 7) III. 3. 15. 8) *Blum l. l.* pag. 13. not. 12.; *Krause l. l.* pag. 48. not.; *Rein Röm. Privatrecht* pag. 349.; *Baehr Röm. Literaturgesch.* pag. 68 not. 3.; *Moser ad Cicer. de Republ.* pag. 436. 9) *ad Olym.* CXXXIV.

tellorum vim erat refugium¹⁾. Læge enim Porcia cautum erat²⁾, ne quis cives Romanus, nisi quem univ-
ersus populus jussisset, capitis damnetur aut verbe-
ribus afficeretur. Quis autem nisi plebs sua Naevium
servare voluerit? Nihilominus tamen res a Metello et
nobilium factionibus eo perducta est, ut in publicos
carceres a triumviris capitalibus includeretur³⁾. Ibi
quam habitus sit malæ et crudeliter, Plautus testatur,
qui, ludens quidem, his versibus⁴⁾ populi misericor-
diam et auxilium pro amico suo invocat:

apage! non placet mihi illa inaedificatio,
Nam os columnatum⁵⁾ poetæ esse inaudivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

quos versus ad Naevium spectare, Paulus Diaconus⁶⁾
auctor est: *barbari dicebantur antiquitus omnes gentes
exceptis Graecis; unde Plautus Naevium, poetam La-
tinum, barbarum dicit.* Sed explicatione eget locus
hic Plautinus, quem ut totam Militem gloriosum an-
no ab urbe condita DXXXXVIII, in scenâ editum
esse ex iis, quæ supra exposui, apparet; lis enim in-
ter viros doctos est, quos hoc loco custodes Plautus
dicat. Homines autem Naevio custodes non fuisse, e
verbo *accubant* consequitur; nec canes fuerunt, qui
hac in re usui non erant, Explicationi inservit alter
locus Plautinus⁷⁾;

. . . quæso, ut quidem hodie tu canem et furcam feras,
ubi verborum lusu usum esse Plautum recte Becke-
rus⁸⁾ statuit. Catellum enim cum catella ludens alio
etiam loco componit⁹⁾, qui quidem simillimus ei est,
quo Naevii mentio fit:

deligatum te hodie faciam cum catello ut accubes;
ferreum ego dico.

Catena igitur pedes deligatos Naevium habere, Plau-
tus queritur, inverso ordine custodem poetæ catellam
ita dicens, ut catellos custodes aedium dicere solent.

1) Niebuhr *Röm. Gesch.* II. not. 105. 2) *Rein Röm. Pri-
vatr.* pag. 44; Goettling *Röm. Staatsverf.* pag. 421. 3) Gellius
III. 3. 15. 4) *mil. glor.* II. 2. 56. 5) Lobeck *paralipom.* pag.
154. not. 6) *s. v. barbari* pag. 36, ed. Muell. 7) *Casin.* II. 6.
37. 8) *Gallus I.* pag. 131. 9) *Curcul.* V. 3. 13. cf. *Lucil. apud
Non.* pag. 36 et 199. ed. Merc.

Videtur autem plebs Romana postulasse a nobilibus, ut poetam suum vinculis liberarent. A tribunis enim plebejis e carcere exemptus est, nescio, an vi, quae Schuettii est sententia, postquam Hariolo et Leonte, quas in ipso carcere conscripserat fabulas, *delicta sua et petulantias dictorum* (verba sunt Gellii¹⁾), quibus multos ante laeserat, diluerat.

Ita quamvis plebi redditus esset, mox tamen, cum sibi temperare non posset et contumeliis suis nobiles viros iterum lacessisset, factione nobilium ac praecipue Metelli²⁾ Roma pulsus in exilium migravit. Quod non dubito, quin eodem anno DXXXVIII, factum sit, quo Consulem Metellum factionis ducem fuisse et plus valuisse quam Consularem verisimile mihi quidem est. Non repugnabo tamen, si anno demum insequenti expulsum patria Naevium statuere malueris, quo scilicet anno dictator comitiorum habendorum causa Q. Caecilius Metellus dictus erat. Pauca autem necesse est, ut addantur de complurium doctorum virorum³⁾ errore, qui mero maledicendi impetu raptum poetam esse dixerunt, non consilio aliquo ductum. Quodsi tam vili ferebatur iracundia, quae, quaeso, stultitia erat, in idem vitium relabi, cujus poenam acerrimam dederat? Tantine erat sine consilio maledicere, ut igni et aqua sibi interdicti quam iracundiae impetum refrenare mallet? Immo cum Gracchis comparandus est. Praeterea quae causa esse poterat, cur poetam Romam expellere voluerint proceres civitatis, nisi quod ab eo sibi metuerent?

Uticae postquam biennium fere exul vixerat diem supremum obiit anno ab urbe condita DL⁴⁾ sive Olymp. CXXXXIV, 1., si fides Ciceroni⁵⁾, qui tamen Naevii vitam a Varrone longius produci narrat: *Cethegus Consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo, quaestorque his Consulibus M. Cato, modo plane annis CXL. ante me Consulem, et id ipsum, nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. Illius autem aeta-*

1) III. 3. 15. 2) Hieronymus in Euseb. Chron. ad Olymp. CXXXXIV. 3) Duentzer et Lersch de versu Saturnio pag. 24. 4) falso Schuette pag. 19. DXLIX, quippe, ut videtur, fastos capitolinos secutus, quos Catontana aera uti constat; quamquam pag. 20. annus DL invenitur, nisi altero loco vitium typographicum latet, quibus scaturit libellus. 5) Brut. XV. 60.

tis qui sermo fuerit, ex Naevianis scriptis intelligi potest. His enim Consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, Naevius est mortuus; quamquam Varro noster, diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum vitamque Naevii producit longius. Consentire cum Varrone, vel ex ejus scriptis hausisse videtur Hieronymus ¹⁾, qui Olymp. CXXXIV. 3. sive anno ab urbe condita DLII. mortuum esse dicit Naevium. Utitur enim et ipse Eusebius ²⁾ aera Catiniana. Jam vero Schuettius ³⁾ ex accurata temporum rationatione sequi putat, poetam multis annis post M. Cornelium Cethegum, T. Sempronium Tuditanum Consules supremum diem obiisse, idque ita exsequitur, ut ante comprobata rem Ciceronis verbis ex arbitrio suo ea addat, quae docere vult. Cum enim apud Ciceronem Varro *longius* Naevii vitam producere dicatur, apud Schuettium *multo longius* produxisse traditur. Sed ipsa Schuettii argumentatio nulla est. Uticam enim urbem Cethego et Tuditano Consulibus a Scipione oppugnatam esse dicit, unde *Naevium aut transfugam ad infestam Romanis urbem, aut etiam in urbem a Romanis eo tempore oppugnatam in exilium missum esse* concludit. At quis unquam his ipsis Consulibus in exilium missum esse poetam dixit? quem anno aut biennio ante Roma pulsum esse conjecimus quidem, non tamen sine causa idonea, cui infra ipsam eam addemus, quam falso in suam rem traxit Schuettius. Quis porro ignorat, his, de quibus sermo est, reipublicae Romanae temporibus neminem certa quadam in urbe exulare jussum esse? ⁴⁾ Ultro igitur Uticam petiit Naevius, ex quo consequitur, non anno decimum DL eum in exilium migrasse; quis enim, nisi insanus et mente captus, in eam urbem migrat, quam et patriae inimicissimam et a civibus suis oppugnatam scit? Sed quae facta ex rerum historia addit Schuettius, ne ea quidem vera dici possunt. Per totam enim hiemem a Scipione obsessam Uticam narrat, quamvis disertis verbis Livius ⁵⁾ haec referat: *quorum* (Syphacis cum exercitu) *adventus hoc tamen momenti fecit, ut Scipio, quum quadraginta ferme dies nequidquam*

1) in Euseb. Chron. l. 1. 2) ad Olymp. VII. 3) pag. 19 sqq.
 4) Goettling Röm. Staatsverf. pag. 118. 5) XXIX. 33. 12.
 Appian, de bell. Pun. l. pag. 13. ed. Toll.

omnia experiens obsedisset Uticam, abscederet inde lrrito incepto. Et (jam enim hiems instabat) castra hiberna...communit. Hoc igitur largimur Schuettio, Uticam non expugnatam et Romanis infestam tum fuisse. Sed inde non sequitur, Naevium Uticae hoc tempore mortuum non esse, sed illud potius, quod nos supra statuisimus, eum antea et tum Uticam migrasse, cum *annis prope quinquaginta nullum Romanum exercitum Carthaginienses vidissent*¹⁾ i. e. uno vel duobus ante obsessam Uticam annis, nec sperare possent fore, ut Romanus exercitus, victore etiam Hannibale Italiam obtinente, ipsam Carthaginem peteret. Quid? quod hiems tum instabat, cum Scipio Uticam obsidebat, ita ut annus fere praeteriisset. Poterat igitur integra Utica in ipsa hac urbe supremum diem obire Naevius. Sed aliam etiam causam Schuettius affert, qua Ciceronis testimonium labefactet, neque eam altera firmiorem, quamvis ex ipsis Naevianis petitam reliquias. Summis enim laudibus suis Scipionem non privavit, sed *viva ejus facta vigere, ipsum apud gentes solum praestare et res magnas manu gloriose gessisse*²⁾ dixerat. Concludit autem ex his Schuettius, versus hos ante pugnam ad Zamam commissam scribi non potuisse. Frustra; nam summa jam Scipionis de restitutis in Hispania Romanorum rebus et de Nova Carthagine capta erat fama et gloria, fabula autem, cujus hi versus erant, anno DXXXXVIII. e nostra quidem sententia docta³⁾. Nihil igitur Schuettii efficiunt argumenta. Quae cum ita sint, Ciceronis testimonium, eo libentius amplector, quod et accuratum est et antiquorum commentariorum nititur auctoritate. Nam neque ei ea satisfecisse videntur, quae Varronem ad Naevii vitam longius producendam commoverant argumenta, ut qui aliam ipse auctoritatem amplectatur.

Monumentum Naevio positum fuisse⁴⁾, id, quod superest, epigramma ab ipso in sepulcrum suum scriptum, testatur⁵⁾:

1) Liv. XXIX. 28.; *quodst enim Scipio in Africam profectus, cum Syphace anno DXLVIII. foedus tetit, id cum duabus tantum navibus factum erat Liv. XXVIII. 18. 13.* 2) cf. pag. 15. 3) pag. 18. 4) Lange vindic. trag. Rom. pag. 28. 5) Gellius I. 24. 2.

immortales mortales flere si foret fas,
flerent divae Camoenae Naevium poetam
itaque postquam 'st Orcino traditus thesauro,
obliti sunt Romae loqui Latine lingua.

Addam pauca de Naevio tribuno, cum qui praeter hunc in nostram notitiam venerunt Naevii ¹⁾ vix memorata digni sint. Tribunum autem Naevium cum Pettilio P. Cornelium Scipionem Africanum Magnum repetundarum accusasse constat ²⁾; post quam accusationem in voluntarium exilium egregius ille vir concessit et ita Naevio etiam poetae poenam dedit. Exstat lus verborum, quo in hunc Naevium usus Scipio est: *Quid hoc Naevio ignavus?* ³⁾ Verum a Naevio poeta ii, qui subsecuti sunt, Naevii id hereditate quasi acceperunt, ut vehementissimo et ipsi in optimates odio flagrarent. Tribunum autem Naevium Naevio poetae cognatum esse probabiliter inde etiam conjecit Blumius ⁴⁾; saepe enim id fieri Romae solebat, ut a patre filius, a filio nepos certam quandam de republica et rebus ad eam pertinentibus sentiendi rationem acciperet ⁵⁾,

1) Schuette l. l. pag. 12. Valer. Max. II. 33.; Oudendorp ad Frontin. IV. 7. 29. Quintil. VII. 224. 2) Liv. XXXVIII. 51. 56 sqq.; Plutarch. Cat. maj. 3; Gellius IV. 18; Aur. Vict. XLIX. 16; Dio Cass. fragm. 70. pag. 35; Appian. de reb. Syr. I. pag. 182. ed. Toll.; Valer. Max. III. 7. 1. 3) Cicer. de Orat. II. 61. 249 ibiq. Ellendt. 4) l. l. pag. 33. 5) Ahrens die drei Volkstribunen etc. pag. 10.

Libe r s e c u n d u s .

Naevianorum Carminum Reliquiae.

I. Carmen de Punico bello primo.

Pauca tantum de hujus carminis fatis praemittenda sunt, e quibus certa quaedam, si fieri potest, lex deducatur, secundum quam fragmenta, quae aetatem tulerunt, in ordinem redigantur.

Cicero ¹⁾; *quam gaudebat*, ait, *bello suo Punico Naevius, quam Truculento Plautus! quam Pseudolo!* e quibus verbis cave ne concludas, Naevium et Plautum carmina laudata ceteris suis praetulisse. Plautum enim Epidicum suam in deliciis habuisse, ex ipsis ejus fabulis constat ²⁾. Nihil igitur aliud in his verbis inest, nisi senem et Naevium et Plautum his libris suis, in mortis paene limine conscriptis, summopere gavisos fuisse, itaque suo etiam exemplo comprobasse, quam possint etiam senes vera gaudere gaudia.

Suetonius ³⁾ Naevii bellum Punicum ab ipso Naevio *unico volumine et continenti scriptura* scriptum et a Lampadiōne in libros redactum esse narrat, unde factum est, ut, quae a Varrone citantur fragmenta, libri indicio careant. Verba autem Suetonii vix dici potest quam absurdo modo Duentzerus et Lerschius ⁴⁾ intellexerint. Suae enim de versu Saturnio sententiae servientes Naevii de bello Punico carmen, ut cujus versus versuum ne nomine quidem digpi sint, ea ipsa de causa, quod pedestrem imitaretur orationem, pedestris etiam orationis instar, id est *unico volumine et continenti scriptura* expositum fuisse harjolantur. Cujus sententiae cum gravis censor jam exstiterit ⁵⁾,

1) *Caton.* XIV. 50. 2) *Bacchid.* II. 2. 36. 3) *de illustr. gramm.* 2. 4) *de versu Saturnio* pag. 10 et *addend.* pag. 78. 5) *Grauert Nachschrift zu Koene's Sprache der Röm. Epiker* pag. 277. not. 3.

ego omni censura supersedere potero. Facio igitur cum Grauert et Blumio ¹⁾, qui carmen de bello Punico non certis singulorum librorum limitibus inclusum, sed continenti usque ad finem scriptura ita defluxisse arbitrantur, ut lineis interpositis singuli versus discreti fuerint. Qua, ut ita dicam, cohaerentia soluta, Lampadio Naevii carmen in certos quosdam libros divisit. Sed quot Lampadionis libri fuerint, non relatum invenitur, quamvis a veteribus grammaticis septem tantum libri laudentur, idque ita, ut in eo, quod e septimo apud Nonium servatum est, fragmento ²⁾ de pacis conditionibus agatur, unde verisimile fit, septem revera libros fuisse. Non tamen ex arbitrio, sed poetae ipsius rerum dispositionem secutus Lampadio libros divisit, si vera sunt, quae de commentatoribus Cicero ³⁾ dicit: *interpretes, ut grammatici poetarum, proxime ad eorum, quos interpretantur, divinationem videntur accedere.*

Praeter Lampadionem Cornelius etiam et Virgilius, nescio qui, Naevii libros commentariis instruxerunt ⁴⁾, idque ante Lampadionem, quamquam huius Naevianorum carminum recensio celeberrima fuisse videtur.

Sequitur, ut de totius carminis compositione agatur, non dico de ejus indole poetica, de qua infra sermo erit, sed de rerum inventionem et dispositionem. Iam vero Naevium proemii instar antiquissimas utriusque civitatis res descripsisse, e fragmentis primi et secundi libri satis apparet. Noli autem credere, me a Blumii ⁵⁾ partibus stare, qui non urbium origines et, si venia verbo, incunabula tantum, sed gravissimas etiam res, a Romanis a primis inde temporibus usque ad primum bellum Punicum gestas, ipsius belli descriptioni praemissas fuisse conjicit. Quodsi hanc suam conjecturam tribus fragmentis ⁶⁾ fulcire studet, id quam temere factum sit, suo loco exponetur. Quid? quod

1) l. l. pag. 40, not. 75. 2) VII. 2. 3) de Divin. I. 18. 34.

4) Varro de Ling. Lat. pag. 325. ed. Speng., quo loco fallitur Spengelius, C. Aelium pro Cornelio substituens; cf. Mueller l. l. VII. 39; Meyer in Zeitschr. für Alterthumsk. 1836. pag. 367; notus quidem Aelius Stilo, Cornelius ignotus: Quann anal. crit. pag. 154; Petermann de C. Lucilli vita et carminibus (Vratisl. 1849) pag. 7. not. 3. 5) l. l. pag. 24 seq. et 29. 6) fragm. II. 9 et 15; III. 7.

Blutius omnes Romanas ante Punica bella res primo carminis libro contentas fuisse putat, in quo Aeneae etiam errores Trojaeque incendia tractata fuisse constat. Ingens, mehercle, ejusmodi liber est. Sed accedit etiam hoc, quod, mutato contra grammaticorum, qui Naevii fragmenta servarunt, auctoritatem libri numero, quidquid lubet in primum, cui prae ceteris libris favisce vir doctus videtur, librum infert. De Romulo enim, de Aventino, de urbe condita in secundo libro Naevium cecinisse Varro et Servius ¹⁾ referunt, quos tamen locos omnes ad primum librum pertinere Blutius statuit. Deinde ne constetis sibi quidem vir doctus videtur. Nam de Carthaginis origine Naevium cecinisse concedens, Romanae tantum urbis incrementa carmine descripta fuisse dicit, de Poenorum urbis incrementis nihil a poeta additum fuisse statuens. Sed mittamus Blutium et sub examen vocemus Krausium ²⁾. Hic omni veterum scriptorum auctoritate neglecta, temerarius magis quam ipse Blutius, poetam secundo jam libro belli descriptionem orsum esse putat. Sed hoc libro de Aenea etiam, de Didone, de Romulo Naevium cepisse quicumque hujus libri reliquias servarunt luculenter tradiderunt. Iam, ne longus sim, lectores ad secundi libri fragmenta relego. In ceteris cum miro quodam modo Blutium sequatur Krausius, ea, quae supra contra Blutium dicta sunt, in Krausium quoque cadunt. Restat Spangenbergius ³⁾, qui quamvis multis in rebus verum cum Merula, a quo maximam partem pendet, viderit, multa tamen habet, de quibus secus statuendum esse mihi quidem videtur. Primum enim librum res Trojanas usque ad Aeneae in Italia adventum tractasse opinatur, secundum urbis fundamenta, Carthaginis incunabula, belli initium. At, quaeso, quis unquam sanus homo ita libros dividit, ut res duas contrarias nullo vinculo connexas, primum Romam tum Carthaginem conditam, narret, quod nisi duobus iisque diversis carminibus fieri nequit? Necessarium igitur omnino est, ut futurus urbis Romae conditor cum condenda et condita Carthagine connectatur, quod scimus, quomodo a Virgilio factum sit. Quodsi autem eo se excusatum vult Spangenbergius, quod primo libro Troja-

1) cf. fragm. II, 7. 8 et 10. 2) l. l. pag. 140 sqq. 3) Ennii Fragmenta pag. 188 sqq.

nam, alterum Romanum quasi Aeneam cecinerit Naevius, ne id quidem commode fieri potuit. Quo enim consilio Romae et Carthaginis originem tradiderit poeta, neque apud Spangenbergium, neque apud ceteros viros doctos expositum est. Id autem omnes mihi concessuros esse confido paene, rem esse longam et inutilem, urbium origines tractari alio consilio nullo, nisi ut sciant lectores, quo modo orta sit utraque civitas. Melius hac in re Blumius egit, qui de urbis Romae (malem hoc etiam de Carthagine statuisset) incrementis cecinisse poetam opinatur, quod ideo ab eo factum esse dici possit, ut, quibus opibus et auxiliis uterque populus belli initio usus sit, appareat. Sed de hac re jam supra verba feci; ineptum enim erat, totam repeti Romanorum historiam, et quasi ab Adamo incipi, ut Davidis regnum describas. Neque hoc in Naevium cadere crimen, clare, si quid video, e Ciceronis loco quodam¹⁾ apparet, quo Ennium, omnia Romanorum bella persecutum, primum illud Punicum, utpote a Naevio descriptum reliquisse narratur. Cum igitur Blumii sententia omnino temeraria sit, Spangenbergii autem dispositio poetam inconsiderate fecisse arguat, in eum hac de re qualecunque iudicium proponam. Romanis igitur cum Carthaginensibus sub reipublicae demum temporibus commercium fuisse traditur. Unde apparet, Virgilii illam de Aenea apud Carthaginenses morante fabulam vetustissimis Romanis ignotam fuisse. Sive igitur ante Naevium, sive ab ipso excogitatam eam fuisse statuas, e Naevii certe re erat, exponere, quomodo utraque urbs, initio conjuncta, Deorum ipsorum consiliis distracta fuerit. Accedit aliud argumentum. Nam et Naevius et Ennius Aeneae ex filia nepotem Romulum fuisse tradiderunt²⁾, ita ut et Aeneae errores et condita Carthago in idem fere tempus inciderent. Nam quamvis Ennius se septingentis post conditam urbem annis natum dicat³⁾, Naevium tamen hac in re cum eo sensisse demonstrari nec potest, nec si possit, multum interest, si vera sunt quae de calculo Enniano disputavit Niebuhrus⁴⁾. Bene igitur sese habet temporum ratiocinatio a Naevio instituta, male ea, quae apud Virgilium est. Unde concludo, Naevium utrius-

1) Brut. XIX. 76. 2) fragm. II. 10. 3) Varro de re rust. III. 1. 4) Röm. Gesch. I. 284 sqq. et 290.

que urbis originem ita cecinisse, ut, ipsorum Deorum consiliis Carthaginem a Roma dissidere doceret et, quo erat animo Romano, Romanam rem ex ipsorum deorum voluntate superiorem fore demonstraret. Ipsum autem Virgilium suam de Aenea a Didone hospitaliter recepto fabulam e Naeviano hoc carmine desumpsisse arbitror, e quo plurima hausit ¹⁾). Inde sequitur, primo libro Trojae incendium et Aeneae errores; usquedum naufragus ad Libyae litora ejiceretur, tractatos fuisse, secundo Aeneae apud Didonem res, Carthaginis Romanaeque originem; quibus rebus brevem adjunxit poeta de utriusque civitatis auxilii descriptionem, belli indictionem et initium. Consentiunt cum hac rerum dispositione numeri librorum, qui apud varios inveniuntur scriptores, quos sequendos esse omnino puto.

Sed antequam rerum in reliquis libris tractatarum ordinem describam, ad Schuettium revertor, qui de fabula, quam in his primis de bello Punico libris secutus esse videatur, fusius exponit. *In ipsa vero fabula*, ait, *Naevium partim Graecos poetas cyclicos, qui vocantur, secutum esse, partim fabulas et carmina, quae eo tempore in ore populi Romani ferebantur, sumpsisse arbitror. In prima enim fabulae parte, quibus, quomodo Aeneas Trojam reliquerit, cecinit, neque eandem plane, ac Virgilius ceterisque poetis epici posterioribus praebent fabulam, sed Arctinum secutus esse videtur; de altera vero parte, qua de Aeneae in Africam ac deinde in Latium adventu locutus est, fere nulla in Graecis poetis ante Naevium vestigia exstant. Verba ipsa, quibus Schuettius ²⁾) usus est, laudavi. De altera autem fabulae parte jam supra exposui. Quae vero de Aenea e patria migrante Schuettius disputat, ea, si diligentius fragmenta inspexeris, per se corriunt. Naevium enim ita fabulam instituisse dicit, ut Aeneas non, ut apud Virgilium legitur, ruentem Troja, sed ante captam urbem tum patriam reliquerit, cum Laocoontidae cum patre a draconibus divinitus immis- sis enecati essent. Hanc enim fabulam in Arctini Ἰλίου Πέρσει expositam esse, Proclus ³⁾) memoriae prodidit: δύο δράκοντες ἐπιφανέντες τὸν Λαοκῶντα καὶ τὸν ἕτερον τῶν παίδων διαφθόροῦσιν· ἐπὶ δὲ τῷ τέρατι*

1) cf. ad fragm. I. 5 sqq. 2) pag. 57 sqq. 3) in Hephaestone Gaisfordiano pag. 533 ed. Lips.

δυσφορήσαντες οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν ἐπεκλήσαν εἰς τὴν Ἰδῆν. Eandem fabulam in Laocoonte Sophoclem secutam esse Schuettius annotavit ¹⁾. Sed propter quae verba Naeviana eandem hanc fabulam poetae Romano obtrudat, docere supersedit. Duo autem fragmenta sunt, a Servio servata, quibus Aeneae cum sociis e Troja exitus describitur. Sunt autem haec:

amborum uxores
noctu Troiade exhibant, capitibus opertis,
flentes ambae, abeuntes lacrumis cum multis ²⁾).

et:

eorum sectam sequuntur multi mortales,
multi alii e Troja strenui viri,
ubi foras cum auro illi exibant ³⁾).

Eandem apud Virgilium fabulam legi negat Schuettius, cum tamen Crēusam pone Aeneam *per optata locorum* ⁴⁾ conjugem secutam esse, et reversum e Troja, ubi amissam uxorem quaesierat, Aeneam ingens comitum novorum agmen excepisse ⁵⁾ legamus. Sed jam *operta uxorū capita ipsaeque noctu abeuntes* Schuettium docere poterant, flagrante demum Troja patriam ab Aenea relictam esse. Nondum enim nox erat, cum horrenda Laocoontem rapiebant fata, sed ipso etiam die in urbem tracta esse fertur fatalis ⁶⁾ illa machina. Si igitur enecato Laocoonte urbem fugissent Aeneae socii, quid id est, quod noctu et capitibus opertis exisse uxores Naevius narrat? Nihili igitur Schuettii haec est de imitante Naevio conjectura. Quae praeterea causa erat, cur Virgilius, in reliquis Naevii vestigia praemens, in his eum relinqueret? Ceterum quae de Aeneae apud Romanos fabula disputarunt viri docti, diligenter a Regelio ⁷⁾ collecta sunt; quamquam ab ipso Naevio excogitatam magis, quam expressam esse hanc fabulam arbitror.

1) Dion. Halic. ant. Rom. I. 48; Welcker in Mus. Rheu. 1839. Suppl. II. I. pag. 151 sqq. 2) fragm. I. 5. refert haec fragmenta Th. Berghtus ad templi Agrigentini descriptionem (Zettschr. für Alterth. 1842. pag. 191 not.) contra Serrell auctoritatem, qui ea cum Virgilianis versibus componit et ex primo carminis libro depraevia dicit cf. fragm. I. 13. 3) fragm. I. 6. 4) Aen. II. 723. 5) Aen. II. 796. 6) Aen. II. 247. 7) l. l. pag. 21.

De reliquorum librorum ordine restituendo despectavit Schuettius, etsi hac in re periclitari quam desperare maluerant Merula et Spangenbergius quem nihilominus tacite sequitur Schuettius. Equidem librorum antiquorum auctoritatem secutus, hanc rerum in ceteris libris dispositionem inveni. Tertius liber bellum usque ad annum CCCCXCVI. u. c. descripserat, usque ad Consulatum C. Atilii Reguli et Cn. Cornelii Blasionis. Libro quarto expositae erant res usque ad annum CCCCLXXXIX., quo ingens illud ad Camarinam naufragium Romani perpessi sunt, ad Consulatum alterum usque Cn. Cornelii Scipionis Asinae et A. Atilii Calatini. Quintus liber quot annos amplexus sit, difficile est ad statuendum, cum duo tantum certa ejus supersint fragmenta; hoc autem affirmari licet, gravissimam illam ad Panormum pugnam in eo etiam narratam fuisse, quae erat anno u. c. DIV. Sextus liber usque ad annum DX. progrediebatur. In septimo deinde tres totius belli novissimi anni usque ad ejus finem descripti erant. Haec singulorum librorum distributio est, quatenus ea e fragmentis superstitibus illustrari potest.

Naevii carmina inter eaque bellum Punicum saeculo p. Ch. n. etiam XIII. superfuisse, testatur Cramerus¹⁾, ut sperare liceat, ea in monachiorum vel bibliothecarum tenebris adhuc latere.

Versu Saturnio in conscribendo hoc carmine usum esse Naevium, et per se patet, cum heroicus versus ante Ennium Romanis adhibitus non esset, quemadmodum firmissimis argumentis demonstrarunt Scaliger²⁾ Hermannus³⁾, Osannus⁴⁾, Blumius⁵⁾, Duentzerus⁶⁾, Weichertus⁷⁾, Munkius⁸⁾, Grauertus⁹⁾ et contra Wuellnerum¹⁰⁾, evicit Goellerus¹¹⁾, et disertis verbis testantur scriptores veteres¹²⁾. Quodsi vero Bo-

1) Hauschronik pag. 223 apud Krautium l. l. pag. 161 not.
2) ad Varron. de ling. Lat. pag. 170 ed. Btp. 3) Element. doct. metr. pag. 332. 4) analect. crit. pag. 29 sqq. et ad Apulej. Minutian. pag. 44 sqq. 5) l. l. pag. 48 et 49. 6) Livii Andron. fragm. pag. 14 et 15. 7) poetar. Latin. reliq. pag. 68. 8) de fabul. Atell. pag. 105. 9) Nachschrift zu Koene's Spr. d. Röm. Epik. pag. 277 not. 1. 10) de Laevio poeta pag. 10. 11) ad Cicer. Orat. pag. 360 sqq. 12) Ennii Annal. fragm. VII. 1 Sp.; Horat. Epist. II. 1. 56; Festus s. v. Saturnus pag. 325. Muell.; Terent. Maur. v. 2515 Lachm.; Mar. Victor. 2587. Putsch. 191 Gaisf.; Attil. Fortunat. pag. 260 P. 223 G.; Mar. Plot. 2650 P. 282 G.; Diomed. pag. 512 P. 495 G.

thius²⁾ conjecturam suam de Livii Andronici Odyssea temere conceptam neque ullo alio argumento nisam, nisi quod plures in ejus reliquiis versus heroicos agnoscere sibi videbatur, de Naevii quoque carmine valere vult, quod in hoc quoque versus heroici aut conspiciuntur³⁾ aut facile restitui possunt⁴⁾, hoc etiam in loco fallitur. Haec autem viri docti est sententia: *equidem Livium Andronicum initio versus Homericum usurpasse in vertenda Odyssea suspicor, mox autem, sive operis difficultate deterritum, sive plebis Romanorum alliciendae gratia, quae plebs rudior, ut ea aetate, non capiebat perfectissimos numeros, consilio mutato in populari tum genere Saturniorum versuum substituisse.* At cum versus Saturnii adeo vagi et parum sibi constantes essent, ut Atilius Fortunatianus⁴⁾ se vix invenire apud Naevium versus dicat, quos pro exemplo ponere liceat, facile fieri potuit, ut Saturnii versus nonnulli heroicorum speciem referrent, speciem dico, cum omnes facile in Saturnii versus metrum redigi possint.⁵⁾

In constituendis his versibus non vereor, ne vituperent me viri docti, quod Hermannum⁶⁾ quam dum viros illos, Duentzerum et Lerschium⁷⁾, sequi malui. Sed ne festinantius hac in re et ad Pythagoreorum illud αὐτὸς ἔφαρ agere videar, satis est relegasse ad doctam illius libri censuram a Grauerto⁸⁾ compositam. Neque Odofr. Muellerei⁹⁾ sequi volui sententiam, qui eam sibi legem versuum Saturniorum informavit, ut, quamvis schema ab Hermanno propositum plane justum diceret, omnes tamen theses supprimi posse censeret. Versus autem, quales secundum legem suam de thesi reticenda et omittenda exhibet vir desideratissimus, cum versibus jocularibus et poesi ista culinaria conferri possunt. Secutus tamen Muellerum est Schuet-tius, qui copiosius de versus Saturnii forma exposuit¹⁰⁾, idque ita, ut primum, quae ab Hermanno optime disputata erant, repeteret, tum, probata Hermannii sententia, de licentiis, quibus hoc in versu uti licuerit, diceret et exempla versuum adderet. Sed ne

1) *fragm. trag. Lattn. pag. 15.* 2) *fragm. VI. 3.* 3) *fragm. I. 2. III. 1.* 4) *l. l.* 5) *l. l.* 6) *Element. pag. 606.* 7) *de versu quem vocant Saturnio. Bonnæ 1839.* 8) *l. l.* 9) *ad Festum pag. 397.* 10) *pag. 48 sqq.*

scio, quid passus sit Schuettius, qui, si ex exemplis a se allatis de versu ipso concludere voluerit, concedere debebat, inde a Livio Andronico pessum datam esse et lapsam totam hujus metri formam, quod factum esse Iudaeus credat Apella. Nam quae affert vetustissima versuum Saturniorum fragmenta¹⁾, ea ita fluunt, ut, ne in uno quidem thesis aliqua suppressa sit, excepto unico versu e carmine arvalium fratrum,

sémunis altérnei ádvocapit cóncitos

qui tamen ita, ut a Schuettio constitutus est, vix ferri potest. Quid? quod ea, quae suppressae apud Livium thesis exempla apposuit²⁾, ita comparata sunt, ut omnes non dubitem quin in schema ab Hermanno propositum bene coeant. Nam quae Schuettio auctoritas est, unde unum semper eumque totum versum a scriptoribus laudari sciat? Pauca tantum exempla proponam. Iam primus versus Livianus

túque mi narráto ómnia jam disértim

e conjectura Schuettii restitutus est, addita voce *jam*; facilius haec medela:

..... túque mi narráto
disértim omnia . . .;

alterum

sáncta puér Saturni filia régina

ita constituo:

..... sáncta puér Saturni filia
regina

ut *puer* monosyllabum, *filia* disyllabum sit; tertium

túmque remos jússit réligare strúppis

ita refingo:

túmque remos jússit
religáre struppis . .

ubi ne ad productam quidem insequenti litera *l* syllabam vocis *religare* primam refugio. Sequentes versus

átque escás habemus méntionem

1) pag. 51 — 53. 2) pag. 55 sqq.

et

pártim errant nequínont Graéciám redíre
metrum Saturnium ab Hermanno constitutum, plane
referunt :

escás habemus méntiónem
átque

et

. . . partem érrant
nequínont Graéciám redíre

Sic omnes fere, modo recte divides, in metrum facili
opera redigi possunt. Schema igitur ab Hermanno
propositum unice verum arbitror, ita tamen, ut, quem-
admodum Grauertus scite docuit, accentus vocum plu-
rimum valeat.

Collegerunt carminis de bello Punico primo frag-
menta :

Robertus et Henricus Stephani: fragmenta poetarum ve-
terum Latinorum, quorum opera non extant ect.
1564. 8. pag. 214., a quibus plurima fragmenta
oratione pedestri excusa sunt, inter quae, quamvis
perpauca sint collecta, multa tamen inveniuntur,
quae neque ad Punicum bellum, neque omnino ad
Naevium pertinent.

Paullus Merula: Q. Enni poetae cum primis censendi
annalium fragmenta. Lugd. Batav. 1595. 4to., vir
dubiae fidei. Quae enim e Calpurnii Pisonis de
continentia veterum poetarum ad Trajanum prin-
cipem libris et e glossariis Guilielmi Fornerii, quos
libros se reperisse iisque usum esse gloriatur¹⁾,
affert, ita sunt comparata, ut suspicionis falsique
notam vix possint effugere²⁾. Plura de hac re vide
apud M. Hoch³⁾. Nihilominus ea, quae ex libris
suis addit Merula, Naevii fragmenta recepi, ex-
stincturus ea, simulac fraudis Merulam videro
convictum.

Petrus Scriverius: collectanea veterum tragicorum, qui-
bus accedunt singulari libello castigationes et no-
tae uberiores Gerardi Ioannis Vossii. Lugdun.

1) *Prooem. pag. ii.* 2) *Hermann Element. pag. 632.* 3)
cf. pag. 5.

Bat. 1620. 8. pag. 45. — qui, quamvis tragoediarum tantum reliquias colligere voluerit, nonnulla tamen in incertis, quae dicit, habet belli Punici fragmenta. Non contemnenda magnam partem sunt, quae adnotavit Vossius.

Ph. I. ab Almeloveen: opuscula sive antiquitatum e sacris profanarum specimen; conjectanea, veterum poetarum fragmenta et plagiariorum syllabus. Amstelodami 1686. 12. — qui nihil ad Naevii fragmenta aut colligenda aut emendanda attulit. Ceterum hunc libellum Clementi ¹⁾ vocat *peu commun*.

Godofr. Hermannus in *Elementis doctrinae metricae* pag. 629, cujus viri summa sunt de Naevii fragmentis merita. Id tantum delendum est, Hermannum metricum solum, non interpretem se exhibuisse.

I. H. Boths: poetarum Latini scenicarum fragmenta, volumen quintum et sextum *Poetarum Scenicorum Latinorum*. Lipsiae 1834, vel potius Halberstadii 1823 (nam totius libri inscriptio tantum mutata est). In incertis tragoediarum ²⁾ et comoediarum ³⁾ fragmentis multa habet, quae ad bellum Punicum pertinent. Non pauca sunt in hoc libro temeritatis indicia.

E. S. (Esaias Spangenberg): *Quinti Ennii annalium fragmenta*; accedunt Cn. Naevii librorum de bello Punico fragmenta. Lipsiae 1825. 8. Fragmenta nunquam feliciter explicuit, in plerisque tamen rebus Merulae mancipium dici potest.

H. Duentzer et Lersch: de versu quem vocant Saturnio. Bonnae 1839. 8. Horum virorum prior conjecturam de ipso versu Saturnio suam praemisit, posterior fragmenta Odysseae Livianae et belli Punici Naeviani collegit et ad legem a se socioque excogitatam ridiculo quodam modo ne dicam in versus coegit, sed ictibus superimpositis, syllabas tantum, non quantitatem numerans, novum inde quodammodo metrum composuit. Ceterum de augendis parum, de explicandis reliquiis non meruerunt.

A. Schuette: de Cnaeo Naevio poeta. Particula prima. Herbipoli 1841. (sed sub finem demum anni in-

1) *Bibliothèque curieuse* Tom. I. pag. 202. 2) *l. l.* pag. 91 sqq. 3) *l. l.* pag. 22 sqq.

sequentis emissus liber est). Multos temere Nae-
viano carmini versus adscribit ea sola de causa,
quod in metrum Saturnium includi possent videntur,
neque eo deterretur, quod, ut Saturnius versus
evaderet, multa mutanda erant¹⁾. Alia fragmenta
trimetrum jambicum²⁾ aut trochaicum metrum³⁾
exhibent, nihilominus tamen, quamvis dubitanter,
inter Saturnios referuntur; quid? quod phalae-
ceum hendecasyllabum Laevii in Saturnium corru-
pit versum⁴⁾. Priorum tantum librorum fragmenta
in ordinem quandam digessit, in reliquis autem,
quamvis de fragmentis suo loco restituendis despe-
rans, Spangenbergium pedetentim sequitur. De
metro, quo usus est, jam supra sententiam no-
stram declaravimus. Auxit tamen fragmentorum
numerus, quamquam saepius versibus alienis.

De edendo Naevis de bello Punico carmine cogi-
tarunt vel cogitant:

H. Duentzerus⁵⁾, nisi iam promissis stetisse arbitratur, pu-
blicatis in libro suo de versu Saturnio fragmentis
Naevisianis.

Grauertus⁶⁾.

Fragmenta libri primi.

1.

Initium carminis in Calpurnio Pisone suo hoc se
legisse affirmat Merula⁷⁾: *Cn. Naevius bello Punico
primo immoriturus (lege immoraturus) canit, ut solent
illo aevo:*

*Qui terrai Latiai omnes tuserunt
Viros rudesque Poenica fabor*

quos versus Merula ita mutavit digessitque

*Quei terrai Latiai hemones tuserunt
Vireis fruudesque Poenicas fabor.*

1) fragm. 3. 7. 65 et 66. 2) fragm. 29. 3) fragm. 67.

4) fragm. 64. 5) *Zeitschr. für Alterthumsw.* 1838. pag. 1196.

6) *Zeitschr. f. Alt.* 1840. pag. 584. 7) *l. l.* pag. 41.

Hermannus, hiatum fugiens, ita:

Qui terrai Latiai hemones contuserunt
Viros frudesque Poeni fabor.

Scaligeri versus *ἀμειροι* sunt. Paucis mutatis hos Spangenbergius versus exhibet:

Qui terrai Latiai tuserunt hemones
Veires frudesque Poenicas fabor.

Schuetzius:

qui terrai Latiai hemones tuserunt
viros frudesque Poeni fabor.

ad Livium Andronicum Virgiliumque provocans, apud quos in initio carminum *virī* non *vires* inveniantur. Frustra. Cum Merula facio scribens

qui térrai Latiái hémones tuserunt
virés frudesque Poenicás fabor . . . ¹⁾

Nam in hiatu apud Naevium nulla offensio, nec in caesura nec alio loco ²⁾.

2.

Servius ³⁾: *multi tradunt, hoc in primo* (sc. belli Punici libro) *dictum*:

. . . *Trojāe qui primus ab oris* . . .

Quamquam ipse cum Servio dubito, an vere hic versus Naevianus sit. Si est, verbotenus nonnunquam Naevium expressit Virgilius. Omiserant hoc fragmentum editores omnes.

3.

Belli Punici esse fragmentum a Festo ⁴⁾ servatum conjicio, cui conjecturae magnum pondus accedit, quod aliud subsequitur fragmentum, quod quin ex ipso hoc carmine petatum sit, vix dubitari potest ⁵⁾. Festi verba sunt: *topper significare ait Artorius cito, celeriter. Sic C. (Cn.) Naevius: capesset flammam Volcani. Mendum hoc loco latere sole clarius est, cum ipsa vox, de qua disserit grammaticus, in fragmento laudato consideretur Ita corrigo:*

capéssset flammam tópper Vólcani . . .

1) laudat Duentzerus Naektum in indic. lect. hibern. univers. Bonn. 1830. 2) Cicer. Orat. 45. 152. 3) ad Virgil. Aen. III. 10. 4) s. v. *topper* pag. 352 Muell. 5) fragm. IV. 6.

Bothius ¹⁾

capéssset flammam Volcani topper
neglecto accentu. Schuettius nescio utrum ita:

capéssset topper flámmam Vólcani...
an cum Muellero:

. . capéssset tópper flámmam Vólcáni.

Verisimile mihi videtur, in primo libro, quo de Trojae incendio cecinit poeta, positum fuisse hunc verum. Sed nihil affirmo. Potest enim ad incensam etiam a feminis classem pertinere, quae Schuettii est sententia, qui nescio quo jure affirmat, ipsum fragmentum a Festo ad librum secundum referri; nam neque apud Muellerum neque apud Lindemannum hoc invenitur.

4.

Interpres Maji ad Virgilii Aeneida ²⁾: *peritum multarum disciplinarum Anchisen fuisse....ssunt. Naev (ius).. qui ita deo (leg. de eo) ait: doctus Anchisa, quem Venus, pulcherrima Div(um), fata docet, divinum ut pectus haberat.* Ennio iidem versus adscribuntur a Probo ³⁾ eique vindicantur a Merula et Spangenbergio ⁴⁾, quorum hic aut interpretem illum in nomine poetae errasse aut Ennium Naevii scriinia expulasse arbitratur. A Naevio haec sumsisse Ennium Schuettius quoque opinatur. Sed quamvis Cicero ⁵⁾ e Naevianis carminibus multa suffuratum esse Ennium dicat, non verisimile tamen est, id ab Ennio ita factum esse, ut ipsissima Naevii verba in suum carmen transferret; quippe necessarium erat, ut plagii convinceretur ab aequalibus suis, quorum in manibus Naevianum carmen versabatur et mentibus, utpote Horatii etiam aetate in hominum memoria ⁶⁾ infixum. Sed ne potuit quidem ipsa Naevii verba in suum usum conferre, quippe quae Saturnio metro, quod Ennius tanquam rude et incultum derisit ⁷⁾, inclusa raro tantum ⁸⁾ in longum Ennii versum coirent. Versus autem a Probo et altero Virgilii interprete laudati non dacty-

1) *fragm. tragic. pag. 92.* 2) *Il. 678. pag. 315. ed. Lion.*
3) *ad Virgil. Eclog. VI. 31.* 4) *ad Ennii fragm. I. 31.* 5) *Brut. 19. 76.* 6) *Horat. Epist. II. 1. 53.* 7) *Enn. Ann. VII. 1. Sp.* 8) *cf. pag. 32 sqq.*

lici, sed boni Saturnii sunt, ut multis tantum immutatis metro heroico adaptari possint. Quae cum ita sint, non dubito, quin hoc etiam loco, ut saepius — de qua re infra agetur — Ennii nomen cum Naevio commutatum sit. Ut heroicus versus evaderet, Spangenbergius verba sic mutavit:

atque Anchisa doctu', Venus quem pulcra Dearum
fari donavit, divinum pectus habere.

Metrum Saturnium a Schuettio sic restituitur (ita certe ipse dicit):

Anchisa dóctus quém pulchérissima divum fáta
docét divinum ut péctus habéret.

Sed bene sese habet metrum, nulla voce mutata:

dóctus
Anchisa quem Venus pulchérissima divum fáta
docét, divinum ut péctus habéret

melius etiam transposita una voce:

docét divinum ut habéret péctus

Male certe Schuettius cum poeta egit ejecta Veneris voce, quam uterque interpret tuetur.

Pertinet hoc fragmentum ad librum primum et¹ si hoc etiam loco Virgilio imitante Naevius gaudet, sermo est de flamma Juli caput lambente²), e qua felicem praedicit eventum Anchises. Ceterum de divinandi vi, qua praeditum Anchisen poetae finxerunt, confer quae laudat Schuettius³).

5.

Servius³): *Naevius inducit uxores Aeneae et Anchisae cum lacrimis Ilium* (falso Spangenberg, illum) *relinquentes his verbis:*

. . . ambórum
uxóres noctu Troiade éxibant capítibus
opértis flentes ámbae, abeúntes lacrimis cum
multis⁴).

Bene etiam ita distribuuntur:

amborum uxóres
noctú Troiade éxibant capítibus opértis
ambae flentes abeúntes lácrimis cum multis.

1) *Virg. Aen. II. 682 sqq.* 2) *l. l. pag. 66; cf. nos ad fragm. III. 1.* 3) *ad Virg. Aen. III. 10.* 4) *cf. pag. 35.*

Primam enim vocis *caput* Ennius etiam produxit ¹⁾.
Sic codices omnes. Hermannus praepositione ejecta:

amborum

uxores noctu Troiad exhibant capitibus
opertis, flentes ambae, abeuntes lacrimis multis.

Spangenbergius et Weichertus ²⁾ ejecta cum Bothio ³⁾,
qui de restituendo metro desperat, voce *abeuntes*, hunc
versuum ordinem fuisse arbitrantur:

amborum

uxores noctu Troad exhibant capitibus
opertis, flentes ambae, lacrimis cum multis.

Schuettius ejecto vocabulo *ambae*:

amborum

uxores noctu Troiade exhibant capitibus
opertis, flentes abeuntes lacrimis cum multis.

Nihil muto. Primam autem vocis *lacrima* productam
cum Hermanno exhibui, quamquam vulgo vocalis ante
literas *cr* apud veteres poetas corripitur ⁴⁾.

6.

Servius ⁵⁾: *Sane adamat poeta (i. e. Virgilius),
ea, quae legit, diverso modo proferre, Naevius bello
Punici primo de Anchisa et Aenea fugientibus haec
ait: eorum sectam sequuntur multi mortales,
ecce hoc est invenio admirans numerum; multi
alii e Troja strenui viri, ecce hi sunt animis
parati; ubi foras cum auro illuc exhibant;
ecce et opibus instructi. Versus hi esse videntur:*

eorum sectam sequuntur multi mortales multi
alii - e Troja strenui viri ubi foras cum
auro illic exhibant.

ut primus versus cum sequenti coalescat ⁶⁾.

1) *fragm.* VII. 31. *Sp.* 2) *poet. Lat. rel.* pag. 85. 3) *fragm.*
trag. pag. 96. 4) *Brix de Plauto et Terentii prosodia (Vra-*
ttolavtae 1841.) pag. 23. 5) *ad Virg. Aen.* II. 797. 6) *fragm.*
IV. 1.

Hermannus primum tantum versum exhibet, Spangenbergius ultima primo loco ponit ita:

ubei foras cum auro illic exhibant
 eorum
 sectam sequuntur multi mortales
 multei aliei ex Troja strenui viri

Schuettius nonnullis mutatis hos affert versus:

eorum sectam multi mortales sequuntur
 multi(que) alii Troiade strenui viri .
 . . tibi foras cum auro illic exhibant.

7.

Priscianus ¹⁾: *Naeuius in eodem* (i. e. belli Punici primo):

et venit in mentem hominum fortunas.

Ita scripsi, quamquam apud Priscianum legatur *hominum* ²⁾. Schuettius versum omisit. Ipse autem locus exemplis addatur genitivi e verbis *in mentem venire* pendentis ³⁾. Krausius ⁴⁾ hiatum vitans

ei venit in mentem fortunas hominum.

Verba esse videntur de lapsis Trojanorum opibus, quae quam antea floruerint, Aeneas, ex urbe patria profugus, secum reputat ⁵⁾. Nam de Panthu Virgiliano patriae calamitatem gemente ⁶⁾ cogitare audacius esse videtur.

8.

Servius ⁷⁾: *Notam tamen rem Naeuius bello Punico dicit, unam navem habuisse Aenean, quam Mercurius fecerit.*

Sine dubio hanc fabulam ab iis poetis vel ex ea fabula desumsit, qua Argo etiam Minervae artibus aedificata dicitur ⁸⁾. Longe repetita neque recte conclusa ea sunt, quae de Mercurio Schuettius disserit. Navem enim Aeneae e sacris montis Idae arboribus factam esse, in quibus Nymphae vitam egerint; Mer-

1) VI. I. pag. 221. ed. Krehl. 2) cf. fragm. L I. et I. 12. 3) Ramshorn Gr. Lat. pag. 331. not. 2; Drakenborch ad Liv. VII. 5. 10. 4) l. I. pag. 138. not. 5) Virg. Aen. II. 800. 6) Virg. Aen. II. 322. 7) ad Virg. Aen. I. 170. 8) Pindar. Pyth. I. 185. ibiq. Dissen.

curiam autem cum Silenis Nympharum sectatorem dici, ut navis ex sacris his arboribus exstructa inviolabilis et aeterna sit. Sed quid tum Mercurio opus? Aeterna etiam Argo e Dodonaea quercu facta. Nec Mercurium Nympharum amatorem scio magis fuisse quam ceteros Deos, exceptis Faunis Silenisque. Praeterea etiam ceterae Aeneae naves ex arboribus Idaeis exstructae erant, quas tamen non inviolabiles et aeternas fuisse ipsum illud, quod perpessae sunt, naufragium declaravit.

9.

Priscianus ¹⁾: *inveni marum pro marium, qui tamen in raro est usu genitivus, apud Naevium in carmine belli Punici*

*senex fretus pietate deum allocutus summi
deum regis fratrem Neptunum regnatorem
marium.*

Sine idonea causa deum Schnettius e primo versu eiecit, quae vox cum insequenti penitus coalescit.

Nescio, cur ad tertii libri principium hos versus relegaverit Spangenbergius. Nam nec certum libri indicium apud Priscianum ullum est, nec pietas illa Deum Duilium aequae decere videtur atque Anchisen, nec senem jam tum Duilium fuisse ullus rerum scriptor memoravit. Si verisimilitudinem sequi licet, haec ad Anchisen vela solventem, itaque ad primum carminis librum pertinere arbitror. Nam apud Virgilium ²⁾ quoque Anchises fati vela dare jubet. Facit mecum Schuettius.

10.

Servius ³⁾: *et totus hic locus (de Aenea post cessantes tempestates socios consolante) de Naevii belli Punici libro translatus est.*

Praeter haec ea etiam, quae sequuntur, Virgilium e Naevii carmine desumsisse testatur.

11.

Macrobius ⁴⁾: *sunt alii loci plurimorum versuum,*

1) VII. 16. pag. 343. Krehl. 2) Aen. III. 9. 3) ad Virg. Aen. I. 198, falso Spang. et Schuett. 202. 4) Saturn. VI. 2. pag. 170. ed. Bipont.

quas Maro in opus suum cum paucorum immutatione verborum a veteribus transtulit. Et quia longum est, universos versus ex utroque transscribere, libros veteres notabo, ut, qui volet, illic legendo aequalitatem locorum conferendo miretur. In principio Aeneidos tempestas describitur et Venus apud Jovem queritur de periculis filii et Jupiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumtus a Naevio est ex primo libro belli Punici. Illic enim aeque Venus, Trojanis tempestate laborantibus, cum Jove queritur, et sequuntur verba Jovis filiam consolantis spe futurorum.

12.

Macrobius ¹): Naevius libro primo belli Punici:

silvicolae hemonés duellique inertes. .

Hermannus versum ita dividit:

. silvicolae hemones

bellique inertes

male Schuettius

silvicolae hemónes bellique inertés.

E primo libro hunc versum esse quamvis diserte Macrobius affirmet, nihilominus tamen Merula et qui eum sequi assolet Spaugenbergius et Schuettius, numerum corruptum putantes, in alterum librum eum inferre maluerunt. Pertinet autem sine dubio ad Aeneae in Italia adventum, ubi cum populis belli inertibus, i. e. sine arte bellum gerentibus, et silvicolis, quippe ab ipso Fauno oriundis ²), proelio ei disceptandum erat ³). Non male igitur Merula et Schuettius numerum mutasse videntur, praesertim in Macrobio, cujus ne una quidem exstat editio critica, in qua variae sint adnotatae lectiones. Nihilominus equidem, usquedum Janii prodibit editio critica, eum, quem editio Bipontina praebet, numerum tueri malo. Verba Jovis esse videntur Veneri praedicentis, quae Aenean maneat fata ⁴), et ad quas gentes perventurus sit. Nam si historice narraretur, pertineret hoc fragmentum ad librum secundum.

1) Saturn. VI. 5. pag. 181. ed. Btp. 2) Schroeter ad Pseudo-Aurel. Vict. libellum de orig. gent. Rom. pag. 32.

3) Blum l. l. pag. 53. 4) Virg. Aen. I. 257 sqq.

Priscianus ¹⁾: *Naevius in carmine belli Punici primo: inerant signa expressa, quomodo Titani, bicorporos Gigantes magnique Atlantes, Runcus atque Purpureus, filii Terras.*

Versus, quos inde restituit Spangenbergius, bene quidem sese habent, sed verba exhibent nimis mutata:

. inerant ²⁾ (*novae classi*) signa expressa
Titanis quomodo. et bicorporos Gigantes,
Magnique Atlantes, Rhuncus ac Purpureus, filii
Terras.

Merula autem ³⁾ verba a Prisciano citata ita commutavit, ut tertius, qui apud eum legitur, versus Naevii verbis nullo nomine similis dici possit:

Mimas, Ephialtes, Phoitus atque Purpureus.

Schuettius cum Muellero ⁴⁾ hos offert Saturnios:

inerant signa expressa, quomodo Titani
bicorporos Gigantes magnique Atlantes
Rhuncus ac Purpureus filii terras ⁵⁾.

Hermannus denique, ut assolet, hoc etiam loco ingeniose Naevii verba refinxit, idque ita, ut particulas conjungentes, utpote a grammatico additas, omitteret:

. inerant signa expressa quomodo Titani
bicorporos Gigantes, magni Atlantes, Runcus ⁶⁾,
Purpureus filii terras

in qua horum versuum restitutione eo libentius acquiesco, quo leviora sunt, quae mutavit vir doctus.

Infert autem hos versus cum Merula suo ⁷⁾ Spangenbergius contra disertum Prisciani testimonium in secundum carminis librum, in quo sequentem habet Schuettium. Classi enim novae a Romanis contra Poenos exstructae has imagines inscriptas fuisse arbitratur. Quid? quod in ipsos, quos constituit, versus verba *novae classi* intrusit. Schuettius cum Niebuhrio ad senti, Aeneae descriptionem refert. Non minus audax est. Th.

1) VI. 1. pag. 221 et VI. 5. pag. 236. Krehl, ubi maxima huius fragmenti pars repetitur. 2) sic recte in notis, cum in versu legatur: *inerant*. 3) l. l. pag. 50. 4) ad Fest. pag. 312. 5) cf. pag. 37 seqq. 6) Herm. Runcus; sequor Priscianum. 7) l. l. pag. 410.

Bergkii ¹⁾ explicatio, qui ex templi Agrigentini descriptione hos versus depromptos esse statuit. At in primo carminis libro eos positos fuisse disertis verbis Priscianus affirmat. Neque ullam video causam, cur e primo libro ejiciendi sint; immo nullo loco aptiores sunt, quam eo, quo Aeneas, litoribus Libycis cum navi sua appulsus, in templo Junonis ²⁾ miratur quidquid ibi tabularum suspensum est. Quo minus enim cum Spangenbergio et Schuettio classi vel scuto haec signa impressa fuisse putemus, ipsae voces *inerant expressa* impediunt, quae imagines has in navibus, non ad naves affixas vel appictas indicant. Quae si minus ita essent, per me liceret, ut signa Aeneae navibus, non tamen Romanis impressa intelligerentur. Sed illam meam interpretationem commendare id etiam videtur, quod Virgilius permulta e Naevii carminibus sumsisse perhibetur ³⁾.

Quae de Atlantibus, quos nisi in hoc Naevii versu non occurrere, immo eosdem cum Gigantibus esse adnotat, Spangenbergius monuit, non assequor. Quis enim de Atlantibus fratribus unquam cogitavit? De imaginibus, ut et ipse Spangenbergius locum intellexit, poeta canit, in quibus cum compluries ingens Atlas expressus esset, magni etiam Atlantes a Naevio memorantur. Sed quo consilio res a poeta ficta sit, quaeri potest. In promptu est, quod respondeam. Iuno enim quod Carthagine imprimis colebatur, depicti vel expressi in ejus templo Titani et Gigantes erant, utpote Iovis Deorumque hostes; ex illis autem Atlantem ⁴⁾, ex his Runchum (Rhoetum) et Parpureum (Porphyryonem) tantum laudat.

Fragmenta libri secundi.

1.

Servius ⁵⁾ *cujus filiae fuerint Anna et Dido Naevius dixit* (sc. Agenoris).

Hoc etiam fragmentum ad comoedias refert Boethius ⁶⁾.

1) *Zeitschr. für Alterth.* 1842. pag. 191 sqq. 2) *Virgil. Aen.* I. 446 sqq. 3) *Lange vindic.* pag. 33; *fragm. libr. I et II.* 4) *Aeschyl. Prom.* 423. ed. Well. 5) *ad Virgil. Aen.* IV. 9. 6) *fragm. com.* pag. 26.

2.

Atilius Fortunatianus ¹⁾: „*apud Naevium poetam hos (versus Saturnios) reperi idoneos:*

ferunt pulchras cretèrras aùreasque leptetas

Eundem versum, non addito Naevii nomine, laudant Marius Plotius ²⁾ et Marius Victorinus ³⁾.

Complures Fortunatiani libri *pateras ἀμέτρωσ;* apud Victorinum *que* desideratur; plurimi tamen codices in versu laudato consentiunt. Schuettius *crateras;* injuria ⁴⁾. Lepistae Graecis *λεπίσται* dicuntur ⁵⁾.

Schuettius de Aenea ejusque sociis in Idam montem res suas pretiosas e Troja ferentibus ⁶⁾ sermonem esse arbitratur. Sed eandem cum Virgilio fabulam secutum esse Naevium docuimus; unde fragmentum hoc ad libri secundi initium pertinere apparet; Dido enim Aenean advenientem hospitaliter excipit et convivii in ejus honorem celebratis ornat. Virgilius ita imitatus est ⁷⁾:

crateras magnos statuunt et vina coronant.

3.

Nonius ⁸⁾: *Naevius belli Punici libro secundo:*

blande ét docte percóntat Aeneán, quo pácto
Trojam úrbem liquerít.

Mira hoc loco lectionum diversitas. Liber Mercianus *percontat enos*, unde editio princeps *percontat en*, Lipsius ⁹⁾ *percontat em*; *tenesque pacto quo* margo editionis Hadriani Iunii; *Ennius quo pacto* Guelferbyt. Ald. et Hadr. Iunius; altero versu Nonii codices *Trojani et reliquisset*, princeps *liquisset*. Veram lectionem restituit Carrio ¹⁰⁾, qui *Aenean*, quo e libro Elnonensi substituit. Ennii mentionem non fieri primus docuit Merula ¹¹⁾, ejus tamen disquisitio rem

1) pag. 2680. Putsch. 324. Gaisf. 2) pag. 2650. P. 282. G. 3) pag. 2587. P. 191. G. 4) fragm. Lycurg. 7; Non. pag. 547. Merc. 5) Aristoph. Pac. 863. Ddf. Phot. Lex. pag. 213. 1. Pors.; Letronne de nomín. vas. Graec. p. 56; Gerhard Berlin's antike Bildwerke pag. 151. 6) cf. fragm. l. 6. 2. 7) Aen. l. 724. 8) s. v. liquidum pag. 335 et s. v. percontat pag. 474 M. 228 et 322. Gerl. 9) antiq. lect. l. 2. 10) in Gruteri Lampade artium liberalium III. 3. 10. pag. 74. 11) l. l. pag. 51.

acu non tangit; nam Ennii nomen Naevio ignotum omnino fuit, cum post ejus demum mortem Ennius Romanam viderit. Ceterum Merula e conjectura *Aeneas quo pacto*, quam lectionem susceperunt Spangenbergius et Schuettius, injuria ni fallor, cum Carrionis lectionem libri manuscripti auctoritas taceatur.

Ad Latinum aut Evandrum haec spectare Klausenius ¹⁾ putat annotante Schuettio. Idem est error Spangenbergii, qui, cum inter Aenean et Didonem nullum commercium fuisse statuatur, et ipse ad Latinum haec verba pertinere arbitratur. Quae autem Merula ²⁾ in hunc locum infert, ridicula fere, pudet repetere. Sermonem esse de Didone, Aenean, ut varios illos, e quibus Carthaginem devenerit, casus enarret, rogante ³⁾, recte Schuettius perspexit. Major certe hac in re Virgilii est ars, qua quae ante illam tempestatem divinitus Aeneae Trojanisque immissam facta erant ipsum Aenean narrantem facit, cum Naevius ipse Trojae ruinas et Anchisiadae errores narret, unde fit, ut roganti Didoni satisfacere heros ille Trojans non possit.

4.

Lactantius ⁴⁾: *quarta (Sibylla) Cimmeria in Italia, quam Naevius in libris belli Punici, Piso in analibus nominat.*

In regione Cumaea oppidum fuisse Cimmerium et Strabo ⁵⁾ et Plinius ⁶⁾ testantur ⁷⁾. Quae autem hoc loco erat Sibylla, propter propinquitatem aliorum locorum modo Cumana, modo Erythraea, modo Cimmeria dicebatur ⁸⁾. Apud Virgillum Cumanae nomen gerit ⁹⁾. Totam de hac Sibylla et de Prochyta Aeneae cognata fabulam Pseudo-Aurelius Victor ¹⁰⁾ servavit: cum comperisset (Aeneas), ibidem (inter Misenum Avernumque) Sibyllam mortalibus futura praecinere, in oppido, quod vocatur Cimbarionis (sic! lege Cimmerium), venisse eo sciscitatum de statu fortunarum

1) *Aeneas und die Penaten* I. pag. 515. 2) *I. I.* pag. 115. 3) *Virg. Aen.* I. 750 sqq. 4) *Institt. Divin.* I. 6. pag. 21. ed. Btp. 5) *V. 4.* pag. 395. ed. Tauchn. 6) *hist. nat.* III. 9. 7) *idem nomen apud Aur. Vict.* I. I. restituendum. 8) *Dissen. ad Tibull.* I. 5. 19; *Schottast. ad Lycophr. Alexandr.* 1278. 9) *Aen. VI. 35 sqq. ibiq. Heyne excurs. 5.* 10) *de orig. gent. Rom.* 10.

*aditisque fati vetitum, ne is cognatam in Italia sepe-
liret Prochyta, cognatione sibi conjunctam, quam in-
columem reliquerat. Et postquam ad classem rediit
reperitque mortuam, in insula proxima sepelisse, quae
nunc quoque eodem est nomine, ut scribunt Vulcatius
et Acilius Piso. Inde profectum pervenisse in eum
locum, qui nunc portus Cajetae appellatur ex nomine
nutricis ejus, quam ibidem amissam sepeliit. Atque
revera Prochytae quoque mentionem a Naevio factam
esse, testatur:*

5.

*Servius ¹⁾: Hanc (Prochyta) Naevius in primo
belli Punici de cognata Aeneae nomen accepisse dicit.*

Hoc in loco Virgilius Naevium imitatus non est,
sed, ut Naevius a cognata Prochyta, sic Cajeta a
nutrice Aeneae nomen traxisse Virgilius narrat ²⁾.
Refert tamen de Prochyta et Cajeta simul Dionysius
Halicarnassensis ³⁾: *νήσῳ τε Προχύτῃ καὶ ἀκρωτη-
ρίῳ Καίητῃ τύχῃ προσορμίσάμενοι κατὰ ταῦτα τί-
θενται τὰς ἐπικλήσεις τοῖς τόποις. γυναικῶν ἀποθα-
νουσῶν βουλόμενοι μνημεῖα ποιῆσαι τὰ χωρία· τοῦ-
των δὲ ἡ μὲν συγγενὴς Αἰνείου λέγεται γενέσθαι, ἡ
δὲ τροφός ⁴⁾.*

6.

*Priscianus ⁵⁾: nam iniquies, cujus extremam cor-
ripi dicit Probus, inquietis declinatur, quod trium
factum est generum, ut supra ostendimus, cujus etiam
simplex in usu invenitur trium generum. Naevius in
earmine belli Punici secundo libro:*

*‘ . jamque ejus mentem
fortuna fecerāt quietem . . . ‘.*

Spangenbergius hunc versum exhibet:

*jamque ejus mentem fortuna fecerat quietem,
hoc quidem loco a Merula suo discedens; Schuettius:*

*jámque
ejus mentem fortuna fecerat quietem.*

1) *ad Virg. Aen. IX. 715.* 2) *Aen. VII. 2.* 3) *Ant. Rom.*
I. 53. 4) *Casaub. ad Strabon. V. pag. 379. ed. Almelov.;*
Rupertii et Heinrich ad Juven. Sat. III. 5.; Schroeter ad Pseu-
do-Aurel. Vict. l. I. pag. 74 sqq. 5) *VI. 11. pag. 255 Krehl.*

Merulam recte secutus Hermannus verba illa inter duos divisit versus. Praeierat Priscianus, qui mediam vocis *quietem* syllabam brevem hoc loco esse dixerat. Ceterum pronomen *eius* monosyllabum est ¹⁾).

Dicta haec sunt de Aenea, de quo poeta, tertia semper usus persona, narrat, qui, victis proelio hostibus suis de Italia occupanda cogitare poterat. De Didone secura, postquam fratris manus effugiens in litoribus Lybicis substiterat, ne cogitemus, vetat, ni fallor id, quod ea de se et de condenda urbe sua ipsa narrans inducta esse videtur. Quod si minus ita fuisset, *nimiam* sibi indulisset licentiam poeta. Schuettius quamvis libri numerum, qui apud Priscianum invenitur, plane justum dicat, nihilominus tamen ipsum fragmentum in primum librum infert. Spangenbergius autem mutato libri numero, ad quartum librum pertinere arbitratus, ad Regulum respici putat, qui Xanthippo Lacedaemonio, Poenorum duci, intimidus occurrerit, *nimium* fortunae suae confisus.

7.

Varro ²⁾): *Aventinum aliquot de causis dicunt, Naevius ab avibus, quod eo se ab Tiberi ferrent aves.*

Hanc etiam, quamvis haud commendabilem, Aventini etymologiam Virgilius secutus est, qui ita de eo canit ³⁾):

dirarum nidis domus opportuna volucrum ⁴⁾).

Aventinum autem montem, quippe qui neque in urbis pomoerium receptus et admodum saltuosus arboribusque obsitus esset et ad Tiberim decurreret, avibus prae ceteris septem montibus scatuisset verisimile est.

• Apud Bothium hoc fragmentum inter comica recensetur ⁵⁾).

8.

Varro ⁶⁾): *eundem hunc locum (Palatium) a pecore dictum putant quidam, itaque Naevius Balantium appellat.*

1) Lindemann de veterē lng. Latinae prosodia pag. XXV. Duentzer et Lersch l. l. pag. 32. 2) de lng. Lat. pag. 48 Spang. 3) Aen. VIII. 235. 4) cf. Servius ad Aen. VII. 657. 5) fragm. comic. pag. 26. 6) de lng. Lat. pag. 59. Speng.

Balatium codices Florentinus, Hauniensis, editio Scioppii et Schuettius, *Ballantium* Rholandellus. Bene ceterae editiones *Balantium* tuentur¹⁾.

Cur autem Naevius a balantibus hunc montem appellatum esse statueret, optima erat, nisi fallor, causa. Cum enim urbis Romae primos conditores et pastores fuisse et primo hoc in monte subsedis fabula ferat, ipsum montem, utpote a pastorum gregibus quasi habitatum, balantium montem dicit²⁾. Quid? quod ante ipsos Romanos Arcades, qui imprimis pastores erant, sub rege Evandro in Palatino monte modicum oppidum condidisse feruntur, unde etiam Virgilius³⁾ nomen a Pallante, Evandri filio, quem Pallantium alii vocant⁴⁾, derivat, alii ab ejus filia Pallantia⁵⁾.

Bothius⁶⁾ in comoediis Palatii mentionem factam esse putat.

9.

Festus⁷⁾ ubi de ponte Sublicio agit: *et, addit, meminit [Sublici pontis Naevius], qui ait in belli [Punici libro]:*

quam liquidum amnem.

De restituendo hoc fragmento cum Muellero, Schuettio despero. Non defuere tamen, qui hac in re periclitati sint. Ita Ursinus, quem sequitur Lindemannus:

quam liquidum Sublicio tranat ponte amnem

Spangenbergius:

quam liquidam trahit Sublicio ponte aquam.

Pertinet hoc fragmentum sine dubio ad librum secundum, ubi de Aventino, Palatio aliis poeta exposuit. Quo autem jure Blumius⁸⁾ verba de Horatio Coclite intelligat, immo totam Romanorum ante Punicum bellum primum historiam a Naevio ipsius belli descriptioni praemissam esse inde concludat⁹⁾, non intelligo. Quis enim ex solo pontis Sublicii nomine hoc eruere potest? Equidem ad condendae urbis vel Ro-

1) *Servus* l. l. VIII. 51. 2) *Blum* l. l. pag. 154. 3) *Aen.* VIII. 51 sqq. 4) *Schoemann ad Plutarch. Cleom.* 4. pag. 187. 5) *Blum.* l. l. pag. 123; *Varro* l. l. pag. 31 et 59 *Speng.* 6) *fragm. com.* pag. 26 7) pag. 293 *Muell.* 8) l. l. pag. 53. 9) cf. pag. 23.

mae, quam dicunt, quadratae descriptionem verba respicere arbitror. Non enim de ipso ponte, sed de Tiberi illo loco fluente poeta disserit.

10.

Servius ¹⁾: *Naevius et Ennius Aeneae ex filia nepotem Romulum, conditorem urbis, tradunt* ²⁾.

11.

Marius Victorinus ³⁾: *apud Naevium* (sc. inveni)

novem Jovis concordes filiae sorores.

Eundem versum laudat Atilius Fortunatianus ⁴⁾ ad eumque alludere videtur Terentianus Maurus ⁵⁾:

ut si vocet Camenas quis novem sorores

Bothius versum e comoedia depromptum esse opinatur ⁶⁾.

Spangenbergius, quem sequitur Schuettius, in initio carminis hos versus positos fuisse putat, bene si ad Virgilium ⁷⁾, male si ad Homerum ⁸⁾ respicimus, quem Naevius sine dubio non omnino neglexit, ut e compluribus locis demonstrari potest ⁹⁾. Nam, ut Homerus, Naevius etiam priores sui carminis libros duos prooemii instar praemisit, ita ut tertio, quemadmodum supra docuimus, acerrimi belli enarratio inciperet. Sub finem vero secundi libri utriusque populi auxilia et opes, nisi egregie fallimur, exposuit, ut et ipse Homerus, qui huic loco Musarum invocationem praemisit. Quae res me movit, ut hoc fragmentum in secundo Punici belli libro positum fuisse crederem. Plane aliter judicat Krausius ¹⁰⁾, qui ad finem carminis hoc fragmentum pertinere statuit.

12.

Priscianus ¹¹⁾: *Naevius in secundo belli Punici:*

prima incedit Cereris Proserpina puer . . .

Exempla vocis puer pro puella positae ipse Priscia-

1) ad Virg. Aen. I. 273. 2) disserui de hoc loco supra pag. 29.; cf. Serv. l. l. VI. 778. 3) pag. 191. Gatsf. 4) pag. 324. Gatsf., falso apud Duentzerum pag. 265. 5) v. 2514. Lachm. 6) fragm. com. pag. 25. 7) Aen. I. 8. 8) Iliad. II. 484. 9) cf. not. ad fragm. Pun. bell. IV. 6. 10) l. l. pag. 138. 11) VI. 8. pag. 248. Krehl.

nus praebet; plura invenies apud Osannum ¹⁾ et Duentzerum ²⁾. Ipsa autem vox monosyllaba est ³⁾.

Componit hunc locum Spangenbergius cum alio ⁴⁾ ita, ut et hoc et quod sequitur fragmentum ad imagines navibus impressas referat: de scuti Aeneae descriptione cogitat Schuettius. Frustra, si vera sunt, quae supra ⁵⁾ disputavi. De loco autem hoc quid ipse sentiam, explicabo. Narratur enim a Livio ⁶⁾, Pyrrhum, e Sicilia recedentem, thesauros Proserpinae, intactos ad illum usque diem, spoliasse, neque sacrilegae manus poenas non dedisse. Quae cum ita sint, non dubito, quin Proserpinam deam, ut assolent dii veteres, hostibus Pyrrhi, qui tum, cum ex Sicilia in Italiam rediret, acerrimi erant Mamertini ⁷⁾, auxiliatam esse, itaque a Romanorum etiam partibus stetisse poeta finxerit. Eo igitur loco hoc fragmentum ponendum est, quo, quae fuerint utriusque partis auxilia et subsidia, poeta exposuit, qui nisi in fronte narrationis de bello Punico esse non poterat. Ad eundem locum pertinent versus

13.

a Macrobio ⁸⁾ servati: hoc epitheto (arquitenens) usus est Naevius belli Punici libro secundo:

deinde pollens
sagittis inclutus arquitenens, sanctusque Delphis
prognatus Pythius Apollo.

Schuettius contra metrum Saturnium, quod in fine dactylum pro trochaeo non admittere recte ⁹⁾ antea dixerat, ita voces transponit:

dein pollens sagittis arcutenens inclutus ect.

Spangenbergius:

dein pollens sagittis inclutus arquitenens
sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo,

deinde male in dein mutato, cum vocalis ante geminatam eandem consonam saepe corripitur ¹⁰⁾; veteres

1) Anal. crit. pag. 35. 2) l. l. pag. 40. 41. 43. 51. 3) cf. pag. 34. 4) fragm. Pun. bell. l. 13. 5) pag. 34; Plaut. Bacch. III. 3. 37. 6) XXIX. 18. 7) Liv. XIV. 16. 21 et 22. 8) Saturn. VI. 5. pag. 181. ed. Bip. 9) l. l. pag. 49 et 50. 10) Duentzer Liv. Andron. fragm. pag. 18. not.; imprimis Becker de comic. Roman. fabul. pag. 14. sqq.; Schneidewin ad Anonymum de versu heroico pag. XIV.

enim *polens*, non *pollens* scribere solebant. Equidem cum Merula ¹⁾ et Hermanno feci. Noli autem in voce *arquitēns* offendi, quae in *arquit'ens* contrahitur ²⁾, unde secunda vocabuli syllaba producitur.

Conjungunt hunc versum cum eo, qui praecedit, Spangenbergius et Schuettius. Sed cum quod nullum apud Macrobiū est indicium, e quo hos versus cum illo cohaesisse concludi possit, tum ipsa res suadet, ut ne versus cohaesisse existimemus. Quodsi enim vera sunt, quae de loco, quo hi versus positi, et de consilio, quo scripti erant, dixi, Apollinem a Romanorum partibus stare non potuisse patet, quibus tamen Proserpina favet. Apollo enim Romae tanquam minorum gentium Deus colebatur, apud Poenos contra in summo habebatur honore ³⁾. Quid? primis reipublicae temporibus vix aliqua hujus dei aedes Romae fuisse videtur, cum teste Asconio ⁴⁾ Ciceronis aetate unicum Romae templum ei esset.

14.

Paulus Diaconus ⁵⁾: *sagmina dicebant herbas, verbenas, quia ex loco sancto arcebantur legatis proficiscentibus ad foedus faciendum bellumque indicendum, vel a sanciendo foedere. Naevius:*

scōpas atque verbēnas, ságmina, assumserunt

scapas cod. Guelferb.; *scabos* Monacens. et edit. praeter Muell. et Lindem. omnes; *scapos* margo edit. Augustin., Lindem., Schuett.; *scopas* correxit Scaliger probantibus Spangenb. et Muell.; *sumpserunt* libri manuscr. et excusi; *assumserunt* conj. Schuett.

Senarium versum inde effinxit Bothius ⁶⁾:

scabos atque e verbenas sagmina sumserunt.

Versus est Saturnius capite mutilus.

1) l. l. pag. 53. 2) Plaut. Capt. l. 1. 27.; 2. 54. Ritter elem. Gramm. Lat. pag. 49. 3) Baehr ad Plutarch. Flamin. l. pag. 78; Freinsheim Suppl. Liv. XVI. 5. 4) in Cicer. Oratt. pag. 150; Schmid. ad Horat. Epist. l. 3. 17; Luebker Comment. in Horat. Od. pag. 171. 5) s. v. *Sagmina*, pag. 320 Muell.; cf. Goettl. Roem. Staatsverf. pag. 20. not. 6) fragm. com. pag. 25; nihil mutat in fragm. trag. pag. 93.

Bene Spangenbergius, ad legatos Romanos, bellum Poenis indicentes pertinere hunc versum animadvertit. Quod vero Schuettius ¹⁾ cum hoc fragmento aliud conjungendum esse arbitratur, male agit²⁾.

15.

Charisius ³⁾: *exerciti genitivo. Naevius belli Punici libro secundo:*

*Mantu' Valeriu' Cónsul pártém exerciti dúcít
in éxpeditionem.*

Ita scripsi cum Schuettio, quamvis apud Charisium ita legatur:

M. Valerius Consul partem exerciti
in expeditionem ducit.

quos versus, quorum prior catalectus est, exhibuerunt Merula ⁴⁾ et Spangenbergius, restituto tamen praenomine Manio pro Marco, quae saepissime in manuscriptis confusa invenies ⁵⁾. Merulae autem horum versuum explicatio ⁶⁾ ita vera est, ut satis mirari nequeam, cur Blumius ⁷⁾, frugibus repertis, ad glandes redire maluerit. Ceterum jam supra de Blumii ista conjectura, qua ex uno hoc et alio quodam ⁸⁾ fragmento Naevium hoc loco de bello Samnitico cecinisse concludit, iudicium nostrum protulimus. Spectat hoc fragmentum ad secundum belli Punici annum, quo Manius Valerius Messala Maximus et Manius Otacilius Crassus Consules copias in Siciliam traduxerunt ⁹⁾. Quae cum ita sint, e causis supra expositis, hoc quidem fragmentum ad initium tertii libri referre malim, praesertim cum Charisii libri in ipso libri numero fluctuent (nam et *libro primo* et *secundo* legitur), nisi librorum manuscriptorum auctoritatem, ubicunque a verisimilitudine non abhorret, tueri amem.

Genitivus quartae declinationis, cujus gratia Nae-vii versus Charisius affert, haud raro apud scriptores

1) l. l. pag. 83. 2) cf. ad fragm. VII. 1. 3) pag. 73. ed Lindem., 103 Putsch. 4) l. l. pag. 92. 5) Drakenborch ad Liv. XXVII. 25. 2; Pighi annal. ad ann. CDLXIII. Oudendorp ad Frontin. 1. 8. 4. 6) l. l. pag. 398. 7) l. l. pag. 55. 8) III. 7. 9) Eutrop. II. 19; Polyb. I. 16 et 17.

Romanos¹⁾, et si fides Lambino²⁾, apud ipsam Ciceronem invenitur.

Fragmenta libri tertii.

1.

Probus³⁾: *Naevius belli Punici libro tertio sic:*

*postquam avem - aspexit templo
Anchises, sacra immensa Penatium ordine ponuntur;
immolabat auream victimam pulchram.*

Scaliger⁴⁾ in mensa pro immensa substituit versusque hos exhibet:

at posteaquam avim de templo Anchisa spexit,
sacra ordine in mensa Penatium Deorum
ponuntur, victimam auream pulchram immolabat,
qua in re sequentes habuit Merulam⁵⁾ et Spangenbergium. Hermannus:

postquam avium aspexit templa Anchises, sacra in mensa
Penatium ponuntur ordine: immolabat
auratam victimam pulchram.

Schuettius:

postquam
avem aspexit de templo Anchises sacra in mensa
Penatium ponuntur ordine; immolabat
auratam victimam pulchramque.

Ab omni mutatione abstinendum; prima enim vocis *immolabat* corripitur⁶⁾ et vox *avem* monosyllaba est⁷⁾ et hiatum ea de causa admittit.

Contra disertum Probi testimonium omnes editores ad *primum* carminis librum hos versus pertinere con-

1) Lindemann ad Plaut. *mil. glor.* II. 6. 114; Westerhov et Stallbaum ad Terent. *Andr.* II. 2. 28. 2) emendat. Tullian. pag. 131 et 264. ed. Klein. 3) ad Virg. *Bucol.* VI. 31. pag. 352. Lion. 4) ad Varron. *de ling. Lat.* pag. 200. ed. Bip. 5) l. l. pag. 49. 6) cf. ad *fragm.* II. 13. 7) Becker de com. Rom. fab. pag. 11. sqq.; Duentzer et Lersch l. l. pag. 32; Goeller ad Plaut. *Trucul.* 371.

jecerunt, neque sine magna veri specie¹⁾. Sequi tamen nolui, cum in ipso libro tertio locum huius fragmento et Probus tribuat, neque absque verisimilitudine sit, in tertio libro Anchisae iterum mentionem esse factam. Audacem quidem eam, quam in medium proferam, conjecturam esse confiteor, eo tamen nomine ceterorum interpretum explicatione maiorem, quod Probi testimonio nititur. Igitur versiculi Naeviani quo spectent, Virgilius, hoc etiam, ut videtur, loco Naevii imitator, praeit. Postquam enim ex Epiro navem solverant Trojani et ad Italiae litus appulerant, primum omen apparet, quatuor scilicet equi nivei, in litore pascentes²⁾, e quo bella simul et pacem vaticinatur Anchises, tum, quemadmodum Helenus praeceperat³⁾, ominis firmandi causa Junoni Palladique sacra facit. Hoc omen Naevius etiam respexisse videtur, haud multo ante Anchisae mortem acceptum. Quod vero de templo et de avi canit, non obstat. *Aves* enim et *auguria* non solum de ipsis avibus, sed de aliis quoque signis dici notissimum est⁴⁾. *Templum* autem non, ut assolet, de loco, unde auguria spectantur, sed de ipso Minervae templo intelligendum est, de quo equi illi decurrere videbantur⁵⁾. Haec ad explicanda verba sufficiant; jam de loco pauca addam, qui tertio in libro Anchisae fuerit. In Eryce igitur Siculo Veneris Erycinae⁶⁾ templum fuisse constat⁷⁾, cum quod in eo Veneris filius, Eryx, occisus ab Hercule, sepultus erat et monti nomen dederat⁸⁾; tum quod Drepani, quae civitas trans Lilybaeum sita haud longe a monte Eryce aberat, Anchises, Veneris amasius, Romanorum proavus, mortuus⁹⁾, et ipse hoc in monte sepultus erat. Haec praemisi, ut demonstrarem montem Erycem ad Romanos quam arctissime pertinere. Quanti autem in ipso bello Punico primo momenti fuerit, ne ipsos quidem Romanos fugit¹⁰⁾. Quaecum ita sint, haec mea est de versibus his Naevianis

1) cf. Blum l. l. pag. 53. 2) Virg. Aen. III. 537 sqq. 3) Aen. III. 435. 4) Cicer. Tuscul. I. 15. 33; Philipp. II. 35. 89. ibiq. Wernsdorf; Duker ad Flor. II. 2. 7; ita etiam Graecorum *ἔπος* Aristoph. Av. 719 sqq. Ddf. 5) Virg. Aen. III. 531. 6) Liv. XXII. 9; XXIII. 30. 31. ecl. 7) Servius ad Virg. Aen. III. 707; V. 759. 8) Servius l. l. I. 570. 9) Virg. Aen. III. 707. 10) Liv. XXI. 10. 4; XXVIII. 41. 3.

sententia. Certant primo bello Punico de Sicilia Poeni Romanique; quam ad Romanos pertinere insulam poeta docere vult; itaque fabulas de Drepano et Eryce narrantem facit nescio quem ita, ut quae paullo ante mortem suam Anchises in honorem et solatium Romanorum praedixerat, repeteret. Si vero hoc etiam loco Naevium exscripsit Virgilius, dubito, an ullum magis deceat, de omine illo et tota fabula Romanos admonere, quam Duilium, cui insolito adhuc Romanis proeliandi genere dimicandum, itaque milites trepidantes secundo omine ad fortitudinem revocandi erant.

Sed aliud etiam est in his Naevii verbis memoratu dignum, in quo et ipso Virgilius eum imitatus esse videtur. Anchisen enim quamvis, fulmine tactum, visum amisisse in fabulis sit ¹⁾, quamobrem Trojanorum conciliis non interfuisse dicitur, Naevius tamen et Virgilius eum obcaecatum non dicunt, sed Virgilius membris tantum debilem eum fuisse et captum narrat, in quo, nisi fallor, Naevium habuit praeceuntem.

De more, victimas auratis cornibus insignes, quas aureas hoc loco poeta dicit, immolandi disputavit Eustathius ²⁾.

2.

Nonius ³⁾: *atrox, crudum. Naevius belli Punico libro tertio:*

simul atrociam prosterent extra ministratores.

Ita Mercerius. *extra* Leidensis codex, quem sequitur Schuettius; *projecerunt* Hadr. Junius in animadversis; *porricerent* idem in editione sua; *porriciunt* Spangenb. et Schuett. praeceunte Merula ⁴⁾. Mihi unice vera Mercerii lectio videtur, quae inde corruptelam traxit, quod glossae *porricerent* et *projecerunt* veram lectionem, inusitatam illam atque ignotam, loco cedere juberent. *Prosicere* autem quamvis alio loco invenitur nullo, e vocabulis tamen *prosicium* et *prosicia* ⁵⁾ apparere videtur, verbum illud in usu quondam fuisse, quod cum librariis inauditum videretur, explicandi cau-

1) Servius ad Virg. Aen., I. 617; Heyne excurs. XVII. ad Aen. II.; Hygin. fab. XCIV. 2) ad Hom. Odyss. pag. 1475. 32. ed. Rom.; Popma ad Varron. de ling. Lat. pag. 186 ed. Bip. 3) s. v. *atrox*. pag. 76. Merc. 54. Gerl. et Roth. 4) l. l. pag. 425. 5) Festus pag. 225. Muell.

sa alia verba substituerunt. Jam vero cum atrociam sanguinolentam exta non porrigi scirent, *extra* pro *exta* conjecerunt.

Conjungunt hunc versum Merula, Spangenbergius et Schuettius cum alio fragmento, quod e quarto libro idem Nonius servavit ¹⁾. Temere. Sermo esse videtur de C. Duilii triumpho, nisi versus ad Scipionum, C. Aquilii Flori, C. Sulpicii Paterni, A. Atilii Calpurnii aut C. Atilii Reguli triumphos pertinet. In triumphis enim sacrificia facta et convivia celebrata esse constat ²⁾.

3.

Isidorus in libro de natura rerum ³⁾: *flustra motus maris sine tempestate fluctantis. Naevius in bello Poenico in inscriptione quod ait:*

honorariae - honoratae stabant in flustris.

ut si diceret: in salo.

Recte versum, de quo constituendo desperare se confitetur Schuettius, digessit Spangenbergius, hiatu admisso. Bene etiam in scribendo *honorariae* et *honoratae* secutus est librum manuscriptum, cum Schuettius aspiratas exulare jubeat ⁴⁾.

Dubitarunt Viri Docti omnes de verborum in *inscriptione* vel ingenuitate vel significato. Non pudet, meam de his verbis proponere sententiam. *Inscriptio* ad columnam Duilii rostratam, in qua nunc etiam legitur ⁵⁾, pertinet. Sermo est de captis a Duilio navibus, de quibus in ipsa inscriptione haec leguntur: XXXQVE NAVES CEPET CVM SOCIIS. Possis etiam

1) VI. 4; 2) *Roma aus dem Englischen des Duncan, von Heusinger* pag. 105. 3) in *Festi* editione Muellertiana pag. 382 et *Suetonii Wolfiana* III. pag. 76. Isidorum hujus libri, quem manuscriptum Oxoniense Schuettius cum Spangenbergio dicit, auctorem esse, docet Lerschius in *Zeitschr. für Alterthumsw.* 1841. pag. 1112. 4) Duker ad *Florum* pag. 918. ed. Lips.; inde factum est, ut verba *onerare* et *honorare* saepissime confundantur: Drakenborch ad *Liv.* IV. 13. 13; XXXV. 11. 6; Benecke ad *Iustin. Phil.* V. 4. 13. 5) in editione *Flori Dukeriana* pag. 853 ed. Lips.; et apud Grotendorfum *gramm. Latine* II. pag. 295. edit. I.

de tabularum triumphalium inscriptionibus cogitare, quales in aedibus Deorum suspensas et verbis gloriosis inscriptas fuisse, ea veterum loca, quae conguessit Lerschius¹⁾, comprobant. Malo tamen haec verba de columna rostrata accipere, ut larga, quae Duilio ex victoria sua contigerit, praeda, qua secure uti Romanis licuerit, describatur. Falso in secundum librum intulit hoc fragmentum Spangenbergius, pedetentim sequente Schuettio.

4.

Priscianus²⁾: *invenitur etiam simplex decor, decoris penultima correpta apud vetustissimos, quando pro decorus, decora, decorum accipitur. Naevius in carmine belli Punici:*

magnámque domum decorémque dítem vexeránt.

vexrant cod. Zwicaviensis I; *vexarant* Zwicc. II, Hermannus et Schuettius; *vexant* Paullin. II. Schuettius, neglecto Prisciani testimonio de correpta vocis *decor* penultima, ejectaque particula enclitica:

magnám domum decórem dítem véxérant.

Et hoc et quod praecedit fragmentum Spangenbergius cum eoque Schuettius ad auctas Carthaginis recens conditae opes respicere arbitrantur, cujus civitatis onustae semper naves onerariae in mari fuerint virosque divites et decoros vexerint. At fragmentum praecedens tertii libri esse ex ipsis Isidori verbis apparet, de quibus quae sentiam, supra exposui; hic autem omnino non dubito, quin ad navem illam splendidissimam septirem Hannibalis, ducis Poenorum, pertineat, quae antea fuerat Pyrrhi regis. Hanc enim cum triginti aliis navibus Punicis a Duilio captam esse, et Polybius³⁾ et Orosius⁴⁾ et ipsa columna rostrata testantur, in qua haec leguntur: SEPTEMRESMOMQUE DVCIS (sc. CEPET). Quae cum ita sint, hunc quoque versum e columnae rostratae descriptione promptum esse statuo.

5.

Calpurnium Pisonem in libro de continentia poetarum primo, ubi de dissolutionibus exposuerit, haec

1) l. l. pag. 18. 2) VI. 9. pag. 250 ed. Krehl. 3) l. 23. 4) IV. 7.

addidisse Merula ¹⁾ affirmat: *δυνδένως insigni artificio exaggerant et poetae et oratores, veteres imprimis, tempestates, hostium incursiones, urbium oppugnationes, luctus et publicos et privatos et talia...* Quanta autem audita suorum clade formidine contramiserint (leg. contremuerint cum Scaligero) Afri, quam repente imo motu illorum animi conciderint, Ennius libro septimo dissolutiore, id est meliore, describit arte quam Naevius... Naevius in tertio

*sic Poeni contremiscunt artibus; universum
magnei metus tumultus pectora possidet;
caesum funera agitant, exsequias ititant
temulentiamque tollunt festam.*

Sic Merula, quem hoc praesertim loco fraudis suspicionem vix effugere posse Hermannus ²⁾ monuit. Secundus versus apud Nonium ³⁾ etiam invenitur sine ullo libri indicio, ita ut e tragoedia aliqua desumptum eum esse et Hermannus et Bothius ⁴⁾ putent. Apud Nonium autem haec leguntur: *metus masculini. Naevius:*

magni metus tumultus pectora possidet,

quo loco novissimos miror Nonii editores, qui e libris, ut videtur manuscriptis, *intus* pro *metus* ediderunt; recte enim in editionibus omnibus *metus* legitur, quod si loco cedere iubeas, ipsa illa vox, in cuius gratiam Nonius versum hunc Naevianum affert, deest. Sed ne de libris quidem, quorum auctoritate ducti versum Naevianum mutaverint, quidquam annotarunt duumviri illi, justo saepius negligentiores.

Versus si vere Naeviani sunt, non necessarium habeo, ut cum Scaligero, Merula, Hermanno, Spangenbergio, Schuettio *universim* legatur, cum *universi* opponantur singulis ⁵⁾. Quamquam, ut egregie monet Hermannus, in ipsis genitivis contractis *universum* et *caesum* importunum vetustatis studium latet. Versus ipsi autem alio, quam a Merula factum est, modo constituendi sunt. Hermannus, sequente Schuettio, apud quem tamen errore typothetico *funere* legitur:

*sic Poeni contremiscunt artibus universim:
magni metus tumultus pectora possidet;
. caesum funera agitant
exsequias ititant, temulentiamque tollunt
festam.*

1) l. l. pag. 417. 2) l. l. pag. 632. 3) s. v. *metus* pag. 214 Merc. 145 Gerl. 4) *fragm. trag.* p. 91. 5) Walther ad Tacit. Germ. 26.

Spangenbergius :

sic Poenei contremiscunt artibus; universim
magnei metus tumultus pectora possidet;
celsum funera agitant; exsequia ititant,
temulentiamque tollunt festam.

**Alterum versum hypermetrum puto ¹⁾, et, transposito
tertii versus initio, ita versus constituo:**

sic Poëni contremiscunt artibus; universum
magni metus tumultus pectora possidet; caesum
agitant funera, exsequias ititant temulentiamque
tollunt festam.

**Temulentia festa ea est, qualis festis diebus esse
solet ²⁾.**

Pertinet fragmentum ad Poenos, navali proelio,
duce Hannibale, iterum prostratos, quam propter pu-
gnam Hannibal in crucem a civibus suis fixus est ³⁾.

6.

**Festus ⁴⁾: *stuprum pro turpitudine antiquos
dixisse apparet, Naevius:***

*seséque ii pertre mavolunt ibidem
quam cum stupro redire ad suos populares.*

Stupro codex; **stupro** recte Ursinus. Pro altero
redire Bothius ⁵⁾, ut hiatus, qui in diaresi offendere
neutiquam potest, vitetur, **rebitere** conjicit, quod voca-
bulum magis Naevianum dicit ⁶⁾. Sed necesse est
pertre etiam in **perbitere** mutet, si sibi constare vult.

Ad Regulam a Carthaginiensibus pacis concilian-
dae causa Romam missum, ad quartum igitur carmi-
nis librum, versus pertinere Spangenbergius statuit,
qua in re, ut in omnibus fere, quae ad quinque poste-
riores libros pertinent, nec non in iis, quae e priori-
bus libris citantur, sequentem habet Schuettium, qui,
quamvis de fragmentis in justum locum restituendis

1) *fragm. Pun. bell.* I. 6; IV. I. 2) *Bach ad Ovid. Metamorph.*
XII. 214; *Walther ad Tacit. Annal.* III. 9; V. 4; *Doederlein*
Lat. Synonymik IV. pag. 400; *Goeller ad Ciceron. Orat.* pag.
196; *Pltn. Epist.* II. 17; *Ovid. Met.* III. 528 (*festi clamores,*
ululatus). *Boetticher lexic. Tacit.* pag. 198. 3) *Polyb.* I. 24; *Oros.*
V. 7; *Enn. Ann.* VII. 64. *Sp.* 4) s. v. *stuprum* pag. 317. *M.* 5)
fragm. trag. pag. 96. 6) *Duentzer Liv. Andron. fragm.* pag. 79.

desperare se profiteatur, Spangenbergii tamen vestigia ubicunque fere premit. At ipsa verba repugnant. De uno enim Regulo poenas Carthaginenses sumsisse et unicum Romanum cum compluribus Poenis Romam missum esse, referunt quicumque de his rebus scripserunt ¹⁾; de compluribus autem dicit Naevius. Quae cum ita sint, non dubito, quin versus e tertio libro sit, quo poeta de A. Atilii Calatini ejusque exercitus ad Camarinam summo discrimine cecinit. His enim in angustiis, mortis discrimine proposito, toti exercitui Caudinae cladis imago ante oculos versabatur; sed mori maluerunt, quam, sub jugum missi, domum turpiter redire ²⁾.

Bothius ³⁾ versus e fabula quadam depromptos esse putat.

7.

Priscianus ⁴⁾: *hic et haec Samnis, hujus Samnitis. Hujus neutrum Naevius Samnite protulit in carmine belli Punici.* Idem Priscianus alio loco ⁵⁾: *Naevius, ait, neutraliter hoc Samnite protulit in carmine belli Punici.*

His ex verbis miro quodam modo et Spangenbergius et Schuettius Naevianum fragmentum ita restituerunt *hoc Samnite*, cum tamen pronomen illud neutrum modo genus indicet. Prior Prisciani locus omnes fugit editores. In altero autem septimum Naeviani carminis librum laudari apud Schuettium legitur, nescio quo jure, cum in Krehliana, quam praesto habeo, editione libri indicium desideretur. Spangenbergius ⁶⁾ locum, quo hoc vocabulum positum fuerit, non indagari posse putat.

Blumius ⁷⁾, conjecturae suae de expeditione Samnitica, quam et ipsam in carmine de bello Punico Naevium cecinisse nullo, ut supra ⁸⁾ demonstravimus, jure statuit, nimis confisus, hoc etiam vocabulum *Samnite* illo loco positum fuisse arbitratur, addens, nemi-

1) *Liv. Epit.* XVIII; *Flor.* II. 2. 23; *Eutrop.* II. 14; *Valer. Max.* I. 1. 14; *Cicer. pr. Sext.* 60; *Oros.* IV. 10; *Sil. Ital.* VI. 474; *Zonar.* VIII. 15; *Diodor.* XXIV. 2; *Beier ad Cic. de Off.* III. 27 pag. 372. 2) *Fretnshelm ad Flor.* II. 2. 13; *Suppl. Liv.* XVII. 23; *Fabritius ad Oros.* IV. 8; *Lachmann de font. Liv.* pag. 42; *Lton ad Gell.* III. 7. 1. 3) *fragm. trag.* pag. 96. *com.* pag. 24. 4) VI. 12. pag. 261. 5) VII. 12. pag. 332 *Krehl.* 6) *l. l.* pag. 205. 7) *l. l.* pag. 55. 8) pag. 28 et 51.

nem adhuc de loco, quo poni potuerit, certum aliquod potuisse excogitare. Ego quidem non dubito; quin hoc quoque frustillum ad illum pertineat locum, qui (ut e multis, quae servata ex eo habemus, fragmentis, et ex ipsa re gravissima, et ex eo concludi potest, quod firmissimum laudis, qua hic vir apud cives suos floruit, superest monumentum)¹⁾ ex ornatissimis totius carminis erat, ubi de A. Atilii Calatini exercitu incluso et divina paene Leonidae Romani, Calpurnii Flammae tribuni, virtute servato, de qua re ad id, quod praecedat, fragmentum verba fecimus, cecinit Naevius. Vox enim *Samnite* haud dubie ad furculas Caudinas et ad Samnite jugum alludit.

8.

Festus²⁾ postquam aliud fragmentum Naevianum e carmine de bello Punico³⁾ laudavit, ita pergit: *item*

*sin illos deserant fortissimos virorum,
magnum stuprum populo fieri per gentes..*

Scripti versus cum Hermanno ex emendatione Scaligeri⁴⁾, qui bene *virorum* pro *viros* restituit; Merula *eiorum* conjecerat; *deseritis* Scaliger et Grotius; *magnum inde* et *poplo* Scaliger; *magnumque* Grotius; *stuprum tum* Vossius; *pergentis* codex, *pergetis* vulgo e conjectura Ursini, *per gentis* Huschkius. Spangenbergius, Merulam suum secutus, hanc loco, cui non opus me dela, medelam adhibuit:

*sin illos deseritis fortissimos eiorum,
magnum inde stuprum poplo fieri pergetis.*

Idem vir quo jure haec verba Reguli esse dicat, in Senatu de redimendis captivis verba facientis, ipse videat. Quid tandem a Senatu, apud quem Regulus suam sententiam exposuisse dicitur, antea in populum commissum erat flagitium, ut, ne pergat, a Regulo admoneri posset? Nihilominus hoc etiam loco pedetentim sequitur Schuettius. Verba, qualia supra scripsi, Calpurnii Flammae, tribuni militum, sunt, quem milites suos cohortatum esse narrat, ne consulem cum fortissimo exercitu inclusum derelinquerent, sed, quantum penes ipsos esset, impedirent, quo minus, Romano

1) Otto ad Cicer. de Fin. II. 35. 2) pag. 317. M. 3) III. 6. 4) apud Stephan. l. l. pag. 236.

exercitu sub jugum misso, *magnum Romano populo per gentes stuprum fieret*. Eundem autem verbis gravissimis milites suos admonuisse P. Manlius Torquatus apud Livium ¹⁾ narrat.

Infinitivi *fieri* antepenultimam produxit poeta ²⁾.

Bothius ³⁾ hoc quoque fragmentum inter fabularum reliquias recenset.

6.

Nonius ⁴⁾: *gratulari, gratias agere*. Naevius *belli Punici libro tertio*:

*. is qui sursum ad coelum sustulit suas res
Atilius gratulabatur divis.*

Ita e conjectura scripsi. Libri *Ammullus*, unde Stephanus ⁵⁾, Hermannus, Niebuhrius, Schuettius *Amulius*, cui nullus tertio in libro locus; *Aemilius* Krausius ⁶⁾, quamvis hic anno demum CDLXXXIX u. c. memoratur ⁷⁾, igitur in librum quartum relegandus sit; *Romulus* coniecit Mercerius ⁸⁾; *Mamilius Spangenbergius*. Equidem cum Merula *Atilius* scripsi. Praeterea *isque* editio Veneta 1496; *manus sursum* Merula ⁹⁾ praeunte Stephanus, qui *suas rex* coniecit sequentibus Hermannus, Spangenbergio, Krausio; *suas manus* conjectura Duentzeri; *gratulatur* Hermannus et Schuettius.

Prior versus capite mutilus est. Refert poeta de Atilio Calatino, quem ipse magnum et omnibus venerabilem viderat, ut monumentum in ejus sepulcro positum testatur, in quo ejus elogium ita scriptum fuisse Cicero ¹⁰⁾ narrat: *unum hunc plurimae consentient gentes populi primum fuisse virum* ¹¹⁾. Itaque utitur Naevius, quem singulari quodam studio res ab Atilio Calatino gestas cecinisse ipsumque amplexum fuisse supra exposuimus ¹²⁾, prolepsi quadam, unde recte *sustulit*, non *sustulerat* dicit, cum verba illa: *qui sursum ad coelum sustulit suas res* epitheton tantum Calatini

1) XXII. 60. 11. 2) *Lindemann de vet. Ling. Lat. prosod.* pag. XX. 3) *fragm. trag.* pag. 96; *fragm. com.* pag. 24. 4) *s. v. gratulari* pag. 116 *Merc.*; 80 *Gerl. et Roth.* 5) *l. l.* pag. 215. 6) *l. l.* pag. 143 *not.* 7) *Polyb.* I. 36; *Eutrop.* II. 22; *Zonar.* VIII. 14. 8) *ad Nonium* pag. 679. 9) *l. l.* pag. 420. 10) *Cat.* XVII. 61; *de Fin.* II. 35. 11) *Visconti monumenti degli Scrittori Tavol.* V. pag. 14. 12) pag. 20.

sint ipsumque divinum fuisse virum affirmant. Cave igitur, ne ea de pugna ipsa modo pugnata intelligas. Gratias autem Diis agit Atilius de felici eventu, quo propter tribuni sui virtutem ex angustiis Camarinensibus evaserat, qua in re rectum jam viderat Spangenbergius.

De verbo *gratulaudi* singulari hac notione disputarunt Westerhovius ¹⁾ et Dukerus ²⁾.

Fragmenta libri quarti.

1.

Nonius ³⁾: *concinmare, conficere vel colligere* ⁴⁾.
Naevius belli Punici libro quarto:

transit Melitam Romanus exercitus, insulam integram urit, populatur, vastat, rem hostium concinnat.

Versus, quorum alter hypermeter est, disposuit Hermannus ⁵⁾. Spangenbergius ex emendatione Merulae ⁶⁾, qua opus non est:

transit Melitam

Romanus exercitus, insulam integram urit, populat
et vastam rem hostium concinnat.

Schuettilius:

transit Romanus exercitus, Melitam insulam
urit, populatur, vastat, rem hostium concinnat.

Canit poeta de Reguli exercitu in Africam transdu-
cendo eoque Liparam Melitamque pervagante atque de-
populante ⁷⁾.

2.

Nonius ⁸⁾: *auspicavi pro auspiciatus sum* ⁹⁾.
Naevius belli Punici libro quarto:

*virum praetor adveniet; auspicat auspicium
prosperum*

Ita libri; margo Junianae verum, quod Naevio vin-
dicandum putant Hermannus, Duentzerus, Schuettilius;

1) ad Terent. Heaut. IV. 1. 6. 2) ad Flor. IV. 3. 5; cf. Priscian. VIII. 7. 37. 3) s. v. concinnare pag. 90 Merc.; 63. Gerl. 4) cf. Gebhard ad Liv. XXVIII. 39. 3. 5) fragm. P. b. I. 6. 6) l. l. pag. 421. 7) Oros. IV. 8. 8) s. v. auspicavi pag. 408 Merc. 318 Gerl. 9) Plaut. Capt. III. 5. 109.

ubi cum coniecit Merula, probantibus Bothio et Spangenbergio; adveni et auspica margo Junianae, unde *advenit* Merula, Herm. Both. Spang.; *advenit et* Duentz. probante Schuettio; *auspiciat* liber Mercerii; legendum *auspicait* vel *auspicât*, quae est perfecti forma contracta ¹⁾; *prosperum* uncis inclusum invenitur in editione Hadr. Junii Plantiniana et Parisina 1511 prima, quare exsecandam hanc vocem statuunt Hadrian. Junius, Merula, Herm., Both. Schuett. Injuria. Cum enim haec vox, si substantivum suum proxime sequitur, in metrum includi non possit, sejungenda est aut in bisyllabum contrahenda, quae contractio saepius ante literam caninam invenitur ²⁾. Nominis autem *praetor* ultima producitur ³⁾.

In explicando autem hoc fragmento omnes interpretes, utpote spretis Naevianis verbis sua commenta illustrantes, falsos esse mihi quidem persuasissimum habeo. Ipso enim Naevio narranti hunc versum tribuunt, quamvis futurum *adveniet* docere eos poterat, non de Regulo auspicia captante sermonem esse. Malunt autem multi hodieque critici ea, quae non statim intelligunt, mutare, ut sententiam suam temere conceptam veteribus obtrudant scriptoribus, quam caute timideque eam, quae cum scriptorum verbis optimis optime congruat, sententiam circumspicere. Equidem hac in re timidum me quam calidum haberi malo. Quae cum ita sint, verba illa speculatoris cujusdam Romani esse videntur, qui Regulo, aciem instruenti, Xanthippum, quippe cui prosperum auspiciū contigerit ⁴⁾, mox adventurum esse refert. Nam de Xanthippi nuncio quodam ne cogitemus, adjectivum *prosperum* vetat.

3.

Nonius ⁵⁾: *vicissatim, per vices. Naevius belli Punici libro quarto:*

vicissatim volvi victoriam

1) Lindemann de vet. Lat. ling. prosod. pag. XXV; Becker de com. Rom. fab. pag. 11; Duentzer et Lersch l. l. pag. 32; Bothe ad Terent. Phorm. l. 2. 5; Tittm. Settn. frag. 8 Nouk. 2) Th. Bergk in Zeitschr. für Alterth. 1842. pag. 187. 3) Koene in Z. f. A. 1841. pag. 1291. 4) de more veterum, antequam proelium committerent, auspicia auspiciandi cf. Liv. l. 36. 6; VI. 41. 4; Duncan's Roma, von Heusinger pag. 161. 5) s. v. *vicissatim* pag. 183 Merc., 124 Gerl.

Ita recte Hermannus. Finem versus agnoscere sibi videntur Merula et Spangenbergius:

.... *vicissatim volvi victoriam.*

Non sine magna veri specie Reguli haec verba fuisse statuunt Merula et Spangenbergius, quamquam in eo vehementer falluntur, quod Reguli ea esse dicunt apud Senatum Romanum de infelici, qua a Xanthippo victus erat, pugna disserentis. Regulum enim anno demum DIV. pacis petendae causa Romam missum esse constat, quo anno quae facta erant, in quinto libro exposuit Naevius. An verba ipsius Reguli sint, dubito; sunt autem reputantis humanarum rerum vicissitudines.

4.

Nonius¹⁾: *danunt, dant. Naevius belli Punici libro quarto:*

eam carnem victoribus danunt...

Spangenbergius. cum Merula suo²⁾:

.... *eam carnem victoribus danunt.*

falsissime; si enim exempla a Nonio praeter hoc Naevianum citata inspexisset, facile edoctus fuisset, primam verbi *danunt* corripi³⁾. Risum mihi movit Merulae de hoc fragmento commentum, quod tamen nec Spangenbergius, qui Merulam, nec Schuettius, qui Spangenbergium sequi solet, respuerunt. Carnem enim serpentis illius intelligit, quod monstrum cum magna militum jactura apud flumen Bagradam a Regulo interfectum esse narrant⁴⁾. Addunt autem quicunque fere de hoc re tradiderunt, legiones Romanas propter foetorem jacentis bestiae, cujus detractum corium Romam spoliolum instar missum est, et propter aquas tabe inde infectas, totam illam regionem fugisse. Neque quid Merulam commoverit, video, ut carnem draconis victoribus dono datam esse sibi informaret. Quid tandem? ut comederent serpentem? Quodsi Merula ad versum, quem cum hoc fragmento conjungit, provocat, in quo atro-

1) s. v. *danunt* pag. 97 M. 68 G. 2) l. l. pag. 425. 3) Plaut. Pseud. III. 1. 1; cf. Aetn. III. 3. 81; Men. III. 3. extr.; Poen. V. 4. 83. 4) Polyb. I. 29; Liv. Eptt. XVIII; Val. Max. I. 8. 19; Gell. VI. 5; Plin. hist. nat. VIII. 14; Flor. II. 2. 20; Iul. Obseq. c. 29; Niebuhr R. G. III. pag. 690.

cia exta poeta dicit, eaque ideo sic vocata putat, quod in iis civium haustorum fragmenta conspiciebantur, duplici modo Nonii contemnit auctoritatem. Alterum enim, quem addit, versum in tertio carminis libro ¹⁾ sedem suam habuisse e^o atrociam exta propter cruditatem dicta fuisse Nonius ²⁾ affirmat.

Versus non ad Regulam, sed ad Servium Fulvium et M. Aemilium Consules pertinere videtur, qui cum ad Hermacem Poenon navali proelio vicissent ³⁾, ingentique praeda potiti essent, mox tamen, fame laborantes ⁴⁾ relicta Africa Siciliam petierunt. Victori igitur exercitui ea, quae supererat, caro distributa esse videtur. Sed nihil affirmo in re tam obscura.

5.

Calpurnius Piso ⁵⁾: *scripsit Cn. Sanga* ⁶⁾ libro quarto de bello Punico:

*inhospitalis victricis absorbet unda
Latium legiones hemonum.*

Ita recte emendavit hos versus, sive Calpurnii, sive ipsius Merulae sint, Merula. In libro enim Calpurnii manuscripto legi dicit *victrix es et neminum*.

Respiciunt hi versus ingens illud Romanae classis, ducibus Fulvio et Aemilio Consulibus in Siciliam redeuntis, ad Camarinas naufragium ⁷⁾ Eodem spectant, nisi fallor, elegantissimi versus, quos servavit:

6.

Festus ⁸⁾ *topper* significare ait *Artorius cito, celeriter*. Sic C. (leg. Cn.) Naevius . . . ; sic in eodem:

*namque nullum pejus
macerat hemonem quamde* ⁹⁾ *mare saevum* ¹⁰⁾, *viris cui
sunt magnae, topper confringent importunae undae.*

Versus disposuit Hermannus. Liber manuscriptus *viret et humanum*; *neilum* restitutum prisco aeo vult Scaliger, *homonem* idem; *macit* Ursinus. Schuettius hos ver-

1) *fragm.* III. 2. 2) *pag.* 76 *M.* 54. *G.* 3) *Polyb.* I. 36.

4) *Eutrop.* II. 22; *Oros.* IV. 9; *Zonar.* VIII. 14; *Diodor.* XXIII.

ecl. 14. 5) citante Merula l. l. *pag.* 45. 6) *cf.* *pag.* 5. 7)

Polyb. I. 37; *Flor. Eutrop. Oros. Liv. Diodor.* II. II. 8) *s. v.*

topper *pag.* 352 *Muell.* 9) *Bothe ad Plaüt. Amph.* III. 4. 2.

10) *cf.* *Becker de com. Rom. fab.* *pag.* 11.

sus offert, constitutos illos secundum Odofr. Muelleri sententiam:

namque neillum
peius macit hominem quamde mare saevum
vires cui sunt magnae, toppe confringent
importunae undae.

Hermannus, qui propter similem locum Homericum ¹⁾ hos versus Livii Odysseae vindicat ²⁾, sic apud Festum legendum esse putat: *sic in Odyssea*; qua in re sequentem habuit Bothium ³⁾. Sed nulla, cur Naevio hi versus adjudicentur, causa est, cum in aliis etiam Homerum, omnium poetarum exemplum, imitatus esse videatur ⁴⁾. Apud Spangenbergium totum fragmentum desideratur.

7.

Varro ⁵⁾: *ratis, navis longa, dixit ut Naevius, cum ait:*

... *conferre queant ratem aeratam, qui
perit et qui, dum mare sudantes eunt atque sedentes.*

Naevius codd. Haun. et Petri Victorii, editio Augustini et margo Vertranianae; *Neuvius* (sic.) Florent.; *Ennius* editiones veteres omnes, excepta editione Augustini; *conferreque aut* Florent. et Haun.; *conferre aut* cod. Victor. et editt. vett.; *peritet* margo August. *petitet* Vertran. errore typoth.; *quiverit* et Scioppus; Flor. et Haun. *perit et*; *quidem mare* Sciopp.; *qui per mare* Turneb. *suadentes eunt* editt. vett.; *ruunt* Sciopp.; *sedantes* Flor. et Haun. Scaliger longos versus restituit sic:

rate moerataque perite
per liquidum mare eant sudantes atque sedentes.

Metrum Saturnium est, quod cum contempsisse Ennium constet ⁶⁾, versus Ennianos nequitiam esse apparet. Nihilominus non defuere, qui cum Scaligero versus in Ennii gratiam mutare, quam incorruptos Naevio restituere vellent. Ita Spangenbergius ⁷⁾:

conferta pulcre rate inaerataque perite
per liquidum mare eunt sudantes atque sedentes.

1) *Odyss.* VIII. 131. 2) *l. l.* pag. 623. 3) *fragm. trag.* pag. 19. 4) *cf. fragm. Pun. bell.* II. 11. 5) pag. 306 et 309 *Speng.* 6) *Cicer. Brut.* XVIII. 71. 7) *Enn. annal. fragm.* VII. 47.

quos versus ad instructam Duilii classem pertinere credit, qua in re consentiente gaudet Muellero ¹⁾, qui aliter tamen emendat:

non ferre queant ratem aeratam, qui
per liquidum mare sudantes atque eunt sedentes
De Schuettii iudicio non liquet.

Metrum Saturnium bene sese habet, modo ultimam vocis *sudantes* arsi productam esse statuas.

Pertinet hoc fragmentum ad naufragium illud miserabile, post quod, exhaustis fere reipublicae opibus, a privatis naves exstructas fuisse narrant ²⁾. In verbis autem Naevianis legem illam agnoscere mihi videor, qua ferenda novam sibi classem Romani paraverunt. Ji enim, qui quo loco versarentur aut num omnino in vivis essent, incertum erat, et qui, dum ceteri cives navali militia sudarent aut in urbium obsidionibus sederent ³⁾, domi remanserant agri colendi causa (ita enim ea refingo, quae post alterum pronomen in fine desunt; nam Regulum quoque, quod ager suus incultus jaceret, a populo quaesivisse, ut ab exercitu abesse sibi liceret, constat ⁴⁾), naves conferre suo sumtu vel ipsi vel heredes cogeantur. *Pereundi* autem verbum de iis adhiberi, qui evanuerunt vel, ut nos dicere solemus *die verschollen sind*, itaque capitis deminutionem patiuntur, notum est ⁵⁾.

Fragmenta libri quinti.

1.

Priscianus ¹⁾: *acer et alacer, saluber et celeber communis etiam generis inveniuntur prolata. Naevius in carmine belli Punici:*

*fames acer
augéscit hostibús.*

1) ad Varr. VII. 23. 2) Diodor. XXIII. ecl. 14. 3) de hoc hujus verbi usu cf. van Staveren ad Corn. Nep. Datam. VIII. 1; Corte ad Lucan. II. 473. 4) Liv. Ept. XVIII; Horat. Od. III. 5. 38, qui locus hoc modo explicandus est; Valer. Max. IV. 4. 6. 5) Forcell. lex. s. h. v., qui Plautum citat, locum vero nescire se fatetur, qui est Capt. III. 4. 5; add. Poen. V. 2. 115; V. 7. 5; Rud. prol. 39. 6) Priscian. V. 3. pag. 179 et VI. 7. pag. 246. Krehl.

Merula¹⁾, Spangenbergius et Schuettius

fames acer augescit hostibus

ἀμέτρωσ. Recte tamen quinto libro hoc fragmentum adscripsit Spangenbergius. Pertinet enim ad famem, qua Poeni, Panormi inclusi, laborasse dicuntur²⁾ anno post urbem conditam D.

2.

Nonius³⁾: Naevius belli Punici libro sexto:

superbiter contemtim conterit legiones

Nulla lectionis varietas in editione Gerlachiana annotata est, ut hoc etiam loco non possis, quin levitatis cujusdam duumviros illos editores incuses. Legitur autem hac in editione *superviter*⁴⁾, apud Mercerium *superbiter*. In aliis libris manuscriptis (nescio quos dicant) librum *quartum* citari asseverant Spangenbergius Schuettiusque; immo, Gebhardus⁵⁾ *quintum* in libris suis invenit. Fretus igitur hujus viri auctoritate, refero hoc fragmentum ad librum quintum, improbata Merulae ejusque asseclarum sententia, qui hunc versum ad illud prope Camarinam naufragium pertinere arbitrantur. *Conterendi* enim verbum satis indicare videtur, non de undarum et tempestatum, sed de elephantorum vi sermonem esse⁶⁾. Quae cum ita sint, ad exeuntis anni DIV. descriptionem, quo ad Panormum autumnali tempore Poeni a Metello prostrati sunt, hos versus spectare puto; initio enim pugnae elephantum in Romanos irruerunt, mox a Metello devicti et in suos retrusi. Quantum autem etiam tum Romanis harum bestiarum metus fuerit, omnes fere notarunt scriptores⁷⁾.

1) l. l. pag. 435. 2) Frontin. Strateg. II. 1. 3) s. vv. *superbiter et contemtim* pag. 515. 10 et 33 Merc., 352 et 353 Gerl. 4) Walther ad Tacit. Annal. XIII. 10 et Ind. IV. pag. 428; Duker ad Flor. IV. 12. 49. pag. 837. ed. Lips.; Osann Beiträge zur Griechischen und Römischen Literaturgesch. II. pag. 255 sqq. 5) ad Liv. XXIII. 43. 10 Drak. 6) Gebhard l. l. 7) Polyb. I. 33 et 40; Camers. et Freinsh. ad Flor. II. 2. 28; Fabric. ad Oros. IV. 9.

Fragmenta libri sexti.

1.

Nonius ¹⁾ *ilico, in eo loco. Naevius belli Punici libro sexto:*

. septimum decimum annum-ilico sedent.

libro tertio et septimum annum cod. Bernens. Nonius Ald. ²⁾. De restituendo metro, quamquam egregie, nulla voce mutata, Hermannus praeierat, desperat Schuettius; Spangenbergius cum Merula suo:

*septimum decimum annum
ilico sedent.*

De pacis conditionibus agi Spangenbergius putat, frustra, cum anno demum vigesimo quarto pax per Lutatium Consulem facta sit. De belli autem anno septimo decimo sermonem esse, ex ipsis verbis Naevianis luculenter apparet. Anno igitur DVI., qui est post bellum initum decimus septimus, C. Aurelius Cotta, P. Servilius Geminus Consules, teste Zonara ³⁾, Siciliam placide obtinebant, ab eaque insula Poenos arcebant, qui, postquam duce Carthagine Siciliae aditum tentassent, ut Consules a statu suo detraherent, in Italiam transierunt ejusque litora longe lateque vastarunt ⁴⁾. Frustra. Consules enim per totum annum in Sicilia sederunt i. e. otiose, non conserta cum hostibus manu, eam obtinuerunt ⁵⁾.

2.

Nonius ⁶⁾: *loci generis sunt masculini. Naevius belli Punici libro sexto:*

*. convenit, regnam
simul atque locos ut haberent*

Merula ⁷⁾ coniecit *libro septimo*, approbantibus Spangenbergio et Schuettio; *locos non haberent* cod. Leidensis; *haberet* Merula ejusque pedissequus Spangenbergius.

Metrum quamquam bene constituit Hermannus, desperat tamen de restituendo eo Schuettius. Praebent autem verba bonum versum heroicum, ut complures

1) s. v. *ilico* pag. 325 Merc. 222 Gerl. 2) cf. Merula l. l. 436. 3) VIII. 16. 4) Oros. IV. 10. 5) Benecke ad Iustit. Phil. XXXI. 3. 9; Klessing ad Theocrit. VI. 9; Dissen ad Pind. Olymp. I 83. 6) s. v. *loca* pag. 211 M. 143 G. 7) l. l. pag. 439.

Livii Andronici versus Saturnii ¹⁾, unde ante Ennium poetas Latinos longo versu usos fuisse cave concludas ²⁾).

Sermonem esse de foedere a Romanis cum Hierone rege icto, bene perspexit Merula, cum quo tamen Spangenbergius in eo vehementer erravit, quod in septimo libro locum suum habere hoc fragmentum putaverunt, ita ut, pacta cum Carthaginensibus pace, Hieronem regnum suum retinere jusserint Romani, cum reliqua Sicilia in provinciae formam redigeretur. Anno enim DVI. u. c. Romanos foedus cum Hierone iniisse diserte narrat Zonaras ³⁾, cujus anni descriptio cum in sextum carminis librum incidat, huic libro hunc locum vindicandum censi.

Simul pro una fere dictum est ⁴⁾.

3

Nonius ⁵⁾: *censere significat existimare, arbitrari. Naevius Punici belli libro sexto:*

censént eo ventúrum óbviám Poenum ' .

Henricus Stephanus in suis libris *Poenum* desiderari affirmat. Mercerius *Poenum*; nihil annotatum in editione Gerlachiana. Spangenberg. et Schuett. *Poeni*, conjectura, ni fallor. Hermannus, evitato in diaeresi hiatu:

censént eo venturum óbviám Poenum.

Mecum fere Schuettius, quamquam pessumdato accentu:

censént eo ventúrum óbviám (Poéni).

Idem apud Spangenbergium legitur versus, qui tamen vocem *Poeni* uncis liberavit.

Spangenbergius versum ad Poenos refert, qui Lutatium, pacis condiciones afferentem, obviam sibi venturum non immerito existimaverint. At de pace ultimo demum libro agebatur. Mihi quidem hoc fragmentum ad Fabium Buteonem pertinere videtur, Dre-

1) Osann anal. crit. pag. 33. 2) cf. pag. 83. 3) VIII. 16.
4) Kritz ad Sallust. Catil. 20. pag. 105. 5) s. v. censere pag. 267 M.; 182 G.

panum obsidentem, qui ad defendendum oppidum accursurum esse Hamilcarem exspectabat, in quo eum spes non fefellit ¹⁾).

Fragmenta libri septimi.

1.

Festus ²⁾): *sagmina vocantur verbenae, id est herbae purae, quia ex loco sancto arcebantur a Consule Praetoreve legatis ad foedus faciendum bellumque indicendum vel a sanciendo, id est confirmando. Naevius:*

ñis sacratum Jovis jurándum sagmine .'

quem versum ita exhibet Schuettius:

. jus sacrátum

Jovis jurandum ságmine.

Muellerus mavult:

Jovis sacratum jusjurandum sagmine.

ut senarius versus evadat.

Schuettius, quod eodem loco apud Paulum Diaconum alius versus Naevianus ³⁾ legitur, hunc cum illo conjungendum statuit. Frustra. Utrumque enim versum non cohaesisse vox *sagmina* in utroque versu ineleganter repetita, Schuettium docere debebat. Excidisse autem in Festo *ante* hunc versum illum, a Paulo servatum, Muellerus arbitratur, qua in re fallitur Vir Clarissimus. Sin enim versus iste excidit, non dubito, quin *post* hunc versum exciderit. Nam sagminibus usos esse Romanos dicit tum ad foedus faciendum, tum ad bellum indicendum. Hunc autem versum ad foedus faciendum ⁴⁾ pertinere patet; quis enim in bello indicendo locus est iurijurando? Quae cum ita sint, illum versum ideo a Festo allegatum fuisse, si unquam fuit, puto, ut alterum sagminum in bello indicendo usum exemplo comprobaret. Ceterum *Jovis a jusjurandum* pendet: *Ζηρός γέ τοι ὀρκία πιστά.*

1) *Polyb.* I. 58; *Zonar.* VIII. 16. 2) s. v. *sagmina* pag. 321 *Muell.* 3) *fragm.* II. 14. 4) *Polyb.* I. 62 *sqq.*

2.

Nonius ¹⁾: *Naevius belli Punici libro septimo:*

id quoque paciscunt moenia, ut sint, quae Lutatium reconcilient; captivos plurimos Sicilienses paciscit, obsides ut reddant.

Tanta est hoc loco lectionum varietas, ut corruptelarum nidulum exscribere pigeat fere: *ut* emittunt editt. Parm. Ald. Jun. et Hermann.; *paciscunt Poeni, atque Lutatium rec.* conj. Duentz.; *menias silque luctantium* ed. Venet., unde Herm. conjec. *moenia assint, quae; reconciliant libri; reconcilient* conj. Merula; *plurimos idem Sicil.* cod. Guelferb.; *Cicilienses* ed. Plant. *idem* omittit Mercer.; *id* ed. Venet.; *eidem* conj. Herm. Versus digresserunt ita: Merula ²⁾ ejusque sectator Spangenbergius:

*id quoque paciscunt Poenei a Siculeis, quo Lutatium reconcilient
capteivos plurimos Sicilienses paciscit,
ut reddant obsides,*

Hermannus, sequente Schuettio:

*id quoque paciscunt, moenia assint, quae Lutatium reconcilient, captivos plurimos eidem
Sicilienses paciscit, obsides ut reddant.*

Facillima mea mihi videtur versuum dispositio, in qua noli mirari correptam vocis *plurimos* ultimam ³⁾. Sermo est de pace per Lutatium facta ⁴⁾.

3.

Gellius ⁵⁾: *quem (sc. Naevium) M. Varro in libro de poetis primo stipendia fecisse ait bello Punico primo, idque ipsum Naevium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit.*

Omiserunt hunc locum editores omnes. Quo autem loco sui poeta meminerit, dubius sum; quamquam certum esse mihi videtur, aut in initio, aut in fine totius carminis id factum esse. Malo tamen ad finem ultimi libri sui mentionem fecisse Naevium putare. Quamvis enim, quoquo loco hoc factum sit, nihilomi-

1) s. v. *paciscunt* pag. 474 Merc. 322 Gerl. 2) l. l. pag. 439. 3) Becker de comicis Romanorum fabulis pag. 14 et 19. 4) Polyb. l. l. 5) XVII. 21. 45.

nus, ut postea docebitur, ab epica carminis indole poeta deflectat, minus tamen illud fieri videtur, si sui sub finem, quam statim in initio carminis, meminit. Sui ipsius enim mentionem injicere, lyrici magis quam epici poetae est ¹⁾).

Fragmenta, quae cui libro adscribenda sint, incertum est.

1.

Varro ²⁾): apud Naevium:

atque prius pariet locusta

Lucam bovem.

Luca bos est elephas ³⁾).

Codices Florent. Haun. Goth. Paris. a et b. nec non Scioppius *Naevium*, cod. Vict. editt. princ. vetust. Schol. Venet. I. et II. Ald. Bas. Par. Gryph. Rom. Vertran. *Ennium* exhibent; *locustam* cod. Haun. Goth. et Paris. b; *lucusta* Paris. a.

Spangenbergius ⁴⁾ Ennio versum adscribit, quae de causa metri gratia versum ita mutare coactus est:

atque prius pariet Lucam locusta bovem, quam.

Versus Saturnius est, in quo *prius* in unam syllabam legendo contrahitur ⁵⁾).

Verba comparationi inserviunt de re, quae fieri omnino nequit.

2.

Varro ⁶⁾): *Naevius*:

patrem suum supremum-optimum appellat..

Ita Codd. Flor. Haun. Paris. a et b. sequente Schuett.; *optimum appellat supremum* cod. Victorii, editt. princ. vetust. Rhodand. Venet. I et II. Ald. Bas. Par. Gryph. Rom. Vertran. Spang. qui *Jovem* iusuper conj. addit;

1) cf. Virg. Georg. IV. 559. 2) de ling. Lat. pag. 325. Speng. 3) Column. Rostr. LVCAES BOVEBOS; Baehr ad Plutarch. Pyrrh. 15. pag. 184. 4) Enn. annal. fragm. VII. 89. 5) Ritter element. gramm. Lat. pag. 116. 6) de ling. Lat. pag. 336. Speng.

supremum appellat Scioppius; supremum appellat optimum conj. Spengel.

Versum cur de Duilio, Jovem patrem imprecante, Spangenbergius intellexerit, nulla, si quid video, causa est. Ad Venerem potius verba pertinere ut credam, inducit me pronomen *suum*. E primo igitur libro, non e tertio, ea desumta esse suspicor ¹⁾. Quae conjectura quam sit lubrica et certis argumentis destituta, cum plane perspectum mihi habeam, non repugnabo, si quis hunc versum alii loco adscribere mavult, aut ei, ubi a Didone Aenean suum avellere mater nititur, aut ubi pro ipsis Romanis suis tum, cum a Poenis premuntur, patrem suum invocatur, dummodo illud teneatur, ad Duilium haec verba non pertinere, sed ad Venerem. Sed movent me ea, quae de Veneris ad patrem oratione, qualis apud Virgilium ²⁾ legitur, refert Macrobius ³⁾, ut primo libro adscribere hoc fragmentum malim. Apud Bothium ⁴⁾ inter tragoediarum reliquias recensetur.

3.

Festus ⁵⁾: *quianam pro quare et cur positum et apud antiquos, ut Naevium in carmine Punici belli:*

sūmme Deūm regnātor

quianām genus isti . .

in quo fragmento *genus isti* cum Merula ⁷⁾ et Hermanno, Spangenbergio et Schuettio in *genuisti* mutare dubitavi. Nimis audax enim esse videtur, ea mutare, quae ne satis intelligas quidem. Nam cum nesciamus, pronomen *isti* utrum singulari an plurali numero accipiendum hoc loco sit, immo, utrum Punici an Romani hominis an Dei verba sint, malo et libri manuscripti lectionem tueri quam temere mutare, et incertum relinquere, cui loco hoc fragmentum assignandum esse videatur, quam, ut Spangenbergius, conjecturas excogitare, quae veri ne speciem quidem prae se ferunt. Quippe hic versum ad Duilium spectare putat, qui e Jove quaerat, cur Poenos genuerit.

1) cf. fragm. I. 11. 2) Aen. I. 228 sqq. 3) Saturn. VI. 21. 4) fragm. trag. pag. 95. 5) pag. 257 Muell. 6) l. l. pag. 416. 7) l. l. pag. 636.

4.

Paulus Diaconus ¹⁾: *runa genus teli significat.* Eodem loco Festus ²⁾: *Naevi(us) . . (idem po) suit.* Verba admodum mutila sunt, ita tamen, ut, Naevium voce *runa* usum esse, inde cognosci possit. Nescio, an vox, quae Schuettii etiam est sententia, ad bellum Punicum pertineat.

5.

Festus ³⁾: *supparus dicebatur puellare vestimentum lineum, quod et subucula appellabatur* ⁴⁾. *Puni*-(ceum vestimentum ita vocat) *Naev(ius) de (bello Puni)co*:

Quae sequuntur apud Festum verba, mirum in errorem induxerunt Spangenbergium, qui, quae ad Nautarum fabulam teste ipso Festo pertinent, in epicum hoc carmen intulit. Sed de hac re infra ad fabulas Naevianas disputabimus.

6.

Festus ⁵⁾ et Paulus Diaconus ⁶⁾: *sardare, intelligere. Naevius belli Punici libro . . :*

. . . quod brutū nec satis sardare queunt.

Apud Varronem ⁷⁾: *in bello Punico (Naevius):*

nec satis sarrare

ab serare dictum, id est aperire

legitur. Ita codices omnes, nisi quod *serrare* est in Paris. a, *resarrire* in cod. Vict. et edit. August., *sarrare* editt. princ. vetust. Ald. Bas. Par. Gryph., *reserrare* emend. August. sequentt. Vertran. et Sciopp. Ceterae editt. *sarrare*.

Naevius utrum *sardare* an *sarrare* scripserit, dubius diu haesi, usquedum versuum illorum recordarer, quibus Naevianum dicendi genus perstrinxisse dicitur Ennius ⁸⁾, inter quos unus est, a Cicerone oblivioni ereptus:

nos ausi reserare;

1) s. v. *runa* pag. 263 Muell. 2) pag. 262 Muell. 3) pag. 310 Muell. 4) Plaut. Epid. II. 2. 48. Varro de ling. Lat. pag. 134 Speng. 5) pag. 323 Muell. 6) pag. 324 M. 7) de ling. Lat. pag. 387 ed. Speng. 8) Annal. fragm. VII. 6 Sp.

tacito enim, ut et Spangenbergius et Goellerus ¹⁾ adnotarunt, scommate ipsum hunc versum Naevianum Ennius carpere videtur. Apparet igitur, a *serare* illud verbum originem ducere, itaque *sarrare* scribendum esse.

In primi libri initio hoc quidem fragmentum sedem suam habuisse videtur, si vera sunt, quae de Ennio hunc locum perstringente dicunt. Atque in initio carminis a Spangenbergio positum est, cum quo tamen Schuettius metrum pessumdedit

quod brúti nec satis sardáre queunt . .

7.

Donatus ²⁾: *Naevius in bello Punico:*

plerique omnes subiguntur sub suum iudicium

ubi quo jure *subjungunt* Spang. et Schuett. substituant, ipsi videant; quae enim de *aliis editionibus* annotat Spangenberg., in Stephanum tantum cadunt. Conjungit autem hunc versum cum praecedenti Spangenberg. ita, ut poetam causas exponere putet, cur bellum Punicum primum canat; multos enim stultos ejus gravitatem non satis intelligere posse, plerosque, e suo quemque ingenio, res gestas suo subungere iudicio.

Nescio, an de Regulo sermo sit, in Senatu disserente et plerosque in suam sententiam, quae quidem principio nullius fere Senatoris erat, trahentis, ut bellum persequerentur ipsumque ad supplicia proposita redire sinerent.

Noli offendere in pronomine possessivo ³⁾; nec insolita est conjunctio verborum *plerique omnes* ⁴⁾.

8.

Paulus Diaconus ⁵⁾: *rumitant, rumigerantur. Naevius:*

simul ⁶⁾ *alius aliunde rumitant inter se*

1) ad Cicer. Orat. pag. 362. 2) ad Terent. Andr. I. 1. 28.
3) Ramshorn Lat. Gramm. §. 157. 4. 4) Westerhov ad Terent. I. 1.; Oudendorp ad Caes. bell. Gall. II. 30. 4; Bremi ad Nepot. Eum. XII. 2. 5) pag. 271 Muell. 6) Ritter element. gramm. Lat. pag. 139.

ita Paulus; in Festo stpplevit Ursinus sese; *simitu* conj. Dacier. Bothius¹⁾ acclamante Spangenbergio:

simul alis aliud aliunde ruminant inter se.

De captivis versum intelligit Spangenbergius, qui, cum Regulo capti, inter se consenserint, se Carthagine perire malle, quam cum ignominia ad suos. redire. Mihi quidem locus hujus fragmenti omnino incertus videtur.

9.

Gellius²⁾: *Lucetium autem Jovem Cn. Naevius in libris belli Punici appellat.*

Temere *Lucetium* Jovem in tertium librum Spangenbergius induxit, ubi de Duilio Jovem invocante egisse poetam opinatur.

Vocem hanc Oscam dicit Servius³⁾, in eo cum Gellio consentiens, quod *a luce, quam Deus ille praestare dicitur hominibus*, dictam eam esse perhibet. Similia leguntur apud Paulum Diaconum⁴⁾ et Macrobius⁵⁾.

10.

Carmini de bello Punico restituenda videtur vox *aënum* a Servio⁶⁾ servata: *quidam aënum speciem vasis non utique aënei tradunt, ut Naevius; aëneus, plumbeus.*

Editores omnes hanc vocem neglexerunt.

11.

Ad Punicum bellum pertinere fragmentum ab Isidoro⁷⁾ servatum: *Naevius,*

... pulchramque ex auró vestemque citrósam,

e loco quodam Macrobianus⁸⁾ apparere videtur, ubi extrema hujus versus vocabula in carmine de Punico bello posita fuisse dicuntur his verbis: *ait Oppius, in-*

1) fragm. traj. pag. 92. et fragm. com. pag. 25. 2) V. 12. 6. 3) ad Virg. Aen. IX. 570. 4) pag. 114 Muell. 5) Saturn. I. 15. pag. 274. Btp. 6) l. I. I. 213. 7) Orig. XIX. 22. 20. 8) Saturn. II. 15. pag. 379 Btp. (falso Sp. III. 19. Sch. III. 15.)

ter vestem poni citreum. Hinc et Naevius poeta in bello Punico:

... citrosam vestem¹⁾.

Falso autem Macrobius cum *Σύφ* Homérico citrum componit; *Σύφ* enim *Thuja cypressoides* est²⁾.

Didonis fortasse habitum hoc versu descripserat poeta³⁾.

12.

Nescio an eodem pertineat alius versus, qui apud Macrobiū⁴⁾ legitur:

*... cum tu, árkíteneus, sagittis
polléns Dea ...*

Cum Diana enim Didonem confert etiam Virgilius⁵⁾.

13.

Nonius⁶⁾: *castitas et castimonia generis feminini. Masculini Naevius carmine Punici belli:*

res duas edicti praedicat castus'.

Septimo libro adscripsit Spangenbergius, temere. Ad Lutatium enim hunc versum non pertinere, sola vox *castus* Spangenbergium docere poterat. Quo pertineat, nescio; quamquam aut in primo aut in secundo libro locum ei fuisse conjicio; pium enim Aenean videre mihi videor. Idem Schuettius sensisse videtur, hoc loco a Spangenbergio suo deflectens.

Fragmenta carmini de Punico bello Naeviano vel ipsi Naevio temere adscripta.

1.

Fragmentum aliquod, a Varrone⁷⁾ servatum, tanta est insigne lectionum varietate, ut nec de metro, nec de auctore certum quoddam affirmari possit. Le-

1) *Becker's Charities* II. pag. 409. 2) *Billerbeck flor. classic.* pag. 234; *Plum ad Persium* pag. 86; *Becker's Gallus* I. pag. 138. 3) cf. *Virg. Aen.* IV. 137. 4) *Saturn.* VI. 5. pag. 181 *Bip.* 5) *Aen.* I. 598 *sqq.* 6) s. v. *castitas* pag. 197 *M.* 133 *G.* 7) pag. 310 *Speng.*

gitur enim in eodd. Flor. Haun. Victor. Paris. a: *dictas apparet infulas, quod velamenta, his e lana quae adduntur, infulae; itaque tum quod ad sepulcrum ferunt:*

..... *fróndem ac flores áddidit,*
non lánas, sed velátas fróndentés comas.

Versus senarii jambici. Sed cod. Haun. *addit*, fortasse compendium perfecti *addidit*¹⁾; *addunt* ceteri. Quodsi vere *addit* Varro scripsit, versus Saturnii sunt:

..... *fróndem ac flores áddit*
non lánas, sed velátas fróndentes comás.

Quid? quod trochaicus tetrameter in Paris. a. legitur; hic enim, verbis *quod..... flores omissis*, hunc praebet versum:

áddidit non lánas, sed velátas fróndentis comas.

Aliter editiones, quarum complures cum codicibus fere consentiunt, nisi quod est *frondes atque flores* in editt. August. Vertran. Sciopp. *nunc lanas* August. et Vertran.; *velant* Sciopp. *frondenteis* August. Vertran. Sciopp. Sed plane dissentiunt editt. princ. vetust. Rhod. Venet. I. et II. Ald. Bas. Paris. Gryph., in quibus haec fere leguntur:.....

..... *frondés ac flores áddunt,*
non lánas

ideo Naevius ait:

sed velátas fróndentis comas ...

non ommit. Venet. I. et II. Ald. Bas. Paris. Gryph. His libris auctoribus Schuettius Naevio hos versus vindicat, praecedentibus Popma²⁾ et Scaligero³⁾, quorum alter cum Schuettio carmen de bello Punico augendum hoc versu censet, Scaliger ad poetae Alcestin pertinere eos putat⁴⁾. Sed dissentit ab ipso Popma Schuettius. Ille enim tribus tantum verbis ultimis Naevium ditat, Schuettius, conjunctis in unum istis fragminibus, duplici fere Saturnio. At quis unquam homo sanus, poetarum versus *explicans*, ita hos versus distrahit, ut in istis Varronis factum est libris? Equi-

1) *Emperius in Zeitschr. für Alterth.* 1842. pag. 226. 2) *ad Varron. l. l. pag. 184 ed. Bip.* 3) *l. l. pag. 185.* 4) *Hermann praef. ad Eurip. Alc. pag. XVIII., cf. quae de Alcestide fabula infra adnotata sunt.*

dem cum Spengelio ¹⁾ facere non possum quin sentiam, qui certo scire se profitetur, Varronem. ita non scripsisse. Quae cum ita sint, locum Varronianum in istis editionibus corruptelam, quales haud raro inveniuntur ²⁾, traxisse arbitror, ita ut poetae nomen quod Varro more suo addere non solet, librarii addiderint. Versus e tragoedia aliqua desumpti videntur, non tamen Naeviana.

2.

Falso Schuettius versum Ennianum, qui a Varro-
ne ³⁾ servatus est, Naevio vindicavit. Est autem hic:

Musae: quas memorant, nosce nos esse Camenas,
versus idem heroicus optimus. Variant quidem libri ma-
nuscripti: *memorare* cod. Par. a; *nosce esse* cod. Haun.;
nosce nos esse edd. Ald. Bas. Paris. Gryph.; *nosce vos*
esse casmenae cod. Victor. editt. August. Vertran.; *nosce*
nos esse cod. Flor.; *casmentarum* deest in Haun.; Flo-
rent. *camenarum*; *casmentarum* Rhodol.; *camerarum* Pa-
ris. a; *ca menarum* Par. b.

Temerarij sunt Scaliger ⁴⁾, qui versum heroicum ita:

Musas, quas memorant Casmenas esse,
Popma ⁵⁾ et Spangenbergius ⁶⁾, qui ita restituunt:

Musai, quas memorant Casmenas esse Latini,
nec minus Schuettius, qui versum Saturnium extorquet
hunc:

Musas quas memorant nostri esse vos Casmenas.
Versus omnino Ennii, neque quidquam apud Varronem
mutandum est; vocem autem *Casmenas* vel *Camenas*
excidisse, e lacuna cod. Hauniensis concluditur ⁷⁾.
Locum autem Varronianum falso interpunxit Spenge-
lius; hic, restituta altera voce *Camena* est:

Musae, quas memorant nosce nos esse Camenas.
Casmentarum priscum vocabulum ect.

Verba haec Enniana ipsarum Musarum sunt, En-
nium somniantem alloquentium.

1) Praefat. pag. XLIX. 2) Spengel Praef. pag. XI. sqq.
3) pag. 312 Speng. 4) ad Varron. l. l. pag. 186 ed. Btp. 5)
ad Varron. l. l. 6) Eantii fragm. l. 3. 7) Spengel Praefat.
pag. LX.

3.

Punico bello tribuit Schuettius fragmentum Naevianum, quod Agitatoriae fabulae Blumius. Confer de eo, quae infra exposita sunt ¹⁾).

4.

Jambicum Senarium in carmen hoc epicum idem Schuettius intulit ²⁾).

5.

Versum, quem ex Hectore proficiscente laudat Priscianus, recte contra Spangenbergium fabulis vindicavit Schuettius ³⁾).

6.

Hendecasyllabi sunt Laevii, quos in Saturnium metrum corrumpit et e Naevii bello Punico depromptos esse statuit Schuettius; Leguntur autem apud Macrobiū ⁴⁾: *Liber (Sol) a Romanis appellatur, quod liber et vagus est, ut ait Naevius:*

*hac, qua sol vagus igneas habenas
immittit propius jugatque terrae.*

Neminem puto esse, qui elegantes hos versus Naevio tribuat; Laevii sunt, quemadmodum demonstravit Weichertus ⁵⁾. Adeo autem Schuettius propreditur audaciae, ut ex arbitrio mutet et mutilet hos versus, ut Saturnium evadat metrum. Hunc enim versum offert:

hac quā spl vāgus habēnas igneas immittit.

7.

Festus ⁶⁾: *moene singulariter dixit Ennius:*

apud emporium in campo hostium pro moene.

quem versum Saturnium et e Naevii Punico bello esse Odofr. Muellertus ⁷⁾ arbitratur. Sequitur Schuettius. Sed, contractis vocibus *campo hostium*, Senarius jambicus optime defluit; itaque, si de metro judicandum est, nil impedit, quo minus versum Ennio restituamus. Sed

1) *fragm. com. ino.* 1. 2) *cf. fragm. trag. ino.* 3. 3) *cf. Andromach. fragm.* 3. 4) *Saturn.* l. 13. *pag.* 301 *Btp.* 5) *poet. Lat. reliquiae pag.* 49. 6) *pag.* 145 *Muell.* 7) *ad Festum pag.* 384.

ne colorem quidem Ennianum esse Muellerus putat, nescio, quibus causis ductus:

8. et 9.

De fragmentis ab Isidoro servatis infra iudicium nostrum feremus ¹⁾).

10.

Recte Muellero ²⁾), qui *Pisatilem Pantaleontem* in carmine de bello Punico memoratum fuisse coniecit, oblocutus est Schuettius ³⁾).

II. Cypria Ilias.

De hoc carmine, sitne Naevii nec ne, magna inter viros doctos fuit contentio. Simulatque autem inter eos convenit, versu heroico ante Ennium Romanos usos non esse ⁴⁾), res iudicata erat. Nihilominus rem iudicatam sub iudicium revocavit Wuellnerus ⁵⁾), repugnante Weichert ⁶⁾) et refellente Goellero ⁷⁾). Quae cum ita sint, persuasissimum mihi habeo, Naevii illud carmen propter ipsum versum heroicum, quo scriptum est, non esse. Quid enim? Naevius bellum Punicum versu Saturnio, Cypriam Iliadem heroico scripserit metro? perfectiori metro usus sit antea, postea rudiori? Nam, si Cypria Ilias Naevii est, ante carmen de bello Punico conscripta est, quod senem poetam pepigisse supra ⁸⁾) exposuimus. Laevio igitur hoc quidem carmen omnino vindicandum esse cum Osanno ⁹⁾) et Weichert ¹⁰⁾) censeo.

Operae pretium esse puto, eam, quae de hac Iliade nata mihi est, conjecturam paucis exponere. Haerent enim omnes viri docti, quale fuerit hoc Laevii carmen. Neo immerito, ut videtur. Ipsum enim Cypriae Iliadis nomen ita est comparatum, ut, quid sibi

1) *fragm. com. inc.* 27 et 28. 2) *ad Fest. pag.* 211 *not.*
3) *cf. fragm. trag. inc.* 6. 4) *cf. pag.* 32. 5) *de Laevio poeta Rectinghusae* 1830. 6) *poett. Latinn. reliquiae pag.* 83. 88. 7) *ad Cicer. Orat. pag.* 360. 8) *pag.* 26. 9) *analect. eritic. pag.* 36. 10) *l. l.*

velit, vix expiscari possis. Cypria enim carmina novimus, notissima Ilias; sed Cypriorum et Iliadis compositio, cum ipsa Ilias nec inter Cypria referenda sit¹⁾, neque arctius cum iis cohaeserit²⁾, absurda fere est neque ullo invenitur loco alio³⁾. Inde apparet, Cypriam Laevii Iliadem non idem cum Graecorum Cypriis tractasse argumentum. Itaque alia est via circumspicienda, qua e carminis nomine divinetur, quod ejus argumentum fuerit. Cogitabam primum de singulari notione, quam apud Sabinos voci *Cyprius* subjectam fuisse constat⁴⁾; *Cyprius* enim Sabinis *bonus* erat; tamen Laevii etiam tempore hanc in usu quotidiano apud Romanos notam fuisse vocis *Cyprius* notionem, verisimile non videtur. Sed, ut brevis sim, Cypria Ilias est Ilias e recensione Cypria. Hujusmodi enim Homericorum carminum extitisse recensionem, traditum est⁵⁾. *Cypria* igitur *Ilias* inscripta erat Ilias Homerica, quam secundum recensionem Cypriam in Latinum sermonem converterat Laevius. Quod Langius⁶⁾ Cypriam Iliadem carminum Cypriorum versionem Latinam dicit, cui Cypriae nomen Laevius praescripserit, ne cum Iliade Homerica confunderetur, merum commentum est, excogitatum ad stabiliendam Langii de Cypriis sententiam. Nam Cypria non vertisse Laevium, inde apparet, quod ipsum hoc carmen, duobus locis citatum, altero⁷⁾ *Cypria Ilias*, altero⁸⁾ *Ilias* solum vocatur. Atqui, si Cypria vertisset poeta, non *Iliadem*, sed, ubi breviori nomine uti voluit, *Cypria* dicere debebat. Ceterum poetam carmen suum ea de causa ita inscripsisse, ut ambigua ipsa esset inscriptio, nec certo affirmo neque omnino nego. Ambiguam autem dixi inscriptionem, quod *Cypria Ilias* et recensionem Cypriam indicare et Laevii Iliadem tanquam bonam rudi opponere poterat Odysseae Livii aut Cn. Matii Iliadi⁹⁾, sicuti etiam Ennius suos versus Naevianis,

1) Wuellner de cyclo epico pag. 67 sqq. 2) Lange über die kyklischen Dichter der Griechen pag. 37 sqq. 3) Mueller de cyclo Graecorum epico pag. 80. 4) Drakenborch ad Liv. I. 48. 7. 5) Villoison. Anekdót. Graec. II. pag. 183 not. 2. et pag. 292; Scholia Marciana ad Homerum pag. 453 et 454 Villois. 6) l. l. pag. 40. 7) Charis. pag. 118 Putsch. 8) Priscian. pag. 881 Putsch. 9) Wernsdorf poet. Latin. minor. IV. pag. 568. Passov. ad Pers. Satir. I. 48. pag. 278.

quos tanquam incultos contemnit, opposuisse fertur¹⁾. Quod vero e Cypria recensione Iliadem suam Laevius converterat, ea ipsa res causa est, cur ea, quae supersunt, fragmenta in Iliade nostra haud omnino ita reperiantur, unde concludi potest, aut diversissimam a nostra recensione illam fuisse Cypriam, aut Laevium poetae sententiam tantum, non verba expressisse. Sed alia etiam est res, e qua recensione illarum diversitatem videre licet. Alterum enim, quod aetatem tulit, fragmentum:

collum marmoreum torques gemmata coronat
e primo citatur libro, cum tamen locus Homericus, qui quidem simillimus est, in tertii demum libri initio inveniatur²⁾; alterum

foecundo penetrat penitus thalamoque potitur
e libro secundo laudant, cui simillimus versus Homericus est, qui sub tertii libri finem legitur³⁾.

III. Fabulae.

Difficillima duobus nominibus est provincia, Naevis fabulas a Livii, Ennii, Novii et Laevii carminibus discernendi, cum et horum poetarum nomina ubique fere commutentur⁴⁾ et Nonius, quem nostra quidem aetas vidit, corruptelarum nidulus cum Weicherto⁵⁾ dici possit, neque ea, quam nuper curarunt editionem Gerlachius Rothiusque, satis diligenter elaborata sit, quemadmodum in recensendis belli Punici fragmentis non uno loco adnotavimus. Summam quidem hac in re dijudicanda optimorum librorum manu scriptorum auctoritatem esse duxi; iis tamen in locis, ubi ex his vix quidquam dijudicari poterat, legem secutus sum, a Langio⁶⁾ ingeniose et subtiliter constitutam, ubi de

1) *Annal. fragm.* VII, 3 *Sp.* 2) *Iliad.* III, 141, 3) *Iliad.* III, 447, 4) cf. *Qzann. anal. crit. pag.* 7. 29 et 54; *Weichert poet. Lattn. rel. pag.* 31 not. 8; *Baehr, Geschichte der Röm. Literatur* §. 28, not. 1; *Duentzer Livii Andron. fragm. pag.* 66; *Munk de fabulis Atellanis pag.* 119; *Ellendt, commentar. ad Ciceron. de Orat.* II, 63. 255 et III, 12, 45. 5) *l. l. pag.* 193 et 262 not. 20. 6) *vindiculae tragoediae Romanae pag.* 10 not. 12.

hexametris versibus sermo sit, non Livii (addo nec Naevii), ubi de tragicis, neque Novii, neque Laevii nomen poni licere, nisi ipsum jam scriptorem errasse putes. In discernendis Naevii et Novii fabulis summa sunt merita Munkii ¹⁾, qui vir, plurimorum librorum auctoritate nixus ²⁾, ea, quae Novii sunt, diligenter a Naevii fabulis discrevit. Vix necessarium est, ut Naevium cum Navio etiam augure ³⁾ et cum Maevio, vilissimo Augustae aetatis poeta ⁴⁾, commutari memorem, quae quidem commutationes non impediunt, quo minus Naevio sua vindicentur.

Magnum dicere licet poetam Naevium e Platonis sententia ⁵⁾ qua ii tantum poetarum nomine digni sunt, qui et comicas et tragicas componere valent fabulas. Nam de Livio incertum adhuc est, scripseritne comoedias nec ne, Ennius autem in comoediis haud excelluisse traditur. Naevii autem fabulas ita disponam, ut primum tragoediarum, tum comoediarum fragmenta recenseream, neque eas negligam, quas falso huic poetae tribuerunt Viri Docti.

Dubitatur Welckerus ⁶⁾, an Naevius vere tragoedias composuerit. Frustra. Ea enim, quae infra disputabimus, de Naevio tragico poeta dubitari non sinunt.

Collegerunt fabularum Naevianarum fragmenta hi Viri Docti:

R. et H. Stephani ⁷⁾, qui Naevii, Novii et Laevii versus ubique confuderunt, itaque totam rem conturbaverunt.

Martinus Delrio (M. Antonii Delrii ex societate Iesu syntagma tragoediae Latinae. Parisiis 1619. pag. 108. 4to), qui neque accurate collegit Naevii fragmenta, neque magnopere de his explicandis emendandisque meritis est. Ne illud quidem huic viro laudi est ducendum, quod Naevium cum Novio non confudit, cum tragoediarum tantum veterum fragmenta collegerit,

¹⁾ l. l. pag. 165 sqq. ²⁾ l. l. praefat. pag. V. ³⁾ Moser ad Cicer. de Republ. II. 20. pag. 266; eadem in re lapsus est Regellius divers. de re trag. Roman. judic. pag. 39 not. ⁴⁾ Wetchert l. l. pag. 321. ⁵⁾ Conviv. pag. 223 D. ⁶⁾ die Griechischen Tragoedien pag. 1372. ⁷⁾ cf. pag. 35.

*Th. ab Ameloveen*¹⁾; qui paucissima, quae collegit, Naevii fragmenta, ita inscripsit: *Naevii sive Novii*.

*Petrus Scriverius*²⁾; tragoediarum modo reliquias edidit, ita ut cum Laevio solum Naevium confundere posset.

Maittaire: (opera et fragmenta veterum poetarum Latinorum, Londini. 1713. Vol. II. p. 1456), cujus liber praesto mihi non fuit.

*Bothe*³⁾; optime adhuc de Naevii fragmentis tragicis et comicis meritis est. Primus, quantum scio, cum de Maittairio non constet, Naevium a Novio discrevit, non ita a Laevio.

Levée: (Théâtre complet des Latins, augmenté par Duval. à Paris. 1823. Tom. XV), qui vir quae praestiterit nescio, quippe cujus librum frustra quaesiverim.

Primus Naevium a Laevio omnino ita discrevit, ut quae alterius essent appareret:

Weichertus, qui praeclarum de Laevio poeta composuit libellum⁴⁾,

1. Fragmenta tragoediarum.

Aegisthus.

Livii Andronici haec est fabula, in cujus fragmentis bene a Bothio⁵⁾ posita est, quidquid contra loquitur Scaliger⁶⁾. Optime jam Gerardus Vossius⁷⁾ Livio eam reddiderat; argumentis autem additis Livio eam nuper vindicavit Doellenius⁸⁾.

Alcestis.

Hanc Naevii non esse fabulam, sed mixti Laevii carminis lyrici partem, evicerunt Osannus⁹⁾, Langius¹⁰⁾,

1) cf. pag. 36. 2) cf. pag. 35. 3) cf. pag. 36. 4) in poetar. Latinor. reliquiis pag. 19—88. 5) fragm. trag. pag. 7. 6) ad Varron. de ling. lat. pag. 55 ed. Bipont.; cf. Stieve de rei scenicae apud Romanos origine pag. 88. 7) castigat. et nott. pag. 61. 8) de fabula Livii Andronici, quae inscribitur Aegisthus. Rigae 1838. 4to. 9) anal. crit. pag. 8. 10) vindic. pag. 9. cf. Hermann ad Eurip. Alcest. pag. XVIII.

Duentzerus ¹⁾), imprimis Weichertus ²⁾). Ad idem Erotopaegnion carmen pertinet Protesilaus sive Laodamia ³⁾), quam temere inter Naevianas fabulas recensuit Bothius ⁴⁾).

Andromache sive Hector proficiscens.

Desideratur haec Naevii fabula apud omnes, qui ejus reliquias collegerunt. Bothius ⁵⁾ male ad Novium eam retulit, sequente Munkio ⁶⁾), repugnante tamen Welckero ⁷⁾).

1.

Servius ⁸⁾): *fiscina genus est vasis i. e. corbulae brevis, quas perferunt qui arbusta vindemiant. Naevius in Andromache:*

*quod tú, mi gnate, quaéso ut in pectús tuum
demittas, tanquam vindemiator in fiscinam.*

Versum alterum injuria ἀμετρον dicunt Bothius ⁹⁾ Munkiusque ¹⁰⁾), eumque frustra ita mutandum censent:

demittas, tanquam in fiscinam vindemitor.

Vox enim vindemiator quatuor syllabarum est ¹¹⁾).

Nihil est apud Euripidem, quod expressam e Graeca ejus fabula hanc Naevianam esse demonstret. Nam verba ¹²⁾):

μῆνησο μητρὸς οἷα τλάσ' ἀκολόμην,
καὶ πατρὶ τῷ σὺ διὰ φιλημάτων ἰών
δάκρυά τε λείβων καὶ περιπτύσσων χεῖρας
λέγ' οἷ' ἔπραξα,

quae cum versibus Naevianis comparavit Duentzerus ¹³⁾), adeo dissimilia sunt, ut in his tragicum, in illis comicum fere colorem agnoscas ¹⁴⁾). Astydamantis potius Hectorem expressit Naevius, si vera sunt, quae infra disputabimus.

1) Liv. Andron. fragm. pag. 68. 2) l. l. pag. 54 sqq.; cf. Hermann praefat. ad Eurip. Alcest. pag. XVIII; Welcker die Griechischen Tragödien pag. 1371. 3) Weichert l. l. pag. 41 et 76—80. 4) fragm. trag. pag. 91. 5) fragm. comic. pag. 42. 6) de fabul. Atell. pag. 166. 7) l. l. pag. 1370. 8) ad Virgil. Georg. I. 266. 9) l. l. 10) l. l. 11) Horat. Satir. I. 7. 30. 12) v. 415 sqq. Ddf. 13) in Zeitschrift für Alterth. 1835. pag. 47. 14) cf. Welckerum l. l. pag. 1370.

Verba Priami esse videntur filium hortantis Hectorem eumque laudantis, aut, quod malo, Hectoris de filio bene precantis.

2.

Cicero ¹⁾: *aliter enim Naevianus ille gaudet Hector:*

laetus sum, laudari me abs te, pater, a laudato viro.

Versum bene exhibuit primus Davisius, sequente Hermann ²⁾, cum antea ἀμέρως legeretur:

laetus sum

laudari me abs te, pater, laudato viro.

Aliter Vossius ³⁾, cujus perplacet emendatio:

laetu' sum, laudari me, pater, abs te, laudato viro.

Bothius ⁴⁾:

laetus sum, pater, laudari me abs te, laudato viro.

me omittit cod. Oxon., *a* Monac. a, quem sequuntur plurimae editiones veteres. Alio loco Ciceroniano ⁵⁾ sunt, qui et ipsi *me* omittant, codices, quamquam in omnibus libris pronomen desiderari falso annotavit Bothius. Respiciunt hunc versum Naevianum, quem injuria Ennio tribuit Bothius, Cicero alio etiam loco ⁶⁾ et Seneca ⁷⁾, quibus in locis *a* non desideratur.

Hermannus et hunc et eum, qui subsequitur versum ad Hectorem, quam dicit fabulam Naevianam, refert, adstipulante Welckero ⁸⁾, de qua fabula quae sentiam, infra exponam.

Verba sunt Hectoris profitentis apud Priamum patrem, quantopere laude sua laetetur.

3.

Priscianus ⁹⁾: *Naevius in (III.) Hectore profiticiente:*

tunc ipsos adoriant ne quis hinc Spartam referat nuncium,

Versus est tetrameter trochaicus catalectus, quem, nescio quo jure, Hermannus ¹⁰⁾ ita mutavit:

tunc ipsos adoriant, ne qui hinc Spartam referat nuncium.

1) *Tuscul.* IV, 31. 67. 2) *Element.* pag. 633. 3) *l. l.* pag. 65. 4) *fragm. trag.* pag. 43. 5) *ad Famil.* XV. 6. 1. 6) *ad Famil.* V. 12. 7. 7) *Epist.* 102, quem locum editores neglexerunt omnes. 8) *l. l.* pag. 1059. 9) VIII. 7. pag. 383 Krehl. 10) *l. l.*

Bothius ¹⁾ *tum et istinc* legendum putat. Noli mutare; ultima enim vox bisyllaba est ²⁾. Falsissimus igitur Spangenbergius ³⁾, qui, improbante quidem Schuetio, e bello Punico desuntum hunc locum esse arbitratur.

Ceterum Prisciani codices fere omnes *Naevius in III. Hectore proficiscente* exhibent; III. omittunt cod. Zwiccav. et edit. Venet. 1476. Nescio tamen, an recte Krehlius cum Hermanno numerum, ut a Prisciani manu non profectum, ejecerit; quamquam enim numerus III e repetita voce praecedente IN facile nasci poterat, aliud tamen Naevii fragmentum ⁴⁾ ita a Nonio laudatur: *Naevius Lycurgo libro II.*, ad quem locum diligentius de hoc etiam disseremus.

Versus Hectoris est milites suos adhortantis, ut Graecis ita occurrant eosque trucidant, ut ne nuntius quidem tantae cladis supersit.

Recte Hermannus cum Vossio ⁵⁾ *Hectorem proficiscentem* Naevii fuisse fabulam vidit. Hanc autem fabulam e Graeca Astydantis Naevium sumsisse, Welckerus ⁶⁾ suspicatus est, qua de re, si meum quaeris iudicium, totus fere cum Viro Clarissimo consentio. Atqui in fabula hac Astydamas Hectorem in proelium proficiscentem et, quemadmodum apud Homerum legitur, uxorem cum filiolo valere jubentem fecerat, quae cum bene exposuerit Welckerus, miratus sum, quod fragmentum primo loco a nobis positum ex Astydamente conversum esse non sensit ⁷⁾. Mihi quidem Andromache et Hector proficiscens eadem fabulae esse videntur, neque est, quod in duplici inscriptione offendaris ⁸⁾. Quodsi Welckerus Astydantis Hectorem trilogice compositum fuisse suspicatur, melioribus firmitioribusque, quam quibus ipse usus est, argumentis probabile hoc fieri posse confido ex ipso hoc fragmento Naeviano, modo illud a Nonio e Lycurgo servatum in auxilium vocaveris. Sed de hac re infra.

1) *fragm. trag. pag. 43.* 2) *Ritter element. gramm. Lat. pag. 116.* 3) *fragm. Punic. bell. Naev. l. 8.* 4) *Lycurgo fragm. 9.* 5) *l. l. pag. 75.* 6) *l. l. pag. 1059.* 7) *l. l. pag. 1370.* 8) *cf. Weichert post. Lat. rel. pag. 81 sqq.*

Danaë.

Hac quidem in fabula e Graeca Euripidis multa sumsisse Naevium arbitror, cum quod in utraque Mercurii, Danaës, Acrisii personae inveniuntur, tum quod plurimis Naevianae tragoediae versibus superstitionibus summa est cum fragmentis Euripideis similitudo.

1.

Nonius ¹⁾: *Naevius Danaë:*

contémpto placide fórmam et faciém virginis.

Ita Nonius. In glossis autem Fornerianis Merula ²⁾ haec legi affirmat: *duellus, καλός. Apud Naevium:*

faciém virginis

duellae,

quae verba, mutata tamen una, quae mutanda non erat, voce *placitae*, Merula cum illis recte conjunxit.

Verba sunt Jovis Danaën spectantis, ut bene monuit Vossius ³⁾, fortasse cum Mercurio ⁴⁾ id agentis, ut ad eam accedere corruptis custodibus possit. Ideo narrat, quae sibi placide contemplandi virginem copia fuerit. Ad ea respondentis et corrumpi posse custodes negantis Mercurii versus hic esse videtur:

2.

Nonius ⁵⁾: *Naevius Danaë:*

omnes formidant hóminis ejus valéntiam.

ita Junius Hadrian. et Merc.; ceteri libri *Dane*, ut in fragmento subsequenti; cod. Leid. *volentiam*.

Male Bothius Jovem hominem hoc loco dictum esse contendit; de Acrisio haec dicta esse recte Welckerus ⁶⁾ arbitratur.

3.

Nonius ⁷⁾: *compotem in bonam partem solum accipi putatur, cum et in mala positum sit. Naevius Danaë:*

*eám nunc esse invéntam probri cómpotem
scis.*

1) s. v. *contempla* pag. 469 M. 319 G. 2) l. l. pag. 59.
3) l. l. pag. 64. 4) Welcker l. l. pag. 638. 5) s. v. *valentia*
pag. 186 M. 126 G. 6) l. l. pag. 1371. 7) s. v. *compotem*
pag. 456 M. 310 G.

probrī conj. Mercer.; *propriūs* codd. Mercer. Guelferb. Leid.; *opprobriūs* Aldin. Jun.; *opprobrii* conj. Voss.

Loqui videtur nutrix, quae cum viro concubuisse Danaën narrat. Nutricis enim persona in Euripidis etiam erat cognomini fabula ¹).

4.

Nonius ²): *lavit pro lavat. Naevius Danaë:*

‘. animi jubeo fonte lavare nemini manum.

Ita libri manuscripti ad unum omnes. Laborarunt autem omnes adhuc et critici et interpretes in explicandis emendandisque his verbis. Conjecturae gravissimae hae sunt: *auri jubeo* Delr.; *auri fulvo* Grot.; *memini* Mercer. et Voss.; *nunc minimo malum* Both. ³), lusum verborum in hoc versu inesse statuens ita, ut quis animi sui malum non lacrimis lavare jubeat, sed fonte minimo i. e. argento, minis. At, ut ipse confiteatur, socco haec quam cothurno digniora. Haec causa erat, cur et halucinatum fuisse Nonium neque ea, quae affert, Naevii verba e Danaë eum depromsisse statueret. Sed hoc est igni et ferro delere, quibus mederi nequeas. De Delrii ⁴) emendatione exponere superse-
deo; cogitat autem de consilio lenonio. Novissimus, qui in emendando hoc versu periclitaretur, fuit Th. Bergkii ⁵), qui ingeniose quidem sed quo est emendandi impetu abreptus ita legi jubet:

jubeo te fonte lavare neminis manum

adstipulante Welckero ⁶). Provocat autem ad simillimos, quos dicit, Aeschyli ⁷) Sophoclisque ⁸) locos, quibus comparatis verba Naeviana ita explicat: verba dicit esse Acrisii, Danaen in exilium pellentis vetantisque, ne quis, ut cum Sophocle loquar, Danaae χέρ-
νιβας νέμῃ neque quidquam cum ea commune habeat. Sed aliud est in fabulis Danaës supplicium, unde facere non possum quin a Bergkio et Welckero dissen-

1) Welcker l. l. pag. 638. 2) s. v. *lavit* pag. 503 et 504 M. 343 et 344 G. 3) falsa sunt, quae de Bothii emendatione annotat Gerlach. 4) l. l. pag. 168. 5) in Mus. Rhenan. 1835. pag. 74. 6) l. l. pag. 1370. 7) Choeph. 283, quem locum malim non allegatum, cum συλλύειν, non συλλόνειν legatur; cf. Bamberger l. l. 8) Oed. Reg. 240. :

tiam, quorum hic eo progreditur audaciae, ut cum ipso hoc exilio tragoediae naturam tolli diceret. Quis tandem filiae ab Acrisio aqua ignique hac in fabula Naeviana interdictum fuisse, Welckerum docuit? Exigitur e patria, quemadmodum ipsa proficetur¹⁾, sed ita exigitur, ut, in cista illa inclusa, undis cum filiolo ferenda relinquatur. Quae cum ita sint, meam de versu hoc desperato in medium proferam sententiam. Verba enim sanissima sunt, modo recte interpreteris. Respondet Acrisius nescio cui, qui, num Danaën gravidam vel fetam interfici juberet, ex eo quaesiverat: nemini jubeo manum suam animi ejus fonte lavere i. e. non jubeo, ut aliquis ejus sanguine polluat, eam interficiat, sed exponendam cum nepote filiolum curabo. Verbum enim *jubere* cum tertio etiam casu construi evicerunt Sanctius²⁾ et Davisius³⁾. Exempla autem vocis *animus* pro vita vel sanguine positae collegit Cortius⁴⁾; quid? quod philosophi Graeci animum esse cordi suffusum sanguinem censuerunt⁵⁾. Noli vero offendere in philosophica hac sanguinis circumscriptione; imitatus enim est Naevius Euripidem, qui utpote Anaxagorae discipulus Socratisque amicus, et physicas sententias et ethicas in fabulis suis protulit⁶⁾.

5.

Nonius⁷⁾: *confidentia est fiducia. Naevius in Danaë:*

excidit orationis omnis confidentia.

Verba sunt Acrisii increduli, qui fabulas et nugae dicit, quae de aurea ista pluvia narraverat Danae⁸⁾.

1) fragm. II. 2) Minerv. II. 4, ubi vide, quae annotat Perizon. 3) ad Caesar. bell. civ. III. 99; ita Graecorum quoque *καλέειν*, construitur: cf. Bornemann ad Xenoph. Cyrip. I. 3. 9; Ellendt ad Arrian. exped. Alex. III. 5. 5; Dorvill. ad Charit. pag. 586 ed. Beck. 4) ad Lucan. Phars. V. 279; VII. 622; IX 393. 5) Cicer. Tuscul. I. 9. 19; Lucret. III. 43; Sturz ad Empedocl. Fragm. pag. 440; Bach ad Crit. Reliq. pag. 52 et 67; Brandis Gesch. d. Griechisch-Röm. Philosoph. I. pag. 121 et 222. not. n.; Osann Beiträge zur Literaturgesch. I. pag. 261 not. 13. 6) Valkenaer. Diatrib. pag. 27. ed Lips.; Schaubach ad Anaxag. pag. 20; Hemsen Anaxag. Clazomen. pag. 19 not. 3. 7) s. v. *confidentia* pag. 262 M. 179 G. 8) cf. Welcker l. l. pag. 639.

6.

Nonius ¹⁾: *icit significat percutit, ab icit. Naevius Danaë*:

‘ ‘ *quae quondam fulmine icit Juppiter.*

in equius Danae cod. Leid.; *quandam* libri praeter Jun. et Merc.; *flumine* cod. Guelf.; *quam* emend. VV. DD. omnes praeter Sriverium, qui *quem* mavult; addita una voce Th. Bergkii ²⁾ ita versum restituit:

Semela, quam quondam fulmine icit Juppiter.

Nihil mutandum. Verba enim ejusdem Acrisii sunt, qui, qua est incredulitate, Danaën miratur vivam, quamvis praesente Deo gavisa sit, Semelen tamen, cui idem contigerit, cum ipsa domo sua ³⁾ combustam esse. Haec causa est, cur librorum omnium lectionem *quae* non contemnendam esse putem; nam domum etiam Semeles combustam respicere Acrisius videtur.

7.

Nonius ⁴⁾: *Naevius Danaë*:

desubito famam tollunt, si quam solam videre in via.

Eundem versum alio loco ⁵⁾ laudat non addito fabulae nomine, unde falso Bothius duplici loco haec verba affert. Hoc autem ipso loco variant libri, qui altero loco consentiunt. In omnibus enim libris legitur *viderunt* praeter editionem Junianam, cujus tamen margo et ipse *viderunt* offert.

Verba Acrisii esse videntur, feminarum levitatem animique fallaciam perstringentis; nimis, inquit, et frustra de uxorum et virginum pudicitia metuunt mariti patresque; nihili hac in re est omnis custodia; nam nec famam metuunt feminae, qua eam adeo impudicam autumant, quam solam in via publica vident, neque in turribus et carceribus satis inclusae et custoditae sunt; nihilominus enim, ut Danaë, virginitatis florem amittunt. Redolent haec Euripidem, cujus simillimum est e Danaë fragmentum:

οὐκ ἔστιν οὔτε τεῖχος οὔτε χοῦματα
οὔτ' ἄλλον δυσφύλακτον οὐδὲν ὡς γυνή ⁶⁾.

1) s. v. *icit*. pag. 124 M. 85 G. 2) l. l. 3) cf. Eurip. Bacch. 8. 4) s. v. *desubito* pag. 518 M. 354 G. 5) s. v. *fama* pag. 306 M. 209 G. 6) Welcker l. l. pag. 641.

8.

Nonius ¹⁾: *minitas pro minuaris. Naevius Danaë:*

... etiam minitas? mitte ea quae tua sunt magis quam mea.

Danea libri praeter Ald. Jun. Merc.

Versum cur comoediam sapere dicat Welokerus ²⁾, non assequor. Euripideas potius artes et sententiarum subtilitates agnosco. Verba enim Danaës sunt, factum excusantis apud patrem iracundum, qui se filiam cum nepote expositurum et undis ferendam traditurum minatus erat. Quippe Acrisii culpa esse dicitur, quod a Jove filium conceperat Danaë in turri inclusa et marito negata, quod factum non esset, si pater viro eam in matrimonium dedisset.

9.

Nonius ³⁾: *pretium pro praemio* ⁴⁾. *Naevius Danaë:*

quia, ut quisque est meritis, praesens praetium pro factis ferat.

quia msc. Merc. et editt. vett.; *quin* conj. Merc.; sed non contemnendum *quia*. Nihil hoc etiam loco annotavit novissimorum Nonii editorum negligentia.

Loquitur Acrisius, qui servo, cui in cista includendorum et exponendorum Danaës ejusque filii cura mandata erat, quaerenti, quae causa tam duri sit supplicii, respondet: quia (i. e. scilicet) praemium pro factis ita quisque ferat, ut meritis est.

10.

Nonius ⁵⁾: *exigere est excludere. Naevius Danaë:*

... indigne - exigor patria innocens.

Queritur Danaë, a patre includi et undis tradi jussa, de indigna sua sorte. Falsa sunt, quae de hoc et de alio hujus fabulae versiculo ⁶⁾ disputat Welcke-

1) s. v. *minitas* pag. 473 M. 322 G. 2) l. l. pag. 1371.
3) s. v. *praetium* pag. 366 M. 249 G. 4) cf. Bach ad Ovid. *Metam.* VI. 84; Lindemann ad Plaut. *Capt.* V. 1. 20; Perlet et Westerhous ad Terent. *Andr.* I. 1. 49; Boetticher *lex. Tacit.* pag. 373. 5) s. v. *exigere* pag. 291 M. 199 G. 6) *fragm. Dan.* 4.

rus ¹⁾); nihil enim est, quod de antiquā Danaë's fabula Naevium descivisse demonstrat. Ejusdem Danaë's verba sunt quae sequuntur, quibus, ut filiulus accrescat et senescentem quondam matrem alat atque sustineat, Jovem patrem obsecrat. Leguntur ea apud

11.

Nonium ²⁾): *manubiae, manus exuviae* ³⁾). *Naevius Danae:*

manubias suppetat pro me . . .

Dolus sive Equus Trojanus.

Dolum Naevii esse fabulam, primus vidit Odofr. Muellerus ⁴⁾), ut satis mirari nequeas, tam diu in re expeditissima falsissima a VV. DD. prolata esse. Disputat enim in libris de lingua Latina Terentius Varro ⁵⁾ de compluribus vocabulis, quae postea abolita sunt, idque ita, ut primum exemplum e Naevii Hesione proferat; tum, literarum ordinem, secutus ex aliis hujus poetae fabulis, postremum ex ejus bello Punico. Tertio autem loco Dolus positus est, quo loco optimi quique codices in *Dolo* exhibent, ut Haun. Florent. Parisin. a Goth., cum quibus consentiunt editiones vetustissimae; contra in codic. Vertran. *Duloreste*, in edit. Rholand. et Stiopp. *Duloreste* legitur. Cum vero Naevii nec Dolum nec Dulorestem novissent, Pacuvio fragmentum a Varrone citatum tribuerunt falsissime ⁶⁾. Sed ipsum etiam Müllerum miror, qui Dolum quamvis recte Naevio vindicaverit, qualis haec fabula et quae fuerit, exponere noluit. Quodsi sagacissimus hic vir in vindicanda hac fabula acquiescere maluit quam de ejus argumento sententiam quandam excogitare, metuendum mihi certe est, ne arrogantiae et praecocii judicii me incusent quicumque hac in re versatissimi sunt. Sed antequam meliora meis docuerint VV. DD., meam haud pudet in medium proferre hac de re sententiam. Legitur igitur apud Plautum ⁷⁾ hic versus:

superavit *dolum* Trojanum atque Ulyssem Pseudolus,

1) l. i. pag. 1371. 2) s. v. *manubiae* pag. 138 M. 94 G. 3) *Ellendt ad Cic. de Orat.* III. 3. 10.; *Bremi ad Corn. Nep. Cim.* 2. 4) *ad Varron. de ling. Lat.* pag. 163 et 303. 5) pag. 385 ed. Speng. 6) *Stieglitz de Pacuvii Duloreste* pag. 11. 24 et 28. 7) *Poenul.* IV. 8. 7.

et apud Homerum ¹⁾:

ἐς ἀμφόπολιν δόλον ἤγαγε δῖος Ὀδυσσεύς

et apud Virgilium ²⁾:

ipse *doli* fabricator Epeus,

quibus e locis patet, equum illum Trojanum *Dolum* dici solitum fuisse, ut satis mirari nequeas omnium Plauti editorum errorem, qui *Dolum* illo loco exarantes de *Dolone* Trojano, Eumedis filio, cogitarunt, quem errorem jam ante me notavit Beckerus ³⁾. Quae cum ita sint, *Dolum* et Equum Trojanum eandem fuisse fabulam, duplici nomine insignitam, conjicio. Sed dubitarunt de Equo Trojano, utrum Livii an Naevii sit. Quamquam Naevii, non Livii esse fabulam, sagacissime docuit Osannus ⁴⁾, cui, novis argumentis allatis, adstipulatur Langius ⁵⁾. Male tamen et satis incongrue egit Bothius ⁶⁾, qui, quamvis et ipse Osannum verum vidisse putet, nihilominus inter Livii fabulas Equum Trojanum recensuit. Quid de Duentzero ⁷⁾ dicam nescio; temere enim neglecta Osanni argumentatione, Livio Andronico Naevianam hanc fabulam adscripsit; quod, cum me fugiat, quibus causis motus fecerit (nam nullas addit), non est, quod obnitar. Male Weichertus ⁸⁾ quoque, quamvis Osannum et Langium citans, Livii laudat equum Trojanum. Naevii autem hanc esse fabulam, mihi quidem omnino persuasit Osannus: Livii enim fabulas vix a quoquam aetate Ciceronis intelligi potuisse affirmat. Argumentis autem ad comprobendam hanc rem allatis praeter ea, quae Langius congressit, haec addi poterant. Livianas fabulas dignas esse quae iterum legantur, Cicero ⁹⁾ negat. Quid? fabulas, quae indignae dicuntur, quae relegantur, eas dignas habitas esse statuamus, quae in scena ederentur Ciceronis aetate, qua et Attii et Pacuvii fabulae edi solebant? Jam vero Attii Clytaemnestram in ludis a Pompejo iterum Consule anno DCLXXXIX. in theatro Pompejano editis simul cum Equo Trojano editam

1) *Odyss.* VIII. 492. 2) *Aen.* II. 264. 3) *de com. Roman. fabul.* pag. 64. 4) *anal. crit.* pag. 5—9 et 147. 5) *vindic. tragoed. Rom.* pag. 6 not. 10. 6) *fragm. trag.* pag. 11. 7) *Livii Andron. fragm.* pag. 49. 8) *poet. Latin. reliq.* pag. 336. 9) *Brut.* XVIII. 71.

fuisse narrant ¹⁾. Quid? cum praeclara illa Attii tra-
goedia Livii fabulam vix dignam, quae iterum legatur,
edendam curasse Pompejum censes, qui quae fecit, in
plebis gratiam et captandae aerae popularis causa
egit? Sed accedit aliud etiam argumentum, idque gra-
vissimum. Varro ²⁾ enim *ut in soluta*, ait, *oratione*,
sic in poematis verba non omnia, quae habeant ἔρμα,
possunt dici. Neque multa ab eo eruentur ³⁾, *quem*
non erunt in lucubrattione literae prosecutae, multum
licet legeret. Aelii, hominis in primo in literis Latinis
exercitati, interpretationem carminum Saliorum videbis
et exili litera expeditam, et praeterita obscura multa.
Nec mirum, quom non modo Epimenides post annos
L. experrectus a multis non cognoscatur, sed etiam
Teucer Livii post annos XV. ⁴⁾ *ab suis, qui stt, igno-*
retur. Post annos igitur XV. ne a suis quidem satis
intellectus est Livius, post duo autem fere saecula prae-
terlapsa ab universo populo Romano intellectus? Post-
quam, ut cum Porcio Licinio ⁵⁾ loquar, bello Punico
secundo Musa pinnato gradu in Romanam gentem bel-
licosam se intulit, mox oblitterata videtur esse et Sa-
liorum illa et, quae non multum iis politior erat, Livii
Andronici Musa. Naevium autem multo his elegantio-
rem fuisse infra demonstrabimus; hoc autem loco satis
est ad Ciceronis ⁶⁾ de eo iudicium relegasse. Quae
cum ita sint, Naevii est, non Livii Equus ille Troja-
nus. Sed alia est Stievii ⁷⁾ de hac fabula sententia.
Virum enim aliquem Ciceroni aequalem sive Livii sive
Naevii Equum Trojanum ita mutasse putat, ut suae
aetati accommodatior esset. Ter enim millia cratera-
rum, quas in edenda hac fabula suam movisse indi-
gnationem Cicero ⁸⁾ profitetur, cum Naevii et Livii
simplicitate haud congruere dicit. At haec res nihili
est, quemadmodum Regelius ⁹⁾ et Welckerus ¹⁰⁾ aptis-
sime adnotarunt. Quae vero causa sit, cur et Livium

1) cf. *Drumann's Geschichte Roms* IV. pag. 523 sqq.;
Fischer's Römische Zeitfeln pag. 248. 2) de *ling. Lat.* pag.
283 ed. Speng. 3) addidi hoc vocabulum e conjectura Muel-
leri. 4) ita Muellerus cum codd. Goth. Haun. Paris a et b;
XII. Spengelius cum Flor. 5) apud Gell. XVII. 21. 6) Brut.
XIX. 76. 7) de *ret scenic.* apud Rom. orig. pag. 86. 8) ad
Divers. VII. 1. 9) de *re tragic.* Rom. pag. 38. 10) l. l. pag.
527 not.

et Naevium ejusdem nominis fabulas nonnullas, ut Aegisthum, Equum Trojanum, Virginem, reliquorum tragicorum more pepigisse putet, nescio. Quamquam vereor, ne nulla sit dicenda. De Aegistho enim post doctam Doellenii disputationem nihil relictum est dubium. Quae de Virgine cum reliquis Viris Doctis, qui in hoc orbe versati sunt, dicit, in errore sunt posita, quemadmodum suo loco docebimus. Restat una Equus Trojanus, de qua magis dubium judicium est, ita tamen dubium, ut verisimilius certe sit secundum ea, quae supra exposuimus, Naevii, non Livii hanc esse fabulam. Duo tantum exstant veterum loci, quibus additis poetarum nominibus ejus mentio fiat. Alter est Macrobianus ¹⁾, qui Naevium, alter Nonianus ²⁾, qui Livium auctorem exhibet. Atqui in frequentissima horum poetarum confusione ³⁾ Naevium pro Livio substituere non dubito.

Jam in argumentum fabulae diligentius inquiremus, qua in re Plauto et Cicerone auctoribus uti licet. Duobus enim ille locis ⁴⁾ comparat astutiam illam, quam equum fabricando Graeci contra Trojanos adhibuerint, cum insidiis, quas senibus servi fallaces struere solent. Personae enim fabulae praeter alios, quos nescimus, hi certe erant: Epëus, Sinon, Ulysses, Agamemno, Menelaus, Priamus. Plautus autem non dubito quin Naevii fabulam respiciat ante Bacchides et Pseudolum editam, ut populus spectator verba et Chrysali et Simonis bene intellexerit. Sinonem etiam in busto Achillis humi prostratum et inde a Trojanis protractum postea Argivorum classi face signum dantem, equum super scissum limen portae Scaeae sive Phrygiae superum in arcem vectum comperimus. E Ciceronis autem verbis ⁵⁾ apparet, convivantes et laetitiae sese dedentes Trojanos cecinisse Naevium. Verba ipsa haec sunt: *quid enim delectationis sexcenti muli in Clytaemnestra, aut in Equo Trojano craterum* (codd. crateras; Graev. cetrarum; Osann. alii craterarum) *tria millia?* In extrema fabula ⁶⁾ Trojanos reddenda Helena ejusque opibus pacem petentes fecit ⁷⁾, frustra; sero enim sapie-

1) Saturn. VI. 1. pag. 157 Btp. 2) pag. 475 Merc. 3) cf. pag. 88. 4) Bacch. IV. 7. 1—53; Pseudol. IV. 8. 7. 5) ad Divers. VII. 1. 8. 6) Cicer. ad Divers. VII. 16. 7) Festus pag. 343 Muell.

bant. Quae res cum in Graecis fabulis non inveniantur, nescio quo jure Osannus ¹⁾ et Welckerus ²⁾ Naevium in Equo Trojano Euripidis Epëum imitatum fuisse statuunt, nisi hoc etiam loco Euripides, neglecta vulgari fabula, nova et ante eum inaudita finxit. Sed quaecunque de Euripidis Epeo nota sunt, ex Naevii Equo Trojano ad eam relata invenies. Itaque cum non absque verisimilitudine sit, Naevium Italas fabulas in Equo Trojano expressisse, hanc quidem fabulam ex Euripidis Epeo omnino fluxisse affirmari nequit; potuit enim Sophocles etiam Sinonem vel Priamum exprimere. Quae autem de fabulis Italis dixi, Metapontum respiciunt, quod oppidum ab Epeo conditum esse Aristoteles primus ³⁾ narravit. A Metapontinis nescio an magnam partem acceperit Naevius ea, quae in Equo Trojano exposuit.

1.

Nonius ⁴⁾: *Livius* (leg. *Naevius*) *Equo Trojano*:

dâ mihi

*hâsce opes, quâs peto, quâs precor, cōrrige,
opitula,*

Versus sunt cretici tetrametri.

corrigo ed, princ.; *porrige* mscr. Fabri et Vatic., conj. Gebhard. Delr. Scriver. Herm. Osann, Both. Duentz.

Verba sunt Sinonis a Priamo petentis, ut ea, quae a Graecis in se commissa sint, corrigere ipse velit. *Opes* enim de quovis auxilio dicuntur ⁵⁾,

2.

Macrobius ⁶⁾ *Naevius in Equo Trojano*:

nunquam hodie effugies quin mea manû moriare !.

quae verba Virgilium in usum suum convertisse dicit ⁷⁾.

Nunquam majorem habet negandi vim quam *non* ⁸⁾; certo etiam tempori haud raro adjungitur ⁹⁾.

1) in *Wolfii Analect.* IV. pag. 539. 2) l. l. pag. 523 sqq. 3) in *Westermanni Paradoxographis* pag. 36.; cf. *Justin. Phlipp.* XX. 2.; *Ruhnen ad Vellej. init.*; *Welcker l. l. pag. 524*; *Osann Beiträge* I. pag. 280 sqq. 4) s. v. *opitula* pag. 475 M. 323 G. 5) *Horat. Epist.* I. 10, 36; II. 2, 136. 6) *Saturn.* VI. 1. pag. 157 ed. Bip. 7) *Eclôg.* III. 49. 8) *Donat. ad Terent. Andr.* H. 3, 10 et II. 4. 7. 9) *Corte ad Sallust. Catil.* VIII. 5; *Donat. ad Terent. Adelph.* IV. 2. 31; *Plaut. Asinar.* III. 3. 40.

Nescio, an Aeneas loquatur, de occidenda Helena cogitans ¹⁾. Sed nihil affirmo.

3.

Festus ²⁾;

sero sapiunt Phryges.

proverbium est, natum a Trojanis, qui decimo denique anno velle coeperant Helenam quaeque cum ea erant raptā, reddere Achivis.

Ejusdem proverbii meminit Cicero ³⁾; in *Equo Trojascis esse in extremo*

sero sapiunt ⁴⁾

Versus dimeter est Creticus.

Verba Cassandrae esse possunt, cujus oraclis (nam et ipsa reddendae Helenae auctor fuerat) nunc demum fidem habent Trojani.

4.

Varro ⁵⁾: in *Dolo* (Naevius):

caperata fronte

a caprae fronte.

caperrata cod. Flor.; *caperato* conj. Voss. ex Pacuvii versu apud Nonium ⁶⁾

Caperata frons est rugosa, contracta, animum vel tristem vel iratum indicans ⁷⁾.

Fragmentum ab eodem Festo ⁸⁾ servatum: *Livius:*

quō Castalia per struices saxaeas lapsu accidit

ex equo Trojano neutiquam depromptum est, ut Vossium et Bothium ⁹⁾ jam ipse versus docere poterat, qui, qualis apud Festum legitur, bonus est tetrameter trochaicus catalectus. Versus autem

Castalia per struices saxaeas lapsu accidit
septenarius est, quo Plantum usum esse scio, Livium

1) cf. Virg. Aen. II. 575 sqq. 2) pag. 343 Muell. 3) ad Divers. VII. 16 intt. 4) cf. Welcker l. l. pag. 525. 5) de ling. Lat. pag. 385 Speng. 6) s. v. frontem pag. 204 M. (falso 402 apud Speng.) 139 G. 7) cf. Paul. Diac. pag. 48 Muell.; Nonius pag. 8 M. 5 G.; Plaut. Epid. V. l. 3. 8) pag. 310 Muell. 9) fragm. trag. pag. 11.

nescio. Mutant autem Vossius et Bothius: *Livius equo: Castalia* ect. Versus ipse Livii est.

Hector proficiscens.

Eadem est cum *Andromacha* fabula ¹⁾).

Hesione

Unum hujus fabulae superest fragmentum, socco id quam cothurno dignius. Sed tragoediam Hesionam fuisse disertis verbis testatur Gellius ²⁾): *de lingula, quoniam est minus frequens, admonendum existimo, lingulam veteres dixisse gladiolum oblongum in speciem linguae factum, cujus meminit Naevius in tragoedia Hesiona. Versum Naevii apposui:*

α.

β.

sine mihi gerere morem videar lingua. verum, lingula

Extremam hujus versus partem legi etiam apud Varonem ³⁾ putabant: *apud Naevium in Hesiona:*

entimvero gladii lingula

Recte tamen Odofr. Muellerus ⁴⁾ haec non eodem, quo apud Gellium leguntur, loco posita esse posse affirmat; sed fallitur, ea vel sequentis versus initio ab ipso poeta superaddita fuisse vel ex glossemate irrepsisse putans. Pendent omnia ex recta hujus versus interpretatione, qui miro quodam modo omnes interpretes vexavit, usquedum Muellerus facem praetulit.

Cavere autem sibi Telamonem sive alium quem, ne verbis, non gladio valere et sibi ipsi placere videatur, Muelleri est sententia. Sed vereor, ut haec quidem interpretatio habeat, quo se tueatur; nam negatio in prima enunciationis parte deest, quam quidem interpretes praeter Bothium omnes post infinitivum *gerere* cum Stephano intruserunt, desideratam tamen illam in libris cum excusis tum manuscriptis. Quae cum ita sint, bene perspexisse Bothium existimo, non unius, sed duorum hominum verba esse, et, ut statim quae mea sit sententia eloquar, Telamonis Heroulisque. Male autem Bothius verba ita emendavit digessitque:

α.

sine! mihi gere

β.

morem. Videtur lingua, verum lingula.

1) cf. pag. 93. 2) X. 25. 3. 3) *de ling. Lat.* pag. 385 Speng. 4) *ad Varr. l. l. VII.* 107.

Equidem versam ita distribuo et cum altero, quem Varro servavit, conjungo:

TEL. sine mi gerere morem videar lingua. HERC. Verum, lingua.

TEL. HERC. Enimvero gladii lingua.

Telamon enim, Hesionae precibus motus, Herculem orat, ut sibi liceat, i. e. *sine mihi videar*, Hesionen solari, i. e. *morem gerere lingua*; cui Hercules, fingens se intellexisse, velle Telamonem lingua, non lingua morem gerere Hesionae: *verum*, respondet, *lingua* i. e. recte dicis, lingua. Particula enim *verum* non adversativa hoc loco est, sed ironice adstipulantis ¹⁾. Jam vero quaesivisse videtur Telamon, quamnam dicat linguam, variae enim erant lingulae et diversissimae ²⁾; *enimvero*, Hercules ait, *gladii lingua*.

Quam Graecam fabulam secutus sit Naevius, nescio; de Graeca enim fabula Hesiona nil relatum est.

Iphigenia.

Hujus etiam fabulae unus tantum superest versus, isque corruptissimus et a summis frustra vexatus viris. Invenitur apud Nonium ³⁾: *passum, extensum, patens, Naevius Iphigenia*:

passo velod hoc vicinum, aquila, onus hortum fer foras, Libri *Efgenia* et *vel hoc v. aquilone hortum*. Emendarunt quotquot in explicando hoc loco versati sunt; Mercerus ⁴⁾;

passo velo vicinum, Aquilo, in portum fert orias; Hadrianus Junius:

passo velo vicinam Aquilone horiam fert foras; Lipsius:

passo velo vicinum Aquilone orto fer foras; Delrio non liquet; Vossius:

passo velo ob ⁵⁾ *vicinum Aquilone portum fer foras*; Bothius:

passo velod hanc vicinum Aquiloni portum perferas,

1) Donat. ad Terent. Ennuch. II. 3. 55. ibiq. Perlet; Heautont. V. 3. 11. 2) Paul. Diacon. pag. 116 Muell. 3) s. v. *passum* pag. 370 M. 252 G. 4) ad Non. pag. 751. 5) *ob pro ad positum dicit*: cf. Fest. pag. 176 Muell.

quae Dianae verba esse putat, naclerum quendam, ut Iphigeniam immolantium manibus recens ereptam ad Taurica litora perferat, orantis; quippe licuisse Naevio, ut rem humanitus fingeret¹⁾, Facillima mihi quidem mea videtur conjectura et a literarum ductu haud nimium recedens. Ita autem explico. Aquilas Dianae sacras fuisse, gravissimus Aeschyli²⁾ locus docet, in quo quod αἰγυπιοὺς Aeschylus vocat, neminem offendet. Legitur enim de his apud Aelianum³⁾; τοὺς αἰγυπιοὺς ἐν μεσορίῳ γυπῶν θνῆσας καὶ αἰετῶν⁴⁾ cet. Videtur autem poeta ad Ganymedem respicere, qui et ipse ab aquila sublatus erat; ita Iphigeniam quoque ab aquila subferendam ex sacrificio Diana curat. In fabulis quidem nihil certi relatum est, quo modo Chalcide in Taurida pervenerit⁵⁾. Sed per medium aetherem se eo a Diana missam esse ipsam apud Euripidem⁶⁾ proficitur,

Onus de iis, quae portantur, ita usitatum est, ut ipsum uteri onus significet⁷⁾; vela autem de aquilae alis eodem modo dicta sunt, quo vulturibus ab Aeschilo⁸⁾ πτερύγων ἐρατμοί tribuuntur⁹⁾; neque passa vela inusitata¹⁰⁾. Hortum autem τέμενος Dianae, τὸ ἔρκυδον τῆς θεᾶς dictum puto. Noli praepositionem in desiderare ante accusativum¹¹⁾.

Lycurgus.

Plurimae quamvis hujus fabulae supersint reliquiae, nihilominus ne de eo quidem inter Viros Doctos constat, utrum tragoedia fuerit an comoedia. Quod enim Bothius in tragoediis eam recenset, id mire factum esse Osannus¹²⁾ contendit, qui, ut sua de hac fabula obtineat conjectura, nec comoediam nec tragoediam, sed Laevii carmen mixtum fuisse Lycurgum sta-

1) eodem modo Jovem etiam hūmānem a Naevio dictum esse putavit: cf. fragm. Dan. 2. 2) Agamemn. 49 Well. 3) de nat. animal. pag. 48 Jacobs. 4) Gesner histor. animal. pag. 189 et 756 citante Jacobsio. 5) Welcker in Mus. Rhen. V. pag. 458. 6) Iphig. Taur. 29. 7) Burmann ad Ovid. Heroid. XI. 64. 8) l. l. 9) ita etiam Latini: Virg. Aen. VI. 19; remigio alarum; Lucret. VI. 743 pennarum vela; cf. Dorville ad Charit. pag. 262 Beck. 10) Moser ad Cicero. Tuscul. I. 49. 118. pag. 409. 11) Corte ad Lucan. Phars. V. 572. VII. 477. 12) in Zeitsch. f. Alterthumsw. 1836 pag. 972.

tuit, rejecta temere eorum sententia, qui aliter sentiunt. At vero quam manca et debilis Osanni est argumentatio! Noniani enim libri ¹⁾ ita Lycurgum citant: *Naevius Lycurgo libro II.*, unde Osannus concludit, carminis Lycurgi plures fuisse libros, ut Erotopaeignon Laevii. Sed Andromachae quoque fragmentum ²⁾ a Prisciano ita allegatur: *Naevius in III. Hectore proficiscente*, unde, si sibi constare velit Osannus, aequè concludendum ei est, hoc quoque Laevii fuisse carmen ³⁾. Sed de hac re mox plura. Comœdiam, Graecam Anaxandridis cognominem imitantem, agnoscunt Duentzerus ⁴⁾ et, qui ab eo hac in re pendent, Orellius ⁵⁾ et Welckerus ⁶⁾. Vehementer miror, in re expeditissima tam diu errari potuisse. Duobus quidem apud Athenaeum ⁷⁾ locis Anaxandridis Lycurgi mentio fit; nullus tamen comicus color in Naevii Lycurgo est, sed tragicum colorem omnia fere fragmenta quasi inustum gerunt. Quae enim de Sileno Lycurgum increpante apud Duentzerum leguntur, ea temere in Lycurgum illata, et quae de capto Sileno afferuntur, ea omni argumento carent. Aeschylî Lycurgum sive potius Lycurgiam imitatus est Naevius ita, ut multa ex Euripidis Bacchis sumeret, nisi et ipse Euripides Aeschylea plurima suffûratus est. Ne praecripiam, quae ad ipsa fragmenta annotanda habeo, lectores, si qui erunt, rogatos volo, ut Naeviana cum Aeschyleis et Euripideis mecum comparare velint. Dolendum quidem est, de Aeschylî etiam Lycurgia tam multa in incerto et obscuro posita esse; sed quamvis pauca sint extra dubium posita, sufficiunt tamen ad ea illustranda et comprobanda, quae de Lycurgo traegœdia contendimus. Veterum autem de Lycurgo fabulae adeo diversae sunt ⁸⁾, ut, quam aut Aeschylus aut Naevius secuti sint, certo affirmari nequeat, illud autem, quam de Lycurgo poenam sumserit Bacchus Aeschyleus, omnino incertum sit relinquendum ⁹⁾. Itaque veniam, spero, habebit, quod in constituendis

1) cf. fragm. 9. 2) pag. 92. 3) cf. Welcker *de Griech. Tragoedien* pag. 1204 et 1370. 4) in *Mus. Rhen.* V. pag. 433 sqq. 5) *excurs. II. ad Horat. art. poetic.* pag. 636. 6) *l. l.* pag. 1370. 7) cf. *Meineke comic. Graec. fragm.* I. pag. 371. 8) *Zoega's Abhandlungen* pag. 2—14 sqq.; *Hermann. de Aeschylî Lycurgia* pag. 17. 9) *Welcker Trilogie* pag. 320 sqq.

fragminibus a conjiciendo non abstinui. Quae enim ad explicandas reliquias interpretes attulerunt, maximam partem aut falsa aut nullius momenti sunt. Noli vero mirari, quod Naevium e Lycurgo Aeschylea et Pentheo Euripidea suam composuisse fabulam dixi; ita enim in scribendis fabulis et Naevium et Ennium egisse disertis Terentius ¹⁾ verbis affirmat. Quodsi Pahlus ²⁾ in Naevium haec cadere negat, fallitur; nam, quamvis de comicis fabulis cum eo consentire possis, de traegodiis tamen negari illud omnino nequit. Naevianae enim comoediae, utpote veterem Atticorum comoediam imitatae, vix e duabus fabulis in unam componi poterant.

Aeschyli Lycurgiae quod fuerit argumentum, et Welckerus ³⁾ et Hermannus ⁴⁾ descripserunt. Totius rei summa eo redit: in Edonis capitur Bacchus et a Lycurgo saeviente cum ministris suis carceri includitur; in Bassaridibus qui modo victi et in vincula conjecti erant, divino auxilio liberati, injuriam sibi illatam ulciscuntur; in Neaniscis denique Edoni, agnita Dei vi et potentia, cum ipso Lycurgo ejus sacra amplectuntur. Quamquam de Neaniscis minus constat. Idem Lycurgi Naevianae argumentum est. Quae cum ita sint, male, ni fallor, Nonii verba, quibus hanc fabulam affert, mutanda censuerunt quicumque de hac rescripserunt. Leguntur autem ita: *Naevius Lycurgo II.* Librum enim secundum Bassaridas Aeschyli vel secundam trilogiae fabulam, quam totam Naevius in Latinum sermonem convertit, significare arbitror, unde non mirum est, tot hujus fabulae superesse fragmenta, cum e plurimis singuli tantum versus servatos invenias. Eodem modo Andromachae fragmentum ita a Prisciano citatur: *Naevius in III. Hectore proficiscente*, quae verba tertiam trilogiae, cui apud Astydamentem Hectoris nomen erat, indicant, cujus trilogiae prima vel altera fabula Andromachae inscriptione insignita erat. Quae si minus placuerint, nescio, an ita haec res explicanda sit. Lampadionem Naevianorum carminum censuram instituisse constat ⁵⁾, ita fortasse, ut universa ejus opera in nescio quot libros divideret;

1) *Andr. prolog. 17.* 2) *de fabula Romanorum palliata et togata (Berolini 1841) pag. 39.* 3) *l. l. pag. 320. et Nachtrag pag. 103.* 4) *l. l.* 5) *cf. pag. 26.*

quod si vere factum est, grammatici, qui quidem Lampadionis hac recensione utebantur, librorum numerum addiderunt, ne in magna carminum copia in quaerendis fabulis laudatis lectores diu laborarent. Mihi quidem illa praeplacet sententia. Sed de hac re iudicium penes me doctiores esto.

1.

Nonius ¹⁾: *melos* genere neutro. Naevius *Lycurgo*:

. *suavisonum melos*.

Ita scripsi praeunte Scaligero, adstipulantibus Vossio, Both. Duentz.; *suave summum* miss.; *suavissimum* Scriver.; nec displicet Bothio *suave sumam* vel *sume melos*. Verba Euripidem ²⁾ imitantur:

ἀδύβορ Φρυγίων

αὐλῶν πνευμάτων.

Attius de iisdem Bacchis ³⁾ citante eodem Nonio:

acre crepantes melos.

2.

Nonius ⁴⁾: *liquidum* significat molle et fluxum. Naevius *Lycurgo*:

jam solis aestu candor cum liquesceret.

cui cod. Bernens.; *caro colliquesceret* cj. Gerlach. *axe* conj. Both. in emendatt. Nonianis.

Descriptionem veris esse putat Duetzerus; *candorem* enim dici glaciem. Falso. Nam nusquam hanc vocis significationem invenies, quamquam *candorem nivalem* Virgilius ⁵⁾ dixit. Locus interpretatione adhuc eget. *Candor* solis calorem significat ⁶⁾. *Aestu* autem negativo vel causativo illo sensu dictum est, ut sit pro *cessante aestu* ⁷⁾. Itaque solis candor cessante aestu liquescens, i. e. mollis factus, significat tempus postmeridianum vel vespertinum. De mane Euripides ⁸⁾:

ἡνίχ' ἥλιος

ἀντὶνας ἐξίησι θερμαίνων χθόνα.

1) s. v. *melos* pag. 213 M. 144 G. 2) *Bacch.* 127 Ddf.
3) *Bacch. fragm.* 6 Both. 4) s. v. *liquidum* pag. 334 M. 228 G.
5) *Aen.* III. 538. 6) *Claudian. Cons. Prob. et Olybr.* 218.
7) *Lobeck. ad Sophocl. Aiac.* 305; *Dillenburger Quaest. Horat.* H. pag. 120. — 132. et in *Zettschr. für Alterth.* 1842. pag. 610.; sqq.; *ibiq.* Grauer 1842. pag. 5. sqq. 8) *Bacch.* 678 Ddf.

Verba nuntii sunt, qui cum iis, quos defendendorum a Bacchis imperii terminorum causa miserat Lycurgus, captis Baccho ejusque ministris plurimis, rediens regi, quae viderint et egerint custodes, narrat. Tota res etiam apud Euripidem ¹⁾).

3.

Nonius ²⁾: Naevius *Lycurgo*:

lóngē latéque trans nóstros fervere.

Versus dimeter creticus cum monometro trochaico hypercatalecto, quales apud Plautum inveniuntur complures ³⁾. Sed sensu carere hunc versum omnes perspexerunt interpretes, qui, excepto Bothio et Duentzero, Grotii emendationem amplexi sunt: *Thracia* pro *trans* substituentis; *Thraces* conj. Both. prob. Duentz. Mihi quidem omissum aliquod nomen videtur, quod, majori intervallo ab adjectivo suo distans, addere Nonius noluit, vel *fines* vel *terminos*. Verba nuntii sunt, qui Bacchicum tumultum non solum in Edonum terra, sed longe lateque trans Lycurgei regni fines grassari regi suo refert.

4.

Nonius ⁴⁾: Naevius *Lycurgo*:

tuós qui celsos términos tutánt . .

Præcedens fragmentum ab omnibus interpretibus pessime cum hoc conjunctum est, ut diversissima in utroque versu pronomina *nostros* et *tuos* comprobant. Sermo de iisdem custodibus esse videtur.

5.

Nonius ⁵⁾: *angues masculino genere. Naevius Lycurgo*:

alté jugatos ángues in sesé gerunt.

jubatos margo Hadr. Jun.; *jubatos* et *in sinu* conj. Scriver.; *jubatos* et *infestae* conj. Voss. ad Plautum ⁶⁾ provocans et locum de Furiis intelligens; *jubatos* et *inlaesae* conj. Both.; de Bacchis sermonem esse recte

1) l. l. 434. 2) s. v. *fervit*. pag. 503 M. 343 G. 3) cf. Hermann *Element*. pag. 216. 4) s. v. *tutant* pag. 476 M. 323 G. 5) s. v. *angues* pag. 191 M. 130 G. 6) *Amphitr.* 956.

affirmans. Nihil mutandum, ut bene perspexit Düentz. Anguibus enim Bacchas vestes suas cingere solitas fuisse, Euripides ¹⁾ testatur. In collo autem serpentes a Bacchis gestatos esse, effigies in vase fictili docet ²⁾; quae et ipsa Lycurgum repraesentat a Baccho Furiarum ope punitum. Est enim in ea femina humi prostrata, cujus circa collum panni instar anguis cinctus est, quam Pomonam esse non persuasit mihi Zoega ³⁾; Baccham agnosco, imprimis cum in mediis Bacchis posita sit. Jugandi autem verbum saepe cum *nectere* coniungitur ⁴⁾, et *alte jugatus* eodem fere modo dictum est atque apud Ciceronem ⁵⁾ *sublime fixus*; igitur *alte jugatos gerunt* significat: *excelsae, sublime in collo gerunt* ⁶⁾.

6.

Nonius ⁷⁾: *Naevius Lycurgo*:

dic, quo pacto eum potiti, pugna, - an dolis? . .

Bothius *pugnad* et alio loco ⁸⁾ *pugnan*.

Quaerit Lycurgus e satellitibus suis, quo pacto Baccho potiti sint. Neglecta de fugiente Deo et a Thetide in medios fluctus recepto fabula, Aeschylus captum Bacchum finxit ⁹⁾ qua in re sequitur in Bacchis Euripides ¹⁰⁾. Bacchus autem, si ex Euripide de Aeschylō et Naevio concludere licet, neque pugna neque dolo captus, sponte Lycurgi ministris sese dedit. Similimus locus est apud Sophoclem ¹¹⁾. Falsa sunt, quae de Sileno capto adnotat Duentzerus ¹²⁾.

7.

Nonius ¹³⁾: *creterra est, quam nunc situlam vocant* ¹⁴⁾. *Naevius Lycurgo*:

. nām ut ludere laetantes inter se vidimus praeter amnem, creterris sumere aquam ex ponte. . . .

1) *Bacch.* 696 Ddf.; cf. Mitscherlich *lection. in Catull. et Propert.* pag. 112; Jacobs *ad Philostrat.* pag. 494. 2) Zoega's *Abhandlungen* Tafel I, 1. 3) *l. l.* pag. 29. 4) cf. *Interpret.* ad Cic. *Tusculan.* III. 8. 17. 5) *de Divin.* II. 31. 67; Ochsner *ad Oltvet. Eclog.* Cic. pag. 55; Doederlein *Synonym.* II. pag. 100. 6) cf. *Eurip. Bacch.* 767. 7) *s. v. potior* pag. 481 M. 327 G. 8) *in Mus. Rhen.* V. pag. 270. 9) cf. *Welcker Nachtrag* pag. 115. 10) *l. l.* p. 436. 11) *Philoct.* 593 Nev. 12) *l. l.* p. 439. 13) *s. v. creterra* pag. 547 M. 375 G. 14) cf. pag. 47.

ex ponte cod. Leid.; *propter amnem* Hadr. Jun.; *ex fonte* conj. Hadr. Jun. Bothii et Duentzeri emendationes, metri causa maximam partem factae, inutiles et nihili sunt; versus enim tetrametri trochaici, in quibus non dubito quin ultimam vocem vocalis longa secuta sit, cum qua illa coaluerit. Bothius conjecturam suam duplicem duplici loco proposuit¹⁾:

nam ut ludere propter amnem inter se vidimus
laetantes, et creterris aquolam sumere
ex fonte.

nam ut ludere propter amnem inter se vidimus
laetantes et creterris fontem sumere,

aquam ex fonte tanquam glossema exulare jubens; Duentzerus²⁾:

nam ut ludere laetantes inter se vidimus
amnem propter, creterris sumere aquam ex ponto,
versu altero pessimo utpote claudio.

Exponit chorus Edonum sive choragus vel nuntius, quo modo, cessante Bacchico tumultu (nam in ipso tumultu terrore Panico correpti erant custodes³⁾), regis Lycurgi ministri Bacchas ceperint. Bacchae enim praeter amnem ludentes et in ponte stantes, e flumine aquam haurientes, a satellitibus raptae esse videntur. Similiter Euripides⁴⁾.

8.

Nonius⁵⁾: *mutus sonus est proprie, qui intellectum non habet. Naevius Lycurgo:*

dūcite eo cum argūtis linguis mūtas quadrupedēs..
cum omitt. Scaliger. Quae de restituenda antiqua voce (scribi enim mavult *argutilinguis* omiss. *cum* probant. Duentz.) et metro Bothius monet, futilia sunt; nam vox antiqua desideratur nulla, et metrum trochaicum, quamvis in fine mutilum, sanissimum est. Frustra igitur Vossius quoque, de metro jambico cogitans, hunc verum tentat.

Mutas quadrupedes pardos aut leaenas esse cum Welckero⁶⁾ putat Duentzerus. Sed alia plane, atque

1) *fragm. trag. pag. 90 et in Mus. Rhen. V. pag. 271.* 2) *l. l. pag. 436.* 3) *cf. fragm. 24.* 4) *l. l. 766.* 5) *s. v. mutus pag. 9 M. 6 G.* 6) *Nachtrag pag. 110.*

Duentzerus opinatur, Welckeri sententia est. Mugitum enim, non rugitum, fuisse illum sonum, ex Aeschyleae tragoediae fragmento apparet:

ταυρόφθογγοι δ' ὑπομυκῶνται
ποθεν ἐξ ἀφανοῦς φοβεροὶ μῖμοι¹⁾,

quae verba Welckerus recte ita interpretatur, ut e loco oculis subducto sonos taurorum voci similes auditos esse dicat²⁾. Sed a quo emissi, quaeso, hi erant soni? *Mutae quadrupedes* non dubito quin ipsae Bacchae a Lycurgo dicantur, quas alio loco³⁾ *pecua* vocat. In silvis enim vel antris boum instar Bacchas mugisse, ex Euripide⁴⁾ notum est. Neque Satyrorum vocem equorum hinnitui et hoedorum balatui dissimiles fuisse, Plutarchi locus a Welckero⁵⁾ allegatus docet, qua ipsa de causa Satyros hoedos dictos fuisse dicit.

Verba Lycurgi sunt, Bacchas in carceres duci iubentis⁶⁾. *Mutas* autem *quadrupedes* Bacchas vocat, tum quod quadrupedes voce imitabantur, tum quod *mutae* dicantur animalia oppositione *μερόπων ἀνθρώπων*⁷⁾.

9.

Noni s⁸⁾: *arvae feminino. Naevius Lycurgo libro II:*

quaquá-incedunt omnes arvas obterunt.

Sic libri manuscripti. Felicissime locum ita restituisse Mercerium praedicant Bothius et Duentzerus:

Liberi, quaquá-incedunt, omnes arvas obterunt. quamquam Bothius *quaquá* legere mavult. Minime vero; omnia sanissima⁹⁾. Quinam enim, si Mercerii amplecteris emendationem, illi sunt, qui Liberi arva obterunt? Lycurgine ministri? Haec quidem Duentzeri explicatio est, qui Silenum Baccho exponere statuit, ab Edonis omnes vites deleri. At de Sileno capto cogitare vereor ne audacius sit, et, cum primum in Edonum regnum Bacchicus ingruit tumultus, a Lycurgo

1) apud Strabon. X. pag. 470 Cas. 2) Trilogie pag. 324.
3) fragm. 22. 4) l. l. 691 Ddf. 5) Nachtrag p. 120. 6) cf. Eurip. Bacch. 444 et 509. 7) Dorville ad Chaet. pag. 666 Beck.; de alia hujus vocabuli notione cf. Dorville l. l. p. 353; Gloss ad Cic. de Divin. II. 12. 29. 8) s. v. arva pag. 192 M. 131 G. 9) cf. pag. 93 et 109.

Bacchus ejusque socii aut propulsati aut capti sunt, neque vites serere potuerunt.

Refert nescio quis, Bacchum Bacchasque e vinculis elapsas omnia arva furibundas obterere sataque prosternere ¹⁾).

10.

Nonius ²⁾): *contendere significat comparare. Naevius in Lycurgo:*

*cave, sis, tuam
contendas iram contra cum ira Liberi.*

Conjungit cum hoc fragmento Duentzerus versus Naevianos a Festo servatos ³⁾), quos e Lycurgo desumptos esse eo minus reddi potest probabile, quo certius esse credo, non Anaxandridis comoediam, sed Aeschyleam tragoediam ad imitandum propositam fuisse Naevio. Ne id quidem bene factum est, quod alios versus, qui apud Nonium inveniuntur, Naevianos ⁴⁾), cum hisce arctissime conjunxit. Sermo enim non de justitia, sed de potentia Bacchi est.

Verba sunt nescio cujus ⁵⁾), Lycargum admonentia, ne elapsas Bacchas ad poenam sumendam requirere, et cum potentissimi Dii, Bacchi, ira colligere velit.

11. 12. 13.

Varro ⁶⁾): *Apud Naevium:*

*... risi egomet mecum, cassabundum tre ebrium
cassabundum a cadendo. Idem*

*diabathra in pedibus habebat et erat amictus epitroea;
utrumque vocabulum Graecum.*

Ennium codd. Haun. Goth.; *Naevium* vel *Neivium* cod. Flor. et editt. omnes; *nisi egomet* editt. Paris. et Gryph.; *me* cod. Vertran. editt. princ. Rholand. Sciopp.; *mecum* cum editt. ceter. omisit Both. injuria ⁷⁾); *cassabundum* Turneb. et Sciopp.; *cassabundus a cadendo* codd. Haun. et Goth.; *diabatra* prim. man. Haun.; *pecudibus* codd.

1) cf. Eurip. Bacch. 733. 2) s. v. contendere pag. 259 M. 176 G. 3) cf. fragm. comic. incert. 4) fragm. 14. 5) apud Euripid. Bacch. 325 Tiresiae. 6) de ling. Lat. pag. 338 Speng. 7) Lindemann ad Plant. Capt. V. 1. 19.

omnes; *pedibus* editt. omnes praeter princ. et Roman. quam vetustam dicit Speng.; *habebat* omitt. Haun.; et deest in Goth. Haun. Paris. a. Venet. I. et II. Ald. Basil. Paris. Gryph.; *epicroco similis* Rhod. Venet. I. et II. Ald. Basil. Par. Gryph. Alter versus apud Spengelium et Muellerum ita legitur:

diabathra in pedibus habebat amictus epicroco
e codice, quemadmodum affirmat Spengelius, Florentino. Quamquam false hoc loco codicem ab editore exscriptum esse, mecum communicavit Car. Lachmannus.

Conjunxit utrumque fragmentum jam Scaliger ¹⁾, qui e Lycurgo ea deprompta esse primus agnovit: *mirum*, ait, *ni ex Lycurgo Naevii*. Conjungo, cum his versibus eum, qui apud Nonium invenitur simillimus: *patagium* ²⁾, *aureus clavus, qui pretiosis vestibus immitti solet; caltula* ³⁾ *et crocotula, utrumque a generibus florum translatus, a calta et a croco. Naevius Lycurgo:*

pállis, patagiis, crocotis, malaciis, mortualibus
priori loco *crocatibus* edit. Parm. 1480; *malicis* eadem, cod. Guelf. Merc.; *manicis* Ald. Hadr. Jun. Both. ⁴⁾; *malaciis mortalibus* margo Jun.; codices teste Bothio ⁶⁾ *malatiis* ⁶⁾ aut *malaciis*; *patagiis* et *malacis* Gerl. et Roth.; altero loco *patagiis* et *malatiis*. Quibus versibus conglutinatis Naevii locus hic est:

. . . *risi egomet mecum, cassabundum ire ebrium;*
diabathra in pedibus habebat, et erat amictus epicroco,
pállis, patagiis, crocotis, malaciis, mortualibus.

In explicandis his versibus diversissimi sunt Bothius et Duentzerus. Ille enim *pállis*, *patagiis*, *crocotis* et *malaciis* tanquam mortualibus stratum campum fuisse statuit, quae vestimenta, a fugientibus Bacchis relictas, mortualia dicantur, quod Bacchae morti a Lycurgo destinatae sint. Sejungit enim versum extremum a prioribus. Plane alia est Duentzeri ⁷⁾ senten-

1) ad Varron. l. l. pag. 208 ed. Bip. 2) s. v. *patagium* pag. 540 M. 370 G. 3) s. vv. *caltulam* et *crocotulam* pag. 548 M. 376 G. 4) in Mus. Rhen. V. pag. 271. 5) l. l.; nil adnotat Gerlachius. 6) recte *malacis*: Welcker ad Philostr. LX. not.; Dousa cent. Plaut. l. 13. pag. 113; Weichert poet. Lat. reliq. pag. 438. 7) l. l. pag. 435.

tia. In initio enim fabulae regem repraesentatum esse opinatur venantem cum comitibus, quorum nonnulli longius venando progressi Bacchum cum comitatu propter amnem ¹⁾ incedentem viderint visaque regi suo referant. Quae mihi quidem neutiquam satisfaciunt. Verba Lycurgi sunt, quem, nescio quis, admonuerat, ne cum Deo praepotenti confligat; respondet rex, se quidem vidisse hominis effeminati potentiam; nam antea jam, cum captum Deum istum carceribus includendum ministris tradiderit, risisse se ejus ebrietatem et molliem ²⁾. Quae cum ita sint, nescio, quae causa sit, cur comicum hoc in loco colorem agnosci contendat Duentzerus. Quod enim omnes longas et mulieres vestes ad unum Bacchum refert Lycurgus, id indignantis est. Vestitu enim muliebri usum esse Bacchum constat ³⁾. Praeter reliqua vestimenta crocotulas etiam mollium feminarum fuisse, ex Arari comici fragmento ⁴⁾ apparet:

παρθενος δ' εἶναι δοκεῖ
φορῶν κροκωτὸν καὶ γυναικεῖαν στολήν.

Κροκωτόν Bacchi vestem dicit etiam Cratinus in *Dionysalexandro* ⁵⁾. De *διαβάθροις* locus est apud Athenaeum ⁶⁾; de palla et patagio disputavit Beckerus ⁷⁾. *Mortualia* significant *madidum myrrha crinem mollesque coronas* ⁸⁾. Mortuos enim coronis ornare et unguere solebant ⁹⁾. Neque satis scio, an crocotulam poeta respiciat, cum divitum cadavera splendidis vestibus induerentur ¹⁰⁾. Alia hujus vocis significatio est apud Plautum ¹¹⁾.

1) cf. fragm. 7. 2) cf. Eurip. Bacch. 234; Fritzsche ad Aristoph. Thesmoph. 145 pag. 47 3) Welcker Trilog. pag. 321 not.; Nachtr. pag. 110 not.; Jacobs ad Philostr. pag. 300; Thiersch ad Aristoph. Ran. 46. 4) apud Polluc. VII. 65. Meineke III. pag. 273. cf. Becker's Charikles II. pag. 327 et 352. 5) Meineke II. pag. 37. 6) XIII. pag. 568 b. Cas.; Boettiger's kletne Schriften III. pag. 69. 7) Gallus I. pag. 323 sqq. 8) verba sunt Ovidii Metam. III. 554. 9) Becker's Gallus II. pag. 276; Charikles II. pag. 171. 10) Becker's Gallus II. pag. 277. 11) Asin. IV. 1. 63, ubi vide Limiers.

14.

Nonius ¹⁾: *injurie, dictum pro injuriosè* ²⁾. Naevius *Lycurgo*:

α. *oderunt Dī hominēs injurios.* LYC. *Egone an ille injurie facimus?*

injuriosè libri adhaerente prima sequentis vocis litera; *injurios* corr. Acidal. prob. Mercer; *injuros* conj. Both. prob. Duentz., male, cum vox *injurus* dubiae fidei sit ³⁾).

Duentzerus cum hoc fragmento versus conjungit a Festo et in glossario Forneriano servatos ⁴⁾), qui cum nec Lycurgi nomen prae se ferant et comiei aperte sint, huc neutiquam pertinent. Verba autem ipsa Sileni esse dicit, Lycurgum vehementer increpantis. Sed de Sileno capto supra jam sententiam nostram aperuimus ⁵⁾. Verba ejusdem sunt, qui, praetexta Bacchi majestate et potentia, Lycurgum regem a persequendo iterum Baccho deterrere frustra conatus erat. Jam vero admonet Lycurgum, frustra iterum, de conatuum nefariorum suorum improbitate ⁶⁾.

15.

Nonius ⁷⁾: *amnem feminino* ⁸⁾. Naevius *Lycargo*:

α. *séd quasi amnis ois rapit.* LYC. *Sed tamen inflexa flectitur.*

amnis rapida conj. Merc.; *amnis cum rapida* ⁹⁾st, *tamen* conj. Voss; *sic quasi amnis res rapit* conj. Both.; *cis rapida est* conj. Duentz.; *mecum libri* mss.; *in flexu* libri; *in fluxu* conj. Mercer. prob. Voss.; *implexa* conj. Both. ¹⁰⁾; *implexu* idem ¹⁰⁾; *inflexa* Ald. et Hadr. Jun.

Sileno hunc versum totum tribuit Duentzerus, ut Lycurgum adhortetur, ne animo iraeque indulgeat, cum, quemadmodum amnis modo rapida sit, modo ta-

1) s. v. *injurte* pag. 124 M. 85 G. 2) cf. Plaut. *Epid.* IV. 3. 29. 3) apud Plaut. *Pers.* III. 3. 4 enim alii *injurte*, alii *injurie* exhibent. 4) cf. *fragm. com. incert.* 4. 5) *fragm.* 9. 6) cf. Eurip. *Bacch.* 476. 7) s. v. *amnem* pag. 191 M. 130 G. 8) *Osann Beiträge* II. pag. 220. 9) *fragm. trag.* pag. 87. 10) in *Mus. Rhen.* V. pag. 270.

men locus veniat, ubi cogente ripa flectatur, ita ne atrocissimus quidem in ira sua semper perseverare possit. Eandem fere sententiam Bothius professus erat. Versus non unius personae est, sed dimidius ejusdem est, qui in avertendo Lycurgo a pernicioso persequendi Bacchi consilio laborat, dimidius ipsius Lycurgi. Obsecrat enim ille regem suum, ne ipsos cives suos evertat, quos et ipsos furore Bacchico, ut qui amnis instar ultra serpat, correptos esse dicit¹⁾. Cui Lycurgus, amnem ultra litora progressum, modo inflectatur et Maeandri instar flexuosum cursum tenere cogatur, facile reprimi posse respondet; ita se quoque cauturum esse, ne in hac labe cives sui diu perseverent²⁾.

Cis pro ultra poni, exemplis additis Nonius 3) docet.

16.

Nonius⁴⁾: *acrimonia est animi vivacitas. Naevius Lycurgo :*

ne ille mei feri ingenî atque animi âcrem - acrimóniam . mei fert ingenii conj Bongars.; nae ille mei fert conj. Scriv.; nae limet vel elimet (quod verbum pro purget seu diminuat dici vult) feri ingenid conj. Both. Verbum scilicet desideraverunt. Recte hoc loco Duentzerus verbum, quod desiderant, aut altero, versu secutum aut, ut in oratione concitata fieri solet, omissum putat. In eo autem fallitur, quod accuset sive mihi exprobet omissum esse arbitratur et verba a Lycurgo ad Silenum dicta opinatur. Ille de Lycurgo falso accepit Bothius, de Baccho bene Duentzerus. Verum verba non excusantis sed saevientis et furibundi sunt ita, ut, cum iterum admonitus esset Lycargus, ne iniquam cum Deo praepotenti pugnam conserat, se vereri respondeat, ne ille feri sui ingenii atque acrem animi atrocitatem experiatur⁵⁾. Ferox igitur regis ingenium cum mitigari sese non patiat, accedit cum militibus suis ad ea, quibus Bacchae orgia celebrabant, loca, igni et ferro extincturus quidquid ad Bacchi cultum pertineat.

1) cf. Welcker Trilog. pag. 322; Hermann. de Aesch. Lycurg. pag. 8. 2) cf. Eurip. Bacch. 778 sqq. 3) pag. 92 M. 64 G. 4) s. v. *acrimonia* pag. 73 M. 52 G. 5) cf. Eurip. Bacch. 785 sqq.

17.

Nonius¹⁾: *fimbriae sunt omnis extremitas. Naevius Lycurgo:*

..... *ut videam Volcāni opera*
haec flāmmis fieri flōra

Ita libri mss.; *flaminis* editt. Ald. et Jun.; *fimbriis fieri florida* conj. Jun.; *flāmmis fimbri flōra* conj. Both. *fimbrias* alio alii loco addunt; *flāmmis* a Duentz. ejicitur, ut glossema redolens; *flāmmis flōra fieri* metri gratia Bothius. Corruptelam haud dubie hic Nonii locus traxit; nam in Naevii versu lemma illud, cujus causa citatur, deest. Verum vidit primus Mercerius²⁾: locus Naevii, ait, *ad aliam notam pertinet, qua monuerat elegans verbum flōra e Naevii Lycurgo, e quo etiam videtur adduxisse exemplum fimbriarum, et a librario omissa, quae inter duas voces similes, ut solet.*

Vites igni comburi jubet Lycurgus, ut *Volcāni opera flāmmis illa loca flōrea fieri videat. Flōra pro flōrea positum esse jam Vossius³⁾ annotaverat⁴⁾. Florentia lumina flāmmas apud Lucretium⁵⁾ dici Bothius monet.*

18.

Nonius⁶⁾: *ingenium veteres dixerunt et sua sponte vel natura⁷⁾. Naevius Lycurgo:*

vos, qui regalis corpōris custōdias
agitātis, ite actūtum in frundiferōs locos;
ingēnio arbusta vinēta sunt, non' ōbsita.

regalis mss. Merc. editt. Scal. Turneb. Venet. 1483; *regali* mss. Gerlachii, ut videtur; *agitatis* cod. Genevens. probant. Roth.; *agilis* ceteri; *ite, ite* conj. Duentz.; *indu* Both.; *frondifluos* cod. Palat. edit. Venet. 1483; *lucos* libri omnes metro claudio; bene *locos*⁸⁾ substituit Both. prob. Duentz.; *arbusta ubi nata sunt* conj. Scal.⁹⁾ probb. Merc. Both. Reuvēns. Duentz.; *lucos*,

1) s. v. *fimbriae* pag. 109 M. 75 G. 2) ad Nontum pag. 678. 3) l. l. pag. 71. 4) cf. Mueller. ad Paul. Diacon. pag. 94. 5) IV. 452. 6) s. v. *ingenium* pag. 322 et 323 M. 220 G. 7) cf. Reuvēns collect. litter. pag. 99; Bach ad Ovid. Metam. VI, 575. 8) Ruhnken ad Rutil. Lup. pag. 92 Frotsch. 9) l. l. pag. 46.

ubi ingenio arbusta innata sunt conj. Scalig. alio loco¹⁾; *obsitu* cod. Genev. prob. Roth.; *obstutas* msc. Merc.; *obstita* conj. Hadr. Jun.; *obscuritas* editt. Vernet. 1483. Ald. Hadr. Jun. Metro, quod ante collatum codicem Genevensum altero versu claudicabat, ita auxiliatus est Vossius:

agiti' ite actutum in frondiferos lucos, ubi
ingenio arbusta nata sunt, non obsita.

Verba sanissima sunt, modo recte interpreteris. Duentzerus, Scaligeri emendatione seductus, ita explicat, ut verba chori sint, eos, qui cum Lycurgo rege ad venationem proficiscantur, adhortantis. At *vineta* eum docere poterant, de Baccho sermonem esse, ni desperare et mutare quam diligentius in rem inquirere et oblata servare maluisset. Equidem ipsum Bacchum loqui arbitror. Docet enim Lycurgi satellites, qui regis sui verbis et vites exstirpant et ex Edonum terra exulare ipsum jubent, non invita natura et arte, sed ab ipsa natura et sponte vites nasci. Quod ut ipsi perspiciant, in locos frondiferos eos ire jubet, in quibus non obsita, sed sponte nata sint vineta; itaque inutilem esse laborem ea delendi, quae ab ipsa rerum natura gignantur. *Arbusta vineta* bene sese habent, cum *vineta* aut appositionis aut adjectivi vice fungatur. Quod vero particula copulans desideratur, id Vossium ceteros ad totum versum emendandum movere non debebat: graviter enim et cum iracundia loquitur Bacchus.

19.

Nonius²⁾: *vitulantes veteres gaudentes dixerunt*³⁾.
Naevius Lycurgo:

*ut in venatu vitulantes ex suis
locis nos mittant, poenis decoratos feris.*

ex aviis conj. Scalig.; *lucis et pennis* conj. Merc. prob. Voss.; *ex feris locis n. m. pennis d. suis* conj. Both. acclamante Duentz., qui tamen *feris* ejiciendum potius esse statuit; *Poenis* Delr. probant. Rostio⁴⁾; *decoratus* mss. Gerlachii, ut videtur. Versus propter dubiam vocis *vitulantes* quantitatem ita constituit Rostius:

ut in venatu vitulantes ex suis locis
nos mittant Poenis decoratos feris . .

1) l. l. pag. 82. 2) s. v. *vitulantes* pag. 14 M. 8 G. 3) cf. Rostii opuscul. Plaut. l. pag. 176 sqq. 4) l. l.

Poenis decoratos feris de pelliū feris Punicis detractarum ornatu intelligit Delrius, de leonibus, tigris aliisque animalibus efferis, qualia Africa tellus magno numero producat. Obloquitur Vossius. *Pennas* avium intelligunt Bothius Duentzerusque, verba Lycurgi esse rati, a venatione redeuntis. Num ambigue loqui Nae- vius voluerit, ut Poeni, tum altero bello contra Ro- manos dimicantes, intelligi potuerint, affirmari nequit. Servata autem librorum scriptura ita interpretor, ut Bacchae apud Deum suum querantur, se, venando ¹⁾ deditas a Lycurgo loco cedere jussas esse, quod nī facerent, acerrimis sese in Bacchas saevitūrum esse poenis. Quod enim *decorari* poenis dicuntur, me qui- dem non offendit; Lycurgi enim atrocitas Bacchis, quae pantherarum et hinnuleorum pellibus indutae erant, ir- ridens, se *feris poenis* eas *decoraturum* esse minatus erat. Itaque plane recta est Delrii interpretio, modo ambiguitatem in his verbis inesse addas.

20.

Nonius ²⁾: *schema neutro. Naeivus Lycurgo:*

pergitte thyrsigeræ Bācchae
modo Bācchiacō cum schēmāte.

tyrsigere Brehcae codd. Gerl.; *thyrsigeræ Bacchae* editt. Venet. 1526. Merc. Jun.; *Bacchico* libri; *Bac- chiacō* conj. Th. Bergk. ³⁾; *schēmā* mavult Bothius ⁴⁾ contra disertum Nonii testimonium ⁵⁾ et metrum, quod paroemiacum vetat excipere paroemiacum. Sed per- versum de metro est Bothii iudicium. Nam versum (in unum enim ambos conjungit) cum metro Archilo- chio quarto ⁶⁾ componit, quale apud antiquos Roma- norum poetas invenitur nullum. Quid? quod alio loco ⁷⁾ versum asynartetum dicit, compositum e tri- metro dactyl. et dimetr. cret. Male etiam Vossius tro- chaicum dicit versum. Sed perversissimus Duentzerus, qui versus ita distributos:

1) *venationē enim operam Bacchas dedisse ex Euripidis Bacch. 699 sqq. concluditur.* 2) *s. v. schema pag. 225 M. 153 G.* 3) *in Mus. Rhen. III. pag. 75.* 4) *in Mus. Rhen. V. pag. 270.* 5) *cf. Osann Beiträge II. pag. 302.* 6) *fragm. trag. pag. 88.* 7) *in Mus. Rhen. I. I.*

pergite, thyrsigeræ

Bacchæ, modo Bacchico cum schemate.

alterum e serie dactylica catalectica, alterum e versu logaoedico, dactylo cum dimetro jambico catalectico et anacrusi, constare affirmat; Bergkiumque sine justa causa *Bacchiaco* coniecisse contendit. Male quidem et ipse Bergkius cum Bothio de metro versus consentit, vel potius metro mere dactylico usum esse Naevium arbitratus esse videtur, ita versum constituens:

pérgite, thyrsigeræ modo Bâcchiacó cum schémate.

Sed jam virum doctum aliter sentire confido. Metrum anapaesticum est, et versus e medio systemate depromti; nam a clausula incipiunt; alter versus in fine mutilus est.

Admonet Bacchas perterritas suas Bacchus, ne arma circumspiciant ad defendendam a se Lycurgi vim, sed cum ipso Bacchiaco schemate, i. e. cum thyrsis, in Lycurgum irruant ¹⁾).

21.

Nonius ²⁾): *ignotae i. e. insciae* ³⁾); idem ⁴⁾): *iteris positum pro itineris. Naevius Lycurgo*:

. . . ignóti iteris sumus, túte scis.

Ita Nonius priori loco, quam lectionem etiam apud Priscianum ⁵⁾ invenies; altero loco Nonius *ignotae*.

Verba sunt Satyrorum et Baccharum, quae se, utpote itineris inscias (nam e Lydia oriundae sunt), duce Baccho egere profitentur ⁶⁾).

22. . .

Nonius ⁷⁾): *pecua et pecuda, ita ut pecora veteres dixerunt* ⁸⁾). *Naevius Lycurgo*:

sine

ferró pecua manibus ut ad mortém meant!

1) cf. Eurip. Bacch. 733 et 763 sqq. 2) s. v. *ignotae* pag. 124 M. 85 G. 3) cf. Corte ad Lucan. Phars. V. 500. 4) s. v. *iteris* pag. 485 M. 330 G. 5) VI. pag. 245 Krehl. 6) cf. Eurip. Bacch. 613. 7) s. v. *pecua* pag. 159 M. 108 G. 8) ita et ipse Cicero: Benecke ad Cic. de leg. Manil. pag. 136; Serv. ad Virg. Georg. III. 64; Wunder Var. Lect. pag. LXXIII.

pecuda edit. ante Merc.; *pecua* Merc.; *pecora* Gerl.; ut *pecuda Maenades* conj. Both. vel ut *pecua manibus*; *manibus*, *pecua* ut — *meent* conj. Grauert.¹⁾; *manibus*, *pecua* ut — *meant* Bergk.²⁾; *sine ferro*, *pecua* ut, *manibus eant* Duentz., *manibus* pro ad *Manes* accipiens verbaque ad mortem, tanquam glossema, eiciens. Verba enim Lycurgi esse cum Grauerto dicit, Bacchas occidi iubentis. Aliter Th. Bergkius, narrare aliquem statuens, se vidisse, ut Bacchae manibus inermibus boves discerpserint³⁾. Bothius denique priorem emendationem suam ita explicat, ut Tharops miseratus Baccho praedixerit, Maenades inermes a Lycurgo interfectum iri; posteriorem contra conjecturam ita tuetur, ut inermes Bacchae ad mortem duci dicantur manibus Lycurgi et Thracum amicitiam simulantium⁴⁾. At noli cogitare de simulata Lycurgi erga Bacchas amicitia, quae cum *fero* ejus ingenio et animi acri acrimonia⁵⁾ neutiquam conjungi potest. Simpli- cissima est hujus versus explicatio. Sunt verba Lycurgi, gaudentis de inconsiderata Baccharum inermium in satellites suos armatos irruentium temeritate. Bacchae enim non armis, sed thyrso tantum ipso Deo iubente instructae sunt⁶⁾, qua de causa Lycurgus laetabundus exclamat: ut *pecua*, i. e. Bacchae⁷⁾, manibus sine ferro, i. e. inermis manibus, ad mortem meant! *Pecus* enim stolidum stultumque hominem dicunt⁸⁾, *pecua* Lycurgus Bacchas, stolidas ex suo judicio omnique ratione destitutas, quae inermes cum armatis configere audeant. Sed fefellit eum spes, cum satellites, Panico terrore correpti, fuga salutem peterent⁹⁾.

23.

Festus¹⁰⁾: *obstinato, obfirmato, perseveranti. Naevius in Lycurgo:*

. vós qui astatis obstinati . . .

1) *historisch. und philol. Analekten* pag. 201. 2) in *Mus. Rhen.* III. pag. 75. 3) cf. *Eurip. Bacch.* 736 sqq. 4) cf. *Diodor.* III. 65. 5) cf. *fragm.* 16. 6) cf. *fragm.* 20. 7) cf. *fragm.* 8. 8) *Cicer. Philipp.* VIII. 3. 9) *Eurip. Bacch.* 734. 10) *pag.* 193 *Muell.*

Verba nec Bacchi sunt, quae Bothii est sententia, ad Edonos, cum venissent contra ipsum duce Lycurgo, nec Sileni, ut putat Duentzerus, a rege ad eos, qui adstabant, se convertentis, sed ipsius Lycurgi ad satellites suos, qui, terrore Panico in aggrediendis Bacchis correpti, denuo in eas irruere nolunt.

24.

Nonius ¹⁾: *vapor et vapos, et timor et timos et labor et labos ita sunt, ut color et colos.* Naevius Lycurgo:

jam ibi nós duplicât advénientis tímós, pavos, ubi libri ante Merc. ²⁾; jam vim in nos conj. Grot. acclamantibus Scriv. et Voss.; *implicat conj.* Gifan. prob. Carrion.; *timos Panos* margo Hadr. Jun.; *timos vaposque* libri ante Merc.; *timos pavosque conj.* Guilielm. prob. Carrion.; *vapos Both. Duentz.; adveniens ignis vapos conj.* Grot. prob. Scriver. et Voss. Transponit verba Bothius ita:

jam ibi advenientis duplicat nos timos, vapos; alio loco ³⁾:

tum ibi advenientes duplicabit nos pavos.

Loqui Lycurgum putant Grot. Scriv. et Voss., cum a Furiis incesseretur. Contra Sileno suo tribuit versum Duentz. cum Lycurgo colloquenti exponentique, quomodo Bacchae, a Lycurgi satellitibus fugatae, ad castra sua confugerint, ubi simul timor et vapor ex incendio ortus eas turbaverit. In explicandis verbis praeivit Hadrianus Junius, qui Panicum terrorem indicari censuerat. Bacchicis enim orgiis Panicum terrorem comitari notissimum est ⁴⁾. Quae cum ita sint, verba satellitum sunt, se Bacchas iterum aggressuros esse negantium et ad praecedentia Lycurgi verba respondentium, se jam antea, cum in Bacchas irruerint, Panico terrore correptos, quin fuga salutem peterent, facere non potuisse. *Ibi enim tempus etiam indicat, quo aliquid factum est, ut particulae tum fere aequale*

1) s. v. *vapor* pag. 487 M. 331 G. 2) cf. de harum particularum frequentissima confusione Corte ad Lucan. Phars. VI. 411. 3) l. l. pag. 370. 4) Elmsley ad Eurip. Bacch. 395.

sit¹⁾. *Duplicandi* autem verbum de doloribus etiam et perturbationibus, quibus vexatur aliquis, adhibetur²⁾. De perfecto contracto, quod praesens tempus forma refert, supra exposui³⁾.

25.

Nonius⁴⁾: *cette* significat dicite vel date ab eo, quod cedo. Naeuius Lycurgo:

*proin Dryante régem proinatū patre
Lycūrgum cette.*

dustriante codd. Gerl.; *Dryante* Merc. conj. Jun.; *patrem* cod. Guelf. et editt. primm. Jun. et Merc.

Duentzerus regem a venatione redeuntem a choro salutari putat. Bene Bothius: *verba Bacchi, ut videtur, Lycurgum poscentis ad supplicium*⁵⁾. Relicto enim a satellitibus suis rege, genteque Edonum Dei gratiam, ut puto, imprecante, Bacchus obsidem quasi et pignus Lycurgum sibi pacisci videtur.

26.

Nonius⁶⁾: *illicre* est proprie illaqueare. Naeuius Lycurgo:

*alis sublime alios saltus illicite, ubi
bipedes volucres lino linqunt lumina.*

Novius ed. Ald.; *alii sublime* conj. Scal.; *sublimem* cod. Leid.; *sublimen* cod. Merc.; *Menalios saltus* dubitanter conj. Merc.; *sublimes saltus*, omiss. *alios* Both. et Duentz.; *illicited*⁷⁾ Both.⁸⁾; idem alio loco⁹⁾: *alis illicite saltus sublimes*.

In explicandis versibus toti a Vossio pendent Bothius et Duentzerus. Servii¹⁰⁾ enim auctoritatem praetextentes alas pro aleatoribus dictas esse existimant,

1) Duker ad Liv. II. 35, 2; *conjunguntur etiam ibi tum*; Stallbaum. ad Terent. Andr. I. 1. 79. 2) Bach ad Ovid. Met. VI. 293; Heyne et Wunderlich ad Virg. Aen. XII. 926. 3) fragm. Pun. bell. IV. 2. pag. 67. 4) s. v. *cette* pag. 84 M. 60 G. 5) Apollod. III. 5. 1; Diodor. III. 65. 6) s. v. *illicre* pag. 6 M. 4 G. 7) cf. Ladewig in Zeitschr. für Alterth. 1842. pag. 1066. 8) fragm. trag. pag. 86. 9) in Mus. Rhen. V. pag. 270. 10) ad Virg. Aen. IV. 121.

quae quam falsa sit explicatio, VV. DD. luculenter docuerunt¹⁾. Alia igitur via ingredienda et res altius repetenda est. Repraesentatur autem in vase fictili Lycurgus demens²⁾, post occisum filium a Furiis vexatus³⁾, in qua pictura Furiae alis praeditae sunt. Aeschylum vero Furiis alis non ornavisse constat⁴⁾, unde cave concludas, Naevium hoc etiam loco presse exemplum suum secutum esse. Quae cum ita sint, furibundum amentia Lycurgum in praesentes vel advolantes Furiis invehere arbitror: nolite me laqueis vestris irretire i. e. *illicere*⁵⁾, sed sublime alis vestris elatae, alios saltus (Lycurgus enim in monte Pangaeo ab Edonibus suis catenis affixus erat⁶⁾, ubi, ut ipse, illaqueati volucres lino *lumina linguant*⁷⁾). Mihi ipsi hanc explicationem non arridere confiteor. Possis haec etiam de Bacchis dicta putare, quas cum avibus Euripides⁸⁾ comparat.

Phoenissae.

Naevii tragoediam fuisse Bothius existimat, male. Nam non Naevii est, sed Novii, cujus nomine ab ipso Festo⁹⁾ insignita est¹⁰⁾.

Protesilaus sive Laodamia.

Laevii est, ex Erotopaegniis, sicut Alcestis¹¹⁾, a Bothio¹²⁾ tamen post ipsas Weichertii¹³⁾ curas Naevio adscripta, a Lobeckio¹⁴⁾ Livio Andronico tributa. Alii fabulam *Protesilaodamiam* dicunt¹⁵⁾.

2. Fragmenta togatarum.

Medio has fabulas inter tragoedias et comoedias

1) Heyne ad Virg. l. l.; V. D. in Forcellini lexico I. pag. 123. ed. Schneeb. 2) Hygin. fab. 132. 3) Zoega l. l. Tab. I. 3. 4) cf. Wieseler Conject. in Aesch. Eum. CXXXVII. 5) cf. Aesch. Eumen. 296 Well. 6) Apollodor. III. 5. 1; Welcker Nachtrag pag. 118. 7) ita etiam Plaut. Cistell. III. 1. 12; vitam lucem Cicero etiam dixit: cf. Benecke ad Catilin. pag. 61. 8) Bacch. 748. 9) pag. 330 Muell. 10) cf. Munk de fabulis Atellan. pag. 179. 11) cf. pag. 91. 12) fragm. trag. pag. 91 et in Mus. Rhen. V. pag. 271. 13) poet. Lattn. reliq. pag. 41 et 76 sqq. 14) Paralip. I. pag. 50. 15) de nominis compositione cf. Grauert. in Mus. Rhen. 1828. pag. 62.

posui loco, quod mediae inter utrasque ingenio suo esse videntur. Sed alia accedit causa, cur ab interprete secundo loco recenseantur. Nam in disponendis tragoediarum fragmentis fieri potest, ut, ducibus ipsis veterum de Diis et heroibus narrationibus, locus inveniat, quo singulas reliquias ab ipsis poetis scriptas quondam esse verisimile est, praesertim cum, ut in *Lycurgo* fecimus, ad Graecarum fabularum superstitum, quae a Romanis poetis aut translatae aut in usum conversae erant, rationem et normam cum explicari tum disponi saepe possint. Quod minus in togatis contingit fabulis, quarum argumenta quidem nota esse solent, sed ignota ratio est, qua poeta rem suam tractaverit; ducibus enim Graecis hoc quidem loco omnino egemus. In comoediis autem nec fabulae argumentum notum est, cum res mere fictae tractentur, et, quamvis plurimae Romanorum fabulae e Graecis exemplis desumptae sint, ne has quidem nostra vidit aetas. Gravissimum illud est, quod, ut infra demonstrabimus, in comoediis suis totus fere a se ipso Naevius stat, ita dico, ut veterem Atticorum imitandam sibi proponeret comoediam, unde apparet, fieri neutiquam potuisse, ut *Eupolidis*, *Cratini*, *Aristophanis* fabulas Latino sermone exprimeret. Sed de hac re infra disputabitur, ubi id etiam agemus, ut *Welckerum*¹⁾ togatas fabulas *Naevio* injuria abjudicasse appareat. Collegit togatarum, quas *Naevius* scripsit, fabularum fragmenta

Neukirch (de fabula togata Romanorum. Accedunt fabularum togatarum reliquiae. Lipsiae 1833).

α. Togatarum praetextarum fragmenta.

Romulus.

Togata est praetextata²⁾, quales fabulas, ut togatas tabernarias, primus composuit *Naevius*³⁾. Comoediam *Romulum* fuisse mihi quidem verisimile non est⁴⁾; ne *Clastidium* quidem mera comoedia fuit.

An totam *Romuli* vitam hac fabula *Naevius* tractaverit, incertum est; infantuli vero recens nati fata

1) *Die Græch. Tragoedien* pag. 1345 not. 2) *Neukirch. l. l. pag. 22. 23 sqq.* 3) *Neukirch l. l. pag. 66.* 4) *cf. Lange vindic. pag. 14. not. 18.*

in ea exposita fuisse, e loco, quo hujus fabulae meminit Donatus, colligitur. Reliqua fragmenta adeo incertum est, quo loco posita fuerint et qui iis sensus subjectus sit, ut certum locum nullum iis tribuere quam hariolari malim.

1.

Donatus ¹⁾: *falsum est, quod dicitur, intervenisse lupum Naevianae fabulae, Alimoniae Remi et Romuli* ²⁾, *dum in theatro ageretur.*

Omiserunt hunc locum editores.

2.

Varro ³⁾: *carere a carendo, quod eam (sc. lanam) tum (sc. cum carunt) purgant ac deducunt, ut careat spurcitia; ex quo carminari dicitur tum lana, cum ex ea carunt quod in ea haeret neque est lana; quae (sc. a lana carendo secreta) in Romulo Naevius appellat Osa ab Oscis.*

Locum obscuriorem, quam qui probabilem emendationem admittat, dicit Muellerrus. Varietatem lectionis apponam, ut expeditius lectoribus sit de hoc loco iudicium. *Inde purgant* cod. Haun.; *cum purgant* cod. Par. b.; *careant spurcitia* idem; *carent spurcitia* editt. princ. et Rom. 1474; *ex qua* cod. Vertran. editt. princ. et Rom. 1474; *ex quo* reliqui; *cum ex ea carent* codd. Flor. Haun. Goth.; *carunt* conj. Neuk.; *cum caret ea* editt. princ. Rom. 1474. Rholand. Venet. I. et II. Ald. Bas. Paris. Gryph.; *cum caret eo* cod. Vertran. edit. August.; *quod in ea eret* cod. Haun.; *quod in eo est* cod. Vertr.; *quod in ea est* edit. August. Vertran.; *exstaret, quod* cod. Par. b.; *quod in ea haeret ceteri; namque est lana* codd. Haun. Goth.; *nequam. Est lana* editt. August. Vertr.; *nequam est . . lana* Sciopp.; *nequa est lana* Turneb.; *neque est lana* reliqui; *quae Naevius in Romulo* cod. Haun.; *quam in Romulo Naevius* editt. Ald. Bas. Par. Gryph. August. Vertran. Sciopp.; *quae in Romulo Naevius ceteri; Asta ab Oscis* cod. Flor. et vetus quidam codex apud Sciopp.;

1) ad Terent. Adelph. IV. 1. 20. 2) de dupliti fabulae inscriptione cf. pag. 98; Bothe fragm. com. pag. 12. 3) de ling. Latn. pag. 389 Speng.

asta a boscis cod. Goth.; *hasta* codd. Par. a et b.; *asca ab Oscis* cod. Haun.; *Oscam ab Oscis* editt. princ. Rom. 1474. Rholand. Venet. I. et II. Ald. Bas. Par. Gryph. Vertran. Sciopp.; *Oscam ab Osceis* edit. August.; *Osca ab Oscis* cod. Vertran. Verba ex quo carminari dicitur tum lana concinnitatem loci turbare et, utcumque interpungatur, supervacanea esse et glossam sapere putat Neukirchius, probante Muellero. Aliter Spengelius inter quae et in Romulo pauca excidisse nec, quae sequantur, integra exstare opinatur. Modo recte interpreteris, sana verba sunt, recepta Neukirchii conjectura carunt¹⁾ *Purgamenta et sordes lanae per contumeliam et injuriam summam Oscorum, qui obscoeni habebantur*²⁾, *Osca Naevius appellavit, ut Varro interpretatur. Verba sunt Turnebi*³⁾.

3.

Varro⁴⁾: (Naevius) in Romulo:

sponsus

contra sponsum rogatus.

Desiderantur haec in cod. Par. b.; *consponsus, contra sponsus, rogatus* conj. Neukirch. propter alium locum Varronianum⁵⁾, ubi *consponsi* apud Naevium inveniri affirmatur; *consponsus* conjecerat jam Popma⁶⁾. Sed recte Muellerus duplicem, quamvis ex eadem fabula (de qua re debito) locum Naevianum tangi statuit; Varro enim utroque loco vocabula Naeviana ita affert, ut apud ipsum poetam inveniebantur, ut *sponsus* et *consponsi* docere petuissent Neukirchium, diversos esse, e quibus sua desumsit Varro, locos. Sed omnino perversus est Bothius, qui vocabula *sponsus, consponsus* (ita enim et ipse scribere mavult), *rogatus* e Naevii Romulo desumpta esse omnia affirmat, reprobande et errorem castigante Neukirchio.

Vocabulum ad Sabinarum feminarum raptum spectare videtur.

1) cf. *Menaechm.* V. 2. 46. 2) cf. *Festus* pag. 198 et 200 *Muell.* 3) ad *Varron.* l. l. pag. 209 ed. *Btp.* 4) de *ling. Lat.* pag. 886 *Speng.* 5) l. l. pag. 246 *Speng.* 6) ad *Varr.* l. l. pag. 249 ed. *Btp.*

β. Togatarum tabernariarum fragmenta.

Clastidium.

Nescio, an argumentum hujus fabulae fuerit Clastidium, vicus Gallicus, ab Hannibale prodicione expugnatum ¹⁾). Post pugnam enim ad Ticinum commissam cum exercitus Romanus ad Trebiam recederet, subsecutus est Hannibal, victoria quidem illa elatus, sed frumenti inopia laborans. Quae cum in dies major evaderet, Clastidium, ubi magnam frumenti copiam Romani congesserant, mittit, qui expugnando huic vico operam darent. Sed spe prodicionis facta, solutis nummis quadringentis aureis, a Dasio Brundusino, praefecto praesidii corrupto, traditum Hannibali Clastidium est, quod Poenis ad Trebiam sedentibus horreum fuisse Livius tradidit. Ceterum apud Polybium ²⁾) *Κλαστιάδιον* legebatur, alio tamen loco ³⁾) *Κλαστίδιον*. Hoc autem si fuit hujus fabulae argumentum, scripta est post annum DXXXVI u. c. et fabula est togata tabernaria ⁴⁾).

1.

Varro ⁵⁾): (Naevius) in *Clastidio*:

vitulantes ⁶⁾)

a vitula ⁷⁾).

Cassidio cod. Paris. b.

2.

Varro ⁸⁾): *ut signa, quae non habent caput aut uliam aliquam partem, nihilominus in reliquis membris eorum* ⁹⁾) *esse possunt analogiae: sic in vocabulis casuum (suppl. analogiae) possunt item fieri ac reponi quod aberit, ubi patietur natura et consuetudo, quod nonnunquam apud poetas invenimus factum, ut in hoc apud Naevium in Clastidio:*

vita insepalta laetus in patriam redur.

et aut aliquam cod. Flor.; *et ut alia aliquam* cod. Haun.; *et aut aliam aliquam* codd. Goth. et Paris. a.;

1) cf. Liv. XXI. 48. 8 sqq. 2) III. 69. 3) II. 34. 4) cf. Neukirch. l. l. pag. 38. 5) de ling. Lat. pag. 385 Speng. 6) cf. fragm. Lycurg. 19. 7) cf. Rost. opusc. Plaut. I. pag. 176 sqq. 8) de ling. Lat. pag. 513 et 514 Speng. 9) cf. Mueller. ad h. l.

aut aliquam aliam Speng.; *aut aliam quam* Muell.; *ita* item cod. Haun.; *abierit* idem; *laetus* codd. Flor. Haun. Goth. editt. August. Vertr. Sciopp.; *levis* (ita, nisi error typographicus apud Spengelium) cod. Paris. a.; *lectus* reliqui; *redux* codd. Flor. Haun. Goth. Paris. a et b, editt. princ. Rom. 1474. Rhol.; *reduxi* editt. Venet. I. et II.; *reduxit* editt. Ald. Bas. Paris.; *reduxt* Gryph.; *redux it* editt. August. Vertr. Sciopp.

Falsus est Neukirchius ¹⁾, Naevii versum a Varone propter *insepulta* allegatum esse ratus, in quo vocabulo reponatur in praepositio. Nam de nominibus agit Varro, quae recto casu aut obliquis casibus careant vel carere videantur, quibus *insepulta* adnumerari nequit. Bene Muellerus rectum vocabuli *redux* casum Varronis aetate inusitatum fuisse ex hoc loco concludit.

Fortasse ad P. Cornelium Scipionem, Africani patrem, versus pertinet, quem ad Ticinum vulnere affectum filius pubescens servavit ²⁾ ut *insepulta vita* i. e. salva et non deleta vita ³⁾, in patriam redire posset ⁴⁾.

3. Fragmenta Comoediarum.

Acontizomenos.

Inscriptio Graeca est unde Naevium fabulae hujus argumentum e Graeco desumsisse concludo, ita tamen, ut Plauti more denuo potius res suas excogitaret et disponderet, quam verbotenus, Terentii instar, Graeca redderet ⁵⁾. Scripsit autem teste Athenaeo ⁶⁾ Dionysius Sinopensis *Ἀκοντιζόμενον* ⁷⁾, Antiphanes *Ἀκοντιζομένην* ⁸⁾.

1) l. l. pag. 96. 2) Liv. XXI. 46. 7. et 54. 9. 3) *ita dolorem sepelire*: cf. Bentley et Moser ad Cicer. Tuscul. II. 13. 32; *patriam*: Propert. I. 22. 3. Cicer. Catilin. IV. 6. 11; *bellum*: Ruhnken. ad Vellej. II. 82., Benecke ad Cicer. pro leg. Man. pag. 205; *salutem*: Lucret. II. 570; *virtutem*: Mitscherlich ad Horat. Od. IV. 9. 29; *vires*: Senec. Herc. Oet. 1246. 4) Liv. XXI. 56. 9. 5) cf. fragm. 3. 6) XIV. pag. 664 Cas. 7) Meineke comic. Graec. fragm. I. pag. 419. 8) Athen. X. pag. 441 Cas.; Meineke l. l. I. pag. 337.

1.

Charisius ¹⁾): *prime. Naevius ἐν Ἀκοντιζομένῳ :*

Acontizomena fabula est primé proba.

Locus ex prologo est, et, ni fallor, sententiam comprobatur, ad Graecam cognominem Dionysii fabulam Naevium suam composuisse. Laudant enim in prologis earum fabularum praestantiam, quas imitantur.

2.

Charisius ²⁾): *false. Naevius in Acontizomeno:*

hujus autem gnatus dicitur geminum alterum false occidisse.

False nescio an pro *inscie* dictum sit; *false* enim eum dicunt, qui fallitur, imprimis comici ³⁾).

3.

Charisius ⁴⁾): *noctu diuque. Naevius in Acontizomeno:*

Sulpitii noctu interfecit.

Genitivus *Sulpitii* elliptice est positus ⁵⁾), ita tamen, ut nescias, num uxor an filius, an mater, an servus, an libertus Sulpitii intelligendus sit. Sulpitius autem P. Sulpicius Galba Maximus esse videtur, quem anno DXXXXIII. u. c. Consulem fuisse Livius ⁶⁾) testis est ⁷⁾); aequalis etiam Naevio Servius Sulpicius Galba, aedilis curulis anno DXXXXVI ⁸⁾).

Ceterum ex hoc loco apparet, non verbum de verbo reddidisse e Graeco exemplari, sed ad Romanos mores rem suam applicasse Naevium.

Agido.

Ne ipsum quidem hujus fabulae nomen certum est. Apud Varronem ⁹⁾) enim, ubi unicum, quod ex ea ser-

1) pag. 188 ed. Putsch. 125. ed. Lindem. 2) pag. 179 P. 118. L. 3) Boettcher lex. Tacit. pag. 192; Walther ad Tacit. Annal. I. 1. 4) pag. 185 P. 123. L. 5) Heyne ad Virg. Aen. III. 319; Drakenborch ad Liv. XXVIII. 12; Westerhov ad Terent. II. 2. 20; Perlet ad titul. Heaut.; Osann Beiträge II. pag. 153 not. 6) XXV. 41. 11. 7) cf. Ruperti tabulae genealogicae nobilissimarum gentium Romanarum pag. 219. 8) cf. Ruperti l. l. 9) de ling. Lat. pag. 386 Speng.

vatum est, fragmentum invenitur, codices ita varii sunt, ut fabulae nomen certo erui nequeat. Ita autem exhibent: in *N. Agidone* cod. Flor.; in *Nagidione* cod. Goth.; in *Agidone* cod. Par. a. cod. Vertr. editt. princ. Rom. 1474, August. Vertr. Sciopp.; in *Agidione* cod. Haun.; in *Agedone* editt. Rhod. Venet. I. et II. Ald. Bas. Par. Gryph.; nomen plane deest in cod. Par. b. *Agidonem* fabulae nomen fuisse mecum putat Speng.; *Nagidonem* Muell.; *Agidonem* in dubium vocat Scaliger¹⁾, *Agonem* aut *Aedonem* aut *Aegaeonem* corrigens; Bothius *Agasonem* eam dici mavult, quam aliam Agitatoriae fabulae inscriptionem fuisse conjicit. Mihi quidem *Agido* libris mss. comprobari videtur, ut *Nagidonis* nomen ex adhaerente sequenti vocabulo praecedentis praepositionis litera extrema ortum sit. Quae enim Muellerus de dispositione et ordine, quo Varro Naevis fabulas hoc loco citaverit, exponit²⁾, ab ipso Varrone refelluntur, qui primo loco Hesionam sive Esionam, secundo Clastidium posuit,

1.

Varro³⁾: *Naevis in Agidone*:

caudacus

suavis, tametsi a magistris accepimus mansuetum.

caudacus codd. Flor. Goth. Haun. Paris. a. editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Ald. Bas. Par. Gryph.; *candacus* cod. Vertr. editt. August. Vertr. Sciopp.; *cavadacus* editt. Venet. I. et II.; desideratur vox, ut universus hic locus, in cod. Paris. b.; *clucidatus* vel *glucidatus* emend. Scaliger⁴⁾ probantibus Muellero et Bothio, Paulum Diaconum⁵⁾ in auxilium vocans; *glucidatum*, *suave et jucundum*. Graeci etenim γλυκύν *dulcem* dicunt. Equidem servare malui ea, de quibus dubito an certum aliquid unquam possit excogitari.

Agitatoria.

1.

Charisius⁶⁾: *dedita opera declinari quidem potest ut nomen, vim tamen adverbii retinet. Naevis in Agitatoria*:

1) ad Varron. l. l. pag. 249 Btp. 2) l. l. pag. 163 et 303.
3) l. l. 4) l. l. 5) pag. 98 Muell. 6) pag. 177 P. 116 L.

quasi dedita opera, quae ego volo-ea tu non vis quae ego nolo ea cupis.

non vis cod. et editt. prino. Lind.; *nevis* conj. Fabr. probb. Putsch. Both., apud quos versus ita constituentur:

quasi dedita opera, quae ego volo, ea tu nevis,
quae ego nolo, ea cupis,

qui versus nulli sunt.

2.

Charisius ¹⁾: *nimio pro nimis. Naevius in Agitatoria:*

nimio arte colligo: cur re inquaesita colligor?

Bothius hanc librorum lectionem a sententia aphorere ratus ita emendat, prob. Lindem.:

nimio arte colligor. Cur re inquaesita colligor?

Sed ipse sententiam non perspexit. Verborum enim lusu poeta utitur, cum prius verbum pro *exputo*, *meditor*, posterius pro *constringor* positum, illud a colligendi, hoc a colligandi verbo derivandum sit. *Arte* est *magnopere*, *vehementer* ²⁾, non *arcte*, ut putasse videntur Bothius et Lindemannus.

3.

Charisius ³⁾: *pluris. Naevius in Agitatoria:*

ego semper pluris feci potiorēque habui

libertatem multo quam pecuniam. . . .

Versuum numeri diversi, cum alter jambicus, alter trochaicus sit. Quod cum non agnosceret Bothius, versus senarios ita restituit;

. semper pluris feci potioreque ego

libertatem habui multo quam pecuniam;

haud male, inutiliter tamen.

4.

Charisius ⁴⁾: *secus pro aliter. Naevius in Agitatoria:*

secus si unquam quidquam feci, carnificem cedo.

1) pag. 186 P. 123 L. 2) cf. Plaut. mil. glor. II. 1. 22.

3) pag. 188 P. 125 L. 4) pag. 195 P. 131 L.

5.

Charisius ¹⁾); *atque pro et. Terentius in Adelphis . . . , ubi Acron argute, inquit; nam per hanc conjunctionem transitum fecit ad narrationem. Cn. Naevius in Agitatoria, sed et in Tarentilla.*

At recte jam in loco Terentiano ²⁾) legitur atqui,

6.

Charisius ³⁾): *tax, pax. Naevius in Agitatoria:*

^{α.}
age, ne tibi me adversari dicas, hunc unum diem
^{β.}
de meo, sequor, sinam ego illos esse. ^{α.} Tax, pax. Postea
currentes ego illos vendam, nisi tu viceris . .

ne tibi me cod. Lind.; *ne te mihi* Fabr. Putsch.; *ne tibi mihi* ed. princ.; *nisi* cod. et editt. omnes; *nisi* conj. metri gratia. Pro *sequor* in codice *equos* legi affirmat Bondamus ⁴⁾), cujus lectionis ope adjutus reprobata Gulielmi ⁵⁾) emendatione plane diversam de his versibus sententiam profitetur. Disserit autem Gulielmus de hoc loco ita: „*scribendum*

age, ne me tibi adversari dicas, hunc unum diem de meo sequor sinam, ego illos esse tax pax; postea currenteis ego illos vendam, nisi tu pretio viceris.

Verba venalitiarum sunt ad emptorem, qui prodi diem sibi volebat. Sequor, inquit, et sinam illos hodie comedere de meo, postea inter venales vapulabunt et currentes venibunt, nisi tamen tu pretio illos exemeris. Aliiter Bondamus;

^{α.}
age, ne tibi me adversari dicas, hunc unum diem
^{β.}
de meo equos sinam ego illos esse. ^{α.} Tax, pax. Postea
currenteis ego illos vendam, nisi tu viceris.

Postquam unus dixit, se permissurum, ut unum diem equi, de quibus certabant, de suo ederent et alerentur, alter gratulantis in morem consensum suum interjicit, si-bique dicta illa placere significat per illud tax pax. Interjectionem autem istam proprie gratulantis esse, do-

1) pag. 204 P. 137 L. 2) *Adelph.* I. 1. 15. 3) pag. 213 P. 142 L. 4) *Var. Lect.* pag. 238. 5) *Plautin. Quaest. in Asinar. cap. 5. pag. 37.*

cent nos excerpta mss. ex Cominiano . . : tax pax gratulantis. Bothius:

age, ne me tibi adversari dicas, hunc unum diem de meo servos sinam ego illos esse, tax pax; postea ego currentes illos vendam, nisi tu pretio viceris.

Sed de victoria equestri in ludis Circensibus sermonem esse, e sequente fragmento apparet. Quid vero servis cum equestri victoria commune? De equis locum cum Bondamo intelligo, ita ut Romanus homo cum alio, nescio quo, de equis altercatus fingatur, qui cum frustra ab altero rogatus esset, ut ad ludos Circenses suos sibi utendos permetteret equos, ita tamen, ut eo ipso die equos aleret, tum alter alendi curam susciperet, morem demum gerens respondet: *age, ne me tibi adversari* (i. e. morem non gerere) *dicas, sequor* (i. e. assentior, obtempero); *hunc diem ego sinam illos equos de meo* (i. e. ex mea re¹) *esse.* His promissis, alter manum porrigit, ut fidem alterius verbis conciliet et se ipsum in alterius verbis jam acquiescere significet; haec insunt in verbis *tax pax!* *Postea,* pergit alter, equos suos summa cum fiducia laudans, *nisi tu viceris, currentes* (i. e. cursu superatos in ipsis ludis etiam currentes, nondum domum reversos) *ego illos vendam,*

7

Charisius²): *eho. Naevius in eodem:*

β.

eho, an vicimus?

γ.

β.

γ.

vicistis. volupe. quomodo? dicam tibi.
volupe est conj. Both.

Bene perspexit Bothius, sermonem mutuum esse; quamquam in eo, ut assolet, lapsus est, quod sanissima emendandi impetum refrenare noluit. Nuntiatur his verbis victoria in ludis reportata.

Glucidatus vel caudacus Agitatoriae fragmentis a Bothio falso adscribitur. Est enim ex Agidone³).

1) cf. Westerhov. ad Terent. Adelph. I. 2. 37; Perlet animadv. in Terent. pag. 110; Drakenborch ad Liv. IV. 60. 4; Sueton. Caes. 19, Aug. 45. 2) pag. 213 P. 142 L. 3) cf. pag. 134

Agrypnantes.

1.

Nonius ¹⁾: *promicare, extendere et porro jacere, unde emicare. Naevius Agrypnuntibus;*

siquidem vis loqui, non perdocere multa, longe promicanda ordio est?
ΓΡΥΠΝΟΥΝΤΙΒΟΥΤΟΥ Codd. Guelf. et Leid.; deest in Ald. et Jun., cujus tamen in margine legitur *agrypnuntibus; loqui vis libri; vis loqui conj. Both. ²⁾; multa, haut longe idem ³⁾; quippe non intellexerat, interrogando haec pronuntianda esse.*

Nescio, an garrulum pinxerit poeta, qui garrulitate sua audientes somno privaret.

2.

Nonius ⁴⁾: *praemiatore, nocturni praedones. Naevius Agrypnuntibus:*

nam in scena vos nocturnos coepit praemiatore tollere. Novius conj. Scal. prob. Merc.; Annagremuntius libri, Agrypnuntibus conj. Jun. Scal. Merc.

In scena hoc quoque loco dictum videtur pro in publico ⁵⁾. Praemiatore pro praedatoribus eodem modo dicuntur, quo praemia significant praedam ⁶⁾.

Apella.

1.

Priscianus ⁷⁾: *excipitur unum indeclinabile in singulari numero, hoc cepe, hujus cepe. Quod in plurali numero femininum est primae declinationis, hae cepae, harum ceparum, quamvis antiquissimi in a quoque singulare feminino genere hoc recte protulisse inveniuntur. Naevius in Apella:*

ut illum Di ferant, qui primum-olitor cepam protulit.

Ferant idem fere est atque auferant, rapiant, ex-

1) s. v. *promicare* pag. 65 M. 46 G. 2) *fragm. comic.* pag. 12. 3) in *Mus. Rhen.* V. pag. 269. 4) s. v. *praemiatore* pag. 450 M. 103 G. 5) *Heindorf ad Horat. Satir.* II. 1. 71. 6) cf. *Dissen.* ad *Tibull.* I. 2. 27. pag. 38. 7) *Priscian.* pag. 225 *Krehl.*

stinguant ¹⁾). *Similis est execratio alii apud Horatium* ²⁾).

2.

Priscianus ³⁾): *frequentior tamen usus hoc cepe protulit. Naevius in Apella*,

cui cepe edundo - oculus alter profuit.

Both, *edundod*,

Aulularia.

Ita Naevii fabulam quandam inscriptam fuisse complures autumant; quamquam *Erularia* in optimis quibusque Nonii codicibus invenitur ⁴⁾. Sed vide *Erulariae* fragmentum.

Assitogiola.

Ita fabulam omnes Nonii codices inscribunt, nescio an recte. Nam ut multarum Naevii fabularum inscriptiones, sic hujus etiam inscriptio ita comparata est, ut, quid sibi velit, omnino te fugiat. Neque defuere, qui fabulae nomen mutarent.

1.

Nonius ⁵⁾): *prospica et despica, intenta, contempta. Naevius Assitogiola*:

... ac sibi prospica ac despica.

Potest ergo prospectus et despicus dici.

Versus aut ultima senarii, cui pentemimeres jambica deest, pars, aut trimeter creticus est:

ac sibi prospica ac despica.

Naevius Agitatoria conj. Jun. prob. Steph.; *contempla* Gerl., nescio an errore typothetico pro *contempta*. Bothius, cum Dacierio ⁶⁾ corrupta verba esse affirmans, ita emendat:

hac tibi prospica, hac despica;

praeierat ipse Dacierius:

tibi prospica ac dispica

1) *Corte ad Lucan. Phars.* VII. 591; *Heyne ad Virg. Buc.* V. 34. 2) *Epod.* III. 3. 3) *pag.* 225 *Krehl.* 4) *cf. Osann anal. critt. pag.* 157. 5) *s. vv. prospica et despica pag.* 155 *M.* 106 *G.* 6) *ad Festum pag.* 181.

i e. *prospice, dispice*. Vocem *despicua* Terentio obtrudit Bothius ¹⁾, ad Naevium inopportune provocans.

Carbonaria.

Priscianus ²⁾: *in do unum anomalum invenitur, edo, es, est. Vetustissimi tamen edo, edis, edit correpta prima syllaba. Naevius Carbonaria:*

tibi servi multi apud mensam astant, ille ipse astat, quando edit.

Sermo est de servo, quem in deliciis habet dominus quemque ad mensam suam esse sinit.

Colax.

Fabulam modo Naevio modo Novio tribuunt libri manuscripti. Sed et Graeca inscriptio Naevium, non Novium prodit ³⁾, et Colacem fabulam Naevium composuisse e Terentio ⁴⁾ cognitum habemus:

Colacem esse Naevii et Plauti veterem fabulam, quem tamen versum Bentleius ita mutatum vult:

Colacem esse nempe Plauti veterem fabulam, haec addens: *Colax Plauti a Nonio Marcello citatur, Naevii Colax nusquam memoratur; nam quae superiore saeculo apud Nonium et Priscianum ferebantur tanquam ex Naevii Colace, ea jam ex vetustioribus codicibus Novii tribuuntur. Acer tamen contra Bentleium Naevii vindex exstitit Hermannus ⁵⁾, qui infelicem Bentleii conjecturam ita refulit: de Colace Naevii quod ait Bentleius, superbius simul et incuriosius pronunciatum est. Operae pretium erat certe, nominatim indicare vetustos illos Nonii Priscianique codices, quorum auctoritate Novio ea fabula adscribenda est. Nam Nonii editiones antiquae Naevium nominant, cui nomen Novii Josephus Mercerus substituendum ex conjectura censuit. Quae omnia nos eo videntur adducere, ut non Novii, sed Naevii fabulam Colacem fuisse statuamus; accedit, quod fragmenta hujus fabulae, ut a Novii stile non abhorreant, tamen ne quod a Naevii quidem alienum putari debeat, continent. Consentiant cum Hermanno Osan-*

1) in *Poet. scen. Rom. Eunuch.* II. 3. 92. 2) pag. 494 Krehl.

3) cf. Osann l. l. 4) *Eunuch. prol.* 25. 5) *opuscul.* II. pag. 277.

nus ¹⁾ et Muellerus ²⁾. Aliter Bothius ³⁾, qui Naevii Colacem a Novii fabula cognomine diversam esse statuit, ita tamen, ut quaecunque e Colace servata sunt fragmenta, Novio tribuat, Naevium in eo acquiescere iubens, quod a Terentio citatur. Mirum autem omnino est, quod Munkius, quamvis alio loco ⁴⁾ cum Hermannō Colacem Naevio vindicet, nihilominus alio ⁵⁾ omnes, quae supersunt, reliquias Novio attribuit. Sed post novissimam Prisciani et Nonii codicum collationem, extra dubium positum est, Naevii esse Colacem; nam et Prisciani ⁶⁾, quos quidem contulit Krehlius, codices omnes ⁷⁾, et codices Noniani Guelf. Leid. Genev. et Bern. Nevium (ita enim post saeculum decimum alterum exarare solebant) exhibent, non Novium; quamquam editiones priscae complures, Mercerii conjecturam secutae, Nonium substituerunt, etsi in his multae, teste Hermannō, sunt, quae et ipsae Naevium exararunt.

Incertum est, utrum Plantus ⁸⁾ ad suam an ad Naevii Colacem respexerit ⁹⁾:

sed facito dum memineris versus, quos cantat Colax: cibo cum suo quique facito uti veniant, quasi eant Sutrium ¹⁰⁾.

Κόλακα scripserunt et Eupolis ¹¹⁾ et Menander ¹²⁾; quamquam nullum superest alterius fragmentum, quod ex altero Naevium suam expressisse fabulam demonstrare possit.

1.

Priscianus ¹³⁾: *polluceo, polluxi. Naevius in Colace:*

α.

*qui decumas partes, quantum - alieni fuit,
polluxit tibi a publicando epulo Hérculis.*

β.

Decumás?

Naevius codd. omnes; quid unus codex. Bothius hunc versum offert:

qui decumas partes, quantum alieni fuit, polluxit tibi, cetera, ut glossam, ejicienda opinatus. Dissentit ab eo

1) l. l. 2) ad Fest. pag. 408. 3) fragm. comp. pag. 18 et 42; in Museo Rhen. V. pag. 288. 4) de fab. Atell. pag. 121. 5) l. l. pag. 166. 6) cf. fragm. 1. 7) cf. fragm. 3. 8) Casin. III. l. 9. 9) cf. Mueller l. l. 10) cf. Zell Fertenschriften II. pag. 51. 11) cf. Metneke comic. Graec. fragm. l. pag. 130. 12) cf. Metneke l. l. IV. pag. 151. 13) pag. 470 Krehl.

Hermannus¹⁾), qui, probante Munkio²⁾), ita hos versus emendat:

quid decumas partes? quantum mi alieni fuit,
polluxi tibi iam publicando epulo Herculis
decumas,

verba esse ratus exprobrantis beneficia in parasitum collata. Atque re vera parasitum et militem gloriosum e Naevii et Plauti Colacibus in suam se transtulisse Eunuchum Terentius fatetur, ut, utra persona in Naevii Colace egerit, ambigatur. In verbis autem, qualia apud Priscianum leguntur, nihil est, quod parasitum indicet, verum militem gloriosum produnt. Ut enim in Milite glorioso Plautino Artotrogius Pyrgopolynicem suum summis laudibus effert, immo Diis eum aequiparat³⁾), utque Stratophanes in Truculento⁴⁾) et ipse fortitudinem resque a se gestas praedicat et ab Astaphio ancilla propter validum ejus animum praedicatur, immo se cum Theseo vel Hercule componit⁵⁾): ita hoc loco nescio quis adulator militem gloriosum tanquam alterum Herculem praedicat, cui decumas Herculaneas immolaverint. Verba autem ipsa ita intelligo: pollicitus erat, nescio quis, se decumam partem vel partem Herculaneam⁶⁾) militi isti glorioso, utpote ipsum heroem fortitudine aequanti, post oblata Herculi sacra, (nam *a publicando epulo est post publ. ep.*⁷⁾) ex iis quae supersint (i. e. *quantum alieni fuit* sc. quam Herculis) oblaturum esse. *Pollucere enim proprie dicuntur, qui partem victimae populo promittunt, ut vescatur, postquam pars Diis data et porrecta est*⁸⁾). Noli vero cum Bothio offendere in vocis *decumas* repetitione. Quaerit enim miles ex adulatore, num decumas tantum sibi voverint, vel Herculi tantum aequiparaverint, qui Herculem tamen multo superet⁹⁾).

1) l. l. 2) l. l. pag. 167. 3) l. l. 11. 4) II. 2. 1 sqq. 5) II. 2. 59: *legendum enim duas Ponto Amazonas cum Goeller.* 6) Taubmann ad Plaut. Stich. I. 3. 80 et Bacch. IV. 4. 15. Goeller ad Truculent. 549. pag. 117. 7) cf. Hand Tursell. I. pag. 45 sqq.; Boetticher lex. Tac. pag. 3. 8) Laurenb. antiq. pag. 344. 9) cf. Plaut. mil. glor. I. 1. 27.

2.

Nonius ¹⁾: *prolubium est patere amicitiam et fidem.*
Naevius Colace:

et volo

et vereor et facere in prolubio est....

proluvium codd. Guelf. Leid. edit. Ald.; *profluxium* margo cod. Guelf.; *prolubium* Merc. Both. Munk. Mercerus, cui deesse complura vocabula videntur, *prolubium dictum a lubendo, inde prolubium est petere a. e. f.* conjecit, verba *prolubium est — fidem* e vetere quodam scriptore allata esse arbitratus; *prolubium est lubido: ... prolubium est petere a. e. f.* conj. Lips.; *Naevius margo* Jun.; *Novius* editiones; *Laverius* codd. Guelf. Leid., quod nomen librariorum oscitantia pro Naevio substituit, sequitur enim fragmentum e Laberii Compitalibus; *prolubio mi est* conj. Both. ²⁾; versum enim

et volo et vereor et facere in prolubio mi est
pro cretico tetrametro habet.

Proluvium a proluo sunt qui malint, explicantes effusam largitatem. Atque re vera haec quidem lectio librorum manuscriptorum auctoritate se tueretur, nisi his certe in rebus Nonii codicibus nulla plane fides tribuenda esset ³⁾. *Prolubium* legitur apud Terentium ⁴⁾, quo loco et ipse Donatus hanc scripturam tuetur: *prolubium, quod Graeci προδουλιαν, id est promptus animus ad largiendum, probantibus Benteio, Ruhnkensio, Westerhovie cet.; nihilominus in ipso hoc loco Terentiano, ubi a Nonio s. v. proluviae ⁵⁾ citatur, proluvium legitur.*

3.

Nonius ⁶⁾: *quoniam nonnulli veterum pro eo, quod protinus est, protinam vel protenis converterunt, exempla de his necessaria decerpenda sunt.* *Naevius in Colace:*

ubi vidi exanimabiliter timidus pedibus protinam me dedi.

id est, pedibus longius fugi.

1) s. v. *prolubitum* pag. 64 M. 45 G. 2) in Mus. Rhen. V. pag. 288. 3) cf. ad fragm. bell. Punic. V. 2. 4) *Adelph.* V. 9. 27; *prolubium* tuetur etiam Gellius XVI. 19. 5) pag. 573 M. 254 G. 6) s. v. *protinus* pag. 576 M. 256 G.

Nevius codd. Guelf. Leid. Genev. Bern.; *Novius* editt. inde a Merc.; *timedus* codd. Guelf. Leid., ut videtur; *tamedus* codd. Genev. Bern.

In pedes se conjicere, dare, conferre usitatae comicis locutiones sunt ut nostrum: *sich auf die Beine machen*¹⁾. Ceterum locus invenitur apud Terentium²⁾ Naeviano simillimus, unde nescio an concludi possit, Terentium non militis tantum personam, sed plura etiam e Naevii Colace in usum suum convertisse:

. . ubi vidi, ego me in pedes, quantum queo
in angiportum quoddam desertum
sc. dedi.

4.

Nonius³⁾: *multare cum sit condemnare, positum est augere, voti compotem reddere. Naevius Colace:*

et asseri

laudēs ago, cum vōtis me multāt meis,

quod praeter quam vellem, audiēbam hoc mihi ēminus.

Exhibui versus ex emendatione Hermanni, Munkio etiam probata.

Novius Merc.; *Colare* codd.; *Colace* Ald. Jun. Merc.; *et adseri* cod. Leid. ed. princ.; *multatis meis* codd.; *praeter spem quem* Ald. Jun.; *hennius* cod. Leid.; *ennius* codd. reliq. et editt. praeter princ., quae *En.*, Venet. 1480, quae *emunus*, Venet. 1496, quae *eminus* offerunt; margo Jun. *cantus*. Mercerius versus ita rescribendos putat:

grates et laudes ago, quum votis me multatis meis,
quod, praeterquam velle audebam, hoc mihi evenit.

Bothius:

est affatim. Laudes ago, quum votis me multatis
meis, quod hoc mihi evenit, praeterquam velle audebam.

Bene Munkius, Hermannum secutus, ita explicat: *loquitur aliquis, qui cum per asserem parieti sarciendo insertum e longinquo plus etiam, quam voluerat, audivisset, laudat asserem, per quem compos voti factus sit*. Simile artificium apud Plautum⁴⁾.

1) cf. Westerhov ad Terent. Phorm. I. 4. 13; Plaut. Capt. I. 2. 12. 2) Eunuch. V. 2. 5. 3) s. v. *multare* pag. 462 M. 313 et 314 G. 4) mil. glor. II. 1. 60 sqq.

Cementria.

Varro ¹⁾):

cārere ²⁾);

idem est hoc verbum in Cementria Naevii.

Cementria cod. Flor. et Sciopp.; *Cemetria* codd. Haun. Goth.; *Cementthria* cod. Vertran.; *cametria* cod. Paris. a.; *comedia* Paris b.; *Ementhria* editt. princ. Rom. 1474. Rhol.; *Ementria* editt. Venet. I. et II., *Cosmotria* editt. Ald. Bas. Par. Gryph. August. Vertr.; *Aemathia* August. ex libro et margo Vertr.; *Commotria* Turneb.; *Cosmetria* conj. Both. prob. Muell.

Cementria hujus fabulae nomen fuit, quo variae librorum lectiones tendunt, non *Cosmetria*, quae Bothii est sententia, ipsi Muellero probata. *Cosmetriae*, inquit, *κόσμητριάς*, *idem officium fuit inter servas, quod inter servulos cosmetae*. Novi Cosmetas servos, sed Cosmetrias servas non novi; neque Bothius ad Boettigerum ³⁾) provocare debebat, qui cum Frankio ⁴⁾) falsa omnino profert, satis refutatus a Beckero ⁵⁾) et Heinrichio ⁶⁾). Quid *Cementriae* sibi velit nomen, nescio; sed neque Agdonis neque Assitogiolae, neque Pacevi, neque Tribaseli nomina commode interpretari poteris. Quae cum ita sint, in *Cementria* acquiesco.

Corollaria.

1.

Varro ⁷⁾): (Plautus) *in Mercatore* ⁸⁾):

non tibi istuc magis dividiae 'st ⁹⁾), *quam miki hodie fuit.*

Hoc itidem et in Corollaria Naevius. Dividia ab dividendo dicta, quod divisio distractio est doloris.

Dividia est codd. et editt. omnes praeter Vertr. et Sciopp., qui *dividiae 'est* ex emend. August. receperunt; *dividua* est cod. Par. b.; *hoc eadem est* codd. Flor. Haun. Goth.; *est* omitt. cod. Par. b.; *haec eadem est* cod.

1) *de ling. Lat. pag. 339 Speng.* 2) *cf. fragm. Romul. 2.*
3) *Sabina I. pag. 22.* 4) *Geschichte Trajan's pag. 356.* 5) *Gal-*
tus I. pag. 125. 6) *ad Juvenal. Sat. Tom. I. pag. 386.* 7) *de*
ling. Lat. pag. 342 et 343 Speng. 8) *III. 4. 34, ubi nec legitur,*
9) *cf. Taubmann ad Plaut. Stich. II. 1. 40; Trucul. IV. 4. 3;*
Mueller ad Paul. Diac. pag. 70.

Vertr. editt. princ. Rom. 1474. Rholand. Venet. I. et II. Ald. Bas.; *haec eadem* editt. Par. Gryph. August. Vertr. Sciopp.; *Corollaria* codd. Flor. Haun. Goth. Vertr. editt. August. Vertr. Sciopp.; *hoc eadem in corollaria est* cod. Par. b.; *Corollaria* reliqq.; *Naevii* editt. princ. Rom. 1474. August. Vertr. Sciopp.; *Naevius* codd. omnes et editt. reliquae. Multa excidisse putat Spengelius; equidem ex emendatione Muelleri scripsi *hoc itidem et*, quod de verbis *dividia* est accipiendum esse recte annotat.

Στεφανοπωλίδας scripsit Eubulus comicus ¹⁾, e qua fabula Corollariam suam expressisse Naevium affirmat Meinekios. • Equidem nec nego nec affirmo.

2.

Charisius ²⁾:

confestim,

pro continuo et sine intervallo, sed jugi festinationis studio pergentis. Naevius in Tarentilla et in Corollaria.

3.

Charisius ³⁾: *dapsiliter* ⁴⁾. *Naevius in Corollaria:*

últro

merétur quamobrem amétur, ita dapsiliter suos amícos alit.

quam orbem ed. princ.

4.

Charisius ⁵⁾: *efflictim. Naevius in Corollaria:*

nolo ego hanc adeo

efflictim amare; diu vivat volo, ut mihi prodésse possit.

Bothius:

nolo hanc ego adeo efflictim

amare; diu vivat volo, ut mihi prodésse possit.

1) cf. *Metneke fragm. com. Graec.* I. pag. 366. 2) pag. 176 et 177 P. 116 L. 3) pag. 178 P. 117 L. 4) cf. *Plaut. Aulul.* II. 1. 44., ubi cave cum Bothio facias *dapsilas*, pro *dapsiles* corrigente: cf. *Trucul.* I. 1. 84; *Lipsii ant. lect.* I. 15. 5) pag. 178 P. 117 L.

5.

Charisius ¹⁾: *mordicus*. Naevius in *Corollaria*:
... utinam nasum abstulisset mordicus.

6.

Charisius ²⁾: *nimis*. Naevius in *Corollaria*:
nimis homo formidulosus est . . .

7.

Charisius ³⁾: *quippiam*. Naevius in *Corollaria*:
num non vis te moneam-unum, si videtur, quippiam?
 Ita Putschius, qui unde hunc versum sumserit, incertum est. Desunt enim omnia apud Fabricium, et Lindemanni codex duo tantum verba offert *num quippiam*, edit. princ. *nam quippiam*.

8.

Charisius ⁴⁾: *trit.* Naevius in *Corollaria*. *Significat autem vocem murum.*

Ita editt. princ. Fabr. Putsch.; *significat autem murum*. . sequente lacuna cod. Lind. Atque re vera *min-tire* vel *murrere* mures dicuntur ⁵⁾, nisi vesperiliones mures dixit Charisius, quae *τρίζουσαι* ab ipso Homero ⁶⁾ vocantur. Ceterum hoc fragmentum Graecum exemplum, a poeta Romano expressum, sapit.

9.

Charisius ⁷⁾: *attat tatat at tatae*. Naevius in *Corollaria*:

α. β. α.
quid? salve! attat tatat at tatae Rivalis
Salve! quid istud vero a te - advertisti tam cito?
at tatae editt. Fabr. Putsch.; *a te* ed. princ.; *attat ta-*

1) pag. 184 P. 121 L. 2) pag. 186 P. 123 L. 3) pag. 192 P. 123 L. 4) pag. 213 P. 143 L. 5) cf. Lindemann ad *Charis.* l. l. 6) *Odys.* XXIV. 7, ubi vide Clarke; cf. Jacobs ad *Anthol. Palat.* pag. 714 et ad *Aelian. hist. anim.* II. pag. 229; Wernicke ad *Tryphiodor.* pag. 285; Wesseling ad *Herodot.* IV. 183; Zenodot. apud Valkenaer. *adnimadv. ad Ammon.* pag. 175. ed. Lips. 7) pag. 214 P. 143 L.

tat at tatae et vero te cod. Lind.; *advertisti* cod. Lind. et editt.; *restitui avertisti* ¹⁾). Bothius:

^{α.}
quid *Salve*? Attate! attate!

^{β.}
Rivalis Salve. Quid istud . . . attate. *advertisti* tam cito, his additis: *Rivali rivalis obviam factus Salve dixerat. Quod alter miratus: quid, inquit, salve (mihi dicis)? Rivalis Salve. Et ille, qui salutaverat: Quid istud advertisti tam cito? quid hoc miraris? Quem interpellans salutatus attate suam iterat.* Nihil muto, nisi quod lenissima mutatione *avertisti* scribendum duxi. *Rivalis rivali obviam fit; alter aemulationem et invidiam suam prae se fert, alter dissimulat. Jam ille irae suae indulsisse, et contumeliis alterum carpsisse videtur, qui, dissimulato odio: quid? inquit, salve potius. Cui iracundus alter, se dedecero ratus, si alterum bonis verbis saluaret, attat tatat at tatae* respondet, quibus verbis se salutem a rivali datam non accipere declarat. Jam vero ille dissimulator, ac si alterum sibi succensere nesciat, *Salve* suum iterat; quamquam irridens rivalem hoc ipso nomine compellat; scilicet victoriam de eo reportasse videtur, ut jam, fugato hoste, amicitiam et humanitatem simulet. Quaerit enim ex inimico suo: *quid istud vero* (sc. *Salve!*) *avertisti a te tam cito* i. e. cur mihi irasceris?

10.

Charisius ²⁾): *St. Naevius in Corollaria:*

St., tale

cave verbum faxis

st editt. Fabr. Putsch.; *tc* (sic!) cod. Lind.; *it* ed. princ.; in verbis Naevianis *st* editt. Fabr. Putsch.; *se* cod. Lind. ed. princ.

Cave monosyllabum est ³⁾), quod cum non perspi-

¹⁾ de frequentissima horum verborum confusione cf. Drakenborch ad Liv. I. 12. 20. VI. 23. 8. XXVI. 5. 9.; Moser ad Cicero. Tuscul. IV. 6. 14.; Walther ad Tacit. Histor. II. 51. IV. 80.; Corte ad Lucan. Phars. V. 736. VI. 314. VII. 220. VIII. 857.
²⁾ pag. 214 P. 143 L. ³⁾ cf. Hermann. Element. pag. 65.; Becker de comic. Rom. fabul. pag. 11 sqq.; Duentzer et Lersch de vers. Saturn. pag. 82.

oeret Bothius, verba transposuit: *tale verbum cave /axis*, versum asynartetum dicens.

11.

Diomedes ¹⁾; *demolito. Naevis in Corollaria:*

haec demolite ' . . . ' . . .

inquit.

Verbum ultimae latinitati familiare est ²⁾.

Dementes.

Diomedes ³⁾, ubi de iterativis exponit; *item habeo et habito dicimus, ut apud Naevis in Dementibus:*

animae pauxillum in me habitat

pauxillulum Both.

Demetrius.

Diu dubitavi, an togatis haec etiam fabula adnumeranda sit. In bello enim Illyrico Demetrium Pharium a Teuta, Illyriorum duce, ad Consules Romanos pacis petendae causa missum esse ipsumque haud ita multo post bellum instaurasse constat, in quo cum ab Aemilio Paulo anno p. u. c. DXXXV. victus esset ⁴⁾, ad Philippum II. Macedonem confugit, ad quem ejus deposcendi causa legati Romani missi sunt ⁵⁾. Ex hujus Demetrii fatis an fabulae suae argumentum sumserit, nescio. Quamquam *Δημήτριον* Alexis quoque comicus composuit ⁶⁾, ut nescias, expresseritne Naevis Graecum exemplum nec na. Sed quod superest fragmentum, Demetrium palliatam, non togatam fabulam fuisse, comprobare videtur.

1.

Varro ⁷⁾; (apud Naevis ⁸⁾) *in Demetrio:*

persibus

a perite; itaque sub hoc glossema callide subscribunt.

1) pag. 396 ed. Putsch. 2) Forcellini lexico. II. 40 ed. Schneeb.; Priscian, de art. gr. pag. 371 Krehl. 3) pag. 386 Putsch. 4) Polyb. III. 18 sqq.; Zonar. VIII. 20. 5) Liv. XXII. 83. 6) cf. Metneke comic. Graec. fragm. I. pag. 333. 7) de ling. Lat. pag. 385 Speng. 8) cf. Mueller ad Varron. l. l. pag. 163.

persicus emend. August.; *persibe* conj. Neukirch.¹); *aperite* libri omnes praeter Vertran. et Sciopp., qui Ursini²) emendationem a *perite* amplexi sunt; *glossemata* Sciopp.; *persibus aperite* Both., utrumque verbum Naevio tribuens, falso. Nam in iis, quae et praecedunt et sequuntur, Varro antiquis vocabulis illud, quod *ἔτυμον* dicunt, explicandi causa addit. Sed aliud etiam est argumentum, quo, nisi ea, quam proferam, conjectura praepropera dicetur, demonstrari potest, Bothium Varronis verba male esse interpretatum. Servavit enim, nisi fallor, locum Naevianum, e quo Varro vocem *persibus* excerpisse videtur, Festus³): *persibus peracutum significare videtur. . . . Naevius:*

. . . et, quā fuerit, *persibus carpendi adest ratio.*

persicus libri et Paul. Diacon.; *persibus* restituit Scaliger.⁴); *carpentī adstratio* cod.; *adest ratio* margo Ursin. e conject. August.; *est ratio* vulg.; *captanda est ratio* conj. Dacier.; *carpenda est ratio* conj. Both.⁵). Facillima mea mihi videtur hujus loci emendatio; corruptelam enim locum traxisse, vox *adstratio* docet, quae nusquam alibi reperitur. Neque enim adjectivum *adstratus*, quod apud Scholiastem Juvenalis⁶) legitur, suspicionis notam effugere potest.

Versus Graecos mores prae se fert; Graeci enim carpere civium originem solebant. Exempla innumera. Ita etiam Naevianus hic homo rationem adesse affirmat callide carpendi originem alicujus i. e. *qui fuerit*.

Diabolaria.

Si ex inscriptione fabulae judicare de ejus origine licet, palliata haec quoque fuit et e Graeco exemplari expressa. Scripserunt enim *Διάβολον* Nicostratus⁷) et Apollodorus Carystius⁸).

I.

Fabius Planciades Fulgentius⁹): *Quid sit myro-*

1) de fabul. togat. pag. 71. 2) ad Festi fragm. pag. 17. 3) pag. 217 Muell. 4) ad Varron. de ling. Lat. pag. 160. ed. Btp. 5) fragm. com. pag. 23. 6) Satir. XVI. 8. pag. 614. ed. Cramer. 7) cf. Meineke l. l. I. pag. 348. 8) cf. Meineke l. l. I. pag. 468 et IV. pag. 444. 9) pag. 565 Merc. 396 Gert. et Roth.

pola, quid affatim, quid venustare. Myropolae sunt, qui unguenta vendunt, ut sunt pigmentarii. Unde et Naevius in Diabolaria ait:

*myropola affatim mihi
unguentum largitus est quo me venustarem. .*

Affatim dicitur abundanter, venustare vero exhilarare est.

Meropola cod. Gudian. II.; *miropola* cod. Basil.; *ungenta* cod. Gudian. I. et edit. princ.; *et sunt pigm.* editt. princ. et Iun.; *hi sunt* codd. Gudian. I. et Bongars. I.; *picmentarii* coll. Bongars. II.; *Venius in Diab.* cod. Basil.; *Diavolaria* codd. Bongars. I. et Basil.; *Dyovolano* cod. Gudian. II.; *Diabolaria* editt. Iun. et Merc.; *mihi deest* in codd. Gudian. I. et Bongars. I.; *ungenta* cod. Gudian. I.; *unguenta* coll. Bongars. I.; *largitus unguentum* transponit Both.; *me venustatim dicitur* cod. Gudian. II.; *habundanter* idem et cod. Basil.; *venustare* — *est* desiderantur apud Iun.; *vero* omitt. ed. princ.; *exclarare* cod. Basil. et collat. Vulcan.; *exornare* cod. Gudian. II.; *est* desideratur in cod. Gudian. II. editt. Basil. 1532 et Merc.

Corrupto metro Bothius :

myropola
affatim mihi largitus unguentum est, quo me venustarem.

Erularia.

Nomen libri manuscripti et editiones inde a Mercerio tuentur, cum antea in editionibus *Aulularia* circumferretur ¹⁾).

1.

Nonius ²⁾): *praecisum et omasum, partes carnis et viscerum. Naevius Erularia:*

'praecisum, omasum, pernam, callum, glires, glandia. Naevius Aulularia editt. ante Mercer.; *N. Herularia* msc. Gandens.; *Ennius Erularia* msc. Hadr. Iun., qua auctoritate fretus Spangenbergius ³⁾), an Naevii Erularia sit, dubitat; *perna* Merc. et Both.; *gallus* libri mss. Gerlachii, ut videtur; *callus* Both.; *callum* editt. Basil.

1) cf. pag. 139. 2) s. vv. *praecisum et omasum* pag. 151 M. 103 G. 3) *Ennii Annal. fragm. pag. XXIII. not. 13.*

1526 et Hadr. Iun.; *callus* Merc.; *glifis* cod. Guelferb, et edit. Merc.; *clifis* cod. Leid.; *glires* editt. Basil. 1526 et Iun.; *gliscis* editt. Basileensi vetustiores; *glisceis* Turneb.; *grandia* codd.; *glandia* editt.

Naevii Plautique aetate a coenarum etiam simplicitate degenerarunt Romani¹⁾, ut Cato Censorius hac etiam in re aetatis suae luxuriam castigaret²⁾, et leges Censoriae coenis abdomina, glandia, et glires interdicerent³⁾. Atque re vera pernas⁴⁾, callos⁵⁾, glires⁶⁾ et glandia⁷⁾ Romanis jam tum in coenarum deliciis fuisse constat.⁸⁾ Itaque Naevium quoque nimiam aetatis suae luxuriam carpere arbitror.

Figulus.

Charisius⁹⁾; *nimis...*; *idem* (Naevius) *in Figulo*; *nimis avarus.*

Glaucoma.

Priscianus¹⁰⁾: *tango praeteritum tetigi facit, et pungo, pupugi vel pupxi, Naevius in Glaucoma*:

quod de obsonio stilo mihi in manu pupugit..

Ita libri mss. Heidelb. et Erlang. I.; et cum eo obson, editt. Venett.; eo obsonio omisso de cod. Lips. II.; de eo obson, reliquae editt. seq. Both.; in manum vulg.

*De obsonio est propter obsonium*¹¹⁾, et obsonium piscem designare videtur¹²⁾, quamquam in mss. Heidelberg. nota interlinearis ita explicat; *generali voca-*

1) cf. Becker's Gallus II, pag. 133. 2) cf. Plin. hist. nat. VIII. 78, ubi Catonem aprugnum callum in orationibus suis exprobrasse narratur. 3) cf. Plin. L. I. VIII. 77 et 82. XXXVI. 2. 4) cf. Plaut. mil. glor. III. 1. 162; Wüstemann: der Pallast des Scaurus pag. 244. 5) cf. Lindemann ad Plaut. Capt. IV. 3. 4; adde; Pseudol. I. 2. 32. 6) cf. Festus pag. 278 Muell.; Varro de re rust. III. 2. pag. 208 et III. 15. ed. Bip.; Plin. hist. nat. VIII. 82. XXIX. 39; Wüstemann l. I. pag. 245. 7) Bosscha ad Plaut. Capt. IV. 4. 7; Plin. hist. nat. XVI. 73. XVII. 4. 8) cf. Becker Gallus II, pag. 137. 9) pag. 186 P. 123 L. 10) pag. 496 Krehl. 11) cf. Donat. ad Terent. Eunuch. III. 2. 4; Boetticher lex. Tacit. pag. 144. 12) van Starveren ad Nepot. Themistocl. X. 3; Westerhov et Perlet ad Terent. Andr. II. 2. 23.

bulo omne epulum, quod apponitur ad manducandum, obsonium dicitur. Queritur autem aliquis, hominem quendam mapcipium suum (hoc epim pronomen neutrum indicare videtur) propter pisces aut ablatas aut ante emtas stilo in manu pupugisse,

Gladiolus.

Naevio a compluribus haec fabula adscribitur, quam tamen bene Livio Andronico vindicarunt Osannus ¹⁾, Duentzerus ²⁾, Weichertus ³⁾.

Gymnasticus.

1.

Nonius ⁴⁾: *mustum non solum vinum, verum novellum quidquid est, recte dicitur.* Naevius Gymnastico:

α.

utrum est melius, virginemne an viduam uxorem ducere?

β.

Virginem, si mūsta est.

Gymnastico codd. Gerl.; Gymnastico editt.; *ne an uxorem* desunt in cod. Leid.; *mustea* conj. v. d. aliquis ad veteris libri marginem, sine justa causa; nam novam agnam a Catone etiam *mustam* esse dictam testatur Priscianus ⁵⁾.

2

Nonius ⁶⁾: *pecua et pecuda, ita ut pecora, veteres dixerunt* ⁷⁾. Naevius Gymnastico:

hómīnes pecua bélluasque

3.

Nonius ⁸⁾: *simile est pro similis est, pro masculino positum neutrum.* Naevius Gymnastico:

pol aut parasitórū aliorū simile est

pol haud conj. Benting. probb. Iun. Merc. Both.; *pol aut* libri, recte; deest enim alterum *aut*,

1) anal. critt. pag. 52 et 56. 2) Liv. Andron. fragm. pag. 51. 3) poet. Latín. rel. pag. 84. 4) s. v. *mustum* pag. 136 M. 93 G. 5) l. pag. 268 Krehl. 6) s. v. *pecua* pag. 159 M. 108 G. 7) cf. fragm. Lycurg. 22. 8) s. vv. *simile est* pag. 224 M. 152 G.

Versus frimeter choriambicus praeunte basi ¹⁾, ni exclamationem *pol* extra versum ponere malis. Bothius asynartetum versum dicit, postea tamen mutata sententia, ad restituendum metrum jambicum ita versus transposuit ²⁾:

pol haud aliorum simile est parasitorum.

4.

Nonius ³⁾: *destitui rursus statui* ⁴⁾. Naevius in *Gymnastico*:

in alto navem jubet destitui anchoris.

Navem monosyllabum est ⁵⁾ et altera verbi *destitui* syllaba propter arsin producitur ⁶⁾. Quod cum non perspiceret Bothius, transponendis verbis ita metro auxiliari voluit:

in alto destitui anchoris navem jubet.

5.

Nonius ⁷⁾: *spissum significat tarde*. ⁸⁾ Naevius *Gymnastico*:

atenim tu nimis spisse atque tarde incedis . . .

Bothius verba *atque spisse*, ut glossam, exulare jubet.

6.

Nonius ⁹⁾: *cupidinem cum feminino genere dicimus, cupiditatem significamus, cum masculino, Deum ipsum*. Naevius *Gymnastico*:

edepól, Cupido

cum tam pausillus sis, nimis multum vales.

pusillus Steph.; *pauxillus* Both., nescio an recte.

Versus alter trochaicus, alter jambicus ¹⁰⁾. Bothius in unum ambos conjungit, ut jambicus tetrameter sit, male, propter primae vocis quantitatem.

1) cf. Hermann. *Element.* pag. 431. 2) in *Mus. Rhen.* V. pag. 269. 3) s. v. *destitui* pag. 279 *M.* 192 G. 4) cf. Luebker ad Horat. *Od.* pag. 339; Corte ad Lucan. *Phars.* VI. 733. 5) cf. pag. 148; Hermann. *Element.* pag. 65. 6) Ritter *element, gramm. Lat.* pag. 132 sqq. 7) s. v. *spissum* pag. 392 *M.* 266 G. 8) cf. Stern ad Cic. *Brut.* XXXVI. 138. 9) s. v. *cupidinem* pag. 421 *M.* 285 et 236 G. 10) cf. *fragm. Agitator.* 3.

Sententia trita et decantata ¹⁾).

7.

Nonius ²⁾) *herem pro heredem. Naevius Gynnastico:*

atque meis bonis

omnibus ego te hérem faciam

heredem libri mss., herem editt.; Bothius transponit ³⁾:

atque ego te meis herem omnibus faciam bonis.

Hariolus.

Et hanc et, quae Leon inscripta est, fabulas in carcere composuit Naevius ⁴⁾), ut, quae cum in Metellos tum in Scipionem probra congesserat, ea dilueret. Nescio, an utraque togata fuerit, ita ut in Hariolo vates futuram gentis Corneliae per Scipiones magnitudinem et splendorem divinando praediceret. Hariolum enim de Scipionibus, Leontem de Metellis scriptam fuisse credo, quae opinatio quo nitatur, ad Leontem exponam.

1.

Festus ⁵⁾): *orea, freni quod ori inferuntur. Naevius in Hariolo:*

deprándi autem leóni si obdas óreas.

inferuntur cod.; *inseruntur* Paul. Diac.; *leonis obdas* cod., quam lectionem tuetur Scal., nominis *deprandi* casum rectum putans *deprandius*, improbante Muell.; *leoni si obdas* corr. Ursin.; *leoni subdas* conj. Dacier. prob. Both.; *oreat* cod.; *oreas* corr. Ursin.

Caecilio Statio hunc versum adscribit ed. Ald.; sed Naevii eum esse nemo jam in dubium vocabit ⁶⁾).

Deprandis est impransus.

2.

Macrobius ⁷⁾): *nux haec Avellana seu Praenestina, quae est eadem, ex arbore est, quae dicitur corylos ⁸⁾,*

1) cf. Theocrtt. XIX. 8; Anacr. XL. 15; Burmann. Anthol. Latín. I. pag. 700. 2) s. v. herem pag. 486 M. 331 G. 3) in Mus. Rhen. V. pag. 270. 4) cf. pag. 22. 5) pag. 182 Muell. 6) cf. Spengel Caecil. Stat. fragm. pag. 6. 7) Saturn. II. 14. pag. 376 Bip. 8) cf. Lorentz de civitate veterum Tarentinorum pag. 4.

de qua Virgilius dicit: *corylum sere*. Est autem natio hominum juxta agrum Praenestinum, qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων: cujus rei meminit Varro in Logistorico qui inscribitur: Marius de fortuna. Inde scilicet Praenestinae nuces. Est et illud apud Naevium in fabula Ariolo;

^{α.} . . . quis hēri apud te? ^{β.} Praenestini et Lanuvini

^{α.} hōspites, Suapte utrōsque decuit, acceptis cibo, alteris inanem bulbam madidam dare alteris
nucēs in proclivī profundere . . .

utrosque . . . acceptos . . . dari liber; utrisque . . . acceptis . . . dare conj. Versiculis ἀμείροισ (ita enim dicit) Bothius ita auxiliatur;

^{α.} quis apud te hēri? ^{β.} Praeneste et Lanuvio hospites,

^{α.} Suapte utrosque decuit acceptos cibo:
inanem bulbam alteris madidam dari,
nucēs in proclivi alteris profundere.

Nihil mutandum praeter ea, quae correxi, librariorum inopportuna sedulitate corrupta, qui cum verbum *decere* cum accusativo construi tenerent, in altero versu dativum in accusativum mutarunt, injuria ¹⁾, altero intactum eum reliquerunt. Cave autem diversos casus Graeca illa constructione ὅπερτί μοι θράσος κλύουσιν ²⁾ tueri velis, quae et toto coelo ab hoc loco distat nec Latinis obtrudenda est.

Bothius: *nucēs*, ait, apponi jubet Praenestinis, h. e. ab iis dictas *Avellanas*; *bulbos salaces* Martialis ³⁾ appellat et noti *colei Lanuvini*: inde *jocus*. At frigidior mihi quidem iste *jocus* videtur, et haereo in activo *profundere*. Sed leviora haec. Quae autem de Lanuvinis *colei*s (ὄρχεις Graeci dicunt) Bothius exponit, falsissima sunt. Nam uno tantum loco horum mentio fit et quidem apud Ciceronem ⁴⁾, ita tamen, ut appareat,

1) non infrequens enim Dativus: cf. Westerhaas ad Terent. Adolph. III. 4, 45; Stallbaum ad Rudtmann. Instit. II. pag. 207; Corte ad Lucan. Phars. VIII. 534 et ad Sallust. Jugurth. 85. not. 80. 2) cf. Erfurdt et Hermann ad Soph. Electr. pag. 473; Wellauer ad Aesch. Choeph. 405. ibiq. Blomfield 404. not. critt. 3) III. 75. 4) ad Famil. IX. 22 sub fin.

Coleos dictam fuisse gentem quandam Lanuvinam, quos idcirco Cicero affert, ut contra Stoicos evincat, in meris verbis non inesse obscenum, sed in ipsa re. Quis enim (ita argumentatur), ubi de Coleis Lanuvinis sermo est, de iis cogitat, quae obscena in viris sunt ¹⁾? Atqui si salaces Lanuvini habebantur, unusquisque, puto, de re obscena cogitasset. Pro *bulbam bulbum* substituere Bothius mavult, nescio an bene. Si enim vera sunt, quae de bulba exponit Forcellinus ²⁾, ambiguitatem quandam obsceniorum Naevium affectasse patet. *Bulbam* enim, non *bulbum*, poetam dixisse arbitratur, ut de vulva etiam spectatores cogitare potuerint. Sed *madida bulba* ³⁾ hoc quidem sensu verba nimis praetexta sunt, quae ipsam vetustiorum comœdiam Atticam lascivitate superent. Ut meam de his versibus sententiam interponam, nihil obsceni mihi quidem in iis inesse videtur. Narrat enim vir quidam benignus et largus, se Lanuvinos quosdam et Praenestinos homines hospitio excepisse, cui avarus quidam ita respondit, ut illos haud dedecuisse e sua quidem sententia profiteatur, si, quae sua cujusque regio optima quaeque producat, ea e patria, tanquam grata acceptaque hospiti munera, attulissent. Noces enim Praenestinae summo in honore habebantur ⁴⁾ et Lanuvinas lapathos (hae enim bulbae madidae sunt, quas Plinius ⁵⁾ *humidas*, *lubricas* autem Columella ⁶⁾ dicit) optimae notae fuisse conjicio. *Inanem* autem bulbam dicit sensu activo, quod, ut lapathi nomen, utpote a *λαπαθῆν* derivandum, indicat, alvum inanit solvitque ⁷⁾.

Lignaria.

In libris mss. dicitur etiam *Ligartata* et *Signaria*. Non Naevii est, sed Novii ⁸⁾.

Lampadio.

Varro ⁹⁾: *multa apud poetas reliqua esse verba,*

1) confer tamen de Romanorum in componendis ambiguis verbis verecundia Fr. Ritter in Mus. Rhen. III. pag. 439 sqq.
2) in Lexico IV. pag. 498. 3) opposita siccae: cf. Rader ad Martial. XI. 81. 2; ita etiam udus: Juvenal. X. 321. 4) cf. Macrob. l. l.; Cato de re rust. 8. 5) hist. nat. XIX. 31. 6) X. 373. 7) Braunhard ad Horat. Epod. II. 57. 8) cf. Krehl ad Priscian. V. 7. pag. 195; Schober de Atellantsch. Schauspiele d. Roemer pag. 14; Munk de fab. Atell. pag. 172. not. 165. 9) de ling. Lat. pag. 385 Speng.

quorum origines possint dici, non dubito, ut apud Naevium in Lampadione:

protinam

*a protinus, continuitatem significans¹⁾.
significant Gryph.*

Leon.

Quod hujus fabulae fuerit argumentum, incertissimum est. Multum tamen hac in re valet Gellii²⁾ de ea testimonium, quod Naevium in carcere publico et hanc fabulam et Hariolum affirmat conscripsisse eo consilio, ut probra in procures civitatis, Metellum praecipue et Scipionem, conjuncta revocaret et Stesichoream quasi caneret palinodiam. Quae cum ita sint, Drakenborchium³⁾ miror, qui Leontis fabulae argumentum dubitat an Leon ille fuerit, quo accusante Apollodorus quidam, qui Athenis deficiendi a Romanis ad Antiochum auctor fuerat, in auxilium ejectus est⁴⁾. Acciderunt enim hae res anno p. u. c. DLXII., qui est annus a mortuo Naevio duodecimus. Neque de Leonte Phliasio⁵⁾ vel Sicyonio⁶⁾ cogitari potest, Pythagorae aequali, neque de Leonte Megarensi, Ciceronis aequali⁷⁾. Meam qualemcumque de Leonte fabula sententiam supra⁸⁾ patefeci. Vix enim dubito, quin ea ad Metellum pertinuerit. Marcellus enim, antequam Syracusas ab obsidione cinxit, ad Hexapylum, quem locum Leonta etiam vocabant, hibernacula teste Livio⁹⁾ communivit. Tum autem Q. illum Metellum, Caeci filium, stipendia in Sicilia meruisse puto.

Fragmenta non exstant.

(Ludus sive Satira).

Dubitavi primum de fabulae inscriptione eamque in *Lydus* mutandam censui. Nam vocali *y* nec Livium nec Naevium usos esse Marius Victorinus¹⁰⁾ memoriae prodidit. Pro *Lydo* igitur Naevius *Ludum* exaravit, et

1) cf. Colac. fragm. 3. 2) III. 3. 15. 3) ad Liv. XXXV. 50. 4. 4) cf. Liv. l. l. et XXXVIII. 10. 5) Cicer. Tuscul. V. 3. 8. 6) Diogen. Laert. prooem. 12 et VIII. 8. 7) cf. in Verr. act. II. 5. 7. 8) cf. pag. 155. 9) XXIV. 39. 13. 10) I. 4. 4. pag. 8. ed. Gatsford.

Lydum Livius quoque composuit Andronicus¹⁾. Sed meliora me edocuit Munkius²⁾. Ludos enim satiras dicebant fabularum speciem referentes. Ejusmodi ludum hanc quoque Naevii fabulam fuisse, tum id, quod a Cicerone servatum est fragmentum, tum Festus comprobatur³⁾, qui, quamvis Ennium demum Satiram invenisse constet, e Naevii Satira versum affert. Quae cum ita sint, nec Ludum nec Satiram, nec, de qua re infra agatur, Personatam peculiares Naevii comoedias fuisse puto, sed *ludum* et *satiram* scribendum esse existimo, ut nescio cui fabulae propter satiricam indolem ludi et satirae nomen inderent. Si conjecturae locus, fuit ea quidem, qua procures civitatis perstrinxit. Nihilominus tamen inter fabulas Ludum et Satiram recensui, quod incertum est, num deperditum sit proprium ejus fabulae nomen, quam propter satiricam ejus indolem vel satiram vel ludum dixerunt.

1.

Cicero⁴⁾: *quodsi legere aut audire voletis externa, maximas res publicas ab adolescentibus labefactas, a senibus sustentatas et restitutas reperietis.*

Cedo qui vestram rem publicam tantam amisistis tam cito? Sic enim percontantur, ut est in Naevii ludo; respondentur et alia et hoc imprimis:

proveniebant oratores novi, stulti adolescentuli.

dic
cedo cod. Erf.; *percontanti* vel *percunctanti* editt. Silv. Victor. Magnol. Manut. Lambin. Petr. Lallemand. Goetz.; *percontantur* codd. et editt. reliqq.; *in Naevii Ludo* editt. Vindel. Magnol. Manut. Lambin. Petr. Graev. Gernh. Orell. Klotz.; *in Naevii poetae Ludo* editt. Sylv. Victor. Lallemand. Ern. Schuetz.; *in Naevii posteriori (e) libro* cod. Paris. et Basil.; *in Naevii posteriore libro* cod. Erfurt.; *provenient* cod. Par.; *proventabant* codd. aliqq. Placet.; *provehantur ad res novi* editt. Lamb. Petr. Gernh.; *tum proventabant* conj. Hermann.⁵⁾ *novi, stulti* codd. plerique, editt. Vendel. Sylv. Victor. Magnol. Manut. Graev. Ernest. Schuetz. Nobb. Orell. Klotz.; *novi et stulti* codd. Paris. et Erfurt.

1) cf. Duentzer Liv. Andron. fragm. pag. 73. 2) de L. Pomponio Bononiensi pag. 18. 3) pag. 257 Muell. 4) Caton. VI. 20. 5) in act. liter. Lips, 1819. pag. 972.

Metrum jambicam est, quod cum non viderent interpretes, summis machinis adhibitis aut contrahendas voces esse statuerunt¹⁾, aut conjecturis indulserunt; quippe de trochaico versu cogitabant.

Veterem Atticorum comoediam haec sapere nemo negabit. In fabulis Aristophaneis similem sententiam legisse me memini, etsi locum reperire nequivi. Est autem locus hand prorsus absimilis in comici Avibus²⁾.

Omiserunt et hoc fragmentum editores, et id, quod, a Festo servatum, subjunxi.

2.

Festus³⁾: *quianam pro quare et cur positum et apud antiquos, ut Naevium in carmine Punici belli⁴⁾ ... et in satira:*

quianam Saturnium populum pepulisti.?

et in satyra: quianam genus isti, et in satyra cod.;
et in satyra-isti delenda recte statuit Muellerus, ut-
pote e male repetitis verbis praecedentibus orta et jam
ab Ursino uncis inclusa.

Queritur is, cujus verba sunt, de corrupta aetate sua, cur Saturni aetatem Deus exstinxerit, rogans.

Lupus.

Temere Scaliger, cui Dacierius et Bothius adstipulantur, *Ludum* hanc fabulam a Naevio inscriptam fuisse statuit. Nulla enim, cur a librariis corruptum fabulae nomen arbitreris, causa est. Nescio tamen, an *Lupus* alia sit Romuli, fabulae togatae, inscriptio, qua in fabula Romae conditores a lupo nutritos fecisse Naevium constat.⁵⁾ Accedit, quod *Albani mulii*, vel, si Scaligeri emendationem sequi mavis, *Albani Amulii* in *Lupo* mentio fit. Sed comicus quidam in versibus a Festo servatis color inest, vel potius adeo corrupti sunt, ut, quid verum sit, vix reperiri possit.

1.

Festus⁶⁾: *redhostire, gratiam referre. Naevius in Lupo:*

1) nam cum *Hermantio Orellius* novi monosyllabum esse vult. 2) v. 1694 Dind. 3) l. l. 4) cf. pag. 78. 5) cf. fragm. Romul. 1. 6) pag. 270 Muell.

^{a.} *vel veniens regem...* ^{β.} *Salutant jubae Albanum mulleum.*

^{a.} *comitem senem sapientem contra redhostis, Maenalus.*

Navius ¹⁾ cod.; *Vejens*... *sallant urbae Albanum mulium* cod.; *salvere jubet* conj. Ursin.; *Menalus* cod. Scaliger ita emendat:

ubi *Vejens* regem salutatur: Iubeo Albanum Amulium comiter senem sapientem. Contra redhostit Menalus, jubeo Albanum Amulium pro salvere jubeo A. A. dictum esse arbitratus ²⁾. Optima sane, si de literarum ductu judicandum est, conjectura; sed quae ei sententia sit subjecta, me cum Muellero non perspicere confiteor. Bothius, probata in universum Scaligeri emendatione, *vel Vejens* tamen in *Vetus* mutare mavult. Quam supra exhibui, mea est emendatio. Sententia autem haec est: Colloquitur cum Maenalo quodam patricius quidam Albanus, docens, quomodo alii cuidam homini, de Maenalo optime merenti, gratiae dicendae vel referendae sint. Ut enim graviores sint et acceptiores gratiae, coram rege eas referendas esse dicit, quem illud non aegre laturum esse affirmat, quippe qui senex sit comes et sapiens. Mediam autem orationem interrumpit importunus quidam et fastidiosus, nec Albanus nec Romanus, sed miles (ita enim videtur) gloriosus e Graecia, qui galea cristata ornatus, illum Albanum hominem ita salvere jubet: *salutant jubae Albanum mulleum* i. e. cristatus ego et fortis et bellicosus saluto te, hominem mollem et feminarum more calceis aut albis aut rubris utentem. Reges enim et principes Albanorum mulleis uti solebant ³⁾, deinde etiam Romani, quibus tamen eorum usum Arelanus imperator interdixit. ⁴⁾

Quod vero ad dictionem attinet, *jubam* Virgilius ⁵⁾ quoque galeae cristam dixit. Neque erat, quod in duplici adjectivo *comitem* et *sapientem* Scaliger et Bothius offenderent ⁶⁾. Praepositio autem *contra* vel, ut

1) cf. pag. 89. not. 3. 2) cf. Westerhov ad Terent. Andr. III. 3. 1. 3) Festus et Paul. Diacon. pag. 142 et 148 Muell.; Mueller's Etrusk. I. pag. 269 sqq.; Becker's Gallus II. pag. 105. 4) Voptsc. 49. 5) Aen. II. 412. VII. 785. 6) cf. Duentzer Liv. Andr. fragm. pag. 55.

hoc loco est, postpositio¹⁾ saepe pro *apud*, *coram* usurpatur²⁾. Neque, de qua re monuit Muellerus, correpta hujus vocis ultima habet, quo offendaris³⁾. *Maenahus* denique pro vocativo *Maenale* est.⁴⁾

Nautae.

Festus⁵⁾: *supparus dicebatur puellare vestimentum lineum, quod et subucula appellabatur. Puni* (ceum vestimentum ita vocat) *Naev(ius) de (bello Puni)co*⁶⁾, *et in Nautis vocat Neptuno vestem consecratam*

supparum.

Miro quodam errore Spangenbergius⁷⁾ Festi verba corrupta dicit et Naeviano de Punico bello carmini hunc versum vindicat, qui ne Saturninus quidem est:

.. nautae vovent Neptuno puniceum supparum,
quo errore vitato Bothius in Charybdin nihilominus cum Spangenbergio incidit, Naevii Nautis hunc versum tribuens:

Neptuno vestem consecratam supparum.

Sed sole clarius est, unum *suppari* verbum Naevianum a Festo citari, ita tamen, ut vestem Neptuno e voto (ita enim et ipse existimo) a nautis, tempestate laborantibus naufragiumque timentibus, consecratam *supparum* a poeta dictam esse affirmet. Muliebris enim vestis subucula sive supparum est⁸⁾, ut sane mirum videatur, virilem vestem *supparum* dici. Quae res Vossium⁹⁾ quoque in errorem induxit, cum supparum virile potius vestimentum esse affirmet, obloquente tamen Neukirchio.¹⁰⁾

Pacevus.

Ita in plerisque libris legitur, neque spernendam esse duxi hanc inscriptionem, quamvis, quid ea sibi velit, me quoque nescire profitear.

1) Ramshorn Gr. Lat. pag. 475 et 477; Ruhnken ad Vellej. II. 91. 3; Walther ad Tacit. Annal. III. 1; Liv. XXXVIII. 46.
2) cf. Interpret. ad incert. auct. bell. Alexandr. 24. 3) cf. Ennii Annal. I. 131 Spangenb. 4) Corte ad Lucan. Phars. II. 116; Laet. I. 45. 5) pag. 310 Muell. 6) cf. fragm. incert. 5.
7) Naevii de bello Punico librorum VII. fragm. II. 21. 8) cf. quae citavimus pag. 79. not. 4; adde Afran. Epist. 14. ed. Neukirch. 9) Etymol. s. v. *supparum*. 10) de fab. Roman. togat. pag. 205.

1.

Nonius ¹⁾: *catapulta, jaculum celer vel sagitta. Naevius Pacevo:*

ut sola ea rescit, cérea castra crébro catapulta impulit.

Novius codd. praeter Leidens., qui *Naevius*, quae editionum etiam lectio est, offert; *Pacatio* cod. Basil. et edit. Venet. 1480; *Pacio* margo ed. Iun.; *Pacevo* codd. et edit. reliq.; *Pacilio* vel *Racemo* vel *Bacillo* mavult Both.; *soleorescit* codd.; *sole horrescit* edit. Venet. 1480. Ald., *sol coruscat* conj. Iun. prob. Gerlach.; *sole crescit* conj. Steph. prob. Merc.; *sole liquescit* conj. Both.; *cerea* codd. et edit. praeter Venet. 1480. Aldin. Iun., quae *cera* exhibent prob. Both.; *sera* conj. Steph.; *aerea* conj. Iun.; *crebro* codd. et edit.; *crebra* conj. Both.; *catapultam pulit* cod. Guelferb. manu prim.

Sola ea rescit Naevium scripsisse arbitror, quem verbo rescire usum esse testatur Gellius. ²⁾ Sententia haec est: sola ista femina scit, qua ratione subdolos servus in senis alicujus argento (haec enim *cerea castra* esse videntur, quippe quae facillime expugnentur ³⁾) in filii amantis gratiam expugnando periclitatus sit. *Catapulta* enim sensu etiam metaphorico de quovis instrumento, quo expugnare aliquid solent, dicitur. ⁴⁾

Paulus.

Novii est vel Pacuvii, quemadmodum putant Scaliger et Delrius. ⁵⁾

Pedius.

Novii et ipsa est, ut cui codices Noniani eam, ubicunque ejus mentio fit, consentientes tribuant, excepto uno loco ⁶⁾, quo Naevio eam assignant omnes et codices et editiones, praeter Venet. 1486 et 1526, Aldin. Mercer. Sed causa erroris apparet, cum pro-

1) s. v. *catapulta* pag. 552 M. 379 et 380 G. 2) II. 19. 6; cf. fragm. Triphall. 3) Cicer. de nat. Deor. 3. 12. 30; Horat. art. poet. 163; Od. III. 16. 22; *cerea castra* a Virgilio apum favi dicuntur. Aen. XII. 589. 4) cf. Plaut. Capt. IV. 2. 16; ita etiam *ballista*; Plaut. Bacch. IV. 4. 68. 5) cf. Munk de fab. Atell. pag. 87. 6) s. v. *supparum* pag. 540 M. 370 G.

pter vocem *sapparum* versus Novianus citetur, qua voce Naevium compluries usum esse non ignorarunt librarii.¹⁾

Pellicus.

Nonius²⁾: *socrus et masculino genere veteres dici posse voluerunt*³⁾. *Naevius Pellico*:

desine socrui tuó, fratri, patruí meo.

Pellice mavult Both.: *socri* codd. et edit.; emendavi *socrui*; *socro* conj. Both.; *patrueli meo* conj. Merc. prob. Both. Iam vero hoc quoque loco videre licet, qua ratione Bothius artem criticam exerceat. *Socro* enim e *socero* contractum esse affirmat⁴⁾, alio tamen loco in Attii Atreo⁵⁾ masculinum *socru suo* intactum reliquit. Sed quam olim proposuerat versus Naeviani explicationem, qua *desine socro* pro *desine a socro, mitte illum* dictum esse putabat, eam jam retractavit⁶⁾; jam enim ita legere mavult:

desim socro tuæ, fratri patrueli meo.

Intactum reliqui *patruí*, cum nesciam, an *patrûs* etiam quartae declinationis apud antiquissimôs poetas fuerit, e *patruus* contractum. Dativos vero illos a verbo quodam omisso, fortasse *adversari*, pendere putaverim.

(*Personata.*)

Festus⁷⁾: *Personata fabula quaedam Naevi inscribitur, quam putant primum actam* (deest haec vox in cod. Farnes.) *a personatis histrionibus. Sed cum post multos annos comoedi et tragoedi personis uti coeperunt, verisimilius est, eam fabulam propter inopiam comoedorum actam novam per Atellanos, qui proprie vocantur personati, quia jus est iis (cod. is) non cōgi in scena ponere personam, quod ceteris histrionibus pati necesse est.*⁸⁾

Ita Festus, cujus verba non ita intelligenda sunt, ut personis ante Naevii aetatem Romanos in scena

1) cf. *fragm. Pun. bell. incert.* 5. pag. 79. et *fragm. Naxtar.* 2) s. v. *socrus* pag. 223 M. 152 G. 3) cf. *Priscian.* pag. 248 Krehl. 4) cf. *Plaut. Castn.* IV. 2. 18; *Menaechm.* V. 5. 54. 5) *fragm.* 5. pag. 185. 6) in *Mus. Rhen.* V. pag. 271. 7) pag. 217 Muell. 8) cf. *Hoelscher de personarum usu in ludis scenticis apud Romanos* pag. 24. (Berolini 1841.)

usos non esse credas, sed ita, ut Graecarum fabularum actores a juvenibus Romanis, qui ludos Fescenninos et postea Atellanas personati agere solebant, tanquam peregrini, quominus personis uterentur, prohibiti sint, postea vero tragoedi etiam et comoedi per abusum personas induerent. Ita recte Festi verba interpretatus est Munkius¹⁾, post cujus doctam hujus rei interpretationem nemo jam, puto, Muellerum sequetur, post verba *multos annos* haec intercidisse putantem: *acta sit quam.*

Personatam vero fabulae inscriptionem ab ipso poeta non profectam esse propterea puto, quod poetas Romanorum scenicos ita fabulas suas inscripsisse constat, ut aut nomen a fabulae argumento petitum sit, aut ejus, qui primas agebat partes, personae nomen fabulae praeponerent. Quae cum ita sint, ut *Ludum* et *Satiram* (nam priscam illam satirarum speciem abolitam illam et jacentem²⁾ imitatum Naevium esse quis putet?), ita *Personatam* fabulas quidem Naevianas dico, non tamen ab ipso poeta ita inscriptas, sed a populo propter similitudinem quandam aut casum ita dici solitas.

Philemporus.

Fulgentius³⁾: *sculponeas dici voluerunt cestus plumbo ligatos.*⁴⁾ Unde et Naevius *Philemporo comoedia ait*:

sculpóneis batuénda huic sunt latéra probe.

sculponeas collatt. Bongars. II. et Vulcan. codd. Gudian. II. Basil. Leidens. Munckeri; *ischulponeas* cod. Leidens. Stavereni; *iscolponeas* collat. Bongars. I.; *sculponeas* edit. princ.; *sculponeas* cod. Gudian. I. edit.

1) *de fab. Atell. pag. 70.* 2) *cf. Munk l. l. pag. 16 sqq.* 3) *s. v. sculponeae pag. 562 M. 392 G.* 4) *falsa haec et propter additos versus Naevianum et Plautinum excogitata. Sculponeae enim calceamenta rustica sunt, e ligno excavata: Cato de re rust. 59; et constat, cum puerorum nates calceamentorum soleis pulsatas esse, tum virorum etiam capita et latera ipsis committigata esse; quid? quod soleis suis maritos petere solebant uxores, ut Herculem Omphale. Cf. Hetrich ad Juvenal. Satir. VI. 610; Plum ad Pers. Satir. V. 169; Westerhov ad Terent. Ennuch. V. 8. 4.*

Iun. Merc. Both.; eadem lectionum varietas in versu Naeviano; *filemporo* cod. Gudian. I.; *Phylemporo* cod. Gudian. II.; *Philempore* edit. Basil. 1532; *Philemporo* reliqq.; *blatenda* collat. Bongars. II.; *blattenda* codd. Gudian. I et II.; *batuenda* editt. princ. Iun. Merc. Both.; *blatenda* cett.; *sculponeas battenda* edit. Basil. 1532; *sunt huic* cod. Basil. et editt. omnes; *latera plumbo* cod. Gudian. I.

Simillimus est locus Plautinus ¹⁾, ab ipso Fulgentio allegatus. De huiusmodi servorum suppliciis disputavit Beckerus. ²⁾

Projectus.

1.

Diomedes ³⁾: *item patio* (pro patior). *Naevius in Projecto*:

. . . , *populus patitur tu patias modum.*

2.

Diomedes ⁴⁾: *item moro*. *Naevius in eodem*:

. *quid moras? quid imperas?*

Pulli.

1.

Nonius ⁵⁾: *assulatim ut minutatim* ⁶⁾ *Naevius Pullis*:

^{a.} *escam hic jure in os pullo da.* ^{β.} *ad scintillas simul assulatim*
^{α.} *vis, ajas.* *sumit cibum.*

Ita emendavi corruptam omnino librorum lectionem. *Vetus* codd. et editt. praeter editiones ante Aldinam, quae ova ejus, Ald. Iun. Merc., quae *Naevius* exhibent; *Laevius* conj. Mercer. improbante Weichert. ⁷⁾ Libri versus Naevianos ita exhibent:

escam hic jure inops pullo da adscint
illa simul assulatim vis ajas sumit cibum.

1) *Castn.* II. 7. 58. 2) *Gallus* I. pag. 128. 3) pag. 395 *ed. Putsch.* 4) *l. l.* 5) *s. v. assulatim* pag. 72 *M.* 52 *G.* 6) *cf. Lindemann ad Plaut. Capt. IV. 2. 52.* 7) *Poet. Latin. reliq.* pag. 82.

Emendarunt viri docti ita: Stephanus:

escam hic jure inops paulo da adsimile,
simul assulatim vis ajas, sumit cibum.

Scaliger:

escam hic jura in ollis pullo das edentulo,
simul assulatim, vix Ajax sumit cibum.

Mercerius:

escam si e jure in os pullo das edentulo,
simul assulatim jus jadis, sumit cibum.

**Sed haec omnia, ut intelligantur, Oedipum requirunt.
Bothius:**

etiam injuriose pullo laceras ilia
simul assulatim evisceras? sumit cibum.

idem postea ¹⁾:

si escam hanc e jure in os das pullo, ad situlam
simul assulatim missitans, sumet cibum.

**Facillima mea est emendatio et a librorum lectione vix
recedens. Sententia haec est: praecipit pullarius mi-
nistro suo, ut jure (i. e. secundum leges praescriptas)
escam pullo in os inferat. Quippe aspernatus escam
pullus erat. Respondet ille: simul ²⁾ vis ut ad scin-
tillas ³⁾ et assulatim escam dem, ajas. Vix ea affa-
tus est, cum jam pullus escam comedit, quod omen
laetissimum pullarius verbis sumit cibum indicat.**

2:

Nonius ⁴⁾: morsicatim. Naevius Pullis:

sic incedunt et in labellis morsicatim lusitant.

**Suis Pullis msc. Mercer. et, ut videtur, Gerlachii co-
dices omnes: Naevius restituit Merc., qui tamen ma-
vult Laevius; in omittit Bothius metri causa, injuria. ⁵⁾**

1) in Mus. Rhen. V. pag. 271. 2) i. e. simulac: cf. Arn-
tsen ad Aurel. Vict. pag. 279. 3) i. e. Koernerweise, Brocken-
weise: cf. Goerontz ad Cicer. Acad. IV. 44. 185.; scintilla
enim minima quaeque rei alicujus particula et frustilla dicitur
cf. Huelsemann ad Cicer. Acad. IV. 19. 61. Plaut. Trinum. III.
2. 52. 4) s. v. morsicatim pag. 139 M. 95 G. 5) nam in-
cedunt ultimam corripit: cf. Lindemann de veter. Latin. ling.
prosod. pag. XVIII.

3.

Nonius ¹⁾; *asperiter*. *Naevius Pullis*:

ubi tū nequaquam cubāres asperitēr . .

Veius Pulis codd. Gerl.; *Naevius Pullis* editt. Ald. Jun. Merc.; *Laevius* conj. Merc.

Corripitur vocis *nequaquam* syllaba ultima ²⁾.

Fragmentum a Nonio ³⁾ servatum et inscriptum: *Novius Paulo* falso Naevii Pullis vindicare conatus est Laurenbergus ⁴⁾.

Quadrigemini.

Nonius ⁵⁾: *parcuit, pepercit*. *Naevius Quadrigenis*:

suo labori nullus parcuit . . .

laboris codd.; *labori* editt.

Sanniones.

Naevio a Stephano Bothioque falso haec fabula tribuitur, quae Novii est ⁶⁾. Confer quae ad Tabellariam fabulam disputabimus.

(*Satira*).

Quae de hac fabulae alicujus inscriptione mea sit sententia, supra exposui ⁷⁾, ubi etiam fragmentum a Festo ⁸⁾ servatum recensui. Primas enim satiras Ennius composuit: sed fabulae, quae cum acerbitate (acerbum autem et maledicum novimus Naevium) scriptae aequalium vitia carpebant, satirae postea dicebantur ⁹⁾.

Sirene.

Livii Andronici est, quemadmodum docuit Weichertus ¹⁰⁾, ut, nisi constaret, Bothium negligere solere,

1) s. v. *asperiter* pag. 513 M. 351 G. 2) cf. Becker de com. Rom. fab. p. 70. 3) s. v. *celere* pag. 510. (falso Munkius de Atell. Rom. fab. pag. 87 citat 530) M. 348 G. 4) antiq. pag. 75. 5) s. v. *parcuit* pag. 153 M. 105 G. 6) cf. Mercertus ad Nontum pag. 710; Munk l. l. pag. 180 not. 200. 7) pag. 159 et 165. 8) pag. 257 Muell. 9) cf. Manso vermischte Aufsätze pag. 414 sqq. 10) cf. fragm. tragic. incert. 10.

quae nova nostra invenit aetas, satis nequeas mirari, hunc virum inveteratum illum errorem, quo Naevio versum e Sirene citatum adscribunt, repetere potuisse ¹⁾).

Stalagmus.

Donatus ²⁾: *mihi videtur ad hoc* (sc. irato Deo) *addidisse meo, ne esset ἀμφίβολον, cui diceret irato Deo. Naevius in Stalagmo:*

- *Deo meo proptito meus homo est.*

Versus senarius integer est, non, ut Bothius opinatur, capite mutilus. Ultima enim pronominis *meus* syllaba arsi producitur ³⁾).

Verba sunt civis Romani, servum contra alium civem sibi vindicantis.

Stigmatias.

Si ex inscriptione fabulae de ejus argumento judicare licet, describebantur in ea aut liberi hominis calumniae damnati, quorum frontibus K literam inurere solebant ⁴⁾ (*Kalumniam* enim prisci scribebant), aut servi fugitivi et captivi fata, quorum frontes et ipsos stigmatate notabant ⁵⁾).

1.

Varro ⁶⁾: (Naevius) *in Stigmatia:*

praebia

a praebendo, ut sit tutus, quod sint remedia in collo pueris.

proebia a prohibendo conj. Scal. prob. Both., male. Legitur enim apud Paulum Diaconum ⁷⁾: *praebia, remedia*, e quibus corrigendus est Festus ⁸⁾, qui alio loco (nam illo Festi verba interciderunt): *praebia* (cod. *praedia*), ait, *rursus Verrius vocari ait ea remedia, quae Gaia* (cod. *data*) *Caecilia, uxor, Tarquini Prisci,*

1) in *Mus. Rhen.* V pag. 271. 2) ad *Terent. Phorm.* I. 2. 24. 3) cf. *Ritter element. gramm. Latin.* pag. 140. 4) cf. *Lipsii Elect.* II. 15. 5) *Weichert poet. Latin. rel.* pag. 224 not. 12 et pag. 228; *Franke's Geschichte Trajan's* p. 335; *Becker's Gallus* I. pag. 129; *Göttling's Röm. Staatsverf.* pag. 133. 6) *de ling. Lat.* pag. 386 *Speng.* 7) pag. 235 *Muell.* 8) pag. 238 et 240 *Muell.*

invenisse existimatur et immiscuisse zonae suae (cod. on suae), qua praecincta statua ejus est in aede Sancti (cod. Sanctus), qui Deus Dius Fidius vocatur, ex qua zona periclitantes ramenta sumunt. Ea vocari ait praebia (cod. praedia), quod mala prohibeant.

Praebia vel amuleta Graecorum *προβαδνδρια* sunt, quae, ut mala a se prohiberent, portare solebant ¹⁾).

Tabellaria.

Novio eam tribuunt Bothius ²⁾ et, quamquam dubitanter, Munkius ³⁾. Atque re vera, si librorum auctoritatem sequi vis, nescis, quid amplectare. Diomedis enim libri omnes Naevium fabulae auctorem exhibent, dum Noniani libri manuscripti Novium tuentur. Sed sequitur in libris Nonianis fragmentum illud e Sannionibus, quam fabulam Naevio libri, Novio viri docti vindicant. Recte, si quid video, hi. Scurrae enim illi, quibus Sannionum nomen dederunt, Atellanis magis conveniunt, quarum quasi proprii sunt dicendi ⁴⁾, quam aliis fabulis scenicis. Praecedit autem in libris Nonianis versus e Tabellaria depromptus et in codicibus Novii nomen prae se ferens. Verum enim vero res ita sese habere videtur, ut et Naevii et Novii nomen locum mutaverint, et Tabellaria falso Novio, Sanniones injuria Naevio adscripti sint.

1.

Nonius ⁵⁾: *pannus usu generis masculini. Neutro Naevius Tabellaria:*

qui habet uxorem sine dote, pannum positum in purpura est. Naevius editt. Ald. Jun. et Pariss.; Novius reliqq.

Qui cum habet non coalescit, sed corripitur ⁶⁾).

1) cf. Kirchmann de annulis veterum. Lugdun. 1672; Spanheim ad Callim. pag. 329; Casaubon. ad. Athen. III. 34. pag. 123; Büttiger's Sabina II. pag. 162; Becker's Charikles II. pag. 294; Dillthey ad Tacit. Germ. 45 pag. 289; Wilhelm's Germanen pag. 346; Schollast. ad Aristophan. Plut. 885 Hemsterh. 2) fragm. com. pag. 65. 3) l. l. pag. 180 not. 202. 4) cf. Munk l. l. pag. 38. 5) s. v. pannus pag. 218 M. 148 G. 6) cf. Ritter element. ling. Lat. pag. 150 sqq.

2.

Diomedes ¹⁾: *affero, attuli, quoniam et fero, tuli dicimus; quamquam et id imperfectum, quod est attuli, ab alio verbo proficisci reperimus apud veteres, ex eo, quod est attulo, ut Naevius in Tabellaria:*

‘’ . . . dótem ad nos nullam áttulat.

Naevius libri omnes.

Tarentilla.

Comoediam Taparrivovs scripsit Alexis ²⁾.

1.

Paulus Diaconus ³⁾: *adnictat, saepe et leviter oculo annuit. Naevius in Tarentilla:*

alii adnutat, alii adnictat, alium amat, alium tenet ⁴⁾.

Bothius cum Dacierio et Scaligero ⁵⁾ propter sententiae similitudinem plures versus Ennianos ab Isidoro citatos Naevio vindicat, improbantibus recte Muellero et Lindemanno ⁶⁾. Apud Isidororum ⁷⁾ enim haec leguntur: *Ennius de quadam impudica:*

*quasi in choro pila
ludens datatim ⁸⁾, dat se ⁹⁾ et communem facit;
alium tenet, alii innuit, alibi manus
est occupata, alii percellit pedem,
alii dat annulum adspectandum, a labris
alium invocat, cum alio cantat, attamen
aliis dat digito literas.*

Imitatus potius Naevium Ennius est, ut compluries ¹⁰⁾; quamquam similes vitae meretriciae adumbrationes haud paucae apud comicos Romanos inveniuntur ¹¹⁾.

1) pag. 376 ed. Putsch. 2) cf. Metneke comit. Graec. fragm. III. pag. 483. 3) pag. 29 Muell. 4) tenere est in amplexibus habere; cf. Tibull. I. 5. 39. 5) ad Varron. de ling. Lat. pag. 251 ed. Bip. 6) ad Festum pag. 341. 7) Origin. I. 25. 2. 8) cf. Munk de fab. Atell. pag. 135 not.; Becker's Gallus II. pag. 272. 9) cf. Donat. et Westerhov ad Terent. Ennuch. III. 3. 10. 10) cf. pag. 39. 11) e. gr. Plaut. Aetn. V. 1. 29.

2.

Charisius ¹⁾: *duum. Naevius in Tarentilla:*

sálvi et fortunáti sitis dúo duum nostrúm patres.

Ita codex Lindemanni, cum in editionibus silis desit, quod felioi conjectura Bothius restituerat.

3.

Charisius ²⁾:

confestim

pro continuo et sine intervallo, sed jugi festinationis studio pergentis. Naevius in Tarentilla et in Corollaria. ³⁾

Editores hoc fragmentum omiserunt.

4.

Charisius ⁴⁾: *defricate. Naevius in Tarentilla:*

facète et defricáte . . . ! . .

Defricate est salse, astute, callide ⁵⁾.

5.

Charisius ⁶⁾: *nimis. Naevius in Tarentilla:*

*núnquam quisquam amíco amanti amíca nimis fíet fidelis
néc nimis erit morígera et nota quisque*

siet editt. Fabr. Putsch.; *fiet* cod. Lind. et edit. princ.; *morigera nota* editt.; *morigeret nota* cod. Lind.; *quisquis est* conj. Lindem.; Bothius;

nunquam quisquam amico amica nimis siet fidelis, nec nimis erit morigera nota quisque.

Js. Vossius ⁷⁾:

nunquam quisquam amica
amanti amico nimis fiet fidelis,
nec nimis erit morigera.

*nota amica est familiaris ⁸⁾, quisquam vero et quisque
feminino genere pro quaequam et quaeque dicta sunt ⁹⁾.*

1) s. v. *duum* pag. 101 et 102 P. 72 et 73 L. 2) s. v. *confestim* pag. 176 et 177 P. 116 L. 3) *fragm. 2.* pag. 146. 4) s. v. *defricate* pag. 178 P. 117 L. 5) cf. Heindorf ad Horat. *Sattr.* I. 10. 3. 6) s. v. *nimio* pag. 186 P. 123 L. 7) ad Catull. pag. 307. 8) Tibull. IV. 13. 22. 9) Columna ad Ennii *fragm.* pag. 212; Ruhnken ad Iul. Rufinian. pag. 266 ed. Frotsch.; Osann anal. critt. pag. 124; Duentzer. Liv. Androu. *fragm.* pag. 92; Donat. et Westerhov ad Terent. Eun. II. 3. 82.

6.

Charisius ¹⁾: *peregrī autem, cum in loco est. Naevius in Tarentilla:*

primum ad virtutem ut redeatis, abeatīs ab ignavia domos, patres, patriam ut colatis potius, quam peregrī probo.

reductis cod. Lind.; *redactis* edit. princ.; *redcatīs* editt. Fabr. Putsch. prob. Lindem.; *domos patres, patriam* cod. Lind.; *domo praesens patriam* editt.; *tum in praesens patriam* conj. Both.

Domos monosyllabum est ²⁾).

7.

Charisius ³⁾: *peregre pro peregrī. Naevius in Tarentilla:*

. . . ubi isti duo adolescentēs habent ⁴⁾),
qui hic ante parta patria peregre prodigunt.

adolescentes editt.; *ubi isti habent adolescentes duo* transponit Bothius; quippe *adulescentes* ultimam arsi producere oblitus erat ⁵⁾).

8.

Charisius ⁶⁾: *quanti, cum interrogamus, nec emimus; quanto, cum emtam rem quaerimus. Naevius in Tarentilla:*

*Quae ego in theatro hic meis probavi placisibus,
ea non audere quemquam regem rumpere?*

Quantō libertatem hanc hic superat servitus?

nunc pro non et libertatem antehac superat servitus conj. Both.

Exemplum quam inopportune sit appositum ad probandam rem, quisque videt. Accusativus autem cum infinitivo in interrogatione cum vehementia et iracundia prolata saepius invenitur ⁷⁾).

1) s. v. *peregrī* pag. 189 P. 126 L. 2) Becker de com. Rom. fab. pag. 10 sqq. 3) s. v. *peregre* pag. 189 P. 126 L. 4) *habent* est *habitant*: cf. fragm. Dementium; Lindemann ad Plaut. Trin. I. 2. 156. 5) cf. fragm. Stalagmī. 6) s. v. *quanti* pag. 192 P. 128 L. 7) Cf. Ruhaken ad Terent. Andr. I. 5. 10.; Heindorf ad Horat. Satir. I. 9. 7.

9.

Charisius ¹⁾: *rursus negant dici debere, sed rursus, ut iterum. Maro tamen rursus inveni. Nam is in Tarentilla:*

qua porro confidentia
rursus ausus verbum cum-eo facere fuerim . . .

Ita cod. Lind., nisi quod verbum Naevianum corruptum et mutilum affert: *qua pro confidentia usus verbum cum eo fuerim facere*, quae ita corrigit Lindemannus:

qua pro confidentia
rursum ausus verbum cum eo facere fuverim.

At *rursus* apud Naevium inveniri docere vult grammaticus. Consentit cum codicis lectione edit. princ., nisi quod verbum Naevianum ita exhibet: *qua porro confidentia verbum cum eo ausim facere*. Lacunam, quae et in codice et in edit. princ. inest, ita explent Fabricius et Putschius, nescio utrum librorum manuscriptorum ope adjuti, an conjectura. Fabricius: *Maro tamen: Scandunt rursus equum. Naevius in Tarentilla:*

qua porro confidentia
rursus verbum cum eo ausim facere.

Putschius: *Maro tamen: Rursus in arma feror; Scandunt rursus equum. Et tamen in locis Naevii rursus invenimus. Nam is in Tarentilla:*

qua porro confidentia
ausus fuerim rursus verbum cum eo facere
sequente Bothio.

10.

Charisius ²⁾: *serio pro vere. Naevius in Tarentilla:*
. vereor serio.

11.

Charisius ³⁾: *utrubi. Naevius in Tarentilla:*
utrubi coenaturi estis, hiccine an in triclinio?
utrubi editt. et Both.; *hiccine* cod. Lind.; *hiccine* editt.

¹⁾ s. v. *rursus* pag. 193 P. 129 L. ²⁾ s. v. *serio* pag. 195 P. 181 L. ³⁾ s. v. *utrubi* pag. 198 P. 188 L.

12.

Charisius ¹⁾):

atque

pro' et. Cn. Naevius in Agitatoria ²⁾), sed et in Tarentilla.

Omiserunt vocem editores.

13.

Charisius ³⁾): *ei ei. Naevius in Tarentilla:*

' ei ei, etiám se audenti mecum una apparére.

ei ei! etiam se audent conj. Both.; se audenti cod. et editt.; mecum Fabr. Putsch.; necum ed. princ.; inecum cod. Lind.; adparare conj. Both.

Constructio *audere se apparere* haud inusitata est ⁴⁾). Verba mutare non audeo; nam deesse videtur verbum, a quo dativus pendet.

14.

Charisius ⁵⁾): *at at tatae ⁶⁾). Idem in eadem:*

at át tatae cave ⁷⁾) caédas ambo ' . .

cadat cod. et editt.; caedas conj.; amabo editt. et Both.; ambo cod., recte, ni fallor; accusativus enim casus est, quae res corruptelae causa fuit ⁸⁾).

15.

Varro ⁹⁾): (Naevius) *in Tarentilla:*

pallucidum,

a luce illustre.

Libri plerique: *in Tarentilla Pacuvii ab luce illustre*, unde vocem *illustre* Pacuvio tribuunt Varronis

1) s. v. *atque* pag. 204 P. 137 L. 2) *fragm. 5. pag. 136.*
 3) s. v. *eiei* pag. 213 P. 143 L. 4) cf. *Westerhov ad Terent. Andr. IV. 5. 2; Kritz ad Sallust. Catil. I. init.; Beter ad Cicer. de Off. II. 20. 70.; Corn. Nep. Eumen. VIII. 2, ubi de zeugmate falso cogitat Bremi; Heindorf ad Horat. Satir. I. 2. 35.* 5) s. v. *at at tatae* pag. 213 P. 143 L. 6) cf. pag. 147. 7) cf. pag. 148 not. 3. 8) cf. *Ramshorn Lat. Gramm. pag. 73; Kuehner ad Cicer. Tuscul. I. 46. 110; Corte ad Caes. de bell. Gall. V. 38; similis pronominiis ἀπὸς apud Graecos declinatio: cf. Apollon. Rhod. Argon. I. 165.* 9) de ling. Lat. pag. 386 Speng.

praeter Muellerum editores et Both.¹⁾ male, cum Varro antiqua tantum vocabula, suae aetati inusitata et obscura, enumeret; *Terentilla* Sciopp.; *Pacuvii dum a luce* codd. Goth. Flor. Haun.; *Pacuvius dum a luce* cod. Paris. a; *dictum a luce* conj. Speng.; in emendando loco praeivit Muellerus: (Naevius) in *Tarentilla*:

praelucidum,

ab luce illustre. Scilicet quamvis de ordine, quo Naevianas fabulas recensuerit Varro, haud omnino cum Muellero consentiam²⁾, id tamen plane mihi persuasit, non Pacuvii esse fabulam *Tarentillam*, quem comœdiam scripsisse unus Fulgentius³⁾ testatur. Itaque corrupta sunt, quae in libris leguntur, ita tamen, ut codicum lectionis ope facile vox Naeviana possit restitui. Quam *praelucidum* fuisse nego; vocabula enim sua aetate abolita Varro recenset. Conjeci *pallucidum* i. e. a luce omnino illustre, a Graeco *πᾶν*.

Testicularia.

Priscianus⁴⁾: *vetustissimi etiam scicidi proferebant*⁵⁾ *Naevius in Testicularia*:

Immo, quos scicidimus, conscindam atque abjiciam. . . . quos codd. Dresd. Lips. I. Zwicc. II. Erlang. II. Heidelb.; quo editt. et Both.; *scisciderat* Naevium quoque exarasse e verbis Gellii⁶⁾ apparere videtur, quibus, allatis iisdem fere cum Prisciano exemplis, et Attium et Ennium hac forma usos fuisse affirmat. Neque summo Gronovio adversor, in Gellii libris et versum Ennianum et Naevii mentionem excidisse existimanti.

De testiculis excindendis sermonem esse nemo est quin videat.

Technicus.

Varro⁷⁾: (Naevius) in *Technico*:

confictant

a conficto, convenire dictum.

Technico cod. Flor. editt. Rhod. Venett. I. et II. Ald.

1) *fragm. trag. pag. 143; fragm. com. pag. 23.* 2) *cf. pag. 134.* 3) *s. v. blaterare pag. 561 M. 391 G.* 4) *pag. 491 Krehl.* 5) *cf. Rudtmann. Instit. I. pag. 233 ed. Lips.* 6) *VM. 9. 15 sqq.* 7) *de ling. Lat. pag. 386 Speng.*

Bas. Par. Gryph.; *te chnico* cod. Haun.; *tecnico* cod.

Goth.; *etechnio* cod. Par. a.; *in terinio* editt. princ. et Rom. 1474.; *Therimo* cod. Vertr. editt. August. Vertr. Sciopp.; *Thermo* conj. Both.; *conficiant* codd. Flor. Haun. Goth. editt. Rhod. Venett. I. et II. Ald. Bas. Par. Gryph.; *conficant* cod. Turneb.; *conficeant* editt. princ.

et Rom. 1474.; *confittitant* cod. Vertran.; *convictitant* conj. Both.; *confictitant* editt. August. Vertr. Sciopp.; *confictant* Turneb. Speng. Muell.; *a confecto* cod. Haun.; *a confuto* editt. princ. et Rom. 1474.; *convitant a convito* conj. Scalig.; *e conficto* reliqq.; *convenire* edit. Gryph.; *a convenire conficto* conj. Speng.; *a convicto, convivere* conj. Both.

Tribaselus.

Donatus ¹⁾: nam hunc diem misere nimis cupio, moriatur scilicet. Et hoc adversus servum debet dicere, ne indecorum adolescentis personae sit, haec ita dixisse, quamvis ejusmodi adolescentes inducant comici, ut Naevius in Tribaselo:

Deos quaeso ut adimant et patrem et matrem meos, adjuvent msc.¹ Boend. et editt. veteres.

Fabulae inscriptionem in *Triphallum* esse mutandam contra omnium librorum auctoritatem statuit Boethius.

Triphallus.

Τριφάλης Aristophanea quaedam fabula inscripta fuit ²⁾; *Triphallum* etiam Varro composuit in satiris Menippeis ³⁾.

1.

Gellius ⁴⁾: quamquam ipsum scire de omnibus communiter rebus dicatur vel adversis vel prosperis vel insperatis vel exspectatis. Naevius in *Triphallo* ita scripsit:

*unquam si quidquam filium rescivero ⁵⁾
argéntum amoris causa sumse ⁶⁾ mutuum,
extempulo illo te ducam, ubi non despuas.*

1) ad Terent. *Adelph.* IV. 1. 5. 2) cf. Metneke com. Graec. fragm. II. pag. 1163. 3) cf. Varro de ling. lat. pag. 314 Btp. 4) II. 19. 5. 5) cf. fragm. Pacevi. 6) cf. de syncope hac Westerhov ad Terent. *Adelph.* III. 2. 51; Orelli ad Horat. *Sat.* I. 9. 73; *Lucret.* I. 1104; Lambin. emend. *Tullian.* pag. 576. ed. Klein.

Triphallo cod. Gronov. et edit. Ald.; *triphalo* editt. veteres; *ityphallo* conj. Bapt. Pius; *ytiphallo* ed. Junt.; *unquam si quicquam* cod. Vatic. et emend. Carrio ¹⁾; *si unquam* reliqq.; *sid unquam* Both. ²⁾; *argent'am.* Sciopp.; *argenti* mavult Thys.; *sumse* Sciopp. Fruter. ³⁾ et Carrio; *sumpsisse* vel *sumsisse* libri; *extempulo* conj. Gronov. codd. vestigia secutus; *extemplo* libri.

De mutuo argento Aristophanem quoque in Triphalete egisse e versu:

ἦτονν τι τὰς γυναῖκας ἀργυρίδιον ⁴⁾.

apparere videtur.

Locum ubi non despuas de Doliolo, loco in urbe sacro, ubi ne despuere quidem licebat ⁵⁾, intelligunt Baptista Pius ⁶⁾ et Fruterius; Gronovius de pistrino, ubi molenti, propter πανσίκνην ⁷⁾ capistrato, despuere non licebat. Vergerius, interpretes Gellii Franco-gallus, ita vertit: *je te ferai mettre en un endroit, où tu ne pourras point cracher*, his additis: *il y a lieu de croire, que le maître, qui parle à son esclave, le menace de le faire attacher au poteau destiné à la fustigation et de le faire serrer le cou, selon la coutume, de manière qu'il lui soit impossible de cracher.* Praefero Gronovii interpretationem ⁸⁾.

Tunicularia.

1.

Varro ⁹⁾: (Naevius) in *Tunicularia*:

exbolas quassant,

aulas quae ejiciuntur, a Graeco verbo ἐκβολή dictum. *Tunicularia* codd. Flor. Haun. Goth. Par. a. Vertr. editt. August. Sciopp.; *trucularia* editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I. et II. Ald. Bas. Paris. Gryph.; *auricularia* cod. vetust. Turnebi; *exbolas quassant, aul*as quae ejiciuntur codd. Flor. Haun. editt. Speng. Muell.; *exbolas aul*as quassant, quae ejiciuntur cod.

1) *antiqq. lectionn.* I. 11. 2) *cf. pag. 125. not. 7.* 3) *Veristm.* II. 11. 4) *Metneke l. l. fragm. 4.* 5) *cf. Paul. Diacon. pag. 69 Muell.; Liv. V. 40; Varro de ling. Lat. pag. 157 Speng.* 6) *annotatt. postertorr. c. 11.* 7) *Polluc. Onom. VII. 4.* 8) *cf. Becker's Gallus I. pag. 129.* 9) *de ling. Lat. pag. 387 Speng.*

Goth.; *exbolas alias quassant quae ejiciantur* cod.

Par. a.; *exbaulas quassant eiciuntur* cod. Vertr.; *exbolas quassant ejiciunt* editt. August. Vertr. Sciopp. et Both. ¹⁾); *exbolas et lilas quassant eiciuntur* editt. princ. et Rom. 1474; *exbolas aulas quassant eiiciuntur* editt. Rhod. Venett. I et II.; *exbolas aulas quassant ejiciunt* editt. Ald. Bas. Par. Gryph.; *exbolas scripsi ex emendat. Muell.*; *verbo exbole* codd. Flor. Haun. Goth. editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I. et II.; *verbum exbole* cod. Par. a.; *ἐκβολή* reliqq. probb. Speng. Muell.; *ictum* editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I. et II. Ald. Bas.; *dictum* reliqq.

Simile vocabulum apud Plautum ²⁾ invenitur, a Rostio ³⁾ injuria tanquam monstrosum ejectum. Versus Plautinus facillima curabitur medela, si lectionem editionis Aldinae restituas et hiatum in caesura admissum putes:

ibi te replebo - tinguentorum eccheumatis.

Cum in libris Varronianis Pacuvius in Tarentilla ⁴⁾ ante Tuniculariam citetur, factum est, ut Bothius et Stieglitzius ⁵⁾ in errorem inducti, et Tarentillae et Tuniculariae fragmenta a Varrone allegata Pacuvio tribuerent.

2.

Festus ⁶⁾: *naucum ait Atejus Philologus poni pro nugis. Cincius ⁷⁾ quod oleae nucisque intus est. Aelius Stilo omnium rerum putamen. Glossematorum autem scriptores, fabae grani quod haereat in fabulo. Quidam ex Graeco, quod sit ναὶ καὶ οὐχί, levem hominem significari. Quidam nucis juglandis, quam Verrinus jugulandam vocat, medium velut dissepimentum... Naevius in Tunicularia:*

.... ejus noctem naucō dūcere,

quod in oleae nucis quod intus est cod.; recepi Muelleri emendationem, Hertzio quoque probatam; *juglandam* corr. Ursin. prob. Muell.; *Naevius et in Tunicu-*

1) *fragm. com. pag. 28.* 2) *Poen. III. 1. 88.* 3) *Opuscul. Plaut. I. pag. 144.* 4) *cf. Tarentill. fragm. 15.* 5) *de Pacuvii Duloreste pag. 12.* 6) *pag. 166 Muell.* 7) *cf. Hertz de Luctis Cinctis pag. 51.*

laria cod.; *ejeci et cum Muellero*; *nauci* emend. Both. *Injuria* ¹⁾).

3.

Festus ²⁾): *penem antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiam nunc offa porcina cum cauda in cenis puris offa penita* ³⁾) *vocatur. Et peniculi, quis calciamenta tergentur* ⁴⁾), *quod e codis extremis faciebant antiqui, qui tergent ea. Dictum est forsitan a pendendo. Naevius in Tunicularia*:

Theodótum appellas, qui aras Compitálibus

sedéns in cella circumtectus tégetibus

Larés ludentes péni pinxit búbulo.

Significat peniculo grandi, id est coda.

tergentur cod.; *terguntur* emend. Ursin.; *extremi* cod.;

extremis emend. Ursin.; *tergent* cod.; *tergerent* emend.

idem probant. Muell.; *dictum* cod.; *dictus* corr. Muell.;

Tunicularia cod.; *Cunicularia* emend. August. et Ursin.;

Theodotum cod.; *Theodorum* conj. Both.; *compellas*

cod.; *compella* Scal.; *adpelles* conj. Both.; *appellas*

Muell.; *circumtectuas* cod.; *circumtectae* conj.

Scal. et Both.; *circumtectus* conj. Muell.

Theodotus ignotus; quae res Bothium non commovere debebat, ut substitueret Theodorum, quam Theodori artifices octo vixerint ⁵⁾ et Theodororum nomen celebratissimum sit ⁶⁾.

Virgo praegnans.

De hujus fabulae auctore diversissimae sunt virorum doctorum sententiae. Quam enim Osannus ¹⁾ Naevio fabulam tribuit, eam Laevio Weichertus ²⁾, Duentzerus ³⁾ Livio, Novio denique Bothius ⁴⁾ Munkiusque ⁵⁾. Falluntur omnes. Sed singulas sententias sub examen vocemus. Igitur Osannus ad comprobendam sententiam suam Priscianum ⁶⁾ in auxilium vo-

1) cf. Moser ad Cicer. Tuscul. III. 4. 8; Goerenz et Otto ad Cicer. de Fin. III. 3. 11. 2) pag. 230 Muell. 3) cf. Lindemann ad Plaut. mtl. glor. III. 1. 164. 4) cf. Rost Opusc. Plaut. I. pag. 229. 5) cf. Sillig Catalog. Artific. pag. 439 sqq. 6) cf. Roulez ad Ptolem. Hephaest. pag. 152. 7) anal. crit. pag. 53. 8) poet. Latin. rel. pag. 84. 9) Liv. Andron. fragm. pag. 86. 10) fragm. com. pag. 54. 11) de fabul. Atellan. pag. 181. 12) pag. 879 Putsch.

cet, ubi vulgo legitur: *Naevius in Virgine* praegnante; quamquam, teste Krehlio ¹⁾, optimi quique libri manuscripti Novium, non Naevium auctorem dicunt. Duentzerus autem ad Festum ²⁾ provocat, male; apud hunc enim haec leguntur; *Livius in Virgo*, ut fabulae inscriptio sit *Virgus*, quam tamen Duentzerus in *Livius in Virgine*, Osannus ³⁾ in *Livius Lycurgo* mutandam esse censuerunt. Equidem Virgum fabulam Livio tribuendam esse arbitror. Weichertus contra meram conjecturam Cordesii, qui et Gladiolum et Lydium et Virginem Laevio vindicandas esse contenderat, ita tuetur, ut, utrum serio id an lusu fiat, nescias fere. Sed, quamvis nec Livii nec Naevii nec Laevii Virgo praegnans sit, ne Novii quidem ita est, ut Bothius Munkiusque opinati sunt. In hoc autem loco toti versantur virorum doctorum errores. Priscianus enim ⁴⁾ Novii disertis verbis affert Virginem; quamquam unicus hic est locus Priscianeus, quo Novianae Virginis mentio fiat. Item Nonius ⁵⁾ hujus fabulae fragmentum citat ita, ut et codices et editiones omnes Novium auctorem exhibeant. Praeter duo haec fragmenta unum Bothius, duo Munkius addidit. Falso. Alterum enim, quod Munkius Novio tribuit, illud est, quod e Livii Andronici Virgo et Festus affert et Livio omnino restituendum est; alterum autem a Bothio et Munkio Virgini Novianae adscriptum, neque Novii est neque e fabula ulla, Virgo inscripta. Citatur autem a Prisciano ter ⁶⁾ et semel a Diomede ⁷⁾, sed ita, ut apud Priscianum Naevii nomen praescriptum sit non addito tamen fabulae indicio, et a Diomede ita inducatur: *Naevius alicubi*. Versus ipse hic est:

an nata est sponsa praegnans? vel ai, vel nega.

quem propter simile argumentum omnes adhuc viri docti Virgini praegnanti adscripserunt, falsissime; est enim omnino Naevii, nescio qua ex fabula depromptus. De sententia autem, quae ei subesse videatur, postea luculentius exponam.

1) I. pag. 477. 2) pag. 174 Muell. 3) in *Zettschr. für Alterthumsk.* 1836, pag. 972. 4) l. l. 5) s. v. *purttter* pag. 516 M. 353 G. 6) I. pag. 473. 510 et 511 Krehl. 7) pag. 370 Putsch.

Fragmenta, quae cui fabulae adscribendae sint, incertum est.

a. *Fragmenta, ut videtur, tragica vel Naeviana vel falso Naevio adscripta.*

Quae falso Naevio adscripta sunt, uncis inclusi. Fragmenta tragica et comica ita confudit Bothius, ut, quocunque loco id factum sit, operae non pretium sit referre.

1.

Varro ¹⁾: *templum tribus modis dicitur, ab natura, ab auspiciendo, ab similitudine Sic:*

contremuit templum magnum Jovis altisonantis, id est, ut ait Naevius;

hemisphaerium

ubi concha caerula septum stat

hiemisferium cod. Haun.; *hyemis fertum* cod. Goth.; *hyemisferum* cod. Par. b.; *hemisphaerium* cod. Paris. a.; *in hiemisferium* cod. Flor.; *in hemisphaerium* cod. Vertr.; *hemisphaerium* Turneb.; *hemisperium* Sciopp.; *in emisferio* editt. Rhod. Venett. I. et II.; *in esmiferio* editt. princ. et Rom. 1474., *in Hemisphaerio* editt. Ald. Bas. Par. Gryph. August.; *in Hemisperio* edit. Vertr.;

ⁿ
ubi cca cherulo septum stat cod. Flor.; *ubi cum cache-
rulo septum stat* cod. Haun.; *ubi cuncha cherulo septum
stat* cod. Goth.; *ubi conca cheruleo septum stat* cod. Par. a.;
ubi conchachacherulo sepultum stat cod. Par. b.; *ubi
conca cerulo septum stat* cod. Turneb.; *ubi tetrache-
rino septum stat* cod. Vertr.; *ubi tetracherulo septum
stat* editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I et II.;
ubi terra caerulo septum stat editt. Ald. Bas. Par.
Gryph. August. Vertr.; *ubi aethra caerula septam stat*
Scalig. prob. Gronov. ²⁾; *id est hemisphaerium, ubi
terra coelo saepto stat, ut ait Naevius* margo Ursin.
test. Sciopp.; *ubi concha caerula septum stat* editt.
Turneb. Sciopp. Speng.; *ubi concavo coerulo septum
stat* conj. Mueller.

Hemisphaerium terram designare Muellerus putat; immo dimidia ejus pars est, quae caerula concha septa

1) de Ling. Lat. pag. 238 Speng. 2) ad Pompon. Mel. V. pag. 17 Tzchucke.

stare, permanere dicitur. Similis, sed haud elegans, Anaximenis de terra aëri innixa est sententia, qui terrae ὡςπερ καρδόσῳ πλατεία βάθρον τὸν αἶρα ὑπερσίδει ¹⁾). Possis etiam mare cōncham caeruleam dictam esse existinare, quo circumfluente hemisphaerium sepiatur.

Prior versus a Varrone allegatus Ennii est, ut cujus Periboea et Andromache antea laudentur, et qui primus metro heroico usus sit ²⁾). Lapsus tamen hoc quoque loco Bothius est, qui versum Ennianum pro Naeviano et Naevianum pro explicatione illius versus, a Varrone facta, habet,

(2.)

Versus anapaestici a Varrone ³⁾ allati ex Accii Philoctete desumpti sunt, falso tamen adhuc Naevio tributi. Sunt autem hi:

*nemus expirante vapore vides
unde ignis cluet mortalibus divis?*

Error inde profectus est, quod cod. Vertr. et editiones fere omnes pro *nemus* exhibent *Naevius*, quamquam in optimis quibusque libris manuscriptis, ut Flor. Haun. Goth. et Par. a et b, *nemus* legitur.

3.

Varro ⁴⁾: *apud Naevium*:

eccūm venire video ferme injūria

ferme dicitur quod nunc fere.

cicum codd. Flor. Haun. Goth. Par. a. editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I. et II. Ald. Bas. Par. Gryph., quae lectio e praecedente versu Plautino fluxit; *cicum* cod. Vertr.; *circum* cod. Par. b, margo Augustin.; *ecum* editt. August. Vertr. Sciopp. Speng. Muell.; *in via* Sciopp.; *injuria* reliqq.

4 et 5.

Cicero ⁵⁾: *nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere voces conceditur. Indicant orationes illae ipsae*

1) verba sunt Platonis *Phaed.* pag. 99. b. ed. Steph.: cf. Wytenbach ad h. l. pag. 255 ed. Lips. 2) cf. pag. 86. 3) de ling. Lat. pag. 295 Speng. 4) de ling. Lat. pag. 369 Speng. 5) *Orat.* XLV. 152.

horridulae Catonis, indicant omnes poetae praeter eos, qui, ut versum facerent, saepe hiabant; ut Naevius:

vos qui-accollitis Histrum fluvium atque algidam et ibidem;

quam nusquam vobis Gráji - atque bárbari, praeter eos, qui tanquam nobis greci atque barbari ut versum facerent cod. Dresd.; *praeter eos, qui nunquam nobis graeci atque barbari facerent* cod. vetust. Stephani; *qui omittunt* edit. Venet. 1492. Lips. 1515; *fluvium* deest apud Strebaeum; *atque Algidum* conj. Sriver, prob. Both. et Beier, improb. Orellio; *Egidam* cod. Erlang.; *Algidam* Meier., qua in voce nomen proprium latere arbitratur; *atque ejicere* mavult Schuetz.; *algidam* cum, cod. Einsiedl. et edit. aliquot vett. Schneider. ¹⁾ Orell. Goeller, cum sequenti versu *terram* vel *regionem* secutam fuisse verisimillimum sit; versu altero *vobis Gráji* codd. Viteberg. Dresd. edit. Gruter, Ernest. Schuetz. Meier. Goeller.; *nobis Grai* edit. Venet. I. et II. Mediol. 1490, Lips. 1515. Junt. Aldin. Lambin. Orell.

6.

Festus ²⁾: *Pisatilem appellat Naevius Pantaleontem, id est Pisis oriundum tyrannum, cum aliqui inde profecti Pisani dicantur.*

Pisatilem cod. manifesto errore, quem corrigit Paulus Diaconus, apud quem *Pisatilem* legitur. Mirum me habet Bothius, cum lectionem *Pisatilem* ita tuetur: *Pisa alitem, qui confestim Pisa in Messeniam cum copiis advolasset.*

Mueller, Pisatilis Pantaleontis in carmine de bello Punico mentionem factam esse arbitrato, recte oblocutus est Schuettius ³⁾. Ad Leontem fabulam Pantaleontem pertinere opinatur Drakenborchius ⁴⁾, cujus tamen de Leonte sententia ne temporum quidem rationibus satisfacit ⁵⁾. Ut verum fatear, ne tragicum quidem mihi videtur hoc fragmentum, sed comicum, et, si conjicere licet, e Testicularia depromptum. Pantaleontem enim legatos ad se missos virilitate sua pri-

1) Gramm. Lat. I. pag. 146. 2) pag. 210 Muell. 3) de Cn. Naevio poeta pag. 86. 4) ad Liv. XXXV. 50. 4. 5) cf. pag. 158.

vasse et ut, quae exsecta erant, comederent coegisse narrat Heraclides Ponticus ¹⁾. Sed nihil affirmo. Ceterum in errore versatur Schuettius, si Pantaëontis nomen rarissime occurrere opinatur ²⁾.

7.

Servius ³⁾: *extruis a struice. Naevius nominativo singulari:*

struix malorum

Idem nomen a Livio Andronico usurpatum est ⁴⁾, nec non a Plauto ⁵⁾.

8.

Isidorus ⁶⁾: *confrages* ⁷⁾ *loca, in quae undique venti concurrunt ac se frangunt, ut Naevius ait:*

in montes, ubi venti frangebant locum

Locum frangebant fere dictum est ut *clivum* vel *undas* ⁸⁾ *frangere.*

Versum e Punico bello esse injuria statuit Schuettius ⁹⁾.

9.

Nonius ¹⁰⁾: *fulgurivit, fulgurem fecit vel fulmine afflavit. Naevius:*

sane a suo fulgure claro fulgurivit Iuppiter.

fulgorivit cod. Leid. et edit. Ald.; *Naevius Sanga:* suo ect. conj. Merula ¹¹⁾, temere ¹²⁾; *Naevius Danae* conj. lun.; *sane a summo* conj. Both.; *Iupiter* cod. Leid prob. Both.

A suo sonitu claro fulgurivit bene sese habet; praepositio enim illa id significat, per quod vel cujus ope aliquid fit, originem et fontem, unde aliquid profiscitur ¹³⁾.

1) *fragm. de reb. politic.* 6. 2) cf. Kaeler ad Heracl. Pontic. pag. 46. 3) ad Virgil. Aen. IV. 267. 4) cf. Duentzer Liv. Andron. fragm. pag. 62. 5) *Menaechm.* I. 1. 26. 6) *Origin.* XIV. 8. 27. 7) *confluges* a Livio Andronico loca dicta fuisse, in quae rivi diversi confluant, testatur Nonius pag. 62 M. 44 G. 8) cf. Corte ad Lucan. I. 371. VIII. 374. 9) l. l. pag. 75; cf. supra pag. 85. 10) s. v. *fulgurivit* pag. 110 M. 76 G. 11) ad Ennii fragm. pag. 45. 12) cf. pag. 5. 13) cf. Stallbaum ad Rudtmann. Instit. II. pag. 212.

(10.)

Versus, quos affert Nonius¹⁾: *hippocampi, equi marini a flexu caudarum, quae piscosae sunt. Laevius Sirene*:

ociter

Dèlphino cinctis vehiculis hippocampisque ásperis
falso in editionibus Naevio adscribuntur, cum Laevii sint. *Naevius: si renocitur Merc.*; *Naevius Sirene: itur conj. Iun.*; *Naesus Sireno: citer codd.*, ut videtur, Gerl. praeter cod. Löffl., qui *Naesus Sireno: cicer* exhibet; *Naevius: Sirenes citis delphino junctis conj. Scal.*²⁾; *Naevius: si irem ociter conj. Both.*³⁾ qui in sceniorum Latinorum fragmentis versus recte omiserat; *Paevius Sirene: ociter ipse conj.*

Scrivenerius fragmentum hoc e Livii Andronici Aegistho desumptum esse cum Scaligero arbitratur. Equidem cum Hermanno⁴⁾ et Weichert⁵⁾ Sirenem Laevio vindicandam censeo, e qua hoc quoque fragmentum, ab utroque neglectum, depromptum esse conjicio.

11.

Hieronymus⁶⁾: *Naevius poëta*:

patri necesse est multa mortalem mala

Versus tragicus esse videtur; quamquam similis sententia apud Philemonem etiam comicum invenitur⁷⁾.

b. *Fragmenta, ut videtur, comica.*

1.

Varro⁸⁾: *in circo primum unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres; Naevius oppidum appellat. Carceres dioti, quod coercentur equi, ne inde exeant antequam magistratus signum misit. Quod a Murcis*

1) pag. 120 M. 82 G. 2) ad Varron. de ling. Lat. pag. 55 ed. Btp. 3) in Museo Rhen. V. pag. 272. 4) Element. pag. 619. 5) poet. Latin. reliq. pag. 84. 6) ad Heliodorum epist. 3, in epitaphio Nepotiani, Tom. I. pag. 23 ed. Paris. 1693. 7) apud Stob. Flor. XCVIII. 5; cf. Matheke comic. Graec. fragm. IV. pag. 50, Nro. XLV. 8) de ling. Lat. pag. 153 Speng.

parte pinnis turribusque carceres olim fuerunt, scripsit poeta:

dictator

ubi currum insidit, pervehitur usque ad oppidum.

a muris partem codd. omnes et editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I et II.; *a muris patrem* editt. Ald. Bas. Par. Gryph.; *a muris parte* Sciopp.; *a muri parte* editt. August. Vertr. Speng.; *a Murcis parte* conj. Ursin. in margin. Sciopp., probante Beckero¹⁾; *a Murciae parte* conj. Salmas.²⁾; *a muris patre* Bapt. Pius; *ad muri speciem* conj. Mueller; *scripsit poeta* codd. omnes praeter cod. Vertr. et editt. omnes praeter August. et Margin. Vertr., ubi *Ennius* legitur; *dictator* omitt. cod. Par. b.; *pervehi currusque* idem; *pervehitur quod* cod. Par. b.; *currus* cod. Goth.; *circum* cod. Vertr.

Editionem Augustini secutus Columna³⁾ Ennio hunc versum tribuit, sequente his ipsis temporibus Koenio⁴⁾, qui, ut longus evaderet versus, ita verba transposuit:

dictator, ubi currum insidit, ad oppidum usque pervehitur,

male, et castigante Beckero⁵⁾. Naeviano de bello Punico carmini versus vindicarunt: dubitanter Hermannus⁶⁾, qui ita versus, ut Saturnii evaderent, disposuit:

..... dictator ubi currum insidit

pervehitur usque ad oppidum

sequente Beckero; Muellerus:

dictator

ubi currum insidit, pervehitur usque ad oppidum, acclamante Schuettio⁷⁾. Iusto tamen magis temerarius est Frankius⁸⁾, qui versus, hoc metro inclusos Saturnio:

dictator ubi currum insidit pervehitur usque ad oppidum

1) *de Romae veteris muris atque portis* pag. 82. 2) *ad Solin.* pag. 407. 3) *ad Ennii fragm.* pag. 149. 4) *In Zeitschrift für Alterthumskunde* 1841 pag. 1291. 5) *l. l. not.* 6) *Element.* pag. 637. 7) *de Cn. Naevio poeta* pag. 85. 8) *in Blumii Einleitung in Roms alte Geschichte* pag. 55 sqq.

contra superbam Claudiorum gentem scriptos fuisse affirmat, ita tamen, ut, quaecunque exponit et disputat, meris conjecturis nitantur. De Claudio enim Glicia, vilissimo homunculo, versus intellectos vult, qui cum a magistratu suo mox abdicare sese cogeretur, inani tamen ambitione ductus praetextatus in ludis Circensibus emittendis quadrigis signum dederit. At, quaeso, quis unquam e simplicissimis verbis Naevianis haec erueret possit, non longe solum petita, sed ab omni verisimilitudinis specie abhorrentia? Praeterea in carmine de Punico bello neminem Romanorum carpsisse Naevium arbitror, cum carmen illud in ultimo senectutis gradu conscriptum res levissimas ante triginta fere annos factas repetiisse vix credibile sit. Neque locus erat, credo, maledicendo satis aptus in carmine hoc epico.

Metrum jambicum est.

2.

Varro ¹⁾: *sponsus, consponsus. Hoc Naevius significat, cum ait:*

consponsi

consponsis editt. Vertr. Sciopp. Confuderunt hoc fragmentum cum alio ²⁾ editores.

3.

Varro ³⁾: *praefica dicta, ut Aurelius scribit, mulier ab luctu, quae conduceretur, quae ante domum mortui laudes ejus caneret ⁴⁾. Hoc factitatum Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur νόμιμα βαρβαριῶν. Quibus testimonium est quod fretum est Naevii:*

haec quidem hercle, opinor,

praefica est, nam mortuum collaudat

fretum est Naevii codd. Flor. Haun. Goth. Par. a et b. editt. Ald. Bas. Par. Gryph. August. Speng.; *Fretum Naevii* editt. Vertr. Sciopp.; *quod fretum est Naevii* cod. Vertr.; *quod fretum est Naevius* editt.

1) de ling. Lat. pag. 247 Speng. 2) cf. fragm. Romul. 3.
3) de ling. Lat. pag. 351 Speng. 4) cf. Becker's Gallus II. pag. 284; Ulrici Charakteristik der antiken Historiographie pag. 99 not.

princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I et II; *Quadrigenis Naevii* conj. Muell.; *haec quidem* codd. Flor. Haun. Pariss. a et b. Goth. editt. Ald. Bas. Par. Gryph. August. Vertr. Sciopp.; *hoc quidem* cod. Vertr. editt. princ. Rom. 1474. Rhod. Venett. I. et II; *pro praefica* cod. Vertr. editt. princ. et Rom. 1474; *propreficu* cod. Goth.; *num motuum* cod. Par. b.; *nam mortuum* codd. Flor. Haun. Goth.; *nam mortuos* reliqq.; *conlaudat* editt. August. Vertr. Sciopp. Durior est versus a Boethio ita constitutus:

haec quidem hercle, opinor, praefica est; nam mortuum collaudat.

Idem versus Naevianus a Paulo Diacono ¹⁾ citatur, diversis tamen vocabulis nonnullis: *praeficae dicuntur mulieres ad lamentandum conductae, quae dant ceteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praefectae. Naevius:*

haec quidem, mehercle, opinor, praefica est, quae sic mortuum collaudat

4.

Paulus Diaconus ²⁾: *aleonem, aleantorem. Naevius:*

pessimorum pessime, audax, ganeo, lusto, aleo ³⁾ *lusto* cod. Monac. Augustin. Scalig. Muell.; *lurco* cod. Guelferb. Quamquam in Glossario Forneriano suo haec legi affirmat Merula ⁴⁾: *endocoepta, ἐγχειρήματα. Naevius: Lurco, lurco, aleo, endocoepta per te temeriter face missa, tu cave sis, quae verba ita emendat, ut, acclamante Duentzero* ⁵⁾, Lycurgi fabulam versibus, si Diis placet, fictis et suppositis ⁶⁾, ditet: *Naevius Lycurgo:*

lurco, aleo, endocoepta per te temeriter face missa, tu cave sis.

Sed neque omnino Merulae fides habenda, neque emendatio hujus loci pro felici habenda est. Lycurgum enim Naevii non comicam, ut Duentzerus opinatur, sed tragicam fabulam fuisse demonstrasse nobis

1) pag. 223 Muell. 2) pag. 29 Muell. 3) cf. Catull. XXIX. 2. CXV. 7. 4) ad Ennii fragm. pag. 192. 5) in Museo Rhodano V. pag. 439. 6) cf. pag. 85. 115 et 118.

videmur. ¹⁾ Verba autem a Merula allata comica sunt, itaque ad Lycurgum non pertinent. Quamquam, ut dixi, de ipsa eorum fide dubito.

5.

Paulus Diaconus ²⁾: *apluda est genus minutissimae paleae frumenti sive panici* ³⁾, de qua Naevius: *non hércle apluda est hódie quam tu néquior.*

6.

Paulus Diaconus ⁴⁾: *bilbit factum est a similitudine sonitus, qui fit in vase.* Naevius:

: *bilbit amphora*

inquit.

Ita recte editores ante Muellerum, qui tamen verba Naeviana *bilbit amphora inquit* fuisse statuit, ut ipsa amphora *bilbit* dicat, quemadmodum tuba apud Ennium ⁵⁾ *taratantara* vel apud poetam recentiorem ⁶⁾ unda sonans *glut glut*. Nani *sin Verrii*, inquit, opinio ea fuisset, ut *bilbere* verbum a Naevio positum putaret, ipsum *bilbere*, non *bilbit* ei articulo praescripsisset. Sed falsum esse Muellerum docebit te Andhelmus grammaticus ⁷⁾, qui, ubi de vocibus et animalium et aliis exponit, ita pergit: *aes tinnit; amphora profusa bilibit.*

7.

Paulus Diaconus ⁸⁾:

butubatta

Naevius pro nugatoris posuit, hoc est, nullius dignationis.

butubattā optimi quique codd.; *buttubata* editt. inde ab Augustin. praet. Lindem. et Muell.; *burrubatta* a burris, quae nugae sunt apud Ausonium, conj. Doederlin. ⁹⁾ Sed tuetur *butubatta* etiam Charisius ¹⁰⁾.

1) cf. pag. 107 sqq. 2) pag. 10 Muell. 3) cf. Gellius XI. 7. 5; Nonius pag. 69 M. 59 G.; Plin. hist. nat. XVIII. 23. 4) pag. 34 Muell. 5) Annal. II. 35 ed. Sp. 6) in Anthol. Burm. II. 405. 7) apud Meyerum in Antholog. vet. Latin. epigramm. et poemat. annot. ad Tom. II. pag. 48. 8) pag. 36 Muell. 9) Synonym. VI. pag. 43. 10) Institut. pag. 216 P. 144 L.

8.

Paulus Diaconus ¹⁾: *cocum et pistorem apud antiquos eundem fuisse accepimus* ²⁾. Naevius:

. *cocus edit Neptinum, Venerem, Cérerem.*

Significat per Cererem panem ³⁾; per Neptunum pisces, per Venerem olera ⁴⁾.

cocus Lindem. et Muell. ex optimis quibusque codd. ⁵⁾; coquus editt. post Augustin.

9.

Paulus Diaconus ⁶⁾: *concupilasti dictum a Naevio pro corripuisti et involasti* ⁷⁾.

10.

Paulus Diaconus ⁸⁾: *Liberalia, Liberi festa, quae apud Graecos dicuntur Διονύσια*. Naevius:

Libera lingua loquemur ludis Liberalibus.

loquemur editt. vetust. et Augustin.; loquuntur márgo Augustin.; loquimur boni codd. Lindem.

Ludi Liberales vel Liberalia, quae etiam Agonia dicta sunt ⁹⁾, a. d. XVI. Cal. April. celebrabantur ¹⁰⁾, tanta cum licentia ¹¹⁾, ut inde explicanda videatur *libera lingua*. Falsissimus autem est Schuettius ¹²⁾, qui ex hoc versu Naeviano concludit, Naevium nimis libera lingua locutum esse.

1) pag. 58 Muell. 2) Pistores enim apud antiquissimos poetas coqui dicebantur, quod ante annum DLXXX u. c. pistores Romae non erant: Osann anal. crit. pag. 189 et 190; Becker's Gallus II. pag. 132. 3) Cicer. de nat. Deor. II. 23. 60; Westerhov ad Terent. Eun. IV. 5. 6. 4) hortos enim in tutela hujus Deae fuisse, et Muellerus ad h. l. docet, et Venus hortorum Sallustianorum apud Orell. Inscript. Latín. 1369 et 1462. 5) cf. Osann's Beiträge zur Literaturgesch. II. pag. 257. not. 62. 6) pag. 62 Mueller. 7) cf. Plaut. Trucul. II. 7. 60; Doederlein Synonym. VI. pag. 75. 8) pag. 116 Muell. 9) Varro de ling. Lat. pag. 196 Speng.: Macrob. Saturn. I. 4. pag. 213 Btp. 10) Ovid. Fast. III. 713; Kalend. Farnes. apud Orelli Inscript. Latín. II. pag. 380 et Kalend. Maffaeior. II. pag. 386. 11) cf. Augustin. de civit. Dei VII. 21. 12) de Cn. Naevio poeta pag. 16.

11.

Festus¹⁾: *numero antiqui pro nimium dicebant*²⁾.
Apud Naevium:

*neminem vidit, qui numero sciret, quod scito est opus
i. e. nimium sciret.*³⁾

*quique scit i. e. opus cod.; dedi versum ex emendatione
Scaligeri, Lindemanno etiam, Muellero et Rostio pro-
bata; qui scitod opus est Both.*

Simillimus est versus Turpili⁴⁾, quem advocavit
Scaliger:

*nunquam nimis numero quemquam vidi facere, quod
facto est opus.*

12.

Festus⁵⁾: *petimina in humeris jumentorum ulce-
ra... Eo nomine autem, et inter duos armos suis
quod est aut pectus, solitum appellari, testatur Nae-
vius in descriptione suillae, cum ait:*

. . . petimine pisinno qui mēruerat

*piscino cod.; porcino conj. Dalecamp.*⁶⁾ prob. Both.
Codicis lectionem tuetur Scaliger, qui de thynni pe-
timine cogitat et miratur Festum de suilla explicantem.
At neutrum ferri potest. Conjeci *pisinno*, quo voca-
bulo Labeonem in Iliade sua e Graeco in Latinam lin-
guam conversa usum esse testatur Scholiastes Persii⁷⁾:

crudum manduces Priamum Priamique pisinnos.

An Martialis quoque hanc vocem adhibuerit, subdu-
bium est propter nimiam lectionum varietatem⁸⁾.

Supplendum fortasse *donari*; nam verbum, quod
aut praecessit aut secutum est, desideratur.

13.

Fragmentum a Festo alio loco⁹⁾ servatum, De-
metrio fabulae vindicavimus.¹⁰⁾

1) pag. 170 Muell. 2) cf. Rost opusc. Plaut. I. pag. 187 sqq.
3) aliter Rost l. l. pag. 197. 4) Demetr. 6. pag. 80 Both.
5) pag. 209 Muell. 6) ad Plin. hist. nat. II. 37. 7) apud
Passov ad Persium pag. 245. 8) XI. 72. 1. 9) pag. 217 Muell.
10) pag. 150.

14.

Paulus Diaconus ¹⁾: *partus et pro nascendo ponitur et pro parato. Naevius:*

..... male parta
male dilabuntur

Naevius codd. omnes; Ennius margo edit. August. Male. Nam, qui locus omnes fugit viros doctos, Cicero ²⁾ etiam hujus proverbii ³⁾ ita meminit, ut, apud quem poetam legatur, nescire se confiteatur: *sed, inquit, ut est apud poetam nescio quem, male parta male dilabuntur.* At, si Ennius versus esset, meminisset, credo, Cicero. Nos: wie gewonnen so sarronnen.

15.

Festus ⁴⁾:

penitam offam

Naevius appellat absegmen carnis cum cauda ⁵⁾; antiqui autem offam vocabant abscisum globi forma, ut manu glomeratam pultem.

Neglexerunt hoc fragmentum viri docti omnes.

16.

Festus ⁶⁾: *rutabulum est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia utuntur* Naevius, obscoenam viri partem describens:

vel quae sperat esse nupturam viros adolescentulos, ea licet senile tractet retritum rutabulum.

Navius cod.; Naevius conj. August.; Novius margo edit. August., probante, ut videtur, Schobero ⁷⁾, male, cum praecedat Novius in Pico; *se nupturam viri adolescentulos* cod.; *se nupturam vir viro adolescentulo* conj. Lind.; *se nuptum datam viro adolescentulo* conj. Muell.; *se nupturam iri adolescentulo* edit. August.; *se nupturam viro adolescentulo* conj. August. et Ursin.

Totam rem pervertit Bothii emendatio:

vel quae desperat nupturam se viro adolescentulo.

1) pag. 222 Muell. 2) Philpp. II. 27. 65. 3) cf. Plaut. Poen. IV. 2. 22. 4) pag. 242 Muell. 5) cf. fragm. Tuncul. 3. 6) pag. 262 Muell. 7) Die Atellanischen Schauspiele der Römer pag. 28.

Agnosco enim in versibus Naevianis luculentissimam Aristophanis imitationem, qui, cum in Ecclesiastus communes omnes civium res, tum praecipue feminas fecisset, eam legem proposuit, ut, ne injuria fieret senibus et vetulis, quicumque virgine aut quaecunque adolescente frui vellent, ii antea cum vetula aut sene concumberent. Versus praecipue hac pertinentes hi sunt.¹⁾

Ἔδοξε ταῖς γυναῖξιν, ἣν ἀνὴρ νέος
νέος ἐπιθυμῇ, μὴ σποδεῖν αὐτήν, κτελ. ἄν
τὴν γοῶν προαγορεύσῃ πατρὸς.

Itaque falluntur, qui Naevium novam tantum Graecorum comoediam imitatum esse arbitrantur.²⁾

In verbis autem ipsis Naevianis vox *nubere* et cum accusativo conjuncta³⁾ et obsceno sensu accipienda est⁴⁾ ut sententia haec sit: quae sperat concumbere cum adolescente, ea antea cum sene concumbat.

17.

Festus⁵⁾: *sonticum morbum* in XII. significare ait *Aelius Stilo* certum cum *justa causa*⁶⁾, quem nonnulli putant esse, qui noceat, quod *sontes* significat nocentes. Naevius ait:

sonticam causam esse oportet, quam ob rem patlas mulierem.

Sonticus morbus dicitur etiam *comitalis*⁷⁾; postea tamen eadem, quae hoc in loco Naeviano, significatione *sontica causa* dicta est *causa satis justa*.⁸⁾

Versus Naevianus legitur etiam in excerptis Pauli.⁹⁾

18.

Festus¹⁰⁾: *summissi dicebantur murmuratores*. Naevius:

odi summissos. Proinde aperte dice, quid sit quod times.
*Verba duo ultima desiderantur apud Paulum*¹¹⁾; quid

1) v. 1015 Ddf.; eadem sententia legitur v. 628. 2) cf. Stolle de comoediae Graecae generibus pag. 79. 3) cf. Priscian. I. pag. 365 Krehl. 4) cf. Plaut. Cistell. I. 1. 43 et 45. 5) pag. 290 Muell. 6) cf. Dörksen Uebersicht der XII. Tafel-Gesetze pag. 192; Gellius XX. 1. 27. 7) Goettling's Roem. Staatsverf. pag. 397. 8) Digest. XLII. 1. 9) pag. 291 Muell. 10) pag. 298 Muell. 11) pag. 299 Muell.

sit . . . times cod.; *quod* addit Ursinus; *dice aperte* Scalig.; *proin* conj. Both., male, cum *proinde* bisyllabum sit ¹⁾).

(19.)

Fragmentum, quod e *Nelei carmine* Festus ²⁾ affert, non Naevii est, cui cave omnino ne, *Neleum*, ut Bothio placuit, in *Naevium* mutando, Nelei illud carmen attribuas ³⁾).

20.

Paulus Diaconus ⁴⁾): *sandaraca*, genus coloris. *Naevius*:

merula sandaracino ore.

Idem legebatur in fragmentis Festi ⁵⁾. *Sanderaca* Festus, male ⁶⁾).

21.

Festus ⁷⁾): *antiqui tam etiam pro tamen usi sunt* ⁸⁾, ut Naevius:

*. quid? si taceat, dum videat, tam etiam sciat
quid scriptum sit?*

Naevius cod. et marg. August.; *Novius* edit. August. prob. Both. ⁹⁾ improbant. tamen Munkio ¹⁰⁾; *qui si* conj. Ursin. et est in edit. probb. Both. et Munkio; *quid si* cod. Nam non liquescere putat Muellerus, ut senarius integer prior versus sit.

Nihil mutandum. Versus enim Naevianus e Cratini imitatione fluxit. Hic enim in *Νόμοις* ¹¹⁾):

*ἀλλὰ μὲν εἴ οὐκ οἶδ' ἔγωγε γράμματ' οὐδ' ἐπιστάμαι·
ἀλλ' ἀπὸ γλῶσσης φράσσω σοι μνημονεύω γὰρ καλῶς,*

1) *Brux de Plauti et Terentii prosodia* pag. 22. 2) pag. 317 Muell. 3) cf. *Mueller ad Festum* pag. 338; *Schuetz de Cn. Naevio* pag. 39. 4) pag. 324 Muell. 5) pag. 325 Muell. 6) cf. *Salmas. exercit. Plinian.* pag. 311; *Castelli lexicon medicum* pag. 771 edit. Nortmb. 1688; *Vitruv.* VII. 12. 7) pag. 360 Muell. 8) *ea causa est, cur tamen apud Plautum nunquam monosyllabum sit: Lindemann ad Captiv.* IV. 8. 45; *nisi tam restituendum est.* 9) *fragm. com.* pag. 56. 10) *de fabul. Atell.* pag. 183 not. 219. 11) *Metneke com. Graec. fragm.* II. pag. 88.

quos versus ita interpretatur Bergk¹⁾: videtur, inquit, Cratinus duos homines in scenam induxisse, alterum antiquitatis tenacissimum, novitiis alterum moribus imbutum: et ille quidem, qui nondum a patrum virtute desciverat, minus quidem liberaliter erat institutus, at mente leges tenebat et in vita agenda exsequebatur: alter artibus et literis excultus, juris quoque scientiam sibi comparaverat et in forensibus causis satis erat versatus. Addo de Naevianis versibus: praedicaverat aliquis de amico suo, hunc leges memoria optime tenere, quod cum, qui aderant, credi posse negarent, quid? ait, si taceat alter (qui tabulam tenebat, et quem, cum illo legum perito collocutum, illi signis vel nutibus leges in memoriam revocare putabant) usque dum alter tantum legem, quam mox recitabit, secum consideraverit (id enim est, si taceat dum videat²⁾); quid? si nihilominus sciat, quid scriptum sit?

Similis etiam est locus Philyllii comici.³⁾

22.

Asconius⁴⁾: antiquum Naevii est:

*fato Metelli Romae sunt consules,
cui tunc Metellus Consul iratus responderat senario
hypercatalecto, qui et Saturnius vocatur:*

*dabunt malum Metelli Naevio poetae,
de qua parodia subtiliter dixit Cicero: te non fato,
ut ceteros e vestra familia.*

Versum Naevianum pro saturnio habuerunt viri docti omnes, quamvis et optimus sit senarius et ab Asconio alter tantum Metelli versus saturnius dicatur, et a grammaticis⁵⁾, qui de saturnio metro scripserunt, Metelli solum versus pro exemplo adhibeatur. Sed de his supra exposui⁶⁾. Iusto tamen magis temerarius est Schuettius⁷⁾, qui, ut Saturnium versum efficeret, ita mutavit:

fato Romae fiant Consules Metelli

Versus non ad Punicum bellum, sed ad fabulam pertinet anno DXXXVIII. p. u. c. editam⁸⁾.

1) comment. de reliquiis com. Attic. antiq. pag. 139. 2) cf. Beter ad Cicer. de Off. I. 18. 59. 3) cf. Meineke l. l. II. pag. 862. 4) ad Cicer. Verrin. I. 10. 29. 5) cf. pag. 15. not. 5. 6) pag. 18. 7) de Cn. Naev. poet. pag. 17. 8) cf. pag. 18.

23.

Gellius¹⁾: *nos satis habebimus, quod ex historia est, id dicere: Scipionem istum, verone an falso incertum, fama tamen, cum esset adolescens, haud sinceram fuisse, et propemodum constitisse, hosce versus a Cn. Naevio poeta in eum scriptos esse:*

*etiám qui res magnas manu saepe gessit gloriæ,
cujus facta viva nunc vigent qui apud gentes solus præstat,
eum suus pater cum pallio. — ab amica abduxit uno.*

manu deest in cod. Gelferb.; *cujus facta est viva nunc* idem; *deduxit* msc. Thys.; *una* editt. ante Iunt.; *amico* cod. Guelf.; *uno ab amico abduxit* codd. et editt.; transposui verba metri causa.

Versus tetrametri jambici catalecti sunt, in quibus *manu*²⁾, *cujus*, *eum*, *suius*³⁾ monosyllaba sunt. Trochaicos versus dicit Duentzerus⁴⁾; Saturnios, ita tamen, ut multa et mutarent et transponerent, inde fecerunt Hermannus⁵⁾, Osannus⁶⁾, Bothius⁷⁾. Falso. Versus enim e comoedia aliqua sunt, ut ille in Metellos scriptus, ut de Saturnio metro ne cogitari quidem debeat. Nam Weisius, qui in Plantinis etiam comoediis Saturnios multos invenisse sibi videbatur, diu explosus est.

Gellii verba: *propemodum constitisse* — *scriptos esse* cave ita intelligas, ut incertum fuisse dicat, sintne illi versus a Naevio conscripti nec ne; hoc potius significant, omnes fere, quamvis nomen, ut in versu illo, quo Metellos perstrinxit, Scipionis non additum sit, minime tamen dubitasse, quin in eum versus Naeviani conscripti essent. Accuratius de hoc loco supra exposui⁸⁾.

24.

Festus⁹⁾: *tintinnare est apud Naevium hoc modo: tantum ibi molae crepitum faciebant, tintinnabant compedes,*

1) VI. 8. 5. 2) cf. Becker de com. Rom. fab. pag. 10; Duentzer et Lersch de versu, quem vocant, Saturnio pag. 32. 3) Ritter Element. gramm. Lat. pag. 116. 4) l. l. pag. 72. 5) Element. pag. 638. 6) anal. critt. pag. 145. 7) fragm. trag. pag. 94; fragm. com. pag. 24. 8) pag. 15 sqq. 9) pag. 364 Muell.

ibi molle edit. August. et quae eam sequuntur ducem; *ibi mollem* margo August.

Bothius, metrum false pro trochaico habens, *tantum* ejicit, in quo verbo fabulae nomen latere putat.

Paulus Diaconus eodem loco ¹⁾: *tintinnire et tintinnabant* Naevius dixit pro sonitu tintinnabuli, e quibus verbis cave concludas, duplex citari fragmentum Naevianum.

25.

Priscianus ²⁾ et Diomedes ³⁾;

an nata est sponsa praegnans? vel ai, vél nega

Versus Naevianus est, falso a viris doctis Novio adscriptus, quemadmodum supra docuimus ⁴⁾.

Quae hujus versus aententia sit, e fragmento Afranii ⁵⁾ apparet;

ferme virgini
excrescit uterus, tanquam gravidae mulieri;
molucrum vocatur; transit sine doloribus,

quibus verbis explicandis haec addit Festus ⁶⁾; *molucrum, tumor ventris, qui etiam virginibus incidere solet*. Erat igitur sponsa haec Naeviana molucro praedita.

Ajo est nostrum; ja sagen ⁷⁾.

(26.)

Aliud tamen fragmentum, quod apud eundem Priscianum ⁸⁾ legitur:

salliturus istaec mittam salem,

apud Bothium Naevio adscriptum, Novio omnino vindicandum est ⁹⁾.

27.

Isidorus ¹⁰⁾: *praepositionem inter pro e ponebant antiqui*. Naevius:

mare interbibere

1) pag. 365 Muell. 2) l. pag. 473 et 510 et 511 Krehl. 3) pag. 370 Putsche, 4) pag. 181. 5) Virgln. fragm. 3 Neuk. pag. 261. 6) pag. 141 Mueller; eadem leguntur apud Paulum pag. 140. 7) cf. Doederlein Synon. IV. pag. 7; Goeller ad Cicer. Orat. pag. 417. 8) l. pag. 514 Krehl. 9) cf. Munk de fab. Atell. pag. 183 not. 220. 10) Origln. V. 26. 17.

Verba fragmentis carminis de bello Punico addit Schuettius ¹⁾, nec non subsequens fragmentum ex hoc carmine desumptum esse putat. Quamquam quo loco ea posita fuerint, et quid in carmine epico sibi velint versus socco incedentes, nescio.

28.

Isidorus ²⁾: *bovem Graeci βοῦν dicunt. Hunc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi trionem*:

..... trionum hic moderator rusticus.

(29.)

Falso etiam Naevio tributus est versus, quem citat Diomedes ³⁾: *Saturnium in honorem Dei Naevius invenit, addita una syllaba ad jambicum versum sic*:

• *summas opes qui regum regias refregit.*

Versum non esse Naevianum ex Atilio Fortunatiano ⁴⁾ apparet: hic versus (sc. Saturnius) obscurus quibusdam videtur, quia passim et sine cura eo homines utebantur; maxime tamen triumphaturi in Capitolio tabulas hujusmodi versibus incidebant, id est sic:

summas opes qui regum regias refregit.

Est igitur e tabula quadam triumphali.

30.

Nonius ⁵⁾: *collus masculini. Naevius*:

cor utrum scapulae plusne an collus callum habeat, nescio.

Naevius Cor: utrum Gerl.; *Naevius Colace: utrum* conj. Jup. prob. Hermann.; *Naevius: corii utrum* conj. Both., haud male; *plus* codd. et editt.; *plusne* conj., ut se nescire fateatur, utrum cor in homine quodam ferreo an scapulae et collum callosiora sint.

In *utrum* — *ne* — *an* saepe offenderunt viri docti ⁶⁾, quae causa fuisse videtur, cur *ne* exulare juberent librarii.

1) de Cn. Naevio poeta pag. 86. 2) Origth. XII. 1. 30.
3) pag. 512 Putsch. 495 Goisf. 4) pag. 2698 P. 351 G. 5) s. v. collus pag. 200 M. 136 G. 6) cf. Ramshorn Gramm. Lat. pag. 716; Moser ad Ciccr. Tusc. IV. 4. 9; IV. 27. 59; adde: Ciccr. de Fin. II. 19. 60; Terent. Andr. III. 4. 19.

31.

Nonius ¹⁾: *fretus masculini. Naevius:*
dubiti faventem per fretum introcurremus.
 Novius: dubius edit. Ald.

32.

Nonius ²⁾: *guttur masculino. Naevius:*
ingurgitanti deque ad inum gutturem,
ingurgitavit se conj. Both.

(33.)

Versus a Nonio ³⁾ alio loco servatos et ita in libris inscriptos *Naevius in carmine*:

corpore pectoreque
undique obeso ac mente exarsa,
tardigenuulo senio oppressum,

a Scaligero, Scriverio, Bothio, Duentzero ⁴⁾, Gerlachio huic poetae vindicatos ab eo alienissimos esse et ad Laevii Erotopaegnon carmen pertinere, itaque *Laevius in carmine* corrigendum esse, evicerunt Osannus ⁵⁾, Hermannus ⁶⁾ et Weichertus ⁷⁾. *Laevius Alcestide* a Gellio ⁸⁾ conjecerat Mercerius ⁹⁾; nihil paene refert, cum Alcestis quoque ad mixtum illud carmen Laevianum pertineat et versus illi vere ex Alcestide depromti sint.

34.

Tortellius ¹⁰⁾: *sycos cum y Graeco et c exili scribitur; vocabulum est Graecum, id significans, quod ficum dicimus, et a nonnullis a poetis nostris antiquissimis, teste Parthenio, usitatum fuit, et Naevium retulit dicentem:*

. . . hodie sycos mihi recens fuit.

Nescio, cur veteres poetae Romani hac Graeca voce usi sint, nisi ambiguum ejus significationem esse

1) s. v. *fretum* pag. 205 M. 139 G. 2) s. v. *guttur* pag. 207 M. 440 G. 3) s. v. *obesum* pag. 361 M. 246 G. 4) *Idv. Andr. fragm.* pag. 68. 5) *anal. crit.* pag. 8. 6) *ad Eurip. Alcest.* pag. XVIII. 7) *Poet. Lat. reliq.* pag. 55 sqq. 8) XIX. 7. 2. 9) *ad Nonium* pag. 750. 10) *apud Osannum: Praefat. ad Apulej. Minutian. Orthogr.* pag. XIX. not. 3.

voluerunt, ut *σῦκος* de membro etiam muliebri intelligi posset ¹⁾).

Deest fragmentum apud omnes editores.

Epigramma in sepulcrum Naevii, ab ipso compositum.

Gellius ²⁾): *epigramma Naevii plenum superbiae Campanae* ³⁾); *quod testimonium esse justum potuisset, nisi ab ipso dictum esset:*

*mortales immortales flere si foret fas,
flerent divae Camoenae Naevium poetam;
itaque postquam est Orcino traditus thesauro,
obliti sunt Romae loquier Latina lingua.*

immortales mortales editt. ante Carrion.; *mortalis immortalis* Burmann. ⁴⁾); *ita qui* conj. Acidal.; *orchio* codd. Carr. Rottend. et editt. vett.; *orcho* cod. regius et Sciopp.; *orci traditus thesauri* cod. Buslid.; *orchino traditus thesauro* Steph.; *orcivo* conj. Voss. ⁵⁾); *oblitae* conj. Gronov.; *loquier Latina lingua* codd. reg. Rottend. Lincoln.; *lingua Latina loquier* Carrio et editt. vett.; *loquet* conj. Acidal.

Longum est, recentiorum editorum conjecturas et emendationes, quibus opus non est, memorare. Metrum Saturnium est satis bonum. In eo emendando laborarunt Hermannus ⁶⁾, Bothius ⁷⁾, Grotefendus ⁸⁾, Osannus ⁹⁾ et Grauertus ¹⁰⁾; Duentzerum enim non moror.

Thesaurus Orcinus aut ipsum sepulcrum ¹¹⁾ aut inferi ¹²⁾).

1) cf. *Aristoph. Pac.* 1324 Ddf.; *Schollast. ad Theocrit.* V. 115; *Lozynski ad Hermipp. fragm.* pag. 131; *eadem est ambiguitas in verbis σνῆκεν et σνῆκερκεν*; *Meineke com. Graec. fragm.* II. pag. 765. 2) I. 24. 2. 3) cf. pag. 5. 4) *Anthol. Latn.* II. 219. 5) *ad Pacuv. fragm.* pag. 121. 6) *Element.* pag. 638; *sequitur cum Meyer in Anthol. Latn.* I. pag. 5. 7) *fragm. trag.* pag. 82. 8) *Lat. Gramm.* pag. 102. 9) *anal. crit.* pag. 37. 10) *Nachschrift zu Koene's Sprache der Roem. Epiker* pag. 266 not. 11) cf. *Gronov. ad Gell.* I. I. 12) *Kirchmann. de funerib.* pag. 389; *Varro apud Gell.* II. 10. 3; *Bothe ad Ennii Iphig. fragm.* 3.

Liber tertius.

De poësi Naeviana.

Jam aggredior rem omnium difficillimam. Naevianae enim poësis ratio exponenda est, qua in re de plurimis nihil, de multis conjecturae tantum, de paucis certum quoddam afferri potest. Nullam enim nobis temporum injuria reliquit carmen Naevianam integrum. Atque si e fragmentis solis judicandum est, qualis ipsa poësis fuerit, qualis et quantus poëta, vix dici potest, quam diversa sint diversorum hominum judicia. Cum enim Henricus Stieglitz ¹⁾ tertiam post Pacuvium et Attium palmam Naevio assignaret, utpote poëtae ingeniosissimo, nuper Theodorus Bergk ²⁾, vir judicio saepe quam decebat fervidiori, omnem Naevianae poësis laudem evertere conatus est, ita tamen, ut, argumentis usus nullis, tanquam e tripode succideret, quidquid minus placeret. Cavendum igitur est, ne virorum doctorum opinionibus hac quidem in re nimium tribuatur, neve judicio nostro nimis indulgeamus, sed aut argumentis ex Naevianorum carminum reliquiis, aut veterum de Naevio poëta testimoniis utamur, ut quae sola satis luculenta et gravia sint.

Sed alia etiam est res, qua judicium de veteri hoc poëta ferendum impeditum saepe, et injustum factum est. Quae enim de Attio et Pacuvio Quintilianus ³⁾ annotat, *nitorem et summam in excolendis operibus manum magis temporibus, quam ipsis defuisse videri*, ea magis etiam in Naevium ejusque aequales cadunt, ut vetustissimi quique poëtae non ex aliis poëtis, sed ex suorum temporum indole et ingenio dijudicandi sint. Sed haec in sermonem tantum cadunt, quo utuntur, et in externas res. Ingenio enim tempora anteire debet optimus quisque poëta. Quae cum ita sint, rem meam ita exsequar, ut, quae sermoni Naeviano cum aetate Naevii communia, quae Naevii propria sint, exponam, tum de ingenio poëtae disputem, postremo, quid in quoque carminum genere praestiterit, edoceam.

1) de Pacuv. Dulorest. pag. 13. 2) in Zeitschrift für Alterthumsw. 1842. pag. 190 sqq. 3) Instit. orat. X. 1. 97.

De metris et de sermone Naevii.

Tempora, in quae Naevii vita incidit, ut in fronte hujus libelli exposuimus, gravissima reipublicae Romanae fuerunt. Nam quae sunt insecuta, maxima illa labe laborabant, quod videri, non esse volebant. Haec autem non solum de rebus publicis et de vita privata dicta sunt, sed etiam de sermone, qui luculentissimus ingenii praeco est. Post finitum enim bellum Punicum secundum, cujus exitum ipsis Romanis perniciosum fore Q. Caecilius Metellus vaticinatus erat ¹⁾, omnibus in rebus elegantia quadam et speciosa ostentatione uti sunt Romani, quae Graeciae propria, a Romanis aliena erat. Ut vero ante hujus belli finem decessit Naevius, ita etiam ab insequentium temporum vitiis vacuus et intaminatus est. Ut brevis sim, Romanus poëta, Romani ingenii praeco est. Nam ut rudes et inelegantes, graves tamen et simplices ii, qui ejus aequales sunt, Romani erant, ita etiam poëta antiquus et asper, fortis tamen et luminosus est. Romae enim natus Romanum ingenium non induerat, sed innatum habebat. De simplici autem horum temporum sermone et pronuntiatione honorificum exstat Ciceronis ²⁾ testimonium, quo, tanquam luculentissimum ejus aetatis auctorem, Naevium imprimis effert: *equidem, Crassus inquit, cum socrum meam Laeliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quae prima didicerunt) sed eam sic audio, ut Plautum mihi aut Naevium ³⁾ videar audire: sono ipso vocis ita recto et simplici est, ut nihil ostentationis aut imitationis afferre videatur, ex quo sic locutum esse ejus patrem judico, sic majores, non asperere, ut ille, quem dixi (Q. Valerius Soranus), non vaste, non rustice, non hiulce, sed presse et aequabiliter et leniter. Quod autem de imitatione dicit, Romanos inde ab Ennio respicere videtur, quem primum ad Graecarum literarum leges Latinum sermonem revocasse eundemque, quamvis ipse magis quam ii, qui ejus vestigia presserunt, Romanum ingenium tueretur, ea ipsa de causa, nec immerito, Romanos Graecorum nomine salutasse con-*

1) Val. Max. VII. 2. 3. 2) de Orat. III. 12. 45. 3) cf. pag. 7.

stat ²⁾). Quantum autem distat Romanum ingenium ab ingenio Graeco! Simulatque igitur ad imitationem Graecorum linguam et literas suas Romani accommodarunt, literae Romanae magis magisque Romanae esse desierunt. Inde sequitur, quod maximi est momenti, novam inde a Naevii morte, post quam Ennius a Catone Romam translatus est, Romae orsam esse et dicendi et carmina componendi rationem. Sed aegre primum suis a literis cessisse Romanos, id testatur, quod ipse etiam Ennius metro Saturnio in componendis tabularum triumphalium inscriptionibus usus est ³⁾), et in pangendo illo carmine, quo Scipionis res gestas et laudes celebravit, versum trochaicum adhibuit, qui, quemadmodum nuper Koenius ³⁾) demonstravit, ipsius linguae Romanae numeris accommodatissimus est. Naevii autem versus aut Saturnii sunt, aut jambici aut trochaici, itaque vere Romani. Praeterea vero Creticis etiam, Anapaesticis vel ipsis Choriambicis numeris usus est. Jam vero, cum me inscium fere ad metra Naeviana disputatio tulerit, pauca de his exponam. Versu heroico, ut supra demonstravimus ⁴⁾), non usus est Naevius, quod bene perspexerat, puto, Latinae linguae indolem ab his numeris magis abhorrire, quodque versus Saturnius nativus Italorum versus erat, ut qui, e jambis et trochaeis compositus, sponte quasi ad ipsius linguae structuram sese accommodaret. Primus Ennius alienum versum, longum illum, quem dicit, intulit, qui cum politior sine dubio Saturnio illo esset, suos versus tanquam urbanos rusticis, ut ita dicam, illis Naevianis opposuit et, testante Cicerone ⁵⁾) Naevium in contemptu habuit: *quid*, ait Cicero, *nostri veteres versus ubi sunt?*

*quos olim Fauni vatesque canebant,
cum neque Musarum scopulos quisquam superaret,
nec dicti studiosus erat
ante hunc.*

ait ipse (sc. Ennius) *de se, nec mentitur in gloriando.* Pronomen autem *hunc* demonstrativum est et ipsum Ennium designat, quemadmodum multis verbis exposuit

1) cf. Festus s. v. sos pag. 301 Muell. 2) Atil. Fortunatian. pag. 324 Gaisf. 3) Sprache der Roemischen Epiker. Muenster 1840. 4) pag. 86. 5) Brut. XVIII. 71; cf. fragm. bell. Pun. inc. 6.

Krausius ¹⁾). Verum enim vero in eo omnes Viri Docti mihi quidem falli videntur, quod *Musarum scopulos* de ipsa vi et indole poetica intellexerunt. In solos enim numeros invehit, neque immerito, Ennius, et ipsi Musarum scopuli in eo sunt quaerendi, quod magnae molis conatus erat, linguam Latinam dactylico adaptare velle numero. Nam de ingenio Naevii de ejusque poetis gravitate haud inique judicasse Ennium, infra docebitur. Versus igitur Saturnii rudiores erant et inculti atque ab omni Graeca elegantia alieni, ut cum ipsae carminum hoc metro conscriptorum reliquiae, tum diserta testantur grammaticorum testimonia. Marius enim Victorinus ²⁾ de Saturnio metro ita disserit: *nostri autem antiqui usi (eo) sunt, ea non observata lege nec uno genere custodito, sed, praeeterquam quod durissimos fecerunt, etiam alios longos, alios breviores inseruerunt.* Quid? quod Atilius Fortunatianus ³⁾ se vix apud Naevium invenire versus dicit, quos pro exemplo ponat. Versus enim Saturnii forma adeo vaga et varia est, cum et multae apud veteres syllabae contrahantur, multae longae corripiantur, breves producantur, vocales ante vocales non liquescant, pro jambis aut trochaeis quavis sede spondei, et, excepto pede ultimo, tribrachi, pro illis anapaesti, pro his dactyli adhibeantur, ut non modo in Naevianorum carminum reliquiis ⁴⁾, sed etiam in Livii Odyssea heroicis versus invenisse Viri Docti sibi viderentur. Grammaticos autem istos schematismum, ut ita dicam, sequi ineptissimum, quis est qui nesciat? Quare iniquum mehercule est, propter grammaticorum istorum aut Graeculorum contemptum Naevianos versus despici; nam rudissimis versibus conscripta sunt omnia antiquorum Romanorum carmina, rudissimis ipsae veteres fabulae, si cum aurea aetate eas comparaveris ⁵⁾. Quem enim tanquam summum poetam aequales suspexerunt et qui Naevianos versus adeo viles praedicavit, Ennium dico, is ne ipse quidem sempiterna et intacta gloria fuit, sed Virgilio stercus tantum reliquisse traditur, ex quo ille aurum colligeret ⁶⁾, et Horatio ⁷⁾ gravitate minor

1) Roem. Literaturgesch. pag. 66—74. 2) pag. 190 Gaisf.

3) pag. 323 Gaisf. 4) cf. Bell. Pun. fragm. I. 4; VI. 2. 5) Priscian. de vers. com. II. pag. 403 Krehl; Horat. art. poet. 262 ibiq. Acro. 6) Donat. vit. Virg. 18. 7) Satir. I. 10. 53.

videtur et ridiculus nonnunquam Gellio ¹⁾). Nemo igitur, ut cum Macrobio ²⁾ loquar, ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. Ille enim stilus Naeviani (Macrob. Enniani) saeculi auribus solus placebat et diu laboravit aetas secula, ut magis huic molliori stilo acquiesceretur. Igitur in id tantum inquirendum est, sitne aequalibus suis rudior Naevius nec ne. At multo iis in ipsis versibus politior est, excepto Plauto, qui tamen Naevium non superat. Luculentissima hujus rei documenta aut ea sunt carmina, quae ante Naevium Romanis erant, aut Livii Odyssea, quam quidem carmine Naeviano epico elegantiorum dicit Th. Bergk. ³⁾). At, ne meum de hac re iudicium huic viro opponam, ea tantum afferam, quae de Livii et Naevii sermone, praecipue de Odyssea et carmine de bello Punico professi sunt Varro et Cicero, gravissimi certe et luculentissimi hac in re iudices. Igitur ille Livium a suis post annos XV. vix intellectum esse affirmat ⁴⁾); hic vero Livii Odysseam cum Daedaleo, Naevii bellum Punicum cum Myroneo opere comparat ⁵⁾). Atqui poëtam, qui elegantiori utitur sermone et dictione, numeris etiam perfectioribus uti consentaneum est. Sed rudior fuit Saturnius versus ante Naevium eo, quo ipse utitur, quemadmodum testatur Diomedes ⁶⁾): *Saturnium*, inquit, *in honorem Dei Naevius invenit*, quae verba non ita intelligenda esse patet, ut Naevius hunc versum, antea incognitum, primus adhibuerit, cum et Fauni et vates et Salios eos usos fuisse constet et Livius Odysseam suam ante Naevium hoc metro conscripserit. Sed, ut Romanae satirae auctor Ennius, inventor Lucilius dicitur ⁷⁾), ita etiam Naevius eum versum invenisse fertur, quem imprimis excoluit et accuratioribus certioribusque finibus circumscripsit ⁸⁾). Atque re vera Saturnii Naeviani non ita varii et incerti sunt, quam ii, qui e carmine arvali vel aliis carminibus supersunt; quamquam illud temporum decursu magis magisque expolitum esse videtur.

1) XII. 2. 3. 2) *Saturn.* VI. 3. pag. 173 ed. Bip. 3) l. l. 4) *de ling. Lat.* pag. 283 Speng. 5) *Brut.* XVIII. 70. 6) pag. 495 Gatsf. 7) *Horat. Satir.* l. 10. 47 ibiq. Heindorf. 8) cf. *Weichert poet. Lat. rel.* pag. 279 not. 7; *Munk de fab. Atell.* pag. 102.

tetrametris ¹⁾), dimetris ²⁾) et dimetris cum monometro trochaico conjunctis ³⁾), hoc testimonium cadit. Inde concludo, poëtam bacchiacis quoque numeris usum fuisse, utpote a creticis vix diversis ⁴⁾).

Choriambicum quoque numerum in Naevii reliquiis adhibitum invenisse mihi videor, idque trimetrum praecunte basi ⁵⁾).

Haec sunt, quae de numeris, quibus Naevius usus fuisse videtur, exponenda habui. Pauca, antequam ad ipsam dictionem transeo, de *alliteratione* in reliquiis Naevianis addam, ita tamen, ut ea tantum augeam exempla, quae e Naevianis fragminibus collegit Naekius ⁶⁾). Splendidissimum ipsum exemplum Naevianum omisit Naekius. Est autem hoc ⁷⁾):

Libera lingua loquemur ludis Liberalibus.

Praeter hoc unum tantum mea quidem ex sententia addi potest alliterationis exemplum ⁸⁾); nam non omnes, quas Naekius ⁹⁾) vult, assimilationes alliterationes dixerim.

Ad *dicendi rationem*, qua Naevius usus est, quod attinet, haec quoque ita cum aetate sua ei communis est, ut, quemadmodum magnum decet poëtam, in multis aequales suos superet. Id autem praecipue tenendum est, Naevium ultimum esse poësis mere Romanae poëtam et ab Ennio novam et alienam fore ordiri literarum Romanarum aetatem. Poësis vero mere Romana, ut ipsi Romani ante finitum alterum bellum Punicum, simplex est, inelegans, rudis, libera tamen et gravis, sermo nativus et cum ingenio austero congruus, ab omni externorum servili imitatione abhorrens. Quae res in causa erat, cur specie externa non fallerentur, cur ipsam rem, quamvis, ut ita dicam, nuda esset et omni ornatu careret, respicere et suspicere solerent, cur calamistratos odissent et hominem et orationem. Inde factum est, ut cum Ennio nova prorsus et insolita adhuc et linguae et poësis Romanae ratio inciperet, quae ad miram quandam elegantiam linguam Romanam provexit, ingenium tamen Romanum omni li-

1) *Eq. Troj.* 1. 2) *Eq. Troj.* 3. 3) *Lycurg.* 3. 4) cf. *Pahl de fabula Romanorum palliata et togata* (Berolini 1841) pag. 24. 5) *Gymnast.* 3. 6) *de alliteratione sermonis Latini in Mus. Rhen.* 1829 pag. 353 bis, 359 bis, 374. 415 et 416. 7) *fragm. com. inc.* 10. 8) *Tarentill.* 4. 9) *l. l.* pag. 403.

bertate magis magisque privavit, utque postera aetas, cui nugae saepe et lusus in deliciis, elegantia certe majoris quam sententia et vis pretii erat, Romanarum literarum initia ad Ennium referret, Naevium fere in contemptu haberet. Sed ipse etiam Ennius meliori jure Romanus dici potest, quam qui ejus vestigia presserunt; mihi quidem ingens ille heros Virgilio omnino praeferendus videtur. Atque quod in eum conguessi corruptarum literarum crimen, id et ipsum temporum magis quam Ennii est. *Pinnato* enim *gradu* et rapidissimo cursu non literae solum alienae, sed mores etiam et vitia aliena in Romanam gentem tum irruebant, ut resistere is vix posset, quem nec Romae natum et Graecis praecipue literis imbutum fuisse constat. Melius mehercle de literis Romanis actum fuisset, si sensim sensimque sua excolere, quam aliena statim recipere et aemulari, melius igitur, si, quam viam Naevius ingressus erat et qua postea Attius et Lucilius incedebant, persequi voluissent. Sed ad dictionem Naevianam redeo. Constat, antiquissimos quoque poëtas Romanos liturae operam, dedisse fere nullam¹⁾. Ita etiam Naevius. Populo enim scripsit, non literatis, carmina composuit, ut ingenio suo satisfaceret et animi cogitata effunderet, non ut otiosas mulceret aures. Itaque eorum judicia reformidat, qui de elegantia solum judicant, non de vi et sententiarum gravitate, qui vestem malunt purpuream homini nequam detractam, quam virum gravissimum, sordida veste indutum. Quae de Lucilio, qui Tarentinis et Consentinis et Siculis, utpote incorrupta simplicitate hominibus, scribere se professus erat, Cicero²⁾ exponit, ea magis, quam in ipsum Lucilium, in Naevium cadunt: *neque tam docti tum erant, ad quorum judicium elaboraret et sunt ejus scripta leviora, ut urbanitas summa appareat, doctrina mediocris*. Haec praemittenda esse duxi, ne quis, fastidioso et iniquo Horatii et Quinctiliani judicio nimis confisus, contemnendum poëtam Naevium esse putet. A Graecorum enim partibus hi sunt et elegantiam imprimis poëtae appetendam esse arbitrantur, quam censuram in dijudicandis antiquis poëtis non

1) *Munk de fab. Atell. pag. 122; Stieglitz de Paov. Dolor. pag. 5; Osann anal. crit. pag. 31; Lange vindic. trag. Rom. pag. 5.* 2) *de Flatt. l. 3. 7.*

adhibendam esse supra docuimus. Longum est, pluribus de hac re disputare, quae a Viris Doctis satis expedita est ¹⁾. Atque re vera Augustae aetatis viros rudem tantum antiquorum dictionem exagitasse, postea demonstrabimus. Neque, si diligentius Horatii ²⁾ de Naevio iudicium inspicio, quidquam est, quod invidiosius dictum sit:

Naevius in manibus non est et mentibus haeret

paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poema.

Inde colligimus, multos fuisse Horatii aequales, qui veterum Romanorum animos et ingenia suspicerent et temporum illorum indolem sibi revocarent legendis Naevii scriptis. Inest quidem in versibus illis cavillans Horatii ironia, qua aequalium in vetera carmina studium reprehendit, quae prae suae aetatis Graeca elegantia contemnenda esse putat. Idem enim de Lucilio ejus iudicium est, idem fere de Catullo, Calvo, Laberio, qui tamen, vix dici potest, quanto sint Naevio elegantiores ³⁾. Agrippa tamen, qui et ipse graecissantia poetarum aequalium carmina haud magnopere adamabat, Virgilii ipsius obtrectator teste Donato ⁴⁾ erat et vetera illa carmina in deliciis habebat; quippe ab aetatis suae eleganti ostentatione abhorrebat et, Catonis Majoris instar, rudis erat gravisque. Famosa vero dicere licet Quintiliani verba ⁵⁾: *in comoedia maxime claudicamus. Vix levem consequimur umbram, adeo ut mihi sermo ipse Romanus non recipere videatur illam solis concessam Atticis venerem.* Sed haec quoque obsoletam tantum veterum poetarum dictionem respiciunt, ut Sole clarius demonstrarunt Lessingius ⁶⁾, Regelius ⁷⁾ et Beckerus ⁸⁾.

Igitur cum non cum Graecis et aureae aetatis poetis comparandus sit Naevius, sed cum ipsa aetate sua, videamus jam, quid praestiterit. Quamvis rudis sit ejus elocutio, nihilominus tamen, si cum aequalium

1) Osann l. l. pag. 42; Munk de Pompon. Bonontens. pag. 37; de Atell. pag. 92 et 121 sqq.; Wetchert poet. Lat. rel. pag. 124: 270. 278 et 325; Becker de com. Rom. fab. pag. 58 sqq.
2) Epiat. II. 1. 53. 3) Wetchert l. l. pag. 287 et 333. 4) Virgil. vii. XVI. 64; Servius ad Virg. Ecl. III. 5. IV. 11. 5) Instit. X. 1. 99 sqq. 6) von dem Leben und den Werken des M. Accius Plautus. Tom. XXII. 7) de re trag. Rom. pag. 29 sqq. 8) l. l. pag. 61.

sermone eam comparaveris, elegans fere est. Nam Liviam post XV. annos ne a suis quidem satis intellectum esse, Varro ¹⁾ memoriae prodidit; Naevii tamen fabulae Ciceronis etiam aetate in scenam prodierunt ²⁾. Livii carmina ne digna quidem esse affirmat Cicero ³⁾, quae iterum legantur; Naevii tamen bellum Punicum ipsorum Horatii aequalium mentibus infixum erat et in eorum manibus versabatur ⁴⁾. Nam quod Livii Odysseam in scholis sua etiam aetate dictatam et explicatam esse Horatius ⁵⁾ dicit, id ipsum docet, non intellectam eam fuisse populo, sed interprete eguisse, quam, ut a Myrone Daedalum, ita a Naevii bello Punico distare affirmat Tullius ⁶⁾, quae de sermone et de metro dicta esse patet, cum de sententiis Punicum Naevii bellum cum Livii vel potius Homeri Odyssea non certet. Inde non temere concludere mihi videor, Naevianum sermonem, simplicem eum et ab omni alienorum imitatione vacuum ⁷⁾, eo, quo vixit, tempore elegantem fuisse et postea etiam perspicuum. Nam quod Lampadionem, Balbum, Virgilium grammaticos carmina Naeviana commentariis instruxisse narratur, id in Ennium quoque cadit ⁸⁾, quem tamen ab Hadriano etiam imperatore in deliciis habitum et lectitatum fuisse constat ⁹⁾. Itaque invidiosus est Theodorus Bergk ¹⁰⁾ et praecipuus, qui Livii Andronici versus et elocutionem Naeviano dicendi genere multo molliores et elegantiores judicat, neque satis habuit in orationem Naevianam invehere, sed totam poësis Naevianae laudem funditus evertere conatus est, exemplis tamen usus, quibus (nam ex arbitrio explicata et pessime a Bergkio intellecta sunt) mallem usus non esset. Sed de poetica Naevii facultate et indole infra. Attamen unum est, quo argumenti instar usus est ad demonstrandum, quam sit Naeviana dictio Liviana minor. *Arquileuentem* enim Apollinem Naevius dixit ¹¹⁾, quod vocabulum propter metri angustias a poeta formatum etque vitio vertendum esse putavit. Sed cur demum?

1) *de ling. Lat.* pag. 283 Speng. 2) *cf. pag. 100 sqq.*
 3) *Brut.* XVIII. 71. 4) *Horat. Epist.* II. 1. 53. 5) *Epist.* II. 1. 69. 6) *Brut.* XVIII. 70. 7) *cf. Meyer in Zeitschr. für Alterthumsw.* 1836. pag. 376. 8) *Sueton. de illustr. gramm.* 2. 9) *Spartian. in vita Adriani.* 10) *in Zeitschr. für Alterthumsw.* 1842. pag. 331. 11) *hell. Run.* II. 13.

cum eadem vox et a Virgilio ¹⁾ et a Cicerone ²⁾ adhibeatur, ut laudi poëtae vertendum sit, quod novis verborum compositionibus linguam Romanam ditavit. Namque si cum Bergkio argumentari velis, Enniana dictio Naeviana minor est, cum metri gratia Ennius voces in syllabas distraxerit ³⁾, itaque Latini sermonis integritatem magis quam Naevius evertisse dicendus sit, ut — quam laudem justam et dignam dicit Gellius, nisi ab ipso Naevio proficisceretur — Romanos post suam mortem Latina lingua loqui oblituros esse recte vaticinatus sit.

Haec de veterum testimoniis. Quantum vero ex fragmentis superstitiis apparet, sermo Naevianus comicus Plautino simillimus est, epicus vero, lyricus et tragicus, ut res ferebat, magis austerus et gravior. Multae inveniuntur in fragmentis Naevianis comicis interjectiones et *ὀνομασμοίαι*, ut *butubatta* ⁴⁾, *tax pax* ⁵⁾, *attatae* ⁶⁾, *ei ei* ⁷⁾, *st* ⁸⁾ et *bilbit* ⁹⁾ atque *trit* ¹⁰⁾, quae sine dubio e vulgari sermone mutuatus est. Eodem modo, ubi res tractat, de quibus infimo hominum ordini singulare quoddam et proprium iudicium est, vulgaribus etiam verbis ¹¹⁾ vel comparisonibus ¹²⁾ utitur, ut aptus omnino sententiis et personis sermo sit. Ab usu etiam forensi verba deducit ¹³⁾, non ea, qua Plautus ¹⁴⁾, inscitia. Praeterea multa sunt verba obsoleta ¹⁵⁾, quorum nonnulla apud recentiores scriptores Latinos reperiuntur, quos abolitis illis vocabulis gavisos esse constat. Tum multorum verborum genera ab aureae aetatis usu diversissima apud Naevium inveniuntur ¹⁶⁾, diversae etiam nominum ¹⁷⁾ et verborum ¹⁸⁾ flexiones, insolitae constructiones ¹⁹⁾. Antiqua

1) *Aen.* III. 75. 2) *Arat.* 181. 3) *exempla inventuntur apud Kraustum Roem. Literaturgesch. pag. 162.* 4) *fragm. com. inc. 7.* 5) *Agitat. 6.* 6) *Coroll. 9; Tarent. 14.* 7) *Tarent. 13.* 8) *Coroll. 10.* 9) *com. inc. 6. 22. 23.* 10) *Coroll. 8.* 11) *com. inc. 5 et 16; Gymn. 1; Col. 3; Coroll. 5; Hartol. 2.* 12) *inc. com. 3 et 4; Tabell. 1.* 13) *inc. com. 17.* 14) *cf. Rost opusc. Plaut. I. pag. 13 sqq.* 15) *bell. Pun. III. 2. IV. 4. inc. 4. 6. 13; Agid. 1; Assit. 1; Col. 4; Demetr. 1; Pacev. 1; Rellic. 1; Pull. 1. 2; Techn. 1; inc. trag. 7. 8, com. 1. 9.* 16) *bell. Pun. II. 12. V. 1; Lycurg. 15; inc. com. 31. 32. 33.* 17) *Pun. bell. I. 9; II. 15; Lycurg. 21; Tarent. 2.* 18) *Carbon. 1. Tabell. 2. Testic. 1.* 19) *bell. Pun. I. 7; Dqn. 4; Tarent. 13.*

etiam verborum deponentium forma activa ¹⁾). Contrahuntur quoque voces, ut *cedite* in *cette* ²⁾) et perfecta in formam praesenti similem ³⁾). Neque non etymologum, quem dicunt, Naevius sese exhibet ⁴⁾). Genitivum primae declinationis in *at* jam apud Naevium inveniri, epitaphium ejus docet ⁵⁾), ut falso eum ab Ennio primo adhibitum contendat ⁶⁾). Graeca quoque vocabula in fabulis, e Graeco translatis, adhibuit ⁷⁾); dubito tamen, an in bello quoque Punico et togatis usus iis sit; exempla certe nulla exstant. Inde apparet, Naevium non ita severum fuisse Romanum, ut Cato fuit, qui ne ea quidem e Graeca lingua in Romanam inferenda esse duxit, quibus ea vere augeretur.

De ingenio Naevii.

Romanum esse poëtam demonstravi; attamen non solum Romae natus est, sed Romanum etiam ingenium prae se fert. Uber est, gravis et audax et liber, et, si venia verbo, politicus. De ubertate quidem poëtae non licet judicare ex iis, quae supersunt; sed luculentissima hanc in rem exstant testimonia Ennii et Virgilio, immo vero etiam Propertii, qui Naevium non imitati solum, sed ex ejus libris multa suffurati sunt. Sed de hac re infra, ubi de singulis Naevii carminibus exponetur. De gravitate vix est quod moneam; contemnit enim verborum elegantiam et in sententia ipsa acquiescit, ut Terentius ⁸⁾) Naevianam gravitatem obscurae aequalium suorum diligentiae opponat. Audax vero quam fuerit, et vincula publica et exilium loquuntur. Quae audacia cum libero ejus animo conjuncta est. Atque hac quidem in re de Naevio etiam ea dici possunt, quae Ennius de se ipso confessus est. Nam *natus eo ingenio erat, ut et amicitiam et inimicitiam in fronte promptam gereret* ⁹⁾) et animi cogitata libere profiteretur et, ut ipse dicit, *summossos odisset* ¹⁰⁾) et *libertatem semper pluris faceret et multo potiore haberet quam pecuniam* ¹¹⁾). Politicum autem

1) *bell. Pun.* IV. 2; *Dan.* 1; *Coroll.* 1; *Project.* 1. 2. 2) *Lyc.* 25. 3) *bell. Pun.* IV. 2; *Lyc.* 24. 4) *bell. Pun.* II. 7. 8. 5) *v.* 4. 6) *Krause l. l. pag.* 159. 7) *Lycurg.* 1. 12. 13. 20. *Diahol.* 1. *Tunicul.* 1; *com. inc.* 84. 8) *Andr. prol.* 20. 21. 9) *Ennius apud Gell.* XIX. 8. 6. 10) *com. inc.* 18. 11) *Agitat.* 3.

et optimum civem poetam dico, cum et militiae onera contra Poenos se subisse gloriatur ¹⁾; et civium aequalitatem carminibus quoque suis tueri et stabilire nitatur. Atque pertinax haec in re fuit, cum, quamvis propter maledicentiam, ut dicere solent, suam in carcerem publicum missus et mortis pericula passus esset, nihilominus ab animo suo cedere nollet, sed propter eandem, quia in vinacula coniectus erat, causam ipsum exilium perpressus sit. Sed populi favore gavisus est ²⁾ et cum Catonibus atque Atiliis Calatinis intima ei erat amicitia ³⁾.

Quamquam non Romanus solum, quem quidem indoctum existimare solent, sed eruditus etiam et Graecis literis imbutus erat. Nam, quemadmodum constat, Graecas fabulas imitatus est, et philosophiam quoque doctum eum fuisse, quae exstant, fragmenta testantur ⁴⁾. Certiora tum demum de poeta affirmare licebit, cum aut ipsi ejus libri aut firmiora et accuratiora de eo testimonia data erunt.

De carminibus Naevii.

Nullum novi poetam in tot diversissimis poësis generibus periclitatum et tam secunde et prospere succedentem, quam ipsum Naevium. Ita e Platonis quidem sententia ⁵⁾ optimum quemque poetam esse deoet. Sed veteres Romanorum poetae omnes fere diversissima quaeque carmina pepigerunt, ita tamen, ut de Livio comico illis inter Viros Doctos nondum composita sit, Ennium in comoedia male successisse solemus, Plautum comicum tantum noverimus. Itaque nullus est poeta praeter Naevium, qui in omnibus fere carminum generibus parem laudem demeruisse videtur. Sed videamus singula.

1. Carmen de bello Punico primo.

Historicum hoc poema erat, ut Vossius ⁶⁾ optimo jure suo historicis Romanis Naevium adnumeret, quemadmodum Cicero Ennium ⁷⁾. Bene de hac re exposuit

1) *bell. Pun. VII. 3.* 2) *pag. 20 sqq.* 3) *cf. pag. 10, 20 et 65.* 4) *Dan. 4; trag. inc. 1.* 5) *Conviv. pag. 223. d. Steph.* 6) *de histor. Latn. I. 2.* 7) *cf. Merula ad Ennii Fragm. pag. 5 et 13.*

Ulrici ¹⁾, quem in plurimis aequor, paucis tantum additis, quae historicam hujus carminis naturam magis etiam comprobent. Nam Schuettium ²⁾ nihil moror, qui quaecunque de hac re disputavit, ex libro ab Ulrici conscripto, non addito auctoris nomine, mutuatus est. Unum tamen est, quod, quamquam loco non apto ³⁾, addidit. Naevianum enim poema hoc a nullo scriptore vetere *carminis* nomine augeri affirmat, falsissime, ut undecim veterum loci comprobant ⁴⁾. Nihilominus tamen forma magis quam re carmen referebat, exceptis duobus prioribus libris. Libri enim posteriores quinque res descripserunt, quae, vix praeterlapsae, in hominum aequalium memoria penitus infixae haerebant, ut fingere et exornare non posset poeta, quae aliter facta esse omnes sciebant. Praeterea ipsa fragmenta modo non omnia jejunitatem quandam praeseferunt, qualis historicorum esse solet. Quamquam sunt, ubi poetico ornatu incedit, ut in miserandi naufragii illius descriptione ⁵⁾. Praeterea quae magno cum ornatu apud historicos de serpente illo immenso ad flumen Bagradam grassante referuntur, ornatum suum e Naevii carmine accepisse videntur. Sed narrasse, non finxisse et multa exornasse poetam, jam id comprobat, quod in ipso hoc carmine stipendiorum suorum meminit ⁶⁾. Luculentissimum vero Ciceronis vel Ennii testimonium est, e quo duo simul concludi possunt, cum Ennium ingenium Naevii poeticum haud contempsisse, tum utriusque carmen historicum magis quam poeticum fuisse. Cicero ⁷⁾ enim; *sit Ennius sane, inquit, ut est certe, perfectior (sc. Naevio); qui si illum, ut simulat, contemneret, non, omnia bella persequens, primum illud Punicum, acerrimum bellum, reliquisset. Sed ipse dicit, cur id faciat; scripsere, inquit, alii rem versibus, et luculenter quidem scripserunt, etiamsi minus, quam tu, polite. Nec vero tibi aliter videri debet, qui a Naevio vel sumsisti multa, si fateris, vel, si negas, surripuisti.* Atqui, si non historici instar Naevius bellum illud cecinisset, reli-

1) *Charakteristik der antiken Historiographie* pag. 88. sqq.
 2) *de Cn. Naev. poeta* pag. 44. 3) *l. l.* pag. 40. 4) *cf. Festus* pag. 257 *Muell.*; *Gellius* XVII. 21. 45; *Priscian. Instit.* I. pag. 179. 221. 236. 246. 250. 255. 261. 332. 343 *Krehl.* 5) IV. 6.
 6) VII. 3. 7) *Brut.* XIX. 75.

quisset, puto, Ennio, quae fingeret et nova ratione exponeret. Sed *luculenter* scripserat Naevius, i. e. rerum ordinem fideliter et narrantis instar secutus erat, ut fides ejus descriptioni esset summa. Nihilominus haud accurate Cicero disputasse videtur, cum primum quoque bellum Punicum ab Ennio expositum fuisse plurima fragmenta ¹⁾ testentur. Quae cum ita sint, Ciceronis verba ita intelligenda sunt, ut Ennius, cum a Naevio hoc bellum luculenter enarratum esse videret, brevius id tractaverit et lectores, ut versus illi in Naevium scripti docent, ad Naevianum carmen relegaverit, itaque Naevio id quasi reliquisse dictus sit. Historicum igitur hoc erat poema et ad ipsas temporum rationes exactum. Namque fragmentum ²⁾ exstat, in quo per septimum decimum belli annum exercitum Romanum eodem loco sedisse narratur, ut verisimile mihi quidem sit, ipsum carmen a Lampadione ad certos annos consulares, quos ipse poeta respexerat, in libros redactum fuisse ³⁾.

Quod vero ad duos libros priores attinet, il cum sequentibus ita connexi fuerunt, ut summam, ingentem fere dicerim, licentiam sibi permisisse Naevius dicendus sit. Namque mythicam Romae et Carthaginis historiam praemisit enarrando bello Punico primo ita, ut omissis, quae inde a condita Roma usque ad belli initia facta erant, a rebus antiquis statim ad suam aetatem transiret, neglecto quadringentorum annorum spatio. Atque hoc quoque loco Naevium historicum magis, quam poetam egisse, demonstratur. Ut enim, quemadmodum rerum scriptores facere solent, utriusque gentis et Romanorum et Carthaginensium inimicitias ab ultima antiquitate repeteret, itaque causas maxime reconditas illustraret et auxilia enumeraret, prooemii instar utrumque illum librum praemisit. Noli vero arbitrari, in his quoque eundem atque in ceteris libris sese exhibuisse Naevium. Nam in illustrandis rebus illis fabulosis et in celebranda Romanae originis gloria poetico incoessit ornatu et rem suam ita exsecutus est, ut Virgilius e Naevii potius stercore (ita enim dicit) aureum suum collegisse dicendus sit, quam ex Ennii Annalibus, vel duplex furtum factum sit, Ennii e Naevii bello Punico, Virgilii ex Ennii An-

1) cf. lib. VII. 2) VI. 1. 3) cf. pag. 32.

palibus et e carmine Naeviano. Etenim Ennium multa e Naevii carminibus suffuratum esse, Cicero testis est ¹⁾, Virgilius autem, cum Furium Antiatem ²⁾, Ennium, alios, tum Naevium ita exscripsit, ut quaecunque fere de rebus Trojanis, de erroribus Aeneae, de Didone, de urbis et Carthaginis fundamento supersunt fragmenta Naeviana ³⁾, in Virgilio Aeneide, quamvis elegantiori versui et orationi accommodata, reperiantur. Attamen uterque carmen Naevianum in usum suum ita convertit, ut sententias ex eo mutuaretur, verba mutaret, immo Ennius sermonem Naevianum tantum non derideret ⁴⁾. Apparet inde, formam tantam externam, rudem sermonem, asperos versus Naevianos haud placuisse viris illis, sed sub sordida veste ea latuisse, quae splendidissima et gravissima essent, quaeque, simulatque alio ornatu incederent, tantum Virgilio lectoribus stuporem injicerent. Itaque ingeniosissimus certe et gravissimus Naevius erat, quamquam non eliminatus et calamistratus.

Res in prioribus libris descriptas non e cyclicis, quemadmodum Schuettius opinatus est, accepit carminibus ⁵⁾, sed fabulas de Aenea vere Romanas et quae in totius populi ore versabantur oecinit; quamquam quae de Didone Aenean hospitaliter accipiente et mox ab eo sprete narravit, ea non dubito quin recentioris originis, vel ab ipso poeta excogitata et in rem suam ficta sint ⁶⁾. Quae vero de Anchisae morte addidit, ea ex fabulis de Eryoe monte Siculis desumsit ⁷⁾.

Ceterum Naevius non omnino ab omni imitatione alienus est, sed Homerum etiam, omnium poetarum quasi parentem et exemplum, nonnunquam consuluisse videtur, ut catalogus auxiliorum, quibus uterque populus utebatur ⁸⁾, et naufragii ad Camarinas descriptio ⁹⁾ docent.

Primum autem et quod in Naevii laudem plurimum valet, id est, quod primus epicum carmen Romanum

1) cf. not. ad fragm. I. 4. 2) cf. *Welchert post. Lat. rel. pag. 329.* 3) cf. pag. 81, not. ad fragm. I. 2. 4. 6. 7. 9. 10. 11. 13. II. 1. 2. 3. 4. 7. III. 1. *inc.* 11. 12. 4) cf. not. ad fragm. *inc.* 6. 5) cf. pag. 30 sqq. 6) cf. pag. 29. 7) cf. not. ad fragm. III. 1. 8) cf. not. ad fragm. II. 11. 9) cf. not. ad fragm. IV. 6.

pēpigit. Quamvis enim Livius Odysseam Latinam scripserit, est tamen hoc carmen Graecum, Graeco argumento, ex ipso Graeco exemplari verbotenus fere conversum. Attamen in Diomedis grammatici editione Putsohlana ¹⁾ haec leguntur: *epos Latinum primum digne scripsit Livius is, qui res Romanorum XVIII. complexus est libris, qui et Annales scribuntur*, quo loco de Ennio agi bene perspexerat Vossius; atque revera Gaisfordii ²⁾ libri omnes Livii nomen omittunt. Digne igitur Romanas res carmine epico primum descripsisse Ennium Diomedes affirmat, cujus tamen iudicium non magni aestimandum est, quippe quod in eo, ut solent grammatici Latini, iniquum sit, quod formae elegantiam tantum respicit, itaque Naevium, Saturnio numero usum, digne scripsisse praeфраcte negat. Tamen mirum hoc de bello Punico carmen fuisse, Cicero ³⁾ testatur, qui, Livii Odysseam cum Daedali opere comparans, Naevii bellum Punicum quasi Myronis opus delectare dicit, quae verba quomodo intelligenda sint, ipse explicat ⁴⁾, cum Myronis signa nondum satis ad veritatem adducta, jam tamen ea esse affirmet, quae non dubites pulchra dicere. Atque ipse quoque Naevius quam hoc carmine suo delectatus sit, supra exposui ⁵⁾; scilicet ita se scripsisse noverat, ut, donec Romani essent, suum quoque nomen mansurum esse confideret. In quo spes eum non fefellit. Nam carmen de bello Punico populum Romanum in deliciis habuisse idque omnium in mentibus haesisse atque in manibus versatum et lectitatum fuisse, Horatius testatur ⁶⁾:

Naevius in manibus non est et mentibus haeret
paeae recens? Aded sanctum est vetus omne poema!

Itaque, ut poeta vere Romanus, ita ejus carmen quoque Romanum erat et manebat (es war ein Nationales).

Praeter illam vero licentiam, qua in connectendo carmine suo Naevius sibi indulgit, aliud etiam est memoratu satis dignum. Ut enim Graeci se rebus, ita veteres Romani res sibi accommodarant. Non patitur enim Romanum ingenium, qua est superbia, ut res ho-

1) pag. 480. 2) pag. 442. 3) Brut. XIX. 75. 4) l. l. XVIII. 71. 5) pag. 26. 6) Epist. II. 1. 58.

minem occupet; sed homo rem sibi subijcit. Inde factum est, ut lyricorum more et Naevius et Ennius in epicis suis carminibus sui meminissent, ut non quae gesta sint solum, sed quae sibi visa sint, describerent. Ita prisca jam reipublicae Romanae temporibus ea, quae fiebant, a plebejis hominibus in plebejam rem et usum descripta, a patriciis in suum commodum narrata et cantata sunt; nam veteres istae de reipublicae Romanae incrementis fabulae, quemadmodum Niebuhrus demonstravit, in gloriam plebis compositae erant, dum Pontificum Annales patriciorum laudes celebrabant. Ita Naevius etiam non rem ipsam solam loqui jubet, sed suum quoque de summis viris iudicium in carmine suo protulit, ut de Atilio Calatino, viro plebejo.¹⁾

2. Fabulae.

a. Tragoediae.

De Naevio poeta tragico dubitavit nuper Welckerus²⁾. Ita autem argumentatur: Equus Trojanus incertum est utrum Naevii an Livii sit; ex Iphigenia unus tantum citatur versus, ut Naevium cum Ennio confusum esse putare liceat; nulla praeterea fabula a scriptoribus antiquis *tragoedia* dicitur; Hesione comœdiam fuisse concedit Bothius; Lycurgum comœdiam esse Duentzerus arbitratur; Andromache comœdia et ne Danaë quidem tragoedia fuit; Alcestis et Protesilaodomia Laevio vindicandae, ut corruptus tantum ex Iphigenia unus, unus isque incertus ex Equo Trojano et duo ex Hectore proficiscente versus supersint, propter quos Naevius tragicus poeta dici possit. Haec Welckeri sunt argumenta, quae maximam partem jam suo quodque loco refuli. Namque Equus Trojanus Naevio vindicanda est³⁾; Iphigenia a Nonio ei adscribitur⁴⁾; Hesione ab ipso Gellio *tragoedia* dicitur⁵⁾; Lycurgus non ex Anaxandridis, sed ex Aeschyli fabula cognomine fluxit⁶⁾; Andromache cum Hectore proficiscente ex Hectore Polydamantis conversae sunt⁷⁾; Danaë argumentum e Graeca Euripidis fabula desumptum est⁸⁾; Alcestis vero et Protesi-

1) *fragm.* III. 9. 2) *die Griechisch. Tragoedien pag.* 1370 *sqq.*; 3) *cf. pag.* 99 *sqq.* 4) *cf. pag.* 106. 5) *cf. pag.* 105. 6) *cf. pag.* 107 *sqq.* 7) *cf. pag.* 93. 8) *cf. pag.* 94 *sqq.*

laus recte Laevio vindicantur¹⁾. Itaque sex tragoediarum Naevianarum fragmenta supersunt, Andromachae vel Hectoris, Danaë, Equi Trojani sive Doli, Hesionae, Iphigeniae, Lycurgi. Atque non modo tragicus poëta Naevius est, sed, nisi fallor, is, quem summum dicere non dubites. Nam post praeterlapsa duo fere saecula Naevianae etiam fabulae in scena edebantur una cum Attii fabulis²⁾. Quid? quod, nisi omnino fallor, non modo, ut ceteri tragici Romanorum, singulas Graecorum fabulas, sed universas trilogias in linguam Romanam convertit³⁾, idque ita, ut non verbotenus, quemadmodum Livius, verba Graeca redderet, sed sententiam tantum, quemadmodum Ennius, exprimeret et multa de suo adderet. Imitatus autem est Aeschylum et Euripidem in Lycurgo, Euripidem in Danaë, Polydamantem in Hectore. Jam vero e Lycurgo apparet, non solum de comicis Naevii fabulis ea valere, quae de eo narrat Terentius⁴⁾, duas et Naevium et Plautum fabulas Graecas in unam Latinam conjunxisse; nam et Bacchas Euripideas et Lycurgiam Aeschyleam, quae fabulae, ut Menandri Andria et Perinthia, idem fere argumentum tractabant, in usum suum adhibuit. At vero Naevius imprimis Euripidem fovisse videtur, cujus artes quoque et subtilitates in Danaë Naeviana conspiciuntur⁵⁾. Sed praeter quod Graecos imitatus est et argumenta sua ab iis petiit, Italicas quoque fabulas secutus esse videtur, ut fabulas de Epeo Metapontinas in Equo Trojano illustravit. ⁶⁾ E quo Graeco exemplari Hesionen verterit, nescio; nulli enim tragico Graecorum poëtae ejusmodi fabulam adscriptam legimus.

In tragoediis⁷⁾ quoque inveniuntur, quae imitatus est Virgilius⁸⁾, immo etiam Propertius.⁹⁾ Praeterea non desunt, quae fabulas etiam Naevianas in ore populi fuisse testentur: ita proverbia inveniuntur non pauca, quae a Naevio originem ducunt.¹⁰⁾

b. T o g a t a e.

Praeter epicum carmen fabulam quoque suam Romanis dedit. Cum enim Livius Graecas tantum fabu-

1) cf. pag. 90 et 127. 2) cf. pag. 100 sqq. 3) cf. pag. 93 et 109. 4) Andr. prol. 17; cf. pag. 108. 5) fragm. 4. 6) cf. pag. 103. 7) Eq. Traj. 2. 8) Eclog. III. 49; cf. Macrobian. Saturn. VI. 1. pag. 157 Bip. 9) Eleg. II. 8. 25. 10) cf. Eq. Traj. 4; inc. com. 14.

las in Romanam linguam convertisset, Graeca argumenta tractasset, Graecos mores descripsisset, quod fabularum genus palliatum dicitur, Naevius Romanas fabulas primus composuit sine omni Graecorum aut exemplarium imitatione aut morum descriptione, quae togatorum nomine insignitae sunt. Donatus quidem¹⁾: *comoediam, inquit, apud Graecos dubium est quis invenerit, apud Latinos certum est. Comoediam enim et tragoediam togatam primo Livius Andronicus reperit, quem tamen jam Neukirchius²⁾ satis refulit. Videtur enim Donatus fabulam Romano sermone scriptam cum fabula togata confundere. Nam neque ullius scriptoris testimonio, neque ipsius Livii fabularum inscriptionibus fragmentisve, hunc poetam, qui a Graecis totus pendet et tanquam Graecus Romano Naevio opponi solet, argumentum aliquod Romanum in fabulis suis tractasse, comprobatur. Naevii autem Romulus et Clastidium togatae sunt, illa praetextata, haec tabernaria. An trabeatas etiam et planipedias scripserit, incertum, neque verisimile est, cum nullum supersit fragmentum, quo id probabile reddi possit. Sed genera togatarum nisi personis, quae in iis agunt, vix diversa inter se sunt, ut cum primum togata inventa esset, trabeatae quoque et planipediae simul essent inventae, utque, qui primus Romanos mores in scena edidit, omnium togatae fabulae generum inventor dici possit. Recte autem Neukirchius³⁾ Naevium eo consilio Romanos mores in scenam produxisse affirmat, ut, veterum Atticorum instar, de republica quid sentiret, libere profiteri, eosque cives, quos odisset, maledictis suis insectari, et pessimum quemque perstringere et contemnendum propinare spectatoribus posset. Haec est maledicentia illa Naeviana, quam scriptores veteres dicere solent, eadem, qua utitur Aristophanes et qua in omnes invehitur, quos reipublicae saluti obesse putat. Praeter Romulum et Clastidium an Leon quoque, Hariolus et Pulli togatae fuerint, nescio.⁴⁾*

Togatas Naevio abjudicat Welckerus⁵⁾, ita tamen ut rem in incerto reliquendam esse putet. Sed quamvis incertum sit, sintne Clastidium, (Lupus) et Pulli

1) de comoedia, principio. 2) de fabul. togat. pag. 62.
3) l. l. pag. 67. 4) cf. pag. 158 et 155. 5) die Grtech. Tragödien pag. 1345 not.

fabulae togatae nonne, quid de Romulo statuendum est? Etiam si Welckero id largiaris, ne Romulum quidem Naevii fabulam togatam ejusmodi fuisse, qualis Afranii togatae et Attii fuerunt, quod minime concedendum est, inventor tamen togatarum certo Naevius fuit, ut qui primus Romanas res in scenam produceret.

c. Comoediae.

Comoediae Naevianae togatis similes sunt, ita dico, ut, quamvis ex imitatione Graecorum fluxerint, nihilominus tamen non omnino Graecae sint, sed Romanos etiam mores respiciant et rerum Romanarum, reipublicae, civium mentionem frequentissime injiciant. Quae cum ita sint, Naevium meras Graecarum fabularum interpretationes facere non potuisse apparet. At alia plane Schlegelii¹⁾ est sententia, qui Ciceronis²⁾ verba: *Ennius, Pacuvius, Attius, multi alii, qui non verba, sed vim Graecorum expresserunt poetarum* ita intelligit, ut et Livium Andronicum et Naevium dedita opera a Cicerone omissos dicat, ut qui Terentii instar ipsa verba expresserint. Sed non omnes, qui vim tantum Graecorum expresserint, enumerasse Ciceronem, ex ejus verbis apparet; multos enim alios praeter hoc fuisse asseverat. Verum etiam si hoc non addidisset, notum est, ab Ennio veram Romanorum poetarum inoeipisse, Ciceronis quoque fuisse sententiam; quo fit, ut plerumque poetas inde ab Ennio citare soleat, omissis Livio et Naevio.

Imitatur plerumque novam Atticorum comoediam, ut et plurimarum fabularum inscriptiones demonstrant, et personae docent, quibus utitur. Servos enim inducit vapulantes³⁾ et astutos⁴⁾, parasitos⁵⁾, milites gloriosos⁶⁾, juvenes amantes⁷⁾, meretrices⁸⁾, senes morosos⁹⁾, quae personae apud reliquos quoque comicos reperiuntur. Praeterea Naevium novam Atticorum comoediam ad imitandum sibi proposuisse et prologi, quibus utitur¹⁰⁾, et id extra dubium ponit, quod duas Graecas fabulas, ut Plautus et Ennius et Terentius,

1) *Lection. dramatic. II. pag. 16.* 2) *Academ. I. 3. 10.* 3) *cf. fragm. Philemp.* 4) *Triphall. 1; fragm. Pacev.* 5) *Coroll. 3; Gymn. 3.* 6) *Colac. 1.* 7) *Coroll. 4; Gymn. 6; Terentill. 5; fragm. Triphall.* 8) *Gymn. 6; Terent. 1. 5.* 9) *fragm. Triphall.* 10) *Aconttzm. 1.*

in unam Romanam, teste Terentio ¹⁾; conjunxit. Sed non ita duas fabulas conjunxit, ut nisi quae in Graecis exemplaribus legerentur, nihil in suam inferret, quemadmodum Terentius facere solet, sed ita agit, ut Romanus omnino sit et, quamvis in ipso argumento Graecos sequatur, in expositione tamen Romanos cives et tempora sua respiciat, itaque veterem quasi Atticam comoediam cum nova jungat ²⁾. Romani enim mores sunt, quos plurimis locis describit ³⁾, neque desunt loci, quibus civium suorum vitia carpat ⁴⁾. Summa igitur haec etiam in re libertate utitur. In comoediis enim, quemadmodum supra ⁵⁾ demonstravi, splendidissimas Romanorum gentes et viros perstrinxit, Metellos dico et Scipionem ⁶⁾, quod non in bello Punico factum esse, jam id comprobat, quod, ut probra illa in nobiles conjecta dilueret, fabulam duplicem comicam composuit, Hariolam et Leontem, non carmen epicum. Quam audax Naevius fuerit, inde puto, optime apparebit, si cum Plauto eum comparaveris. Plantum autem amicissimum Naevio fuisse, ex ipsius fabulis constat ⁷⁾. Amici vero et conjuncti eo quoque nomine fuerunt, quod a plebis partibus stabant, optimatibus non favebant. Quid enim? si Plautus nobilium partes, ut Ennius, amplexus esset, cogitarine potest, hos eum in pistrina molentem fame paene opprimi siviisse? Sed in Scipiones cum Naevio carminibus suis invectum esse Plautum, Cicero ⁸⁾ disertis verbis testatur, de quo loco supra ⁹⁾ disseruimus. At, quaesiverit aliquis, cur plebs Plauto suo fame laboranti non succurrit, Naevio de vita periclitanti auxilium tulit ¹⁰⁾? Primum Sarsinas Plautus, Naevius tamen Romanus est; tum diversi etiam sunt poëtae. Audacior enim Naevius, suppressior, quo erat loco positus, Plautus; πολιτικός, ut ita dicam, hic, ἡδαικός ille, veterem, quod ad consilium spectat, hic, novam ille comoediam aemulatur. Nam, ut in Cleonem, Hyperbolum, Lamachum, alios Aristophanes, in Periclem

1) *Andr. prol.* 17; *Eunuch. prol.* 25. 2) cf. pag. 109. 3) *e. gr.* *Acontiz.* 3. *Agittat.* 5. *Pull.* 1; *Triphall.* 1; *incert.* 1. 4) *Erular.* 1. *Lud.* 1. *Tarent.* 6. 7. *inc.* 16. 21. 5) pag. 18 sqq. 6) cf. *fragm. inc.* 22 et 23. 7) *mil. glor.* II. 2. 55; *Casus.* III. 1. 10; cf. pag. 21 et 141. 8) *de Republ.* pag. 436 ed. Moser. 9) pag. 16. 10) cf. pag. 21 et 22.

Eupolis, ita in Metellos et Scipionem Naevius invehitur; ut demagogos et stultos oratores et rabulas illi, ita eosdem Naevius lacessit et reipublicae perniciem ab iis proficisci proficitur.¹⁾ Plautus autem nobilium luxuriam tantum in reprehensionem vocat, neque ulla fere ejus est comoedia, in qua hanc propter causam, cum ab ingenua simplicitate deficere Romanos videret, nobiles non accuset²⁾. Simillimi igitur Plautus et Naevius, qui toto tamen coelo a Livio, Ennio, Terentio distant. Servilem enim Graecorum imitationem illi omnino respuunt³⁾, Livius tamen in convertendis, Terentius in eleganter reddendis Graecis exemplaribus ita versantur, ut Romani mores et homines nusquam in eorum fabulis adumbrentur, Ennius denique a comoediis omnino fere abstinuit et in comicorum Romanorum censura a Volcatio Sedigito instituta antiquitatis tantum gratia et decimo demum loco laudatur. Sed uno apud Terentium loco⁴⁾, qui nusquam alibi res Romanas respicit, Pyrrhi regis mentio fit, qui tamen rex a Terentii aetate remotior est, non ita a Naevii, ut nesciam, an Terentius, quem, cum Eunuchum editurus esset, Luscius Lanuvinus furti incusaverat, quod parasiti et militis gloriosi personas e Plauti Naeviique Colace in Eunuchum suam recepisset, praeter illas personas alia etiam e Plauti Naeviique fabula sumserit. Versus hi sunt:

Thraso. Tu hoc instrue. Hic ego ero post principia; inde
omnibus signum dabo.

Gnatho. Illuc est sapere. Ut hosce instruxit, ipse sibi
cavit loco.

Idem hoc jam Pyrrhus factitavit.

Hoc quidem, ut mihi videtur, loco Terentius furti suspicionem vix effugere potest, atque, ni fallor, e Naevii Colace haec in suam fabulam transtulit. Namque parasiti personam e Plauti Colace, militem gloriosum e Naevii fabula cognomine Terentium desumsisse supra⁵⁾ demonstravimus. Neque e Naevianarum comoediarum reliquiis non constat, eum res multo ante se tempore factas, nomina etiam externa fabulis suis im-

1) *Lud.* 1. 2) *cf. Chr. Petersen in Zeitschr. für Alterthumsw.* 1836. pag. 609 sqq. 3) *Becker de comic. Rom. fab.* pag. 62 sqq. 4) *Eunuch.* IV. 7. 11. 5) *pag.* 142. *cf. pag.* 144.

miscuisse, quibus tanquam exemplis rem suam magis etiam illustraret. Ita Pantaleontis Pisarum tyranni mentio fit, quo allato rem suam ridiculam et comicam reddere vult; ea enim est ridiculi natura, ut aliquid contra quam jure expectari poterat injiciatur ¹⁾, minimum et levissimum quodque cum summo et gravissimo comparetur, quemadmodum Thraso cum Pyrrho rege, Testicularius Naevianus cum Pantaleonte tyranno ²⁾. Sed non modo res ante se factas Naevius in fabulis suis respicit, verum res etiam ea aetate gestas, qua fabulas componebat ³⁾. Gaudet praeterea, ut reliqui comici, verborum lusibus, idque non modo in comoediis ⁴⁾, verum etiam in tragoediis ⁵⁾, unde cave concludas, Hesione non esse tragoediam. Multa enim ridicula vel comicis similia in Graecis quoque tragoediis inveniuntur, quae e choris Dionysiis in eam transierunt; multo etiam plura in vetere Romanorum tragoedia invenisse mihi videor. Idem sensisse videtur Gellius ⁶⁾, qui, cum verum illum ex Hesione Naeviana citaret, ne comicam hanc fabulam fuisse lectores putarent, disertis verbis addidit: *in tragoedia Hesione*. Sed redeo ad Naevium comicum. Veterem Atticorum comoediam eum imitatum, novum tamen secutum esse dixi. Quod ne falso intelligatur, pauca addam, quibus consilium poetae illustretur. Multa ex Aristophane ⁷⁾ et Cratino ⁸⁾ Naevium sumsisse, ex ipsis ejus fragmentis apparet. At veteres illos comicos, ut qui res, quales tum Athenis erant, et in argumento et in expositione fabularum suarum sequerentur, imitari tantum, non exprimere Naevium potuisse Sole clarius est. Ridiculum enim mehercle et stolidum fuisset, Aristophaneas fabulas in Latinum sermonem conversas in scena edi Romana, spectatoribus Romanis. Sed ne ita quidem veterem Graecorum comoediam aemulari potuit, ut argumenta sua e rebus sua aetate gestis sumeret et ipsos cives, quos cavillaretur, nominatim in scena produceret eorumque habitum et proprios mores repraesentaret. Nefarium enim Romanae superbiae videbatur, Consules ceterosque magistratus et nobiles ab histrionibus infamia notatis in scena agi. Quae cum ita essent, ita sibi cavet Naevius,

1) cf. *Rost opuscul. Plautin.* l. pag. 21 sqq. 2) *fragm. trag.* 6. 3) cf. *Tuicul.* 8. 4) *Agat.* 2. 5) *Hesione.* l. 6) X. 25. 3. 7) *Triphall.* 1; *inc.* 16. 8) *inc.* 21.

ut argumenta fabularum e novae Graecorum comoediae scriptoribus sumeret, in expositione vero veterem comoediam imitaretur, itaque Graecos mores induceret, Romanos derideret. Ita fieri potuit, ut et Metellos et Scipionem deridendos spectatoribus propinaret et rei-publicae civiumque perpetuam faceret mentionem. Quod ne sibi permetteret Plautus, Umbria vetabat patria. Inde explicatur, quod *satiram* et *ludum* a Naevio scriptos esse Festus ¹⁾ et Cicero ²⁾ affirmant. Satiram enim, quam dicere proprie Romani solent, primus Ennius composuit eam, quae e variis poematis constabat ³⁾, eam vero, quae postea ita dicta est, primus Lucilius ⁴⁾. Satiram igitur Naevius scripsisse propterea tantum dici potest, quod satiricorum poetarum vel veteris comoediae Atticae instar in comoediis suis aequalium vitia illustravit et summa cum acerbitate carpsit. Eadem causa est, cur Lucilius Eupolin, Cratinum, Aristophanem imitatus esse feratur ⁵⁾, et cur Diomedes ⁶⁾ etiam veterem comoediam cum Satira Romana componat: *satira dicitur carmen apud Romanos, nullo quidem maledicum et ad carpenda hominum vitia archaeae comoediae caractere compositum, quale scripserunt Lucilius et Horatius et Persius*. Eadem causa est, cur *fervere* Naevium Volcatius Sedigitus ⁷⁾ affirmet. Fervet enim in exagitandis civium suorum criminibus et vitiis, idque ita, ut omnium ordinum homines perstringat, cum Plautus infimorum tantum ordinum mores describat ⁸⁾. Ut brevis sim, ad praesentes rerum condiciones fabulas suas accommodat et componit, quemadmodum versus ille in Metellos conscriptus:

fato Metelli Romae fiunt Consules

docet, quem eodem anno, quo Consul Metellus erat, in scena editum fuisse supra ⁹⁾ demonstravi. Nescio, an haec causa fuerit, cur a Lucilio, qui Ennium, Cae-

1) pag. 257. *Mudl.* 2) *Catb. VI. 20*; cf. pag. 158. sqq.
3) *Diomed.* pag. 446 *Gatsf.* 4) *Diomed. l. 1.*; *Welchert poet. Latin. reliq.* pag. 279. not. 7; *Munk de fabul. Atell.* pag. 16.
5) *Horat. Satir. l. 4. 1.* 6) *Diomed.* pag. 445 *Gatsf.* 7) *Apud Gellium XV. 24*; quae mutarunt VV. DD., non curavi, sed versus dedi ea recensione *Meyeri in Antholog. Latin. l. pag. 50.*
8) cf. *Schlegel lection. dramat. l. pag. 360*; *Baehr Roem. Literaturgeschichte l. pag. 102.* 9) pag. 18.

cilium, Terentium, Pacuvium, Attium in satiris suis vituperasse dicatur ¹⁾), Naevius reprehensus non feratur. Simile enim utrique ingenium, ut Lucilium a Naevio notando dedita opera abstinuisse putare liceat. At factum quoque esse potest, ut poëtas Ennio antiquiores, quemadmodum multi ejus aetatis Romani, Lucilius non moraretur, itaque nec Livium, nec Naevium, nec Plautum respiceret. Etenim poëtarum illorum sermonem solum carpsit, cujus elegantiam ab Ennio incipere putabant. Diversissimae autem Romanorum in dijudicanda veterum comicorum praestantiae sententiae fuerant, ut, qui elegantiam tantum et Graecorum imitationes adamarant, Terentium, qui gravitatem, ingenium, vim suspicerent, veteres poëtas praeferrent. Volcatius autem ille Sedigitus cum incertos multos hac in re videret, certum quandam ordinem constituit, secundum quem comici Romani recenserentur, cujus de Naevio poëta honorificentissimum judicium eo libentius cum lectoribus communico, quo major huic viro, in his rebus exercitatissimo, fides habenda est. Tertiam autem post Caecilium et Plautum palmam Naevio defert, ea, puto, de causa, quod Naevii fabulae, in quibus multae res tractabantur, quae posterae aetati incognitae erant, non ita postea arridebant, ut Plauti Caeciliique fabulae, in quibus eae expositae res erant, quae posteram aequae ac priscam aetatem delectarent. Nam Naevium Caecilio Statio et Plauto cecidisse, vix crediderim. Versus autem Sedigiti hi sunt:

multos incertos certare hanc rem vidimus,
palmam poëtae comico cui deferant.
Eum meo judicio errorem dissolvam tibi,
ut contra si quis sentiat, nil sentiat.
Caecilio palmam *Statio* do comico.
Plautus secundus facile exsuperat ceteros.
Dein *Naevius*, qui fervet, pretio in tertio est.
Si erit, quod quarto detur, dabitur *Licinio*.
Post insequi *Licinium* facio *Attilium*.
In sexto sequitur hos loco *Terentius*.
Turpilius septimum, *Trabea* octavum obtinet.
Nono loco esse facile facio *Luscium*.
Decimum addo causa antiquitatis *Ennium*.

1) *Gellius* XVII. 21; *Servius ad Virgil. Aen.* XI. 601.

Luculentissimum hoc Sedigiti iudicium cur *pravis-
simam imi subsellii Senatoris suffragium* Spangenber-
gius ¹⁾ dicat, causam non comprehendit. Namque Se-
digitum in recensendis antiquis comicis versatissimum
fuisse, alter Gellii ²⁾ locus comprobat. Sed Spangen-
bergius non satis accurate Sedigiti verba inspexit, cum,
quae de comico tantum Ennio grammaticus profert, de
poëta omnino dicta esse putet.

1) *ad Ennii Annal. fragm. pag. XXXII.* 2) *III. 8. 1.*

A d d e n d a.

ad fragm. bell. Pun. III. 1. pag. 56:

Versus hos Naevianos affert Cynthius quoque Cenetensis ¹⁾, sed admodum mutilos: *Anchises vates fuit auctor divinandi. Ennius:*

doctusque Anchisa venis

et Naevius belli Punici libro III.:

témplo

Anchisa, satra imménsa Penátium ordine ponúntur.

Prior versus falso Ennio adscribitur. Ad illustrandum enim eundem, quem interpretatur Cynthius, versum Virgilianum alius Virgilii interpretas ²⁾ hos versus Naevianos offert, a grammatico, qui ne memoria quidem nec versus nec auctorem satis accurate tenebat, corruptos:

doctus

Anchisa, quem Venus ect.

ad fragm. bell. Pun. III. 4. pag. 60:

Versus apud lexicographum Vaticanum ³⁾ ita citatur: *ita a verbo decet hic decor, ris, quod etiam communis generis invenitur; unde Naevius:*

magnámque domum decorémque dítem dúxeránt.

Melius Priscianus *vexerant*. Sententia enim haec est, Romanos ingentem illam septiremem, suis navibus alligatam, domum captam traxisse. Nam sic facere solebant ⁴⁾.

ad fragm. Pun. bell. inc. 11:

Aliter lexicographus Vaticanus ⁵⁾: *citrosus, a, um, i. e. crispus atque decorus; unde Naevius:*

. *puram ex auró vestémque citrósam.*

ad fragm. Hesion. pag. 105:

Scribe:

enimvero gladi ⁶⁾ lingula.

1) ad Virg. Aen. II. 687.; apud Angel. Matum: classici auctores e Vaticanis codicibus editi VII. pag. 386. 2) cf. fragm. Pun. bell. I. 4. 3) apud Angel. Matum I. I. VIII. pag. 165. 4) Dorville ad Charit. pag. 370. ed. Beck. 5) I. I. VIII. pag. 116. 6) Sterdstoeus: vindictae praecepti Bentleijani de genitivo substantivorum in tus et tum desinentium pag. 58 sqq.

ad fragm. Lycurg. 21. pag. 123:

Plauto locum adscribit lexicographus Vaticanus ¹⁾:
*item a clino per compositionem hoc diversiclinium, nū,
i. e. ubi diverse conjunguntur (forte ubi diversae viae
junguntur), quod aliter dicitur hoc heteroclinium, ii;
unde Plautus:*

*. ignōti iteris sumus; tūte scis
quae sint heteroclitā*

Alteram versuum partem idem alio loco ²⁾ affert: *he-
teroclitum, diversiclinium, ubi diversae sunt viae.
Plautus:*

*tute scis
quae sint heteroclitā.*

Versus Naeviani; nam quae sit in citandis scriptorum
nominibus huic grammatico auctoritas, infra apparebit.

ad fragm. Acontiz. 3. pag. 133:

Scribe: *Sulpiti* ³⁾.

ad fragm. Apell. 2. pag. 139:

Versus apud lexicographum quoque Vaticanum ⁴⁾
invenitur: *Naevius:*

cui cēpe edendo-ōculis alter prōfuit.

ad fragm. Tarent. 1. pag. 171:

Versus a Vaticano lexicographo tribus locis cita-
tur, primo ⁵⁾ ita: *adnictare, nutum cum oculis facere.
Livius:*

*alii adnictat, alium tenet, alium amat,
altero ⁶⁾: componitur adnictitare, i. e. cum palpebris
innuere, sicut facimus designando aliquid cum palpe-
bris; unde Plautus:*

*alii adnutat, alii adnucitat, aliud tenet, aliud amat.
tertio loco ⁷⁾: nuto componitur adnuto, as, i. e. an-
nuere vel assignare; unde Plautus:*

alii adnutat, alii adnucitat, aliud tenet, aliud amat.

ad fragm. com. inc. 4. pag. 189:

Eundem versum citat lexicographus Vaticanus ⁸⁾:

1) l. l. VIII. pag. 127. 2) l. l. VIII. pag. 194. 3) *Sverdst-
oeus* l. l. pag. 57. 4) l. l. VIII. pag. 133 et 134. 5) l. l. VIII.
pag. 54. 6) l. l. VIII. pag. 372. 7) l. l. VIII. pag. 376 et 377.
8) l. l. VIII. pag. 30.

hic aleo, nis, i. e. ille, qui assidue cum aleis ludit; unde Naevius:

pessimorum pessime, audax, ganeo, lustro, aleo.

ad fragm. com. inc. 5. pag. 190:

Versus invenitur etiam apud lexicographum Vaticanum ¹⁾: *appluda, sorbitiuncula ex paleis facta. Naevius:*

non hercle est hodie appluda nequior quam tu.

ad fragm. com. inc. 6. pag. 190:

Lexicographus Vaticanus ²⁾: *bubo, is, verbum neutrum, i. e. sonitum facere ad similitudinem novi musti et novae cerevisiae, quando spumescit in dolio. Naevius:*
bubit amphora

inquit.

ad fragm. com. inc. 8. pag. 191:

Versum Ennianum dicit lexicographus Vaticanus ³⁾: *notandum, quod coquus et pistor idem apud antiquos dicebantur. Ennius:*

coquus edit Neptunum, Cererem, Venerem.

Adde post fragm. com. inc. 34. pag. 200 haec:

35.

Excerpta ex Anonymo grammatico ⁴⁾: *dicimus hic Juppiter, hujus Jovis. Apud antiquos libros invenimus plenas declinationes. Legimus in Capro hic*
Jovis.

Etiam Naevius, Attius (cod. Actius), Pacuvius, omnes isti utuntur hoc exemplo.

36.

Lexicographus Vaticanus ⁵⁾: *depuire, verberare. Naevius:*

. dépuît me miseram ad necem.

(37).

Lexicographus Vaticanus ⁶⁾: *ebriolus, a, um, i. e. aliquantum ebrius; unde Naevius:*

tristes atque ebrioli incedunt.

1) l. l. VIII. pag. 54. 2) l. l. VIII. pag. 67. 3) l. l. VIII. pag. 181. 4) apud Ang. Matum l. l. V. pag. 151. 5) l. l. VIII. pag. 175. 6) l. l. VIII. pag. 190.

Idem alio loco ¹⁾): *ebriolus, a, um, i. e. aliquantum ebrius; unde Plautus:*

tristes atque ebrioli incedunt.

Versus Plautinus est ex Curculione ²⁾), in quo falso Bothius substituit *abscedunt*.

38.

Lexicographus Vaticanus ³⁾): *hic librarius, rii, i. e. ille qui libram tenet, qui aliter dicitur libripens, ensis, i. e. eo quod de manu ejus pendeat libra; unde Naevius:*

qui libram tenet; appelletur libripens.

39.

Lexicographus Vaticanus ⁴⁾): *hic lustror, nis, i. e. ille, qui vagus est et nihil agit nisi fora lustrat; unde Naevius de quodam:*

vagus est et lústro ⁵⁾).

(40).

Falso idem lexicographus ⁶⁾ versum Livianum, a Festo quoque et Paulo Diacono ⁷⁾ Livio adscriptum, Naevio tribuit: *hinc etiam secundum quosdam dicimus neufrendes, inum, i. e. teneros infantes, qui hunc dolorem (neuphresin) saepius patiuntur. Alii autem dicunt nefrendes, infantes, quasi nondum frendentes, i. e. nondum dentibus concutientes; unde Naevius:*

... quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.

Alio tamen loco ⁸⁾ recte: *hic nefrens, dis, i. e. infans quasi nondum fredens, i. e. nondum dentibus concutiens; unde Licius:*

quem ego ect.

Sed innumera sunt hunc apud scriptorem et negligentiae et ignorantiae indicia; quid? quod, ut unum tantum exemplum addam, alio loco ⁹⁾ Caecilio tribuit, quorum auctorem alio loco ¹⁰⁾ se nescire fatetur. Ceterum bene Majus ex Isidoro multa hunc grammaticum sumsisse dicit; plura tamen, ut, quae invenisse mihi visus sum, eloquar, e Festo vel Paulo Diacono sumsit; namque ipsos scriptores priscos neutiquam perlustravit. Sed de hac re alio tempore.

1) l. l. VIII. pag. 73. 2) II. 3. 15. 3) l. l. VIII. pag. 310.
4) l. l. VIII. pag. 313. 5) cf. fragm. com. thc. 4. 6) l. l. VIII.
pag. 378 et 379. 7) pag. 162 et 163 Muell. 8) l. l. VIII.
pag. 214. 9) l. l. VIII. pag. 274. 10) l. l. VIII. pag. 510.

